

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 811.133.1'255.4(043.3)

**GUȚU SILVIA**

**TEXTUL ȘI ACTUALIZATORII LECTURII LUI MULTIPLE  
ÎN LIMBA FRANCEZĂ CONTEMPORANĂ**

**621.06 –TEORIA TEXTULUI; ANALIZA DISCURSULUI; STILISTICĂ  
(LIMBA FRANCEZĂ)**

**Teză de doctor în filologie**

Conducător științific:

Guțu Ion

doctor în filologie

conferențiar universitar

Autor:

Guțu Silvia

**CHIȘINĂU, 2016**

© **Guḡu Silvia, 2016**

## CUPRINS

ADNOTARE (în română, rusă și engleză) .....	5
INTRODUCERE .....	8

### 1. TEXTUL ÎN CADRUL PARADIGMEI SEMIO-LINGVISTICE MODERNE

1.1. Sinteza abordărilor domeniale ale textului, etapele și nivelul actual de cercetare .....	16
1.2. Reperele definirii semio-lingvistice a textului .....	28
1.2.1. Textul ca obiect semiotic .....	30
1.2.2. Textul – sistem semiotic verbal.....	33
1.2.3. Textul – macrosemn verbal .....	37
1.2.3.1. Specificul formal-structural al textului .....	39
1.2.3.2. Aspectul semantic al textului .....	40
1.2.3.3. Dimensiunea pragmatică a textului .....	43
1.3. Abordarea tipologică a textului: principii, criterii, tipuri rezultante .....	44
1.4. Concluzii la capitolul 1 .....	49

### 2. INTERTEXTUALITATEA CA FACTOR DECLANȘATOR AL LECTURII MULTIPLE A TEXTULUI

2.1. Categoria intertextualității în cadrul sistemului de categorii textuale .....	51
2.1.1. Standardele textualității: de la coerență la situaționalitate .....	51
2.1.2. Standardele transtextualității: de la arhitextualitate la intertextualitate .....	56
2.2. Aspectele problematice ale definirii intertextualității .....	59
2.3. Abordarea tipologică a intertextualității: principii, criterii, tipuri rezultante .....	65
2.4. Relațiile intertextuale la nivelul structural al textului .....	70
2.5. Dimensiunea pragmatică a intertextualității .....	73
2.5.1. Intertextualitatea din perspectiva scriiturii .....	74
2.5.2. Intertextualitatea din perspectiva lecturii .....	75
2.6. Intertextualitatea în cadrul paradigmelor lecturii multiple .....	76
2.7. Modelul teoretic al lecturii intertextuale .....	82
2.8. Concluzii la capitolul 2 .....	95

### **3. DIMENSIUNEA SEMANTICO-FUNȚIONALĂ A ACTUALIZATORILOR LECTURII INTERTEXTUALE**

<b>3.1. Actualizarea lecturii intertextuale prin citat</b> .....	97
3.1.1. Citatul paratextual .....	97
3.1.2. Citatul intratextual .....	111
<b>3.2. Actualizarea lecturii intertextuale prin referință</b> .....	136
<b>3.3. Actualizarea lecturii intertextuale prin aluzie</b> .....	143
<b>3.4. Concluzii la capitolul 3</b> .....	150
<b>CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI</b> .....	153
<b>BIBLIOGRAFIE</b> .....	159
<b>ANEXA 1. Actualizarea lecturii intertextuale prin citatul titlu</b> .....	174
<b>ANEXA 2. Actualizarea lecturii intertextuale prin citatul epigraf</b> .....	175
<b>ANEXA 3. Actualizarea lecturii intertextuale prin citatul intratextual</b> .....	176
<b>ANEXA 4. Actualizarea lecturii intertextuale prin referință</b> .....	177
<b>ANEXA 5. Actualizarea lecturii intertextuale prin aluzie</b> .....	178
<b>DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII</b> .....	179
<b>CV AL AUTORULUI</b> .....	180

## ADNOTARE

Guțu Silvia, **Textul și actualizatorii lecturii lui multiple în limba franceză contemporană**, teză de doctor în filologie, specialitatea 621.06 – *Teoria textului; analiza discursului; stilistică (limba franceză)*, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2016.

**Structural** teza constă din introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie (273 de titluri), anexe, 158 de pagini de text de bază. Rezultatele obținute la tema tezei sunt reflectate în 14 lucrări științifice.

**Cuvinte-cheie:** text, intertextualitate, inter-referențialitate, referent interforic, lectură multiplă, lectură intertextuală, competență intertextuală, actualizator al lecturii multiple, intertextem, nucleu radiant, plurivectorialism intertextual, intertext prim(ar)/secund(ar), intertext în amonte/în aval.

**Domeniul de studiu** este teoria textului și a lecturii multiple, situată la confluență lingvisticii textului, semioticii, hermeneuticii, esteticii receptării și teoriei lecturii.

**Scopul și obiectivele** propuse rezidă în formularea unei paradigme teoretice în baza sintezei direcțiilor semio-lingvistice, bazate preponderent pe noțiunile de „text” și „lectură” și elaborarea unui model de lectură multiplă a textului, stăruiind pe realizarea lingvistică a mecanismului plurivectorial al dialogismului intertextual, actualizat, la nivel de formă și/sau conținut prin intertexteme.

**Noutatea și originalitatea științifică.** Cercetarea propune o viziune integratoare, care explică, din perspectivă semio-lingvistică, trei poziții: *primo*, dialogismul text – text, actualizat în cadrul spațiului intertextual; *secundo*, relația text – lector, instituită în procesul de construire a sensului multiplu; *tertio*, complementaritatea explicare – comprehensiune – interpretare, stabilită în timpul interlecturii. Modelul de lectură multiplă a textului pe care-l prezentăm este elaborat pe ideea interacțiunii intertext – text – lector, promovată în teoriile lui M. Riffaterre, U. Eco și M. Călinescu, dar completată cu elemente de la alți autori (H. R. Jauss, G. Genette, P. Cornea, S. Dima) și cu date ce sunt rezultatul propriilor noastre investigații asupra fenomenului, cum ar fi: introducerea termenilor de „plurivectorialism intertextual”, „nucleu radiant”, „referent interforic”; identificarea criteriilor de existență a intertextemelor; abordarea lecturii intertextuale prin reluarea în spirală; deplasarea accentului de pe lectorul model pe lectorul real.

**Problema științifică importantă soluționată în domeniul de investigație** constă în argumentarea modelului de lectură multiplă a textului, fapt ce a contribuit la explicarea modului în care lectorul reacționează la parcursurile interpretative circumscrise de către actualizatorii lecturii intertextuale, în vederea comprehensiunii, interpretării și criticii sensului multiplu al textului.

**Semnificația teoretică și valoarea aplicativă** se explică prin abordarea interdisciplinară a unor probleme importante de semiotică și de teorie a lecturii. Considerăm că este semnificativă tentativa noastră de a lărgi domeniul cercetărilor lingvistice prin investigarea unei unități care transcende nivelul frastic și chiar cel textual, adică intertextul. **Valoarea aplicativă** a prezentei cercetări se certifică prin posibilitatea aplicării concluziilor obținute la predarea cursurilor de lingvistică, semiotică, hermeneutică și poetică a textului. Modelul teoretic de lectură multiplă propus ar putea fi adaptat portofoliilor studenților de la cursurile respective.

**Implementarea rezultatelor științifice.** Modelul teoretic elaborat s-a dovedit a fi eficient în analiza textelor incluse în curricula universitare la disciplinele *Studii lingvistice moderne*, *Semiotica textului francez* și *Pragmatica textului francez*.

## АННОТАЦИЯ

Гуду Сильвия, *Текст и актуализаторы его множественного чтения в современном французском языке*, диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, по специальности 621.06 – *Теория текста; анализ дискурса; стилистика (французский язык)*, Государственный Университет Молдовы, Кишинев, 2016.

**Структура диссертации:** введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография, включающая 273 наименования, приложения, 158 страницы основного текста. Основное содержание диссертации было опубликовано в 14 научных работах.

**Ключевые слова:** текст, интертекстуальность, множественное чтение, интертекстуальное чтение, актуализатор множественного чтения, интертекстема, интертекстуальная компетенция, радиальное ядро, многовекторная интертекстуальность, первичный интертекст, вторичный интертекст.

**Областью исследования** является теория текста и интертекстуального чтения, находящаяся на стыке лингвистики текста, семиотики, герменевтики, эстетики восприятия и теории чтения.

**Цель и задачи** работы заключаются в теоретическом обосновании и практическом подтверждении положения об интертекстуальности как ведущей категории текста, которая обеспечивает множественное чтение.

**Научная новизна и оригинальность** исследования заключается в комплексной трактовке объекта исследования. В работе применяем новую интегрирующую модель множественного чтения, беря во внимание на всех этапах взаимодействие интертекст – текст – читатель, основываясь на работах М. Риффатера, У. Эко, М. Кэлинеску, но с дополнениями, которые являются результатом наших собственных исследований и наблюдений. Новизна заключается и в новой классификации интертекстуальности и в ее влиянии на смыслопорождение текста.

**Решение важной научной проблемы в области исследования** состоит в аргументации модели множественного понимания текста, которая помогает объяснить как лектор реагирует на интерпретирующие пути, налагаемые актуализаторами интертекстуального чтения, к пониманию, интерпретации и критике множественного смысла текста.

**Теоретическая значимость** работы состоит в углублении лингвистики текста, теории множественного чтения. Данная научная работа расширяет область лингвистических исследований, выявляя новый комплексный уровень анализа – интертекст.

**Практическая ценность диссертации** состоит в возможности применения теоретических положений и выводов на курсах по общему языкознанию, теории и интерпретации текста, лингвистической стилистики. Результаты исследования могут стать основой для разработки специальных курсов по лингвистике текста, по общей семиотике, поэтике и герменевтике на последних этапах университетского образования.

## ANNOTATION

Guțu Silvia, **The Text and the Actualizers of its multiple Reading in Contemporary French Language**. Thesis for the Doctor's Degree in Philology, specialty 621.06 – *Text theory; Discourse analysis; Stylistics (French Language)*, Moldova State University, Chișinău, 2016.

The thesis comprises an introduction, three chapters, conclusions and recommendations, a bibliography of 273 entries and annexes. The basic text of the thesis covers 158 pages. The results of the present study were published in 14 research articles.

**Key words:** text, intertextuality, multiple reading, intertextual reading, intertextual competence, intertextem, radiant nucleus, intertextual vector, primary/secondary intertext.

**The domain of study** is the theory of text and of its multiple reading at the crossroads of semio-linguistic and hermeneutical approaches.

**The goal and objectives** of the research are to propose a theoretical model of the multiple reading and to confirm the thesis that the intertextuality is the leading text category that determines its multiple reading.

**The research novelty and originality** resides in the complexity of the object of study. In this paper we apply a new integrating model of the text multiple reading, taking into account, at all analysis levels, the interaction intertext – text – reader. We elucidate the intertextual reading theory and practice, based on the complementarity between the three re-readings, corresponding respectively to comprehension, interpretation and application, which produces the textual semiosis. The intention of our model is to highlight the complexity of the studied phenomenon and also its quasi-globality, by trying to order its variables.

**The important scientific problem solved in the investigated area.** The research develops an interpretative model, based on the concept of intertextual reading and on the linguistic resources that allow its actualization.

**The theoretical value** of the research is determined by the interdisciplinary approach to some major issues discussed in linguistics and theory of reading. Our attempt is significant, in this thesis, to widen the field of linguistic research by investigating a unit that transcends even the textual level, the intertext.

**The practical value of the research.** The results of the study can serve to further investigations on various aspects of the problems discussed. The study can also enrich the content of such university courses as Text Analysis, Hermeneutics, Text Grammar, Pragmatics and Stylistics.

## INTRODUCERE

**Actualitatea și importanța problemei abordate.** Actualitatea științifică și necesitatea cercetării subiectului cuprins în titlul prezentei lucrări: *Textul și actualizatorii lecturii lui multiple*, sunt condiționate atât de mutațiile și tendințele noi, înregistrate în teoriile moderne ale textului și ale lecturii, cât și de contextul științific constituit actualmente în Republica Moldova.

În primul caz, avem în vedere traseele cercetării interdisciplinare, care s-au conturat în raport cu funcționalele concepte de „text” și „lectură” și care au cunoscut, în ultimele decenii, o dezvoltare fără precedent. Textologia a debutat în lingvistică în anii '60 ai secolului XX, prin lucrările unor cercetători renumiți ca: E. Coșeriu, I. Bellert, F. Danich, H. Plett, M. Halliday, P. Hartmann, W. Hartung, R. Harvek, K. E. Heidolph, H. Isenberg, G. Lakoff, P. Lang, O. Moskalskaia, T. Nikolaeva, W. Thümmel, S. Schmidt *et alii*. Cercetările de proporții au fost realizate însă în ultimele decenii ale secolului al XX-lea, grație lucrărilor lingviștilor A. Ali Bouacha, R. De Beaugrande, W. U. Dressler, J. Petöfi, K. Stierle, T. Van Dijk, și, desigur, în primele decenii ale secolului al XXI-lea, datorită cercetărilor savanților J.-M. Adam, J. Gardes Tamine, J.-M. Klinkenberg, D. Maingueneau, Fr. Rastier *et alii*. Stadiul actual al cercetărilor în domeniul textologiei a condiționat lărgirea orizontului de investigație a textului, conceput mai întâi ca structură finită, închisă și statică, în vederea stabilirii unui nivel superior, intertextual, de cercetare, reabilitându-i-se textului, în acest mod, caracterul său infinit, deschis și dinamic. Astfel, actualitatea prezentei cercetări este motivată și prin creșterea interesului științific față de cercetarea intertextualității privită ca proprietate inerentă oricărui tip de text. Privilegiul cercetărilor aparține anilor '60 ai secolului al XX-lea, prin elaborarea și lansarea termenului de către J. Kristeva, urmată de o serie de cercetători și critici adunați în jurul revistei *Tel Quel*: R. Barthes, J. Derrida, J.-L. Houdebine, J. Ricardou, Ph. Sollers *et alii*. De asemenea, investigații serioase au fost întreprinse în lingvistica franceză de către J.-M. Adam, M. Eigeldinger, G. Genette, A. C. Gignoux, L. Jenny, N. Limat-Letellier, N. Piégay-Gros, Fr. Rastier, Th. Thlivitis și în lingvistica americană de către M. Riffaterre. O contribuție importantă în dezvoltarea teoriei intertextualității a adus-o savantul și semioticianul italian U. Eco. Cercetări de amploare au fost realizate și în arealul românesc de către C. Hăulică, M. Mureșanu Ionescu, C. Pascu (Popescu), S. Vultur, A. Zisu. Aspecte fundamentale ale fenomenului au fost elucidate în lucrările semnate de M. Corti, D. Baron, A. Bondarencu, Gr. Canțaru, P. Cornea, A. Grati, I. Guțu, N. Manolescu, E. Mihăilă, E. Ungureanu *et alii*. În lingvistica rusă, s-au impus studii semnate de I. Mihaleva, M. Iampolski, Iu. Lotman, Iu. Solodub, N. Petrova, I. Arnold, A. Vasiliev *et alii*. Este evidentă varietatea de școli, direcții,



tradiții, în problema dată, care au pus în circulație o terminologie variată, fapt ce tentează, dar, în același timp, și derutează cercetătorul. Astfel, se impune revizuirea noțiunilor de „text” și de „intertextualitate” în câmpul interdisciplinar al teoriei lecturii, fapt ce permite redimensionarea perspectivei de abordare a textului. Existența diferitelor opinii referitoare la definirea intertextualității, la criteriile de clasificare și folosirea improprie a unor termeni impune întreprinderea unor studii mai ample, care s-ar ocupa exclusiv de relevarea și elucidarea aspectelor problematice ale intertextualității, realizate prin intermediul mijloacelor lingvistice.

Actualitatea subiectului ține, de asemenea, de interesul științific față de lectura intertextuală, ca tip specific de lectură multiplă a textului, care nu și-a găsit, la moment, o interpretare științifică suficient de argumentată. Se resimte lipsa lucrărilor de sinteză, care să propună nu doar o definiție a lecturii intertextuale a textului, dar și să elaboreze un model teoretic al realizării acestui tip de lectură.

Cercetarea de față se înscrie în albia perspectivelor științifice menționate, examinând textul ca entitate semiotică, de natură lingvistică, caracterizată prin textualitate și transtextualitate, parte a unui proces de comunicare, pentru care și prin care se constituie ca un complex semnic verbal și în calitate de purtător al sensului multiplu.

**Scopul și obiectivele cercetării.** În lucrarea de față, ne propunem să abordăm conceptul de text dintr-o perspectivă inter- și pluridisciplinară și să argumentăm un model de lectură intertextuală a textului literar, stăruind pe realizarea lingvistică a mecanismului plurivectorial al dialogismului intertextual, actualizat, la nivel de formă și/sau conținut, în diverse tipuri de interferențe, convergențe, paralelisme, actualizate prin variate forme și procedee lingvo-poetice – intertexteme – în baza unei competențe specifice a lectorului. Astfel, **scopul** cercetării rezidă în formularea unei paradigme teoretice în baza sintezei direcțiilor semio-lingvistice, bazate preponderent pe noțiunile de „text” și „lectură” și elaborarea unui model de lectură multiplă a textului, stăruind pe realizarea lingvistică a mecanismului plurivectorial al dialogismului intertextual, actualizat, la nivel de formă și/sau conținut prin intertexteme. **Obiectivele** lucrării vizează:

- descrierea semiotică a textului pe cele trei paliere ale semiozei identificate de Ch. Morris: specificul formal-structural, aspectul semantic și dimensiunea pragmatică a textului;
- conceptualizarea intertextualității ca factor declanșator al lecturii multiple a textului;
- caracterizarea relațiilor intertextuale la nivelul structural al textului;
- cercetarea dimensiunii pragmatice a intertextualității, prin identificarea specificității activității de lectură;

- analiza modelelor teoretice ale lecturii multiple, insistând asupra paradigmatelor semiotice;
- descrierea trăsăturilor categoriale ale intertextemului, termen utilizat pentru a desemna actualizatorii dialogismului intertextual plurivectorial;
- argumentarea dimensiunii semantico-funcționale a actualizatorilor lecturii intertextuale (citatul, referința, aluzia) la nivel paratextual și intratextual și analiză a textului, prin identificarea unor tipologii pertinente.

**Metodologia cercetării științifice.** Complexitatea problematicii invocate impune utilizarea unui **suport metodologic și teoretic** complex. În vederea realizării obiectivelor fixate, ne-am întemeiat studiul pe achizițiile metodologice și terminologice din semiotică (H. Plett, R. Barthes, J. Kristeva, U. Eco, M. Riffaterre, I. Plămădeală, Iu. Lotman), lingvistica textului (E. Coșeriu, R. de Beaugrand, W. U. Dressler, J.-M. Adam, D. Maingueneau, Em. Vasiliu, S.-M. Ardeleanu, O. Boc, M. Tuțescu, I. Galperin), hermeneutică (H.-G. Gadamer, P. Ricoeur), semantică (Fr. Rastier, M. Carpov, C. Vlad, M. Munteanu, V. Păcuraru), teoria intertextualității (J. Kristeva, R. Barthes, G. Genette, A. C. Gignoux, N. Piégay-Gros, S. Rabau, Th. Thlivitys, C. Hăulică, M. Mureșanu Ionescu, S. Vultur, E. Mihăilă, I. Guțu, E. Ungureanu, A. Grati, Gr. Canțâr, A. Bondarencu, N. Fateeva), teoria literaturii (P. Zumthor, N. Manolescu, L. Jenny, A. Compagnon, M. Corti, E. Prus), estetica receptării (H. R. Jauss, W. Iser, S. Pavlicenco) și teoria lecturii (P. Cornea, M. Călinescu, I. Vlad, S. Dima, V. Jouve, M. Picard). Interferența domeniilor ce-și dau concursul la abordarea subiectului abordat presupune aplicarea *metodelor de analiză și interpretare* ca metode de bază, care ne-au asigurat realizarea scopului propus. *Analiza critică și sinteza* abordărilor domeniiale ale textului, ale paradigmatelor semio-lingvistice ale textului și ale lecturii textului la diferite etape istorice, ne permit să descriem un traseu metodologic stabilit între metalingvistica bahtiniană și teoria textului contemporană, având un evident caracter pragmatic. Vom utiliza metodele *analizei selective* și *comparative* atunci când vom elabora modelul de constituire a lecturii intertextuale, care are un caracter tabular și se materializează prin realizarea unui șir succesiv de operațiuni, efectuate în baza unei competențe specifice de lectură – competența intertextuală. *Analiza descriptivă* a mecanismelor de funcționare a actualizatorilor acestui tip de lectură va îngloba repere de sintaxă, semantică, stilistică, poetică și pragmatică. La fel de oportună este și *analiza semică* de tip micro- și macrostructural a intertextemelor în procesul de contextualizare, decontextualizare și recontextualizare textuală. Pentru a descrie modul în care un text își programează lectura sa intertextuală, vom recurge la o abordare „comprehensivă”, de natură semio-lingvistică, o viziune „interpretativă”, de orientare pragmatică și, respectiv, o interpretare „metalingvistică”, de tip

axiologic. Maniera noastră de cercetare este una deductivă și pune la bază principiul abordării multiaspectuale.

Deoarece obiectul cercetării îl constituie textul literar, **corpusul** acestei lucrări este constituit dintr-o selecție de texte, care conțin în calitate de actualizatori sau intertexteme *citate* analizate la nivel paratextual (texte pseudo-, trans- și autoreferențiale scrise în limba franceză), *citate*, *referințe* și *aluzii* analizate la nivelul intratextual al textului *La Quarantaine* de J.-M.G. Le Clézio. Intertextualitatea este un mod privilegiat de acces la textul autorului, iar citatul, referința și aluzia, ca actualizatori ai lecturii intertextuale prin excelență, sunt utilizate din abundență în acest text. Textul autorului francez, sau textul-șintă, este unul polifonic și permite conturarea unei deontologii a citării ca act de limbaj complex și ca performanță intertextuală, prin care textul scriitorului este traversat de alteritate. *Corpusul de referință*, înțeles ca un context global de analiză, ce are statut de referențial reprezentativ în raport cu care se interpretează rezultatele, este unul mai vast și este constituit dintr-un ansamblu de texte literare, scrise în limba franceză. Evident, vom identifica și un *corpus de selecțiune*, sub-corpus al corpusului de lucru, constituit din totalitatea citatelor identificate în textele autorilor selectați.

**Noutatea științifică a rezultatelor obținute.** La etapa actuală a cercetărilor textului prin prisma teoriei lecturii, lectura intertextuală este încă în căutarea unei ipoteze integratoare, care să explice, dintr-o perspectivă semio-lingvistică, trei poziții: *primo*, dialogismul text – text, instituit în cadrul spațiului intertextual; *secundo*, relația text – lector și *tertio*, complementaritatea comprehensiune – interpretare – critică, stabilită în timpul interlecturii. Modelul de lectură multiplă a textului pe care-l propunem este unul integrator și este elaborat pe ideea interacțiunii intertext – text – lector, promovată în teoriile lui M. Riffaterre, U. Eco și M. Călinescu, dar completată cu elemente de la alți autori (H. R. Jauss, W. Iser, G. Genette, P. Cornea, S. Dima) și cu date ce sunt rezultatul propriilor noastre reflecții și constatări asupra fenomenului, cum ar fi: introducerea termenilor de „plurivectorialism intertextual”, „nucleu radiant”, „referent interforic”; identificarea criteriilor de existență a intertextemelor; abordarea lecturii intertextuale prin reluarea în spirală, deplasarea accentului de pe lectorul model pe lectorul real. În lucrare, am elucidat teoria și practica lecturii intertextuale și ne-am bazat pe complementaritatea dintre cele trei relecturi, menționate mai sus, prin care se produce semioza textuală. Intenția modelului nostru este de a pune în evidență atât complexitatea fenomenului studiat, cât și cvasi-globalitatea și este orientat să ordoneze variabilele acestuia. Modelul se vrea doar unul interpretativ, aplicabil pe diferite texte literare în procesul lecturii multiple.

**Problema științifică importantă soluționată în domeniul de investigație** constă în argumentarea modelului de lectură multiplă a textului, fapt ce a contribuit la explicarea modului

în care lectorul reacționează la parcursurile interpretative cicumscrise de către actualizatorii lecturii intertextuale, în vederea comprehensiunii, interpretării și criticii sensului multiplu a textului. Pornind de la realizările în domeniu, lucrarea a valorificat tradiția lingvistică, fapt care a permis structurarea unui model interpretativ bazat pe conceptul de lectură intertextuală și pe mijloacele lingvistice care permit realizarea acesteia. Eficiența modelului a fost confirmată de analiza unui corpus reprezentativ de texte.

**Semnificația teoretică a lucrării** rezidă în:

- (re)evaluarea standardelor clasice ale textualității;
- sintetizarea clasificării intertextualității;
- analiza dimensiunii pragmatice a intertextualității, în baza identificării specificului perspectivei de lectură;
- descrierea profilului teoretic al noțiunilor de „lectură intertextuală” și de „actualizator al lecturii intertextuale”/„intertextem”;
- elaborarea unui model de lectură multiplă a textului;
- argumentarea dimensiunii funcționale a actualizatorilor lecturii intertextuale (citatul, referința, aluzia).

Considerăm drept semnificativă intenția noastră de a lărgi, în această lucrare, domeniul cercetărilor lingvistice prin investigarea unei unități care transcende nivelul frastic și chiar cel textual, adică intertextul.

**Valoarea practică** a prezentei cercetări se certifică prin posibilitatea aplicării concluziilor obținute la predarea cursurilor de lingvistică, semiotică, hermeneutică și poetică a textului. Modelul teoretic de lectură multiplă propus ar putea fi adaptat portofoliilor studenților de la cursurile respective. Rezultatele cercetării noastre ar putea fi folosite la redactarea unor suporturi de curs.

**Aprobarea rezultatelor cercetării.** Rezultatele cercetării au fost prezentate în cadrul a 17 conferințe și colocvii naționale și internaționale. La tema dată au fost publicate 14 articole:

1. Lecture plurielle d'un texte phénoménologique de Francis Ponge. In: La Francopolyphonie IXe édition. L'interculturalité et la pragmatique à travers la linguistique, la littérature, la traduction et la communication. Chișinău, 2014, n° 9, p. 138-146. ISSN 1857-1883.
2. Aspecte semio-lingvistice și funcționale ale lecturii multiple a textului literar. In: Studia universitatis moldaviae. Seria Științe umanistice. Nr. 4(74). Chișinău: CEP USM, 2014, p. 35-43. ISSN 1811-2668, ISSN online 2345-1009.
3. Dimensionări lingvo-semiotice ale textului. In: Omagiu lui Anatol LENȚA la 70 ani / Com. de coord. Anatol Ciobanu et al. Chișinău: S.n., 2013, p. 263-268.

4. Repere ale unei tipologii textuale. In: Probleme de lingvistică generală și romanică. Actele colocviului științific cu participare internațională în memoria Grigore CINCILEI, Chișinău, 14 decembrie, 2012, tomul III. Coord. A. Lența, I. Guțu: Chișinău: CEP USM, 2013, p. 83-85.
5. Dimensiunea pragmatică a intertextualității. In: Connexions et perspectives en philologie contemporaine / Conexiuni și perspective în filologia contemporană. Actes du Colloque scientifique avec participation internationale organisé à l'occasion du 70-ième anniversaire de V. BANARU, tome 3. Coord. I. Guțu. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 216-219.
6. La polyphonie: approche linguistique et littéraire. In: Probleme actuale de lingvistică, glotodidactică și știință literară. Acte ale Colocviului Internațional organizat cu ocazia aniversării a 45-a de la fondarea Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității de Stat din Moldova, Chișinău 5-6 martie 2009, vol. IV, partea a II-a, Coord. V. Păcuraru, L. Zbanț. Chișinău: CEP USM, 2010, p. 694-700.
7. L'intertexte comme facteur de la négociation du sens. In: Simpozionul internațional „Româna ca limbă străină – între metodă și impact cultural”. Iași, 2008, p. 485-487.
8. La lecture intertextuelle: la problématique de la sémosis. In: Connexions et perspectives en philologie contemporaine. Actes du Colloque International consacré à Victor BANARU, II-ième édition. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 239-241.
9. Redimensionări actuale în definirea textului. In: La linguistique entre la recherche et application. Actes du Colloque International organisé à l'occasion du XL-e anniversaire du Département de Philologie française « Grigore CINCILEI ». Chisinau, 2005, p. 196-198.
10. Intertextualitatea din perspectiva receptării. In: Strategii actuale în lingvistică, glotodidactică și știință literară. Materialele Conferinței Științifice Internaționale consacrate aniversării a 50-a de la fondarea Facultății de Limbi și Literaturi Străine. Bălți, 15-16 octombrie 2004, vol. IV. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2004, p. 111-115.
11. Aspecte problematice ale clasificării intertextualității. In: Probleme actuale de lingvistică, didactică și știință literară. Materialele Conferinței Științifice Internaționale, consacrate aniversării a 40-a de la fondarea Facultății de Limbi și Literaturi Străine. Chișinău, 2004, p. 98-101.
12. Text și intertext: abordări și implicații. In: Probleme de lingvistică generală și romanică. Actele colocviului științific cu participare internațională în memoria Grigore Cincilei, volumul II. Chișinău: CEP USM, 2003, p. 83-85.

13. Dimensiunea intertextuală a simbolicii cosmice. In: Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM în anii 2000-2002”. Rezumatele comunicărilor, Științe filologice. Chișinău, 2003, p. 111-112.

14. Le symbole et ses aspects fonctionnels dans le cadre du texte poétique romantique (V. Hugo, A. de Lamartine, G. de Nerval). In: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Științe socio-umanistice. Chișinău 2001, p. 101-105.

**Structura lucrării.** Teza este alcătuită din adnotare, variante în limbile română, rusă și engleză, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia ce include titlurile lucrărilor științifice, ale textelor literare consultate și ale dicționarelor folosite, anexe și CV-ul autoarei.

În **Introducere** sunt descrise actualitatea temei de cercetare și importanța problemelor investigate, scopul și obiectivele tezei, caracterul inovator al studiului, suportul teoretico-metodologic, inovația științifică, importanța teoretică și valoarea practică, obiectul și materialul factologic al investigației.

**Capitolul 1:** *Textul în cadrul paradigmei semio-lingvistice moderne*, este compus din trei paragrafe și e centrat pe abordarea teoretică a problematicii textului. În acest compartiment al lucrării, propunem o prezentare sinoptică, în plan diacronic și sincron, a principalelor direcții și domenii de cercetare a textului. Plecând de la concepții și concepte actuale, am definit **textul** ca **entitate semiotică, de natură lingvistică, caracterizată prin textualitate și transtextualitate, parte a unui proces de comunicare, pentru care și prin care se constituie ca (macro)semn sau complex semnic verbal și ca purtător al sensului multiplu**. Cu această definiție, ne vom situa la confluența a două domenii esențiale: a) lingvistica textului, așa cum o consideră E. Coșeriu și J.-M. Adam, ca hermeneutică a sensului, bazată pe funcționarea textuală a semnelor verbale și b) semiotica, domeniu ce trebuie să explicitizeze acele aspecte funcționale ale textului care nu pot fi explicate prin mijloace exclusiv lingvistice. Din multiplele modele teoretice elaborate, vom opta pentru alternativa dezvoltată de către Ch. Morris, care propune o teorie unificatoare, în centrul căreia situează semnele în cele trei dimensiuni comunicative simultane: dimensiunea sintactică, dimensiunea semantică și dimensiunea pragmatică.

În **capitolul 2**, intitulat *Intertextualitatea ca factor declanșator al lecturii multiple a textului*, propunem o examinare a posibilităților de definire a intertextualității, în vederea identificării unui tip special de lectură: lectura intertextuală, care permite o lectură multiplă a textului. Deoarece acest tip de lectură este direct proporțional cu competența textuală și intertextuală a lectorului, abordăm aici, tangențial, și corelația între competența auctorială și cea lectorală, activate în procesul de lectură. Dată fiind vastitatea domeniului intertextualității,

propunem unele ordonări, organizări ale datelor care îl alcătuiesc, în scopul stabilirii unor tipologii, care au meritul în eventualitatea lărgirii/aprofundării aspectelor problematice prin relevarea unor criterii și motivații de stabilire a tipurilor de intertextualitate. Tot în acest capitol tratăm cu prioritate și în mod detaliat teoria și practica lecturii intertextuale, bazându-ne pe complementaritatea între cele trei relecturi, corespunzând, respectiv, comprehensiunii, interpretării și criticii, prin care se produce semioza textuală.

În **capitolul 3**: „Dimensiunea semantico-funcțională a actualizatorilor lecturii intertextuale a textului”, validăm funcționalitatea modelului elaborat, în baza unui corpus de texte impunător ca număr și varietate. Analiza se va face la nivel paratextual, selectarea textelor fiind în parte operată în baza de date textuale Frantexte, precum și la nivel intratextual, având la bază textul *La Quarantaine*, scris de J.-M.G. Le Clézio. În acest capitol, propunem o descriere a dimensiunii funcționale a trei intertexteme și propunem propria noastră clasificare a citatului și a aluziei, la baza căreia situăm unii parametri de clasificare propuși de către specialiști în domeniu, cum ar fi A. Compagnon, G. Genette, I. Manoli, I. Fomenko, N. Semenova *et alii*.

**Concluziile și recomandările** conțin o sinteză atât a celor mai importante argumente și concluzii preliminare, cât și sugestii cu privire la anumite potențiale direcții de cercetare în domeniul problematicei vizate.

**Bibliografia** conține sursele teoretice și textele primare utilizate în cercetare.

## 1. TEXTUL ÎN CADRUL PARADIGMEI LINGVO-SEMIOTICE MODERNE

Textul, definit concomitent ca macrosemn verbal și ca ocurență comunicatională, atrage de câteva zeci de ani atenția teoreticienilor și circumscrie un domeniu complex al științelor limbajului și transgresează limitele cercetărilor lingvistice tradiționale în ideea unei interdisciplinarități constructive. Acest domeniu cade sub incidența teoriei textului, știință care se situează la confluența mai multor discipline filologice conexe: lingvistica, semiotica, pragmatica, hermeneutica, poetica, retorica, stilistica, teoria, critica și istoria literară, literatura generală și comparată, estetica receptării. Textul solicită, în noile abordări, cercetări complexe, dintre care și investigații centrate pe problema determinării mecanismelor de producere și receptare a sensului. În vederea structurării sistemice a unei teorii a textului care să respecte cerințele unei abordări interdisciplinare integratoare, ne propunem să sintetizăm, în acest capitol al tezei, teoriile funcționale în plan istoric și actual. Intenția noastră este de a realiza un parcurs critic al principalelor abordări domeniiale ale textului și de a determina aspectele ce necesită posibile aprofundări și soluții pentru unele probleme semnalate în literatura de specialitate, mai ales ce țin de tema cercetării noastre.

### 1.1. Sinteza abordărilor domeniiale ale textului, etapele și nivelul actual de cercetare

Teoria modernă a textului se află actualmente la intersecția disciplinelor umaniste, dar a debutat în lingvistică și acest fapt se înscrie într-o evoluție firească a domeniului, evoluție ce s-a caracterizat prin tendința de a depăși cercetarea dominată de perspectiva *langue*, deci paradigmatică, pentru a pătrunde în sfera celuilalt element dihotomic saussurian, *parole*, abordat, mai ales, în aspectul său sintagmatic.

Este cunoscut faptul că, inițial, analiza lingvistică s-a limitat la nivelul frazei, privită ca un cadru de integrare pentru toate unitățile lingvistice pertinente, fără a se preocupa de eventualele niveluri superioare de organizare. F. de Saussure afirma că și fraza nu mai ține de lingvistica limbii, ci de vorbire: „Fraza este tipul sintagmei prin excelență. Dar ea aparține vorbirii, și nu limbii” [112, p. 172].<sup>1</sup> Fraza este o unitate maximală de compoziție-sintagmă și se află la frontiera a două domenii: în dimensiunea sa sintagmatică, ea aparține limbii, iar în dimensiunea discursivă, ea aparține vorbirii. Se știe că lingvistul elvețian situează limba în centrul programului său teoretic, dar, întrebându-se, ce separă limba de discurs, afirmă că fraza există numai în vorbire, adică în „limba discursivă”. Discursul este o intrare în acțiune a limbii,

---

<sup>1</sup> Traducerile fragmentelor ce provin din surse în altă limbă decât cea română ne aparțin.



un proces care se opune limbii. Fraza este, în viziunea lingvistului, unitatea maximală a sintagmaticii, iar punerea în relație a sintagmării și a vorbirii este considerată, în lucrările sale, drept o problemă nerezolvată.

Reprezentanții școlii structuraliste americane (L. Bloomfield) nu analizează unitățile discursive superioare frazei. Glosematica lui L. Hjelmslev pare a fi o excepție. Ea își constituie, în mod explicit, analiza pe baza textului, dar, în pofida acestui principiu, cele mai relevante observații efectuate în cadrul glosematicii s-au întreprins la nivelul gramaticii frazei. Cercetătorul danez afirmă că ceea ce interesează științific nu este substanța semnului, de natură extralingvistică, dar forma expresiei și forma conținutului. Din această perspectivă, semnul lingvistic – care în teoria saussuriană se realizează prin relația de presupuziție dintre semnificant și semnificat – se constituie din reunirea planului expresiei cu planul conținutului unei limbi. Prin urmare, pe lângă semnele minimale, există și semne-enunțuri sau semne-discursuri, deci și semne-texte. Vorbind despre *text*, L. Hjelmslev afirmă că: „Limba poate fi definită ca o paradigmatică, ale cărei paradigme se manifestă prin mijlocirea oricărei materii, iar textul este o sintagmatică, ale cărei verigi se pot înlănțui la infinit și care se manifestă prin orice materie” [225, p. 364]. Textul este, în viziunea lingvistului, un proces (versus sistemul limbii) și se constituie din următoarele niveluri de organizare: glosemul, taxemul, propoziția, perioada, paragraful, capitolul, opera, mulțimea operelor unui autor, textele unui domeniu de cunoaștere [Ibid., p. 354-356]. Deși prezintă anumite limite, teoria hjelmsliană a influențat puternic poeziile structurale.

Lingvistica enunțării reprezintă, după părerea noastră, o importantă direcție de cercetare, care a condiționat apariția și dezvoltarea lingvisticii textuale. Ém. Benveniste, reprezentant al acestei orientări în Franța, pornește de la abordarea saussuriană a frazei și o plasează dincolo de ultimul nivel pe scara combinărilor lingvistice codate: „Cu fraza depășim o limită, intrăm într-un domeniu nou” [16, p. 121]. Fraza este unitatea discursului și se postează în centrul unei alte lingvistici, cea a discursului sau „semantică”. Cercetătorul distinge în câmpul general al lingvisticii trei domenii:

1. **semiologia limbii** („semiologia”), preocupată de studiul semnificanței semnului;
2. **semiotica enunțării** („semantica”), care își fixează în calitate de obiect de studiu semnificanța discursului;
3. **metasemnificația textelor și a operelor** („metasemantica”), ale cărei obiective de studiu transcend frontierele lingvisticii.

Metasemantica lingvistului se construiește pornind de la semantica enunțării și se deschide spre o „translingvistică a textelor” și „translingvistica operelor” literare ale unei limbi.

Delimitarea *deicticilor* (categorie semantică distinctă prin dependența sensului de contextul enunțiativ) și descrierea funcționalității lor a marcat o fază evoluată în tendința semanticii de a-și asuma studierea sensului unor secvențe de dimensiuni superioare frazei. Pentru a se referi la poziția cercetătorului francez, J. Kristeva și T. Todorov recurg la noțiunea de „translingvistică”. În această translingvistică se înscrie poetica lui H. Meschonnic, iar R. Barthes denumește această „semiologie de a doua generație” prin termenul „lingvistica discursului” [12].

M. Bahtin este fondatorul **metalingvisticii**, teorie ce constituie baza principală a cercetărilor asupra polifoniei și a dialogismului și care studiază limba în acțiune, limba ca fenomen viu. Pentru M. Bahtin, „în cadrul aceluiași enunț, o propoziție poate fi reluată (prin repetiție sau prin auto-citare), dar orice reluare reprezintă un segment nou de enunț, fiindcă poziția și funcția ei se pot schimba în întregul enunțului” [6, p. 317]. Sintagma „întregul enunțului” desemnează atât conexiunea enunțului dat cu alte enunțuri (cotextul), cât și contextul dialogic (mediul interacțiunii sociale). Altfel spus, atunci când alegem un tip de propoziție, nu alegem această propoziție doar reieșind din ceea ce dorim să exprimăm cu ajutorul ei, dar alegem un tip de propoziție reieșind din întregul enunțului care apare în imaginația noastră verbală și care ne determină opinia. Astfel, lingvistul introduce noțiunea de „gen”, alături de noțiunea de „limbă” și propune o sinteză dialectică a sistemului limbii și a discursivului. Formele limbii și formele de discurs sunt apropiate simultan de către locutor: „chiar de la început, simțim întregul vorbirii care, ulterior, se diferențiază. Dacă nu ar exista genurile de vorbire, iar noi nu le-am poseda și ar trebui, de fiecare dată, să creăm și să structurăm liber fiecare enunț, comunicarea verbală ar fi practic imposibilă” [*Ibid.*, p. 285]. Cercetătorul rus identifică o competență metalingvistică, care permite locutorului să intuiască de la primul cuvânt conținutul, modalitatea și volumul de informație transmis. Formulând conceptul de „competență discursivă”, M. Bahtin subliniază că ea desemnează un conținut particular: sensul, și o tehnică anume: cunoașterea intuitivă. Această competență presupune capacitatea de a construi discursuri. Metalingvistica bahtiniană are drept obiectiv cercetarea unităților superioare frazei complexe. La acest nivel se produce sinteza semioticului, adică a sistemului limbii, cu semanticul, adică procesul vorbirii sau discursul. Cercetătorul rus preia termenul de „metalingvistică” din aparatul teoretic al structuraliștilor americani și îi atribuie o nouă semnificație, și anume: elementul „meta” indică, în viziunea sa, diferența față de lingvistică și consemnează o transcendere sau o extindere a limitelor teoretizărilor tradiționale. M. Bahtin plasează în vizorul analizei lingvistice intenția subiectului vorbitor și contextul social, cultural și ideologic, în care se realizează vorbirea acestuia. Lingvistul construiește o replică la abordările structuraliste ale comunicării cu implicații abstract-metafizice și orientează studiul către un nou mod de a concepe și a studia

limba în contextul realității contemporane. Această mutație de accent, impune conectarea lingvisticii la preocupările mai multor discipline: filosofia, antropologia, sociologia, psihologia, etnografia etc. „Lingvistica și metalingvistica studiază același fenomen concret, foarte complex și multilateral – cuvântul, dar fiecare îl studiază sub alte fațete și sub alte unghiuri de vedere. Ele trebuie să se completeze, nicidecum să-și amestece domeniile”, chiar dacă, „în practică, granițele dintre ele sunt adesea încălcate” [131, p. 252]. Teoreticianul rus menționează necesitatea studierii unor unități mai mari decât fraza (dialogul, vorbirea sau romanul). Textul literar este, în viziunea lui M. Bahtin, cel mai reprezentativ corpus pentru analiză, deoarece unitățile lui sunt relevante estetic. Din perspectivă metalingvistică, cuvântul artistic este determinat de contextul dialogului existențial.

Un interes deosebit față de text l-a manifestat și gramatica generativă (N. Chomsky, M. Halle), care propune căi originale de analiză lingvistică. Elaborarea modelului generativ standard reprezintă o etapă importantă în dezvoltarea lingvisticii textuale. Inițial, demersul chomskian urmărește exclusiv să degajeze teoretic gramaticalitatea enunțului, fără a se interesa de componenta semantică. Mai târziu însă, latura semantică este integrată în gramatica generativă, în calitate de nivel profund, nivelul de suprafață fiind reprezentat de componentele fonologică și fonetică. Chiar dacă obiectivele urmărite de reprezentanții acestei școli: evidențierea *structurilor de adâncime* și convertirea lor în *structuri de suprafață* prin intermediul transformărilor, sunt de natură taxonomică, ele au deschis perspective noi de cercetare a textului. Printre cercetătorii care au abordat și au interpretat probleme majore ale unității gramaticii structurale și ale perspectivei generativ-transformaționale sunt, în primul rând, R. Harweg și W. Dressler. În viziunea lingviștilor menționați, textul este o unitate lingvistică de referință teoretică. Tot prin prisma categoriilor gramaticii generativ-transformaționale se prezintă cercetările asupra textului, efectuate de către lingvistul olandez T. Van Dijk. În lingvistica românească, în această perspectivă științifică, se înscrie lucrarea E. Mihăilă *Textul poetic: Perspectivă teoretică și modele generative*. Cercetătoarea propune un mod original de a concepe structurile de suprafață și de adâncime a textului. În viziunea lingvistei, structura de suprafață a textului poetic este constituită din structurile de suprafață plus cea de adâncime ale propozițiilor în structura lor lineară, iar structura de adâncime este considerată un „concept foarte vag”, care dezvoltă două sau câteva domenii semantice. Între domeniile semantice se stabilesc diferite tipuri de relații, care pot fi descrise prin logică, teoria mulțimilor etc. Lingvista analizează, în studiul său, un șir de modele generative, ilustrate prin texte din poezia românească [175, p. 40-161].

Foarte oportună, cu privire la problema din acest capitol, a fost și schema actului comunicativ, propusă de R. Jakobson (1960). Spre deosebire de Ém. Benveniste, care studiază,

în mod special, aspectul enunțiativ al enunțării ca proces, lingvistul pune accentul pe aspectul comunicativ și pe categoria comunicării textuale. R. Jakobson identifică elementele actului comunicativ verbal și analizează funcțiile limbajului: emotivă, conativă, referențială, fatică, poetică și metalingvistică. Modelul propus a generat cercetarea comunicării interpersonale. Un impuls important pentru studiul textual l-a dat teoria actelor de limbaj, elaborată de J. L. Austin și dezvoltată în lucrările filozofului american J. R. Searle. Cercetătorii au accentuat importanța factorilor extralingvistici în modelul comunicativ: emițătorul, receptorul, situațiile și, mai ales, finalitatea și rezultatul actului de vorbire. La baza actelor de vorbire, J. L. Austin situează enunțurile performative, al căror scop este să îndeplinească o acțiune. În concepția cercetătorului englez, completată, ulterior, de J. R. Searle, actul de vorbire este abordabil sub trei aspecte: ca act locutoriu, corespunzând nivelului cognitiv și referențial al enunțului, ca act ilocutoriu, având drept obiectiv să influențeze ascultătorul, ca act perlocutoriu, care este efectul actului de vorbire, depinzând sau nu de forța ilocutorie [130, p. 95-101]. Această viziune are o consecință majoră asupra cercetărilor lingvistice, care se explică prin deplasarea punctului de vedere dinspre dimensiunea preponderent sintactico-semantică spre cea preponderent pragmatică. Cercetările lingvistice se orientează mai mult spre practicile discursive, privite ca spațiu de interacțiune între interlocutorii marcați de aceeași atitudine socială față de limbă. Acestor cercetări, care pun accentul pe practicile discursive, li se asociază și orientările naratologice, dezvoltate de cercetătorii ruși, în special de V. Propp, V. Șklovski, I. Tînianov.

Atenția sporită a cercetătorilor, acordată textului, se explică prin tendința de a prezenta limba ca un fenomen global, ca un mijloc unitar de comunicare. Studiarea multiaspectuală a acestuia deschide perspective reale pentru examinarea limbii în toate ipostazele ei. Conjugarea acestor factori a impus crearea unei noi discipline – lingvistica textului. În opinia marelui lingvist român E. Coșeriu, lingvistica textului constituie una dintre cele trei direcții conceptuale de bază, care se profilează în procesul de studiere lingvistică, celelalte două fiind lingvistica structuralist-funcțională (J. Dubois, A. Martinet) și lingvistica generativ-transformațională (N. Chomsky). Prin instituirea acestei științe, se renunță la abordarea taxonomică, fragmentată și atomistă, preconizată de adepții lingvisticii structurale. E. Coșeriu este unul dintre primii mari lingviști care a folosit termenul de *lingvistică textuală* pentru a desemna o ramură nouă în cadrul științelor limbajului (anii '50 ai secolului trecut). Această întâietate a savantului român este recunoscută de către J.-M. Adam, lingvist ale cărui lucrări ocupă un loc privilegiat în domeniul lingvisticii textului, dată fiind valoarea și complexitatea ideilor sale [3, p. 3].

Referindu-se la tipurile de lingvistică, E. Coșeriu distinge trei niveluri autonome: lingvistica limbii, lingvistica vorbirii și lingvistica textului. În viziunea coșeriană, lingvistica

textului este o metodă de interpretare a textului fundamentată lingvistic, este o lingvistică deschisă, menită să rezolve toate problemele ce țin de perspectiva textului, deoarece „în principiu, toată lingvistica ar trebui să fie practică plecându-se de la text” [149, p. 51]. Această optică impune operarea unor diferențieri clare a sensurilor ce le comportă conceptele teoretice noționale, pentru că „în aproape nici un alt domeniu dificultățile conceptuale nu sunt atât de numeroase și de evidente ca în cel al lingvisticii textului” [Ibid., p. 23], iar obiectul de studiu al acestei discipline nu este încă determinat cu precizie. Cu referire la categoriile lingvisticii textului, marele lingvist constată un consens și mai redus, deoarece „fiecare autor introduce concepte noi, precum *textem* sau *reprezentem*”, iar „conceptul de «text» nu este identic la toți autorii, iar, uneori, nu are aceeași accepție nici măcar la unul și același autor” [Ibid.].

Considerăm importantă, în contextul dat, distincția operată de către marele lingvist E. Coșeriu între „gramatica transfrastică”, văzută ca o extindere internă a gramaticii tradiționale și „lingvistica textului” propriu-zisă, care este o teorie a producerii co(n)textuale a sensului. Ne raliem acestei fundamentări coșeriene a lingvisticii textului, prin care textul este definit ca „posibilitate universală a limbajului” [Ibid., p. 51]. În direcția acestei viziuni integratoare coșeriene se situează și lucrările lui J.-M. Adam, care își propune conturarea propriei lingvistici textuale, ce constituie o teorie a producerii co(n)textuale a sensului, fondată pe analiza de texte concrete. Subscriem aici și teoria cercetătoarei române C. Vlad care susține că lingvistica textului, reieșind din viziunea coșeriană, este o lingvistică a sensului, indiferentă la diversitatea limbilor particulare, al cărei obiectiv dominant este de a justifica sensul textual-discursiv al textului [199]. Din această perspectivă, lingvistica textului este o teorie a producerii co(n)textuale a sensului, o hermeneutică, care descrie și explică modul de funcționare a semnelor în textul-discurs, acceptat ca formă complexă de structurare transfrastică a limbajului. Evident că lingvistica textului se întemeiază pe analiza unor texte concrete.

Fenomenele semnalate au determinat importante modificări de viziune în lingvistica textului. Dintre modificările produse, cităm, ca fiind importante pentru teoria textului, următoarele momente [198, p. 43, 199, p. 6-14]:

1. deplasarea centrului de greutate de la „langue” (sistem) spre „vorbire” (proces), odată cu renunțarea la „locutorul-auditorul ideal” chomskian în favoarea condițiilor sociale ale comunicabilității;
2. înțelegerea vorbirii ca o realitate dublă: a) relație între locutor (eu) și universul de referință, relație studiată de semantica referențială și cea modală; b) interacțiune instituită printr-o relație între emițător și receptor (eu-tu), supusă cercetării în teoria actelor de vorbire;

3. depășirea cadrului strict lingvistic în analiza faptelor de limbaj, prin integrarea factorilor extralingvistici;
4. dezvoltarea semioticii teoretice.

Modificările de viziune atestate au condiționat determinarea unor noi orientări de metodă care pun în centrul atenției textul: gramatica textului, lingvistica textului și, ca etapă superioară, teoria textului.

La o **primă etapă istorică**, cercetările de analiză textuală sunt influențate de gramatica frazei. Această etapă coincide cu sfârșitul anilor '60 ai secolului trecut, fiind marcată de apariția unor proiecte de gramatică de text, propuse de cercetătorii: I. Bellert, P. Hartmann, W. Hartung, R. Harvek, K. E. Heidolph, H. Isenberg, G. Lakoff, P. Lang, O. Moskalskaia, T. Nikolaeva, S. Schmidt, W. Thümmel *et alii*, și se întemeiază pe două postulate: primul, admis de majoritatea lingviștilor de inspirație structuralistă, este cel al omologiei dintre organizarea lingvistică a frazei și organizarea textului; al doilea, specific generatiștiilor, este cel care admite elaborarea unei gramatici textuale de adâncime, care are un statut identic cu cel al gramaticii frazei și, deci, este susceptibil: a) de a genera o infinitate de texte, pornind de la un număr finit de reguli aplicate recursiv; b) de a furniza un criteriu care să permită distincția între texte „gramaticale” și „negramaticale”.

Metatermenii de „competență textuală”, „performanță textuală”, „reprezentare semantică” sunt considerați de bază în gramatica textului.

În această direcție înscriem și cercetările lui T. Van Dijk, în opinia căruia gramatica textului se plasează în epistemologia generativă și se constituie ca o teorie a frazei extinsă asupra textului [124]. Obiectivul gramaticii textuale este, în opinia sa, specificarea formală a tuturor textelor unei limbi și descrierea lor structurală [125, p. 81-99]. Domeniul de descriere al cercetătorului este poetica, ceea ce se pretează excelent paradigmei gramaticii generative. În demersul său investigativ, T. Van Dijk îmbină concepte preluate din gramatica generativă, psihologia cognitivă și logica matematică. Ideile lingvistului sunt dezvoltate în lucrările lui D. Slakta, specialist în domeniu care a introdus gramatica textului în spațiul lingvistic francez. Cercetările ulterioare ale lingvistului olandez se înscriu în paradigma cognitivă și influențează teoria secvențelor textuale, dezvoltată de J.-M. Adam.

Dintre lingviștii francezi influențați de gramatica textului, s-au relevat, în special, M. Charolles și B. Combette. M. Charolles preia și dezvoltă unele concepte din gramaticile germane, precum: „competență și performanță textuală”, „competență și performanță discursivă”, „coerență textuală și discursivă”, „pragmatică textuală”. Cercetătorii le extrapolează din domeniul gramaticii generative și transformaționale în cel al gramaticii textului, care rezultă

din extinderea gramaticii frazei asupra textului [24]. În lucrările ulterioare, lingviștii studiază problemele coerenței și coeziunii textuale. Principalele lucrări ale lingvistului B. Combette descriu teoria inițiată de lingvistul ceh V. Mathesius ce se referă la noțiunea de progresie tematică. În perspectiva cercetării progresiei tematice se înscriu și lucrările lui F. Daneș. Cercetătorul are meritul de a fi depășit dinamica comunicativă specifică organizării frastice la relaționarea suprafrastică a temelor în text. Repartizarea temelor și a remelor este un mijloc de calificare a șirurilor de fraze lipsite de progresie tematică ca non-texte. Această componentă a gramaticii, denumită de F. Daneș „plan de organizare a enunțurilor”, este dezvoltată în lucrările lingvistului D. Slakta, care aplică termeni de: funcție textuală a determinativelor, coreferință, repetiție și variație lexicală.

Merită a fi remarcate și cercetările ce urmăresc inventarierea unităților verbale cu funcție conectoare interfrastică și identificarea condițiilor în care acești conectori capătă statut funcțional transfrastic. Un exemplu elocvent, care demonstrează necesitatea de a diferenția categoriile textuale și cele ale gramaticii transfrastice, reprezintă teoria elaborată în lucrările celui de al doilea Cerc lingvistic de la Praga (F. Daneș, J. Firbas). În acest context, semnalăm lucrarea lui S. Stati *Le transfrastique*, în care se propune fundamentarea teoretică și descrierea nivelului lingvistic transfrastic. În viziunea cercetătorului, acest nivel cuprinde fenomene precum: *intenție comunicativă*, *funcții pragmatice* și *roluri argumentative*, care nu sunt altceva decât niște „germeni” ai textualității [116]. Lista poate fi completată cu lucrările cercetătorilor ruși care plasează în centrul atenției unitatea suprafrastică: A. Bondarko, I. Figurowski, B. Maslov, N. Pospelov, E. Referovskaia, G. Solganik, G. Weihmann *et alii*.

Conform opiniei majorității lingviștilor (O. Ducrot, V. Kukharencu, Em. Vasiliu, H. Weinrich, I. Galperin, O. Kamenskaia *et alii*), gramaticile textuale nu au putut explica o serie de fenomene textuale. Spre deosebire de frază, care se prezintă ca actualizare a unui model propozițional în vorbire, textul nu are scheme structurale invariante, înscrise în sistemul limbii, capabile să convină multiplelor situații comunicative. Dacă textul reprezintă o unitate comunicațională (O. Moskalskaia, M. Bahtin, U. Oomen, I. Coteanu *et alii*), secvența lingvistică nefiind decât o realizare a acestei unități, atunci „structurarea textului nu poate fi redusă – fie că este vorba de producție sau receptare textuală – la funcționarea unor reguli strict lingvistice” [37, p. 389]. Lucrările recente se înscriu, în mod special, într-o perspectivă pragmatică. În paginile acestor lucrări, se acordă un loc important studierii particularităților lingvistice ale textului și se susține ideea că textualizarea reprezintă o activitate procesuală de punerea în aplicare a unui algoritm gramatical.

Ținând cont de cele expuse mai sus, se ajunge la ideea că anumite fenomene lingvistice, precum: pronominalizarea sau concatenarea pronominală, repetițiile cataforice și cele anaforice, alegerea formelor temporale etc. nu pot fi integral explicate cu mijloacele sintaxei frastice și că, de îndată ce părăsim nivelul de analiză al frazei, legăturile dintre unitățile de limbă au cu totul altă reprezentare textuală. Astfel, se remarcă existența unei autonomii a celor două domenii: textual și frastic.

Cea de-a doua etapă istorică se caracterizează printr-un grad mai înalt de abstractizare și de generalizare a problemelor cercetate, asociat cu prelucrarea autonomă a datelor. Este cazul lucrărilor lui J. S. Petöfi, reprezentant al școlii germane de lingvistică a textului. În opinia savantului, lingvistica textului are două compartimente sau secțiuni: cotextuală/gramaticală și contextuală/semantică. Gramatica textului se compune din reguli lexicale, constitutive și transformatoriale și include modele de analiză, sinteză și comparație. Obiectivul procedurilor analitice este de a descrie structura gramaticală a textului (sintaxa, semantica intensională) și structura formală negramaticală (metrică, ritm, eufonie). Aspectul contextual urmărește atât identificarea relațiilor dintre semantica textului și semantica de adevăr, care se raportează la o semantică extensională, cât și problema producerii și receptării textului [92, p. 92]. Conlucrarea celor două componente reprezintă o „teorie parțială a textului”, ce are drept scop „interpretarea cuplului structura textului/structura (semantică) a lumii” [Ibid., p. 93]. Această finalitate are caracter restrictiv, fiindcă, din tot ansamblul funcțiilor verbale ale textului, prioritară este studierea reprezentărilor extensionale, adică a funcției referențiale, fapt ce presupune corelarea textelor cu fenomene, stări din existența extralingvistică reală/fictivă.

Configurarea unui cadru teoretic bine fundamentat al lingvisticii textuale revine anilor '80 ai secolului trecut, datorită contribuției cercetărilor Beaugrande-Dressler [205] și Brown-Yule [207]. În viziunea cercetătorilor europeni, textul este o ocurență comunicativă, care respectă șapte „standarde ale textualității” (vezi infra). Teoreticienii americani insistă asupra fenomenului de conectivitate, care se instituie în cadrul proceselor fundamentale ale textualității. Teoria formulată de cercetătorii europeni R. de Beaugrand și W. Dressler este, până în prezent, cea mai acreditată teorie, care definește textul ca pe o acțiune, o totalitate de operații care produc și controlează comunicarea și reconstruiesc relațiile de coerență semantică și pragmatică.

Această etapă istorică este definită drept etapa comunicativ-pragmatică, iar obiectivul său dominant vizează descrierea funcțională a textului. Și la această etapă, accentul se pune pe studierea coeziunii și coerenței textului, ca factori esențiali ai textualității, dar din perspectiva emiterii și cea a receptării textului. Din momentul în care textul este definit ca „ocurență



comunicativă” [205], lingvistica textului devine o pragmatică textuală și se apropie de analiza discursului.

Lingvistica textului și lingvistica discursului au origini epistemologice diferite. Deși aceste domenii s-au dezvoltat autonom, fără să se raporteze unul la celălalt, astăzi le punem în relație, în baza ideilor teoretice ale lingviștilor A. Ali Bouacha [5], K. Stierle [117] și, în special, ale lui J.-M. Adam, lingvist care postulează o complementaritate a obiectivelor lingvisticii textuale cu cele ale analizei discursului, definind lingvistica textuală ca pe „un sub-domeniu din câmpul mai larg al analizei practicilor discursive” [3, p. 19]. Deși propune o disociere a termenilor *text* și *discurs*, lingvistul urmărește teoretizarea formelor textuale ca secvențe ale discursivității. Menționăm că întâietatea asocierii textului cu discursul într-o unitate cvasi indestructibilă aparține însă lui E. Coșeriu.

Din această perspectivă, textul este văzut ca o unitate de limbaj actualizată prin uz. Textul este acceptat în calitate sa de enunț în interiorul unei situații de comunicare, realizată ca formă orală sau scrisă [133, p. 536]. Textul este, prin excelență, unitatea interacțiunii umane, rezultatul unui act de enunțare unic. E. Coșeriu menționează că „în spațiul lingvistic francez, lingvistica textului este studiată ca *analyse du discours*” [149, p. 19] și menționează numele marilor cercetători R. Barthes, A. Greimas, C. Lévy-Strausse.

Toți teoreticienii se înscriu într-un orizont pragmatic. Abordarea textului din perspectivă pragmatică a pus în evidență trăsătura lui cea mai relevantă: posibilitatea de a fi transmis în timp și spațiu. Textul poate fi rupt de situația de comunicare originală și utilizat într-un context spațio-temporal diferit.

Dacă examinăm lucrările recente, constatăm că azi vorbim despre o **teorie a textului**, care reunește rezultatele mai multor discipline limitrofe, cum ar fi: sociologia, informatica, științele comunicării, hermeneutica, literatura, psihologia, psihanaliza, retorica, semiotica, stilistica, lingvistica de corpus etc. Faptul că teoria textului s-a dezvoltat ca o disciplină de tip trans- și interdisciplinar relevă complexitatea și multidimensionalitatea obiectului de studiu. Obiectivul acestei științe este de a studia caracteristicile structural-semantice și pragmatice ale textului, văzut ca o unitate comunicativă de nivel superior. Astfel, abordarea psihocritică, spre exemplu, ale cărei fundamente teoretice sunt cele ale psihanalizei, permite interpretarea textului ca expresie a psihologismului și a inconștientului autorului. Textul este studiat în dimensiunea sa simbolică. Abordarea tematică, ce ține de psiholingvistică, permite recunoașterea în text a expresiei imaginarului personal al autorului, punctat în funcție de o anumită tematică. Textul constituie, astfel, un univers imaginar idiolectal. Abordarea sociocritică se întemeiază pe știința sociologiei, pe postulatele ei teoretice, și permite studierea inconștientului social colectiv, care a

creat textul, l-a alimentat cu tensiunile, constrângerile sau aspirațiile care îl traversează. Textul, astfel abordat, ține de reprezentările sociale ce corespund felului în care un grup social vede lumea la o anumită etapă istorică. Prin abordarea semiotică, includem textul în clasa obiectelor semiotice, definindu-l ca entitate formată din trei elemente: semnificantul, semnificatul și referentul. Deoarece semnificația este una dintre coordonatele studiului semiotic, textul este studiat prin prisma relațiilor care au loc simultan între semnificant – semnificat, semn – semn, semn – referent. Semioza realizează, între aceste trei elemente, sistemul de semnificație, având la bază codul stabilit la nivel social și cultural. Din perspectiva lingvisticii corpusului, care conjugă eforturile lingvisticii cu cele ale informaticii, textul este interpretat ca „unitate minimală a unei lingvistici progresive” [103]. Această unitate capătă sens într-un context mai global, cel al corpusului, definit ca „regrupare structurată de texte integrale, eventual completate de etichete, și reunite: a) în mod teoretic reflexiv, ținând cont de discursuri, genuri și b) în mod practic, în vederea operării unei game de aplicații” [Ibid.]. Textul constituie obiectul de studiu al stilisticii în sensul larg. Analiza stilistică presupune un sistem de procedee și metode, o serie de demersuri aplicative, care au menirea de a identifica resursele estetico-expressive ale textului sau apartenența lui la un anumit stil funcțional al limbii.

Numărul noilor publicații în domeniul teoriei textului crește considerabil. Se impun astăzi, cu precădere, școala italiană de teorie a textului, cu o orientare semiotică și sociologică, școala engleză de orientare logică și școala americană, ce se bazează foarte mult pe sociolingvistică și pe prelucrarea automată a datelor privind textul.

În arealul general românesc, s-au întreprins numeroase cercetări în domeniul teoriei textului. Menționăm aici, în deosebi, lucrările de proporție ale specialiștilor: *Le texte. De la linguistique à la littérature* [122], de M. Tuțescu; articolul *Ipoze pentru o sintaxă a textului* [150] și studiul introductiv la cartea *Analize de texte poetice*, intitulat *Cum vorbim despre text* [151] de I. Coteanu; capitolul *Textul* din cartea *Introducere în teoria lecturii* de P. Cornea [145]; articolul *Coeziune textuală și coerență textuală* de S. Marcus [174], în care criteriile textualității sunt tratate prin prisma teoriei matematice. Problema textualității, în varianta sa literară și poetică, este analizată și în cartea cercetătoarei O. Boc *Textualitatea literară și lingvistica integrală: o abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*. Autoarea urmează calea fundamentată de E. Coșeriu și abordează textul literar pe bazele epistemologice ale lingvisticii integrale [134].

Merită atenție și contribuția cercetătoarei S.-M. Ardeleanu atât prin studiul *Repere în dinamica studiilor pe text: de la o gramatică narativă către un model de investigație textuală* [129], cât și prin articolele ce au prefațat multe cărți de teorie a textului traduse în română.

În această ordine de idei, vom invoca și studiile circumscrise teoriei textului, semnate de către M. Borcilă: *Types sémiotiques dans la poésie roumaine moderne* [21] și *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice* [136]. În aceste lucrări, autorul își propune elaborarea unei tipologii textuale care depășesc statutul unei simple clasificări după criterii diverse a unor unități sau proceduri textuale, situându-se astfel în perspectiva unei abordări integrale coșeriene. În domeniul poeticului s-a impus și lucrarea *Textul poetic* de E. Mihăilă [175]. Contribuția adusă de autoare în complexa problematică a teoriei textului se explică prin corelarea tipurilor de text cu tipurile de activități umane.

O importanță deosebită în dezvoltarea teoriei textului o au lucrările cercetătoarei C. Vlad [198, 199, 200]. În lucrarea *Textul aisberg. Elemente de teorie și analiză*, lingvista dezvoltă un model al textului ce depășește limitele semio-lingvisticii, situându-l în sfera culturală a existenței. Autoarea definește textul ca „proces (semiozic) prin care produsul verbal (semnic) este făcut să existe ca un spațiu/timp definit de o proprietate specifică, sensul” [200, p. 193].

Un studiu valoros și necesar, care oferă publicului interesat o imagine originală a ceea ce reprezintă azi domeniul privilegiat al teoriei textului, este monografia lui I. Guțu *Semnul estetic în dimensiunea nivelurilor sale de interpretare* [164]. Importanța și originalitatea studiului rezidă în stabilirea, în baza dimensiunilor semiotice și hermeneutice de abordare a cuvântului-simbol, a unor niveluri potențiale de decodare și interpretare (supra-/inter-/pre-/intra-/con-/metatextual) a textului poetic. Apariția lucrării *Semiotica textului artistic tradus* [144] o situează pe I. Condrea printre primii cercetători care au abordat acest domeniu modern al lingvisticii în Republica Moldova. În albia cercetărilor semio-lingvistice a textului iconic, situăm lucrarea *Imaginea obiectelor publicitare din perspectivă lingvistică*, semnată de către cercetătoarea S. Dragancea [155].

Menționăm și monografia lingvistei A. Coșciug *Elemente de lingvistică a discursului* [148], care este prima lucrare din seria *Studii de text și discurs*, inițiată la Universitatea de Stat „Alecă Russo” din Bălți și care este axată pe probleme de sintaxă, gramatică și pragmatică suprafrastică. Autoarea prezintă o sinteză a cercetărilor din domeniul lingvisticii discursului, dar și a lingvisticii textului, operând cu succes o diferențiere epistemologică și funcțională a conceptelor.

De o valoare incontestabilă este monografia lui I. Plămădeală *Opera ca text. O introducere în știința textului* [187], în care autorul propune o analiză a conceptului de text din perspectivă inter- și transdisciplinară.

Un studiu important, care își aduce contribuția științifică la dezvoltarea teoriei textului, este manualul *Essai de grammaire discursive du français*, scris de către A. Lența, în care autorul

analizează textul prin prisma coeziunii gramaticale și a semanticii, afirmând că „textul este unitatea maximală a discursului, care are propria sa organizare semantică și sintactică și se caracterizează prin coerență și coeziune” [77, p. 128].

Printre lucrările recente, care tratează subiecte aflate sub incidența teoriei textului, se remarcă teza de doctor a cercetătoarei O. Creangă: *Conceptul de centru deictic în textul narativ* [152]. Autoarea efectuează o analiză a mecanismelor de înțelegere și interpretare a textului ficțional de pe pozițiile tradiției lingvistice, prin utilizarea conceptului de categorie deictică. I. Breahnă, în teza de doctor, analizează particularitățile lingvo-culturale ale blogului jurnalistic, definit ca obiect hipertextual. Blogul jurnalistic francofon este studiat de către cercetătoare atât în calitate de actualizator al textului în mediul numeric, cât și ca artefact textual ce instituie un nou raport cultural între instanțele emițătoare și receptoare și text în calitate de produs al activității umane [137].

În concluzii menționăm că acest excurs istorico-științific, deși succint, ilustrează complexitatea problematicii textului. Cercetarea de față se înscrie în câmpul cercetărilor interdisciplinare, într-o manieră, considerăm, inedită, pe care urmează să o dezvoltăm treptat, pe parcursul paragrafelor următoare.

## 1.2. Reperetele definirii semio-lingvistice a textului

Noțiunea de *text*, foarte răspândită în cadrul studiilor contemporane de orientare semiotică, lingvistică, hermeneutică, literară, nu cunoaște o abordare conceptuală consensuală, de unde și caracterul problematic al acestui subiect de studiu științific. Astfel, unii cercetători limitează aplicarea conceptului în cauză la documentul scris, mai precis la opera literară, alții îl consideră sinonim al discursului, iar o a treia categorie de cercetători îi conferă dimensionări de natură trans-semiotică, vorbind despre textul filmic, muzical, arhitectural etc.

Prin raportare la marile teorii ce vizează caracterului semnic al textului, cum sunt cele ale lui Iu. Lotman [235], M. Riffaterre [108], T. van Dijk [125, 126], H. Plett [188], Em. Vasiliu [197], C. Vlad [199, 200], definim **textul ca o entitate semiotică, de natură lingvistică, caracterizată prin textualitate și transtextualitate, parte a unui proces de comunicare, pentru care și prin care se constituie ca (macro)semn sau complex semnic verbal și ca purtător al sensului multiplu.**

Cu această definiție ne situăm la confluența celor două domenii esențiale: a) lingvistica textului, în accepția lui E. Coșeriu și J.-M. Adam, ca hermeneutică a sensului, focalizată pe funcționarea textuală a semnelor verbale, și b) semiotica, obiectivul căreia este de a explicita

acele aspecte funcționale ale textului care nu pot fi explicate prin mijloacele proprii lingvisticii. Din multiplele modele teoretice elaborate, vom opta pentru alternativa dezvoltată de către Ch. Morris, care propune o teorie unificatoare, în centrul căreia situează semnele în cele trei dimensiuni comunicative simultane: dimensiunea sintactică, dimensiunea semantică și dimensiunea pragmatică.

Fiind parte a unui act comunicativ, vom menționa două constatări importante. Ca proprietate a emițătorului/scriitorului, textul este definit ca un produs, o structură finită, ce propune un anumit sens, și creează în condițiile existenței și influenței *spațiului textual*<sup>2</sup>. Spațiul textual este, în viziunea noastră, suma tuturor textelor care servesc drept sursă pentru crearea unui anumit text. Aplicând noțiunea de „structură” cu referire la text, vom evidenția, așa cum afirmă U. Eco, „nu consistența fizică individuală a obiectului, ci posibilitatea de a-l analiza, de a-l descompune în relații” [159, p. 7]. În acest sens, vorbim despre text ca despre un tot organic, diferențiat și, în același timp, unitar, articulat prin colaborarea „nivelurilor experienței precedente” a autorului [*Ibid.*]. De pe pozițiile receptorului/lectorului, textul ar fi producere, structurare, *operă deschisă*. Chiar dacă autorul propune cititorului un text închis, „forma încheată și închisă în perfecțiunea sa de organism perfect dimensionat este în același timp deschisă, oferind posibilitatea de a fi interpretată în cele mai diferite feluri, fără ca singularitatea ei cu neputință de reprodus să fie prin aceasta lezată” [*Ibid.*, p. 19-20]. Ideile menționate ne determină să considerăm textul dintr-o perspectivă dinamică, el fiind o structurare și nu o structură, o transformare a altor texte, adică o intertextualitate. Există însă și o categorie de texte „închise”, neutru-informative, care propun un sens univoc și unilateral. Aceste texte au valoare informativă, explicativă, didactică. Textele pseudo- și autoreferențiale însă sunt texte „deschise”. Aceste texte determină polisemia sensului și lasă libertatea *semiozei nelimitate*, în termenii lui Ch. S. Pierce. Textele pseudo- și autoreferențiale sunt texte libere, care au o valoare creatoare, fac legitimize sensuri multiple în procesul lecturii și sunt destinate analizei hermeneutice. Analiza unui text trebuie efectuată atât în relația lui închidere determinată de factorii de coeziune și coerență, cât și în jocul relațiilor transtextuale, pe care lectura reușește să le construiască.

---

<sup>2</sup>Sinonimele termenului „spațiu textual” ar fi: „spațiul textelor”, „lumea textelor”, precum și termenii „semiosfera” și „spațiul semiotic”, propuși de Iu. Lotman [235].

### 1.2.1. Textul ca obiect semiotic

Pornind de la criteriile generale, textul poate fi definit ca „ansamblu finit și structurat de semne care propune un sens” [181, p. 202]. În așa fel, orice text propune un sistem de semne unanim acceptat, un limbaj (lingvistic, practic, muzical, matematic, arhitectural etc.), în raport cu care el se impune ca o posibilitate fundamentală de actualizare într-o formă manifestă. Cadrul limbajului respectiv este posibilitatea de a fi a textului (G. G. Krejdlin, M. M. Filippova, A. A. Kintsel *et alii*). Astfel, în viziunea lingvistului rus Iu. Lotman, cultura în totalitatea sa este un text [235, p. 7], iar J. Derrida vorbește despre „textul infinit” [35, p. 260]. În opinia cercetătorului francez, lumea este text, iar subiectul se găsește în interiorul textului. Ca rezultat, conștiința omului este și ea o sumă de texte.

Din această perspectivă, susținem poziția cercetătorilor care consideră că termenul *text* ar trebui să fie folosit într-un mod mai restrictiv, cu referire doar la construcțiile verbale. Se vor exclude astfel producțiile audio-vizuale sau produsele altor arte (muzica, cinematografia, artele plastice etc.), care dispun de metatermeni specifici pentru a denumi această realitate (simfonie, film, tablou etc.). Totodată, un text este definit drept o entitate plurisemiotică nu numai datorită faptului că este obiectul de studiu al semioticii și al lingvisticii, că este legat de normele sociale, istorice, culturale care îi completează sensul, dar și pentru că se poate constitui prin îmbinarea, într-un spațiu textual, a două sau mai multe sisteme semiotice distincte. Fr. Rastier reliefează această dimensiune a textului, precizând că un text „nu este, pur și simplu, produsul unui uz al sistemului lingvistic [...], dar și rezultatul interacțiunii acestui sistem cu alte sisteme de norme socializate, printre care discursul, genul și idiolectul” [101, p. 63].

Limitând aria textului la sistemul de semne verbale, textul este recunoscut ca „limba realizată ca acțiune comunicativă, ca semn” [135, p. 41], ca una dintre cele mai complexe și exemplare „performanțe semiotice” [102], „semn global” [80, 122], „macro-semn” [33], „super-semn” [188], dotat cu un semnificant, un semnificat și un referent:

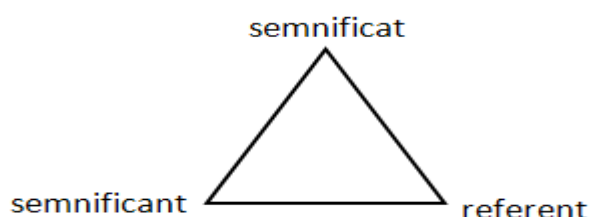


Fig. 1.1. Prezentarea textului ca semn.

Pornind de la teoria lansată de către lingvistul H. Plett [188] și transpunând elementele fundamentale ale comunicării semiotice asupra semnului lingvistic *text*, vom constata următoarele:

1. textul se constituie ca semn conform triadei semiotice: el are un semnificant, un semnificat și un referent;
2. partea materială a semnului *text* – semnificantul – este limba în una dintre formele ei mediale (fonică/grafică). Semnificatul textului este o structură abstractă care trimite la un *referent* situat în afara semnului. Un semnificant poate avea mai mulți semnificați (polisemie) sau invers (sinonimie). Ca referenți ai semnului text pot apărea situații cu manifestări concrete diferite: obiecte ale percepției senzoriale directe, lucruri abstracte, evenimente contemporane nesimultane, evenimente istorice și fapte ale purei imaginații. Felul în care este interpretată relația dintre referent și text determină conținutul de adevăr și de real al textului;
3. semnul lingvistic *text* este un macrosemn, care se compune dintr-o anumită mulțime de semne;
4. textele se referă la un sistem de semne lingvistice, care formează baza lor de constituire. Acest sistem/cod este organizat în mai multe sub-sisteme/sub-coduri. Codul se compune din inventarul de semne lingvistice și reguli, după care semnele pot fi combinate între ele. Drept urmare, anumite actualizări lingvistice se exclud în text, altele se tolerează reciproc. Totalitatea posibilităților de combinare a sub-codurilor în text poate fi reflectată într-o gramatică a textului;
5. dacă codul înseamnă posibilitatea de a fi a textului, textul concret reprezintă realizarea concretă a acestei posibilități (semiotica semnificației/codului – semiotica comunicării, după J. Klinkenberg). De aici conchidem că nu există texte *în sine* și *pentru sine*, ci numai texte actualizate comunicativ. Pentru realizarea acestei condiții este necesar un canal de transmisie: acustic sau optic, în dependență de natura fonică/grafică a textului;
6. emițătorul este autorul textului care codează informația (textualizare), iar receptorul textului este ascultătorul/lectorul, care decodează mesajul transmis (detextualizare);
7. comunicarea textuală se realizează numai în cadrul comunicării umane acționale și solicită o acțiune reactivă din partea receptorului. Incluzând textul în contextul general al unui act comunicativ, semnul lingvistic *text* devine o parte componentă a sistemului general de semne acționale, care servește comunicării umane. Textul se dispersează la un nivel superior, antropologic.

Recunoașterea statutului semiotic al textului rămâne una dintre cele mai discutate probleme ale teoriei textului. Părerile cercetătorilor la acest capitol rămân divizate:

1. textul se circumscrie limbii, fiind definit ca „semn lingvistic fundamental” [238, p. 12], „macrosemn” [181, p. 202], „supra-semn” [188, p. 40-41] cu o structura semantică triunghiulară (semnificant, semnificat, referent), față de care celelalte unități ale limbii (fonemele, morfemele, glosemele) reprezintă doar părți de semn. Din această perspectivă, textul poate fi definit ca un subsistem care „funcționează în societate în calitate de unitate glotică de bază” [232, p. 35] și se particularizează printr-un caracter semantic comunicațional închis;

2. textul este semn – unitate a vorbirii: textul este „unitate complexă a vorbirii” [247, p. 7], „în sens larg, textul e identic vorbirii [...]”; în sens restrâns, textul este unitate a vorbirii [...] unitate maximală de construcție” [228, p. 50-51], și „e mai natural să examinăm textul în cadrul vorbirii”, fiind „straniu să vorbim despre apartenența textului sistemului limbii cum o facem pentru a ne referi la cuvânt sau propoziție” [233, p. 216].

O poziție intermediară este reușit ilustrată în lucrările unor cercetători care consideră că textul este atât o unitate a vorbirii, cât și una a limbii, fiindcă la baza constituirii lui stau principii proprii nu domeniului vorbirii, ci sistemului limbii și competenței lingvistice [236, p. 9]. V. A. Buhbinder se situează pe aceeași poziție când subliniază că textul, fiind unitate a vorbirii, constă din unități ale limbii – propoziții, că textul „reunește în sine realități ale limbii și proprietăți ale vorbirii” și că el „este, în același timp, unitate a limbii și a vorbirii” [221, p. 35]. Această abordare consonă cu cea a lingvistului I. P. Galperin, care definește textul ca „produs al actului de vorbire, care are caracter închis, obiectivat sub formă de document scris, prelucrat literar conform tipului acestui document, constând din denumire (titlu) și un șir de unități specifice (unități suprafrastice) unite prin diferite tipuri de legături lexicale, gramaticale, logice, stilistice, având o anumită focalizare și intenție pragmatică” [223, p. 18]. Astfel, autorul subliniază ideea că textul aparține vorbirii, dar constă din unități ale limbii – unități suprafrastice.

În prezenta lucrare, ne vom situa în contextul teoretic al savanților care susțin ideea că textul este unitate a vorbirii, o unitate concretă, ce nu se reduce la o invariantă. Raportul text – limba în care este structurat este redistribuirea. Prin urmare, textul trebuie analizat din perspectiva categoriilor logice în mai mare măsură decât din perspectiva categoriilor pur lingvistice. Natura lingvistică a textului nu poate fi însă neglijată, fiindcă nu poate fi ignorat materialul prin organizarea căruia s-a obținut obiectul numit text. Dar nici actul de construcție textuală, adică de transpunere a limbii în text, nu poate fi neglijat, pentru că textul nu este o succesiune de semne verbale, ci o unitate expresivă, care funcționează într-o situație de comunicare și care se organizează, în dependență de aceasta, după reguli proprii, de care sistemul limbii nu este responsabil. Dacă descrierea aspectelor constitutive ale textului aparține dimensiunii sintactico-semantică a unei analize semio-lingvistice, atunci studiul dimensiunii



generativ-perceptive poate fi efectuată doar din perspectiva dimensiunii pragmatico-semantică. Conform teoriilor expuse, putem constata că, în spațiul specific al textelor, se actualizează potențialul tuturor semnelor limbii care obțin, în spațiul textual, o funcție comunicativă și textualizantă. Natura comunicativă și simbolică a textului îi conferă acestuia statut semiotic.

Incluzând textul în sfera obiectelor semiotice, îi recunoaștem valoarea de „complex semnic verbal dotat cu sens” (sistem semiotic verbal) și de „semn verbal complex” (macrosemn verbal), asumându-ne terminologia propusă de către cercetătoarea română C. Vlad [199, p. 26].

În urma celor expuse, concluzionăm că textului i se conferă statut semiotic ambivalent, iar a lua în considerație ambivalența constitutivă a textului presupune: a) analiza fenomenelor de natură sintactică, semantică și pragmatică pe care le implică performarea unui text; b) examinarea funcționării textului atât în rețeaua relațiilor obligatorii ale actului comunicativ în care textul se particularizează funcțional și semiotic, cât și în activitatea de cunoaștere prin care și pentru care textul se constituie ca obiect semnic. Prin text vom înțelege nu numai produsul verbal textual, dar și condițiile și procesele producerii/receptării lui.

Abordarea semiotică a textului, a impus o redimensionare a viziunii semiotice în cercetarea verbală: studiile textologice moderne conferă însușirea de semn textului în general, iar acceptarea premisei fundamentale a textului ca (macro-)semn verbal impune recunoașterea ambivalenței lui semnifice. Pornind de aici, vom puncta în continuare câteva aspecte ale textului care ni se par importante.

### **1.2.2. Textul – sistem semiotic verbal**

Definirea textului ca *sistem semiotic verbal* complex (S. J. Petőfi, E. Agricola, C. Vlad, V. A. Piscealnikova, G. G. Moskaliuk) impune identificarea unităților textuale a căror organizare trebuie să respecte norme și scheme dictate de rolul lor sintactic, semantic și pragmatic în economia textului. M. Charolles [25] și B. Combette [27] au accentuat importanța identificării claselor de unități și a definirii tipurilor de conexiuni inerente textului.

Data fiind complexitatea semnului-text, în calitate de unități compoziționale pot apărea diferite elemente și, respectiv, pot fi identificate diferite tipuri de legături între aceste unități. Aceasta înseamnă că unul și același text poate prezenta câteva structuri diferite.

Sistematizarea diferitelor abordări ale problematicii nivelurilor textului ne permite să considerăm drept relevante pentru analiza semiotico-lingvistică și, respectiv, ale unităților textuale, în deosebi trei direcții principale:

1. funcțional-lingvistică (structural-lingvistică);

2. textuală (structural-semantică);
3. pragmatică.

1. Potrivit **abordării funcțional-lingvistice**, unitățile textului sunt tradiționalele unități ale sistemului limbii (fonemele, morfemele, glosemele și propozițiile), care se organizează astfel în spațiul textual, căpătând valoare textuală. Natura semnică a acestor unități conferă textului valoare semiotică și participă la formarea semanticii și sintagmaticii textuale. Analizate prin prisma funcțiilor lor textuale, unitățile limbii capătă un nou statut și comportament în text. În consecință, este vorba de „caracterul systemic dublu” [219, p. 386] al textului (vezi infra).

2. **Abordarea textuală** a întrunit teoreticienii textului care îl descriu ca structură în sine și pentru sine, cu propria sa unitate constructivă (S. Marcus, Z. Schmidt, U. Engel *et alii*).

Tradițional, în calitate de unitate constructivă a textului este considerată *propoziția*: „propoziția este cămămidă textului” [175, p. 32], „textul este o secvență de propoziții” [W. Marciszewski *apud*: 175, p. 18]. Lucrurile se complică însă în momentul introducerii perspectivei enunțării, având ca rezultat distingerea *propoziției* (unitate sintactică abstractă ce aparține sistemului) de *enunț* (unitate concretă, rezultată din procesul enunțării, într-o situație de comunicare dată) (L. Harris, F. Daneș, V. Guțu-Romalo). În consecință, textul este definit ca sistem închis de enunțuri cu funcție comunicativă și, respectiv, realizare socio-comunicativă a textualizării. Însă și la acest capitol părerile lingviștilor rămân divizate. Autorii *Noului dicționar enciclopedic al științelor limbajului* definesc enunțul ca „segment de discurs, produs într-o anumite situație, într-un anumit moment și într-un anumit loc”. Prin urmare, enunțul conține elemente ce-l situează în timp și în spațiu: pronumele personale, adjectivele demonstrative și posesive, deicticele, verbele performative. Ca structură actualizată, enunțul aparține sferei performanței, deci nu poate fi considerat drept unitate constructivă a textului. L. Hjelmslev considera că enunțul nu poate fi element constitutiv al altor unități, „el coincide cu o frază elementară, nucleară” [37, p. 405-410]. În cercetările actuale, de altfel, atestăm tendința de a restrânge folosirea termenului la domeniul pragmaticii.

În una dintre lucrările de poziție recentă, J. Gardes Tamine supune unui examen critic termenii de *propoziție*, *frază*, *perioadă* și de *enunț*. Cercetătoarea este de părere că aceste concepte nu mai sunt actuale și corespund unor modele teoretice eterogene: „Am impresia că termenii: *frază*, *propoziție* și *enunț* trebuie îndepărtați (precum și cel de *perioadă*, rezervat numai analizei retorice), căci soluția care ar consta în a le păstra, dându-le o definiție mai precisă, nu ar fi viabilă, dat fiind sensul cu care le-a înzestrat tradiția și pe care îl vehiculează chiar fără știrea utilizatorilor lor” [40, p. 24]. Lingvista menționează caracterului vag al noțiunii de *frază*, ale cărei limite nu sunt sigure, iar descrierile sunt contradictorii: „Frază simplă, frază complexă,

frază verbală, frază averbală, aceste expresii demonstrează dificultatea de a-i atribui un conținut precis: ce este comun pentru toate aceste « fraze » în afară de o configurație abstractă pe care ar trebui s-o numim altfel pentru a evita orice confuzie?» [*Ibid.*, p. 24]. Este refuzat și termenul de *propoziție*, care își are originile în logica formală și este utilizat, cu precădere, în filosofia limbajului. Iar noțiunea de *enunț* are, conform cercetătoarei, și mai multe inconveniente, precum lipsa cadrului semantic și gramatical, imprecizia cu referire la limitele lui de lungime. Termenul *perioadă* trebuie rezervat cadrului retoric-stilistic. J. Gardes Tamine și M.-A. Pelizza identifică o nouă „unitate de construcție textuală” – „unitatea textuală minimală”. Această unitate este un enunț minimal, care are anumite proprietăți semantice pe care le are și propoziția, dar care posedă și anumite proprietăți gramaticale de realizare ca unitate sintactică ce intră în componența frazelor complexe. Apare necesitatea identificării unei unități textuale ce ar cumula natura de produs al enunțării (*enunț*) căreia i s-ar adăuga denumirea de micro-unitate sintactico-semantică (propoziție). J.-M. Adam alege sintagma „propoziția enunț”, adoptată ca unitate textuală minimală [3, p. 65]. Lingvistul francez o numește „enunț(ată)” pentru a sublinia faptul că este întotdeauna produsul unui act de enunțare: „este enunțată de un enunțător la adresa unui destinatar-interpretant cu valoare de co-enunțător”. Termenul „propoziție” desemnează faptul că aceasta este o micro-unitate sintactico-semantică. Din propoziția clasică, cercetătorul păstrează legătura dintre obiectul discursului, „subiect” sau „temă”, și ceea ce se spune despre el cu ajutorul (enunț verbal) sau fără ajutorul (enunț nominal) unui predicat verbal. La aceste două tipuri de unități elementare, cercetătorul adaugă și enunțurile monoreme de tipul: „Bravo!”, „Tu?”. Orice propoziție-enunț se caracterizează prin trei dimensiuni complementare: dimensiunea enunțiativă, care asumă un conținut referențial și îi dă o anumită potențialitate argumentativă, conferindu-i valoare ilocuțională [*Ibid.*, p. 65-66]. Identificarea unității textuale elementare a fost posibilă prin segmentarea unităților superioare. Pe de altă parte, propozițiile enunțate se leagă între ele pentru a forma unități mai complexe. Propozițiile-enunțuri sunt supuse direct unor două mari tipuri de regrupări. Lingvistul francez distinge aici unități textuale slab tipizate perioadele, și unități mai complexe și tipizate secvențele [*Ibid.*, p. 136]. Fiind de o amplitudine potențial mai redusă decât secvențele, perioadele sunt unități care intră direct în componența părților unui plan. Planurile de text joacă un rol capital în compoziția macro-textuală a sensului.

Valorificând modelul coșerian, J.-M. Adam se impune prin crearea unei teorii inovatoare care operează cu un aparat conceptual specific, în baza unor metode și tehnici noi de investigare.

Mulți autori au scos în evidență macrostructurile textuale: paragrafe, capitole, porțiuni de text care au un unic referent sau o singură temă etc. (T. A. Van Dijk, C. Segre, U. Oomen).

Dificultatea cea mai mare, cu privire la această poziție, se explică prin faptul că și un decupaj dintr-un text poate forma un text de sine stătător (de exemplu, un capitol), iar semnificația globală a textului poate fi ea însăși considerată o ramificație de semnificații.

Majoritatea definițiilor textului conțin indicații privind multitudinea unităților sale constituente, dar această caracteristică de ordin cantitativ nu trebuie absolutizată. Dimpotrivă, Iu. Galperin subliniază posibilitatea existenței textelor ce constau dintr-o singură frază (Tz. Todorov, I. Coteanu), care, în unele cazuri, poate fi redusă la un singur cuvânt (O. Moskalskaia, W. Dressler), deoarece factorul comunicativ devine predominant. Lingviștii admit cazul frazelor-text, incluzând în cadrul acestui tip definițiile, proverbele, aforismele, generalizările scurte, inscripțiile [218, 9]. Dată fiind încărcătura lor pragmatică puternică și caracterul lor de monolit, E. Mihăilă adaugă la această listă ghicitorile, epigramele, haiku-ul japonez, poemele într-un vers [175, p. 31]. Semnificația globală a unei fraze-text este una suprapusă peste semnificația frazei și trebuie să țină cont de niște coordonate pragmatice. În literatura de specialitate există și păreri diametral opuse. P. Cornea susține că putem „vorbi despre o noțiune de text bazată pe o structură secvențială, cu un prag minimal de cel puțin două fraze” [145, p. 19].

3. Conform **abordării funcțional-comunicative**, în tratarea problematicii unităților textuale, trebuie să se țină seama de complementaritatea firească a demersului lingvistic și a celui pragmatic. Textul este acceptat atât ca structură lingvistică, cât și ca parte esențială a unui proces de comunicare, producere, enunțare, receptare și interpretare, care se produce într-o originală tranzacție între un emițător și un receptor. O asemenea viziune permite identificarea unităților textuale dinamice, de natură lingvistică și extralingvistică. N. Bolotnova distinge două niveluri ale textului: nivelul informațional-semantic/conținutal și nivelul pragmatic. Nivelul informațional-semantic se compune din patru sub-niveluri: fonematic, morfematic, glosematic și sintaxematic, iar unitatea acestui sub-nivel este „informemul”. Acestui nivel îi corespund tradiționalele unități ale limbii: fonemul, morfemul, glosemul și propoziția. La nivel pragmatic, cercetătoarea diferențiază două sub-niveluri: expresiv-stilistic și funcțional-stilistic. La acest nivel, în calitate de unitate textuală apare „pragmemul”, căruia îi corespund unitățile vorbirii: stilemul, procedeul stilistic, imaginea artistică [219].

Clasificarea propusă de lingvista rusă pare a fi interesantă, dar este practic inoperantă din cauza caracterului prea fragmentat al sistemului unităților textuale. Structurile textuale propuse nu pot fi, practic, fixate formal, or identificarea lor se face doar din punct de vedere conținutal/semantic.

### 1.2.3. Textul – macrosemn verbal

Recunoașterea caracterului semiotic al textului în calitate de structură biplană, compusă din *semnificant* (planul expresiei) și *semnificat* (planul conținutului), este interceptată la o serie de autori (vezi supra). *Semnificantul* reprezintă o structură materială, perceptibilă (sunetele, literele), iar *semnificatul* – o structură abstractă, care trimite la un *referent* situat în afara semnului.

Extinzând categoriile gramaticii generative, propuse de N. Chomsky, de la propoziție la text, lingviștii vorbesc despre *structura de suprafață* (microstructura), formată din relațiile dintre propoziții/fraze și anume acele relații care contribuie la topicalizare (tematizare) și *structura de adâncime* (macrostructura), organizată conform categoriilor: *agent, pacient, obiect, sursă, scop* ca argumente ale unei funcții predicative care devine însă textuală (T. Van Dijk). S. Schmidt consideră că structura de adâncime este un ansamblu ordonat de configurații tematice, corespunzând în plan lingvistic conceptului psihologic de intenție comunicativă. Ea ar genera structura de adâncime prin intermediul „conceptelor propoziționale” [S. Schmidt, *apud*: 145, p. 39].

Dihotomia *semnificant/semnificat* este înlocuită de J. Kristeva prin cea de *feno-text/geno-text*, inspirată din același model al gramaticii generative, propus de N. Chomsky, dar reorientat de lingviștii ruși S. Șaumean și P. Soboleva. Feno-textul corespunde „suprafeței fenomenologice a enunțului”, iar geno-textul este „funcționarea semnificantă a textului” [169, p. 29]. Trebuie însă de remarcat că feno-textul, care corespunde semnificantului din teoria lui F. de Saussure, nu are valoare de „imagine acustică”. Este vorba de o *unitate de semnificare* (unité de signification), *semnificantă*, ireductibilă la *sensul* enunțului conținut în geno-text.

*Referentul* desemnează o entitate extralingvistică denumită printr-o expresie lingvistică. Respectiv, *referința* ar fi operația lingvistică prin care unui referent i se atribuie o expresie verbală [14, p. 29]. Vom subscrie la teoria lui J. Searl și vom distinge „referința pe deplin consumată” VS „referința reușită”. În primul caz, receptorul este apt să identifice obiectul desemnat de emițător, În al doilea caz, chiar dacă referința reușită este ambiguă, emițătorul poate să o dezambiguizeze la cerere. Se numesc *mărci referențiale* expresiile verbale ce au funcția de a exprima faptul că se produce un act de referință la o realitate pe care emițătorul trebuie s-o identifice [66, p. 242].

În abordarea textului literar, problematica referentului se deplasează de la structuri la procese. Prin urmare, atunci când intenționăm să analizăm referențialitatea textului, trebuie să

demonstrăm că ea este de natură dinamică și vizează realități de acest tip. În alți termeni, textele literare trimit la procese și nu la lucruri sau la stări ale acestora.

În clasificarea referenților, vom urma modelul lui G. Kleiber, care face distincție între referentul *endoforic*, care este situat în „contextul textual” sau cotext, și referentul *exoforic*, situat în plan extralingvistic. După tipul reperajului efectuat, pentru a atribui mărcii referentului adecvat, în referința endoforică există direcția *anaforică/en amont*, în scopul unei mențineri anterioare a referentului în text, și alta *cataforică/en aval*, care orientează spre un referent subsecvent în text. În cazul referinței exoforice, se particularizează, atât categoria *deicticilor* care permit identificarea referentului în baza parametrilor de spațiu, timp și persoană din situația de enunțare, cât și identificarea *mărcilor referențiale absolute*, cu referenți în contextul extraverbal și extraenunțativ [*Ibid.*, p. 243-245]. Referentul exoforic al textului poate fi un eveniment existent în „lumea realului”/„universul empiric” (*textele referențiale*) sau în „lumea imaginarului”/„lume fictivă” (*textele pseudo- și transreferențiale*) [65; 114; 145]. Extralingvistic nu înseamnă obligatoriu real, ci pur și simplu în afara limbajului. Există și o categorie de texte prin excelență narcisice, ce nu trimit la nici o exterioritate, din care cauză unii lingviști (A. Greimas, J. Kristeva etc.) le consideră „închise”, „micro-universuri semantice repliate asupra lor înșelor” [46, p. 143], posedând funcție *auto-referențială*. Textul poetic își construiește referentul intratextual ca o alternativă a referentului extratextual, astfel încât „unui obiect (care există, de obicei, și în spațiul din afara textului) i se atribuie proprietăți noi, specifice obiectului exclusiv în spațiul aceluia text” [179, p. 431-438]. În acest plan, P. Cornea distinge trei modalități fundamentale ale textualizării, care corespund celor trei comportamente verbale: referențial, pseudo- și transreferențial, și auto-referențial [145, p. 25-31]. Completăm modelul propus de G. Kleiber cu un al treilea tip de referent, desemnat de noi drept *interforic*, care se situează în contextul intertextual sau în intertext.

Interpretarea referențială a unui text/„referențializarea textuală” [199, p. 100] este un proces, care parcurge următoarele faze obligatorii:

- discernarea referenților;
- determinarea referinței intratextuale, prin stabilirea rețelei/rețelelor de coreferenți și prin sesizarea circumstanțelor referențiale spațio-temporale;
- identificarea referinței globale, ca mecanism de articulare a rețelelor de referenți actualizați și a referințelor spațio-temporale, co- și contextuale.

Menționăm în deosebi faptul că în cazul textului literar literar, fazelor enumerate li se adaugă *referința intertextuală*, prin urmare, de natură tot lingvistică, a cărei actualizare depinde de experiența de lectură a fiecărui cititor. Referința intertextuală este o referință secundară.

P. Ricoeur vorbește despre „cvasi-lumea textelor” [Ibid., p. 131], folosind această expresie în sensul că fiecare text poate dialoga cu toate celelalte texte care vin să suspende referința circumstanțială arătată de discursul rostit.

În calitate de macrosemn verbal, textul se definește prin trei planuri de referință, puse în evidență de Ch. Morris: *sintactic*, *semantic* și *pragmatic*. Aceste dimensiuni recomandă textul pentru studiu în calitate de: *obiect de studiu formal-structural* (ne referim la sintaxa textuală), *obiect purtător de sens* (semantica textului), *obiect comunicativ* (pragmatica textului). Deși fiecare dintre aceste trei dimensionări pune în evidență un anumit aspect al textului, izolarea totală a uneia dintre ele este imposibilă. De aceea, în procesul analizei textului, dimensiunea semiotică aleasă trebuie acceptată doar ca factor dominant de relevanță. Celelalte dimensionări nu se exclud și sunt prezente ca subdominante.

Pentru a putea defini mai adecvat noțiunea de „text”, propunem în continuarea investigației o abordare departajată a dimensionărilor prezentate mai sus, fără a neglija totuși caracterul unitar al acestei triple relații.

### **1.2.3.1. Specificul formal-structural al textului**

În semiotică, termenul *sintactic* este utilizat pentru a desemna relația dintre semne și regulile de formare ale acestora. Din această perspectivă, se afirmă că un text este constituit dintr-o succesiune ordonată de semne. Faptul este determinat de regularitățile combinatoare și este în conformitate cu o gramatică a textului, putând fi făcută cu sau fără includerea dimensiunii pragmatice sau semantice: „textul este o secvență de unități lingvistice a căror legătură se manifestă prin anumite particularități gramaticale, apărute cu precădere ca rezultat al relațiilor transfractice” [133, p. 536]. Textul se formează din semnele lingvistice existente în paradigme prin transpunerea lor în plan sintagmatic într-o succesiune de fraze, între care se stabilesc diferite relații sintactice: de coordonare, de coordonare prin juxtapunere sau de subordonare. Conectivitatea secvențială se realizează prin coeziune, considerată drept element esențial în definirea conceptului de „text” (vezi infra). Prin coeziune, avem în vedere aspectul sintactic, care vizează totalitatea trăsăturilor gramaticale ce marchează caracterul de unitate al unor secvențe frastice [174, p. 34]. Coeziunea e ceea ce include fraza într-un proces de dezvoltare textuală, fapt ce o sudează cu „antecedentul” și „postcedentul” [115, p. 271]. Elementele care asigură coeziunea textuală sunt: conectorii (toate tipurile de pronume, deictice, adverbe sau pro-forme); determinativele nominale; formele temporale ale verbelor; anafora/catafora. Aceste mijloace sunt

identificate în baza unei analize lineare, de la frază la frază, și sunt interpretate prin raportare la structurarea generală a textului.

H. Plette consideră că extensiunea sintactică minimală a unui text este de două fraze conectate între ele: „condiția minimală pentru construirea semnului «text» este simpla combinare a două propoziții” [188, p. 57]. O extensiune maximală a textului nu poate fi impusă. Delimitarea sintactică a textului-semn nu poate fi făcută decât *ex negativo*, deoarece orice text poate fi mărit prin adăugare de semne. Dacă însă textul este acompaniat de unele elemente metasintactice delimitative, cum ar fi: titluri, intertitluri, semnale ante- sau postpuse (de exemplu: *Continuare*, *Sfârșit*), pauze (text oral), ne aflăm în fața unui text cu o structură „etică”. În lipsa acestor semne, vorbim de un text „emic” [Harweg, *apud*: 188, p. 60]. Spre deosebire de textele etice, textele emice se caracterizează printr-o anumită autonomie, deoarece nu conțin elemente care ar trimite la informația ce a precedat sau care urmează.

Este evident că doar prezența elementelor sintactice nu este suficientă pentru „împachetarea” [3, p. 136] corectă a frazelor în text. Semnificativă în acest sens este afirmația arhi-citată al lui N. Chomsky: „Idei verzi incolore dorm cu furie”, care, fiind corectă gramatical, nu formează totuși un text.

De aceea, concluzia lui Em. Vasiliu că nici una dintre mărcile de coeziune identificate în lucrările din literatura consacrată gramaticii textului nu sunt mărci pur sintactice, ci conțin și trăsături semantice [197, p. 37]. Prin urmare, textul nu poate fi definit în termeni exclusiv sintactici, ceea ce înseamnă că nu se poate constitui o sintaxă pe a cărei bază formală s-ar putea discerne între text și non-text. Aceeași opinie este susținută de savanții O. Ducrot, V. Gak, W. Dressler, P. Cornea, care subliniază faptul că nu se poate vorbi despre un model/schemă structural(ă) al/a textului.

Ideile expuse mai sus nu exclud posibilitatea ca un text să poată releva anumite aspecte sintactice care îi sunt specifice în raport cu alte texte sau pe care le are în comun cu o anumită clasă de texte. Însă în acest context, vom vorbi despre o „sintaxă descriptivă” [*Ibid.*] a unui segment de limbă delimitat pe alte baze decât cele sintactice.

### 1.2.3.2. Aspectul semantic al textului

Abordarea textului din perspectivă semantică vizează studierea relației text – referent exterior. În teoria textului, formulată de J. Petöfi, acest aspect este descris de componenta contextuală care include o semantică extensională. O interpretare extensională impune corelarea textului cu o anumită stare de lucruri din realitate [92, p. 96]. În baza principiului referențial,



sensul textului se deduce din starea de lucruri pe care o descrie. Contextul extralingvistic al textului oferă indicii despre valoarea de adevăr a conținutului textului. Textul are un sens denotativ atunci când conținutul său este un fenomen al realității și deține un sens designator când conținutul său este o realitate mentală [188, p. 107].

H. Plette subliniază că „extensiunea semantică a textului se definește după unitatea referențială a elementelor lingvistice. Acestea sunt subsumate unei teme a textului și, eventual, mai multor subteme facultative. Tema și subtemele formează baza constituirii textelor și subtextelor. Realizarea lor are loc prin expansiune semantică, adică printr-o derivare concretă a temei” [Ibid., p. 111]. Devine clar faptul că extensiunea semantică a textului se stabilește în funcție de unitatea fenomenelor și a situațiilor denotate. Astfel, afirmă H. Plett, „notația «Marmeladă» pe un borcan este la fel de bine text ca și descrierea unui tablou sau un reportaj despre o expediție în Himalaia” [Ibid., p. 110]. Prin urmare, extensiunea semantică este determinată de identitatea referentului, iar unitatea referențială poate fi definită ca tematică a textului, ce devine baza semantică a acestuia.

În viziunea cercetătorului, delimitarea semantica a textului se face după unitatea referinței tematică. Textul depinde de întinderea temei. Schimbarea acesteia provoacă schimbarea textului. Tema, la rândul său, se constituie dintr-o ierarhie de subteme, de aceea trecerea la o subtemă, în cadrul unui text, nu trebuie văzută ca schimbare de temă. Un text nou este un text care tratează o temă, care nu are nici o legătură semantică cu tema anterioară. O temă nouă este, de obicei, anunțată, la nivel paratextual, prin titlu. Trecerea la o temă nouă poate fi anunțată și printr-o formulă de tranziție, numită *semnal metasemantic delimitativ*. De exemplu: „Mais là commence une autre histoire, qui dépend peut-être mais n'a pas l'odeur de la règle noire qui va me servir à tirer mon trait sous celle-ci” [268; p: 34].

Pentru a caracteriza proprietatea textului de a se comporta, la nivel semantic, ca un întreg, ca un tot logico-semantic, în lingvistică s-a introdus noțiunea de *coerență*. Ea se referă la „compatibilitatea anumitor trăsături referențiale în înșiruirea de semne lingvistice” [188, p. 113]. Savanții lingviști consideră unanim coerența ca factor indicator primordial pentru textualitate și stipulează că o secvență frastică este text numai dacă este coerentă [197, p. 60], adică dacă elementele sale sunt în raporturi logico-semantice, subiacente structurii sintactice de suprafață. Din perspectivă structurală, se disting două structuri de organizare textuală și, prin urmare, două tipuri de coerență: microstructurală și macrostructurală. Coerența microstructurală desemnează relațiile semantice existente între termenii succesivi ai unei secvențe. Analizând textul la nivelul relațiilor dintre secvențe, putem distinge un sens al frazelor dintr-o secvență de un sens al secvențelor, exprimat la un nivel mai complex, mai abstract. Acest nivel se numește

macrostructura semantică a secvenței. În viziunea cercetătorului T. Van Dijk, macrostructurile se formează din macropropoziții, care, la rândul lor, sunt reunite cu propozițiile textului prin macroreguli de transformare. În așa mod, se trece de la planul microstructural la cel macrostructural, prin suprimarea detaliilor și păstrarea a ceea ce este esențial. În viziunea cercetătorului olandez, macroregulile esențiale sunt supresiunea (ori selecția), generalizarea și construcția [126, p. 75]. Macroregulile acționează doar în baza cunoștințelor noastre despre lume, care ne permit generalizările reprezentărilor semantice lineare în macropropoziții.

Chiar dacă dimensiunea semantică a textului a fost mai puțin interpretată și soluționată, totuși, se identifică două condiții importante ce trebuie respectate pentru ca o secvență de unități lingvistice să poată fi considerată *text*: 1) frazele din care se constituie textul trebuie să fie co-referențiale și 2) sensul global al textului nu trebuie rezumat la suma semnificațiilor unităților constituente, deoarece acesta nuanțează sau completează întotdeauna semnificația.

Teoriile semantice mai noi, „semantice intensionale”, pornesc de la principiul fregeean al „compoziționalității” sensului, dezvoltând o teorie coerentă a sensului textual, care însă nu este destul de formalizată. Deși sensul textului este recunoscut ca „dimensiune esențială a textului” [199], studiile întreprinse la acest subiect permit să tragem concluzia că „nu există un obiect semantic care poate fi considerat sens al textului și care în același timp să fie altceva decât ceea ce numim sens al frazei” [197, p. 103]. În lipsa acestui obiect, nu pot fi identificate regulile de corectă formare a sensului unui text și, respectiv, nu putem defini textul doar pe baze semantice.

Latura semantică a textului ar putea fi privită separat de cea sintactică, dar nu poate fi disociată de aceasta. Ele sunt interdependente în constituirea textului. De aceea, combinând criteriile sintactic și semantic, vom constata, pe urmele lui H. Plette, că un text se caracterizează prin:

1. ordine *logică* ce vizează sensul secvenței, raporturile cauzale, incluzive etc.;
2. ordine *temporală* care se referă la succesiunea morfologică a timpurilor verbale, după o logică inductiv-deductivă;
3. o ordine *spațială*, adică ordinea lineară a propozițiilor. Aranjarea spațială este mai puțin evidentă în limbajul standard, dar este specifică, în schimb, pentru textul poetic și se află în legătură cu codul prozodic.

În finalul celor enunțate, menționăm, în consonanță cu mulți cercetători, că ar fi reduționist să calificăm coeziunea drept un fenomen de natură exclusiv sintactică, iar coerența unul de natură pur semantică. De asemenea, în contextul epistemologic actual, ar fi imprudent să le considerăm pe ambele aspecte de natură pur lingvistică. Problematika coeziunii și a coerenței

textului este determinată, în mare măsură, de statutul de ocurență comunicativă a textului, condiție care presupune atât momentul producerii textului, cât și cel al receptării lui.

### 1.2.3.3. Dimensiunea pragmatică a textului

În aspect pragmatic, textul este definit ca un element al comunicării verbale între un emițător și un receptor. Unitatea lingvistică a textului, stabilită prin aplicarea regulilor de *coeziune* și *coerență*, este dublată de o unitate comunicațională, care rezultă din relația autor – text – lector. O. Ducrot și J. M. Schaeffer definesc textul ca „o secvență lingvistică, scrisă sau vorbită, ce formează o unitate comunicațională, fie că se referă la o înșiruire de fraze, o singură frază sau un segment dintr-o frază. [...] Structurile textuale, în ciuda realizării lor prin intermediul entităților lingvistice, reprezintă unități comunicaționale” [38, p. 384]. Fiind o unitate funcțional-comunicativă, textului nu i se impune un prag cantitativ minimal. Din punct de vedere pragmatic, noțiunea de text nu reflectă o proprietate imanentă a unui șir de fraze, ci numai atitudinea vorbitorului și se supune finalităților comunicării.

Pentru a ilustra particularitățile textului în calitate de unitate comunicativ-operațională, ne vom baza pe cea mai completă și, credem, cea mai pertinentă sinteză apărută în arealul românesc despre text, întreprinsă de cercetătoarea C. Vlad în lucrarea *Textul aisberg* [200, p. 88-155], care pune în evidență:

1. caracterul volumic: textul este proces cumulativ, holistic”, o absorbție de coduri diverse și heteroclitice și poate fi analizat din multiple puncte de vedere;
2. caracterul inferențial: inferența, înțeleasă ca funcție esențială a facultății cognitive, condiționează, în spațiul textual, trecerea de la o idee la alta, prin abducție, deducție sau inducție;
3. caracterul sinergetic: sinergia textului este asigurată de sincretismul semnelor textuale definite prin coeziune și coerență;
4. caracterul radial al textului: textul este un complex de rețele în care semnele verbale coexistă cu cele non-verbale, cu funcții și valori diferite (rețeaua gramaticală, rețeaua actanțială, rețeaua comunicativă, rețeaua referențială, rețeaua evenimential-episodică, rețeaua semică, rețeaua figurală, rețeaua modală, rețeaua intonativ-melodică și rețeaua fonemică/grafemică).

Înainte de a fi analizat, un text trebuie recunoscut, adică acceptat ca text de către utilizator. Astfel, accentul se deplasează dinspre structura materială a textului spre fenomenul întrebuințării lui efective într-o situație de comunicare. Astfel, pentru a produce un text, este necesară atât cunoașterea și aplicarea regulilor unei limbi, cât și aplicarea acestora în funcție de situația de comunicare, de finalitățile actului de comunicare. Gradul de aplicare a normelor

codului lingvistic este răspunzător de construcția textuală și necesită observații de natură pragmatică.

Dimensiunea pragmatică a textului este dinamică și acest fapt are o consecință radicală: „câți receptori, atâtea texte” [188, p. 84]. Un text nu este niciodată identic pentru receptor, precum este pentru emițător. El nu este același pentru receptori diferiți, care analizează simultan același text. Constatarea este valabilă și pentru situația când emițătorul și receptorul sunt una și aceeași persoană, fiindcă, în acest caz, intervine factorul timp: distanța temporală între momentul emiterii și cel al receptării condiționează o diferență comunicativă și interpretativă. De aceea nu putem descrie perspectiva pragmatică într-un cadru coerent, iar acest fapt pune în discuție viabilitatea unei pragmatice a textului.

Definițiile expuse mai sus surprind trăsături importante ale textului, dar, pentru a da o definire adecvată, este necesar de a conjuga rezultatele obținute în urma cercetării separate a fiecărui domeniu.

### **1.3. Abordarea tipologică a textului: principii, criterii și tipuri rezultante**

Clasificarea textelor reprezintă o piatră de încercare pentru mulți cercetători din domeniul teoriei generale a textului. Analiza tipologiei textuale vizează un număr restrâns de categorii textuale elementare care vor orienta un anumit tip de coerență, atât în producerea cât și în receptarea textului. Teoreticienii și practicienii, care abordează problematica tipologiei textelor, se înscriu într-un curent clasificatoriu, care a crezut posibilă stabilirea unor mari categorii, relativ stabile, de texte.

Primele tipologii de texte s-au dezvoltat în spațiul abordărilor structuraliste. Aceste clasificări au avut un impact considerabil asupra dezvoltării poeziei și a semioticii (lucrările lui Ph. Hamon), a cercetărilor asupra argumentării și explicației (cercetările lui J.-B. Grize), asupra dialogului și a conversației.

În această perspectivă, se înscriu tipologiile lingvistice propuse de către E. Werlich, R. de Beaugrande, W. Dressler, B. Combette *et alii*. E. Werlich identifică cinci mari tipuri de text: narațiunea, descrierea, expunerea, argumentația și instrucția. [Apud: 1, p. 39-43]. În lucrările sale, J.-M. Adam elaborează o teorie a secvențelor și distinge secvențe narative, descriptive, explicative, argumentative și dialogale [2]. Tipologia secvențelor propusă de savantul francez a fost acceptată de către un număr impunător de cercetători și aplicată frecvent, pentru că respectă criteriul omogeneității și este foarte funcțională. Ipoteza existenței unui număr restrâns de tipuri secvențiale de bază are drept obiectiv teoretizarea eterogeneității compoziționale a discursului.

Tipurile de secvență sunt relativ stabile, în timp ce frontierele genurilor și ale speciilor literare sunt destul de înguste și permeabile. Pornind de la aceste judecăți, M. Tuțescu determină opt tipuri textuale: descrierea, narațiunea, explicația, predicția, injoncțiunea, conversația și dialogul, textul figurativ, argumentația [122]. În schimb R. de Beaugrande și W. Dressler reduc numărul tipologiilor textuale, privilegiind descrierea, narațiunea și argumentația. La baza acestei clasificări stă funcția comunicativă a textelor, identificată în baza trăsăturilor dominante, numite și „pattern” [205, p. 239-242].

Un model teoretic de stabilire a tipologiilor textuale, în context integrator, este propus de cercetătorul român M. Borcilă, care, pornind de la estimarea codului cultural semiotic, propune o clasificare din patru tipuri: sintactic, asemantic-asintactic, semantic, semantico-sintactic, cu toate sub-categoriile lor. Primele două tipuri corespund „sub-modului plasticizant” al modului textual poetic, ultimele două tipuri reprezintă „sub-modul revelator” [21, p. 185-196]. Modelul propus de M. Borcilă are meritul de a reflecta modalitatea construcției de sens din perspectivă coșeriană. O. Boc proiectează o viziune tipologică asupra abordării textualității din perspectiva unei poetici integraliste și identifică două paliere tipologice, pornind de la modurile discursive și finalitățile textului. Cercetătoarea descrie patru tipuri funcționale de poezie (finalitate 'plasticizantă': tip poetic sintactic, tip poetic asemantic-asintactic; finalitate 'revelatoare': tip poetic semantic, tip poetic semantico-sintactic). Ilustrarea acestor distincții tipologice se face în textul poetic liric al lui T. Arghezi [134, p. 94-97].

Iu. Lotman oferă o tipologie semiotică a culturii în general și propune o tipologie textuală, care se înscrie într-o perspectivă pragmatică. Cercetătorul pune la baza delimitării textelor perceperea intuitivă a receptorului. „Un text are un început, un sfârșit și o organizare internă bine definită”, iar tipologia „este intuită, prezentă în conștiința emițătorului și în cea a receptorului”, fiind „corelată cu ierarhia codurilor” [171, p. 93]. Spre exemplu, prin integrarea unui text juridic în canavaua unui text cu funcție artistică, i se acordă acestuia o funcționalitate artistică [*Ibid.*, p. 94]. În opinia cercetătorului rus, o abordare strict semantică și sintactică nu poate permite clasificarea unui text în afara funcției pe care o îndeplinește. Modificarea funcției însăși îi conferă textului o nouă sintaxă. Concluzia savantului constă în faptul că însăși clasificarea tipologică a textelor este dictată de sistemul funcționării lor sociale în cadrul unei anumite culturi. Mizând pe faptul că funcția exprimă „relația reciprocă dintre sistem, realizarea lui și cuplul emițător – receptor al textului” [*Ibid.*, p. 80], se deduce că tipologia textuală este rezultatul ambelor coduri: al autorului și cel al cititorului. Fenomenul respectiv determină necesitatea raportării textului la două tipologii: cea a emițătorului și cea a receptorului, care pot să nu coincidă [*Ibid.*, p. 95]. Pot fi semnalate trei posibilități de articulare tipologică:

1) clasificarea tipologică a textelor, proprie receptorului, coincide cu cea a emițătorului; 2) receptorul ignoră funcționalitatea textului în sistemul emițătorului și include textul în propriul sistem (de ex.: atitudinea cititorului modern față de operele antice); 3) receptorul nu posedă sistemul de categorizare al autorului și pretinde o înțelegere a textului în cadrul propriei sale tipologii, dar, după mai multe erori, se convinge că practică o lectură greșită și își asimilează sistemul autorului [*Ibid.*, p. 97].

La fel de operantă și oportună pentru cercetarea noastră este taxonomia tripartită a câmpului textual, aplicată de către S. Schmidt [*Apud*: 122, p. 12-13]. Și această tipologie se înscrie într-o perspectivă pragmatică, deoarece la baza clasificării se ia poziția receptorului și se ține cont de intențiile fundamentale ale textualizării. Cercetătorul vehiculează trei tipuri textuale și, respectiv, trei stataturi ale lectorului, reprezentate în următorul tabel:

Tabelul 1.1. Tipuri textuale și stataturi ale lectorului

<b>Trăsătură dominantă: <i>literar</i></b>	<b>Trăsătură dominantă: <i>informativ</i></b>	<b>Trăsătură dominantă: <i>directiv</i></b>
Scopul prim(ar) al autorului în procesul textualizării: producerea unui sens posibil.	Scopul prim(ar) al textualizării: comunicarea unei informații, a unui sens cerut	Scopul primar al textualizării: provocarea unei acțiuni sau a unei reacții.
Lectorul este co-producător.	Lectorul este receptor.	Lectorul este actor.

În această clasificare, identificăm texte cu două tipuri de structură: una cu o pragmatică instructivă și cealaltă – cu o pragmatică creativă. Pragmatica instructivă e proprie textelor care descriu stări cunoscute ale realului, precum și textelor performative. În această categorie se includ totalitatea produselor textuale cu caracter pur informativ: circulare, ordonanțe, ghiduri, manuale etc.

Comprehensiunea textelor cu o pragmatică creativă implică o reproducere creatoare a sensului, fiindcă realitățile pe care le reprezintă nu sînt cunoscute receptorului și de aceea, pentru a le înțelege, el recurge la imaginație. Ne referim, în acest caz, la textele literare și de cele sacre, ultimele fiind accesibile doar celor ce posedă intuiție revelatoare, pragul de sus al înțelegerii.

Cele mai productive tipologii sunt, în opinia noastră, cele care se bazează pe criterii transistorice și care implică modalități fundamentale ale verbalizării. P. Cornea pornește de la cele trei modalități de exprimare (factuală, ficțională, ludică) și identifică *texte referențiale* (informativ, științifice, în care referentul este realitatea convențională și în care se folosește un limbaj denotativ), *pseudo-* și *transreferențiale* (magice, religioase, dar și textele literare, în care referentul este o construcție imaginară și se folosește un limbaj conotativ și simbolic), *autoreferențiale* (textele poetice, în primul rând, care sunt preponderent narcisice și nu trimit la

exterioritate și sunt bazate pe metabole) [145, p. 25]. Teoreticianul precizează că cele trei comportamente verbale acționează prin anumite combinații și interferențe, generând astfel imensa diversitate a textelor. Textele-ocurență se prezintă ca varietăți eterogene în raport cu prototipul dominant [*Ibid.*, p. 29]. Perspectiva cercetătorului român este și ea una pragmatică și se bazează pe intenția actului de vorbire, în funcție de care locutorul selectează materialul lingvistic pertinent și se servește de convențiile specifice pentru diverse tipuri de texte. Din acest punct de vedere, se acceptă că textele poetice nu se mărginesc doar la autoreferențial, ci se extind și asupra pseudoreferențialului, iar, uneori, și asupra referențialului. Și invers, dacă textele științifice sunt referențiale prin excelență, cel puțin unele texte matematice vizează și autoreferențialitatea [*Ibid.*, p. 30].

Tipologia propusă de P. Cornea permite asocierea semioticii comunicării (obiectul de cercetare mai ales al gramaticienilor și al teoreticienilor actelor de limbaj) cu semiotica expresiei (obiectul de studiu al criticilor și experților în literatură).

Cu toate realizările în domeniu, problema sistematizării unei tipologii textuale rămâne, la etapa actuală, deficitară, deoarece acoperă sectoare, mai mult sau mai puțin, limitate ale câmpului textual și criteriile care stau la baza clasificărilor sunt, uneori, eclecticice, alteori, ineficiente. Tipologiile care au ca bază taxonomică corelația între configurația sintactico-semantică și funcția exercitată sunt instabile, deoarece un anumit tip de text poate îndeplini, în același timp, mai multe funcții, iar una și aceeași funcție nu e realizată în toate cazurile de o structură sintactico-semantică. În majoritatea cazurilor articulațiile textuale au la bază criterii pragmatice. Astfel, intenția autorului, tradusă în text, și, respectiv, relația stabilită cu lectorul, devin decisive. Strategia de textualizare, care va fi aplicată de către producătorul textual, depinde în mare măsură de felul în care acesta își va trata lectorul.

În raport cu tipurile textuale, intertextualitatea, ca inductor al lecturii multiple, este proprietate inerentă tuturor tipurilor de texte și participă la teaurizarea în intertext a constantelor grație cărora aceste texte sunt recognoscibile [166].

Cercetarea premiselor epistemologice și metodologice care au ghidat demersul investigativ al lucrării noastre, precum și analizele efectuate ne permit să identificăm următoarele probleme în domeniul de investigație:

1. Conceptele funcționale de „text” și „lectură”, deși au cunoscut, în ultimele decenii, o dezvoltare fără precedent, nu au constituit obiectul de studiu al unor lucrări de sinteză, în spațiul autohton, care să propună prezentări integrative și modele riguroase de procedură analitică a textului, intertextualității și lecturii. Este evidentă multitudinea de școli, direcții și

tradiții, în problema dată, care au pus în circulație o terminologie variată, care tentează, dar, în același timp, derutează cercetătorul. De aceea, se impune revizuirea noțiunii de „text” în câmpul interdisciplinar al teoriei textului, crearea unei teorii novatoare în care să se opereze cu un aparat specific de metatermeni și definiții și cu metode noi de investigare.

2. Intertextualitate, calificată, pe paginile lucrării, ca factor declanșator al lecturii multiple a textului, nu și-a găsit, la moment, o interpretare științifică suficient de argumentată.

În acest context, cercetarea își propune argumentarea unui model teoretic al lecturii multiple a textului, dintr-o perspectivă inter- și pluridisciplinară, stăruind pe realizarea lingvistică a mecanismului plurivectorial al dialogismului intertextual, fapt ce ar contribui la explicarea modului în care lectorul reacționează la parcursurile interpretative circumscrise de către actualizatorii lecturii intertextuale, în vederea comprehensiunii, interpretării și criticii sensului multiplu al textului.

Astfel, **scopul** cercetării constă, în primul rând, în formularea unei paradigme teoretice în baza sintezei atât a direcțiilor semio-lingvistice, bazate preponderent pe noțiunea de „text”, cât și a celor de orientare pragma-stilistică, literară și hermeneutică, care acordă prioritate dimensiunii comunicative, estetice și axiologice a fenomenului lecturii multiple. În al doilea rând, vom urmări elucidarea mecanismului de funcționare a modelului teoretic elaborat în baza unui corpus ilustrativ de texte literare. **Obiectivele** lucrării vizează:

- descrierea semiotică a textului pe cele trei paliere ale semiozei identificate de Ch. Morris: specificul formal-structural, aspectul semantic și dimensiunea pragmatică a textului;
- conceptualizarea intertextualității ca factor declanșator al lecturii multiple a textului;
- caracterizarea relațiilor intertextuale la nivelul structural al textului;
- cercetarea dimensiunii pragmatice a intertextualității, prin identificarea specificității activității de lectură;
- analiza modelelor teoretice ale lecturii multiple, insistând asupra paradigmei semiotice;
- descrierea trăsăturilor categoriale ale intertextemului, termen utilizat pentru a desemna actualizatorii dialogismului intertextual plurivectorial;
- argumentarea dimensiunii semantico-funcționale a actualizatorilor lecturii intertextuale (citatul, referința, aluzia) la nivel paratextual și intratextual de analiză a textului, prin identificarea unor tipologii pertinente.



#### 1.4. Concluzii la capitolul 1

1. Prin abordarea conceptului de text din perspectivă inter- și pluridisciplinară, am evitat reducționismul analizelor monodisciplinare și am dedus că textul este o entitate semiotică, de natură lingvistică, caracterizată prin textualitate și transtextualitate, parte a unui proces de comunicare, în și prin care se constituie atât ca macrosemn sau complex semnificativ verbal, cât și ca purtător al sensului multiplu.
2. Recunoașterea statutului semiotic al textului a permis analiza fenomenelor de natură sintactică, semantică și pragmatică pe care le implică performarea unui text. Pornind de la teoriile ce vizează caracterul semnificativ al textului, am întreprins un demers analitic prin care am susținut ideea că textul se constituie ca semn conform triadei semiotice, ceea ce înseamnă că are un semnificant, un semnificat și un referent.
3. *Semnificantul* textului reprezintă o structură materială, perceptibilă (sunetele, literele), *semnificatul* – o structură abstractă, care trimite la un *referent* de natură lingvistică sau extra-lingvistică. În abordarea textului literar, problematica referentului se deplasează de la structuri la procese, iar referențialitatea textului este de natură dinamică. Un text poate avea în calitate de referent un alt text (sau parte a lui). În acest caz, semnul-text devine el însuși referent, și putem vorbi despre o referință dublă, pe care o putem desemna prin termenul de „inter-referențialitate”. Trimiterea la realitatea extra-lingvistică mediată de un alt text.
4. Suport fizic al lecturii, textul se prezintă ca obiect de studiu având trei domenii de definiție. Din perspectivă sintactică, textul se prezintă ca structură, între elementele căreia se stabilesc legături marcate gramatical, care contribuie la menținerea unității formale. Ipostaza semantică a textului vizează studierea relației text – referent exterior și deschide perspectiva către cercetarea textului în calitate de univers de sensuri. Din punct de vedere pragmatic, textul este un element component al comunicării verbale, punct de plecare și sosire a sensurilor, spațiu al așteptărilor, confirmărilor sau infirmărilor inferențelor de sens.
5. Pentru a examina problematica textului și, ulterior, cea a lecturii multiple, este important să se țină cont și de perspectiva tipologiei textuale. Problema sensului multiplu este subordonată direct categoriei de text. În acord cu cercetările contemporane care abordează acest subiect, concluzionăm că cele mai productive tipologii sunt cele care se bazează pe criterii transistorice, implicând modalități fundamentale ale verbalizării. Cea mai aplicabilă modelului nostru de lectură multiplă este clasificarea propusă de P. Cornea, care identifică: *texte referențiale* (informative, științifice), *pseudo- și transreferențiale* (magice, religioase, dar și proza literară), *autoreferențiale* (textele poetice).

## 2. INTERTEXTUALITATEA CA FACTOR DECLANȘATOR AL LECTURII MULTIPLE A TEXTULUI

Atât apariția termenilor de *intertext* și de *intertextualitate*, cât și frecvența lor funcțională, sunt justificate ca o reacție necesară față de o serie de dominante, cu tendință de monopolizare a spațiului textual, introduse de lingvistica structuralistă, determinând o turnură evidentă în cercetările semio-lingvistice ale ultimilor decenii din secolul al XX-lea. Datorită introducerii acestei categorii, „textul nu poate fi conceput independent și imobil, rupt de ansamblul infinit pe care îl alcătuiește Istoria societății umane, ci ca o pluralitate de texte, ca reflex, ecou, reluare și variație a acestei Istorii” [168, p. 8].

Pentru semioticienii anilor 70-80 ai secolului trecut, intertextualitatea a devenit un subiect problematic și provocator. Astfel, J. Kristeva, R. Barthes, Ph. Sollers, U. Eco, G. Genette, M. Riffaterre *et alii* au identificat și definit fenomenul intertextualității, l-au analizat și au ilustrat modalitățile de negociere a sensului. Cercetătorii au demonstrat că prin această proprietate a textului, se recuperează dimensiunea socio-culturală a unei semnificații în perpetuă mișcare, se trece de la un sistem semiotic la altul, iar noul sistem se articulează cu reprezentarea sa. În această nouă viziune, textul este mai mult decât o țesătură de citate: el este o zonă a prolificității, a genezei și a rezonanțelor. Prin lucrărilor marilor lingviști germani R. de Beaugrande și W. Dressler [205], intertextualitatea capătă statut de „standard esențial al textualității” și se constituie ca obiect de studiu al lingvisticii textului. În cercetarea pe care ne-o propunem, vom include acest factor în categoria factorilor transtextualității și vom încerca să justificăm acest demers, plecând de la virtuțile paradigmelor teoretice ale lui G. Genette și J.-M. Adam.

Fenomenul intertextualității este unul fundamental în spațiul cercetărilor actuale, fapt confirmat de frecvența acestuia în numărul impunător al lucrărilor din ultimele decenii. Prezența destul de marcată a fenomenului dat este o dovadă a caracterului funcțional și operant al intertextualității. În bibliografia de specialitate constatăm un număr impunător de lucrări care se înscriu într-o perspectivă pragmatică și care pun accentul pe studierea raportului text – intertextualitate – lector. În timpul lecturii, intertextualitatea îl „intertextualizează” pe lector, ea „îl obligă să facă diferite trimiteri la o mulțime de texte și surse extraliterare, (re)activându-i, în acest mod, întreaga lui erudiție literară și culturală” [138]. Prin identificarea factorului intertextualității, trecem la un nou mod de lectură, care distruge linearitatea textului și impune o lectură multiplă, pentru că textul în sine este multiplu.

În acest capitol, propunem o examinare a posibilităților de definire a intertextualității, în vederea conceptualizării ei ca factor declanșator al lecturii multiple a textului. Deoarece acest tip

de lectură este direct proporțional cu necesara competență textuală și intertextuală a lectorului, vom aborda tangențial și corelația dintre competența auctorală și cea lectorală, activate în procesul de lectură multiplă.

## **2.1. Categoria intertextualității în cadrul sistemului de categorii textuale**

S-a demonstrat că textul este o entitate multidimensională și că existența lui este determinată de factori lingvistici: coeziunea și coerența, dar și de factori de natură extralingvistică, care sunt mai numeroși: informativitatea, intenționalitatea, acceptabilitatea și situaționalitatea. Factorii textualității se determină ca semne atât în textura lingvistică a textului, cât și dincolo de ea, în contextul emiterii și receptării. Acești factori se presupun reciproc. R. de Beaugrand și W. Dressler [205, p. 3 – 11] desemnează standardele textualității în calitatea lor de „principii constitutive” prin care se definește și se creează o formă de comportament identificat drept comunicare textuală. Pornind de la ideile marelui lingvist J.-M. Adam, care afirmă că orice text se definește prin trei dimensiuni: textualitatea, transtextualitatea și genericitatea, vom identifica, pe lângă standardele textualității, câteva criterii de transtextualitate, proprii textului ca unitate semio-lingvistică. Vom deplasa standardul de „intertextualitate” din modelul Beaugrand&Dressler în clasa factorilor transtextualității, în cadrul cărora se regăsesc arhitextualitatea și paratextualitatea. Termenul „transtextualitate”, utilizat cu referire la „transcendența textuală” în teoria elaborată de G. Genette [41] și atestat, ulterior, în lucrările lingvistului J.-M. Adam, pentru a desemna „forțele centrifuge ale textualității” [4, p. 19; 53, p. 160], va fi accesat, în această lucrare, pentru a determina diferitele modalități prin care textul intră în relație explicită sau implicită cu arhitextul, paratextul sau intertextul său.

### **2.1.1. Standardele intratextualității: de la coeziune la situaționalitate**

În opinia majorității cercetătorilor, textualitatea se definește ca totalitatea aspectelor care conferă calitatea de text unei unități comunicaționale. Fr. Rastier susține că obiectul de studiu al lingvisticii textuale este anume textualitatea, adică „proprietățile de coeziune și coerență, care fac ca un text să nu se reducă la o simplă juxtapunere de fraze” [99, p. 281]. În viziunea lingvistului J.-M. Adam, textualitatea se constituie prin colaborarea „forțelor centripete, care asigură unitatea și ireductibila singularitate a unui anumit text” [4, p. 19]. Definită de pe pozițiile unei semiotici a textului, textualitatea este „acea caracteristică a unui obiect semiotic care se adresează comprehensiunii lectorului, jucând, simultan, pe punerea în raport sistematic a propozițiilor elementare plasate în contiguitate și pe trimiterea continuă, mai mult sau mai puțin îndepărtată,

la elementele evocate anterior. Acest joc de raporturi între elementele multiple nu depinde numai de structura semiotică a textului, dar și de amplasarea pe pagină, de vecinătatea iconică” [123]. Prin urmare, textualitatea înglobează o dimensiune inseparabilă a mecanismelor de producere și receptare a textului.

Pornind de la dezideratele expuse: 1) un text are un anumit grad de coeziune și 2) un text are un anumit grad de coerență, ne propunem să explicităm aceste proprietăți asociate, în mod obișnuit, entității numită *text*, care constituie clasa de „forțe centripete” a textualității, așa cum sunt calificate de marele lingvist francez [4, p. 19].

**Coeziunea.** Termenul „coeziune”, propus pentru prima dată în lucrările cercetătorilor M. Halliday și R. Hasan, desemnează „modalitățile specific verbale care guvernează relațiile mutuale dintre sintagmele intrafrastice sau dintre fraze, în special substituirile sintagmatice care mențin identitatea referinței, dar și paralelismele, recurențele sau parafrazele” [210, p. 27]. Coeziunea transfrastică ține, de obicei, de linearitatea textului, adică de legătura dintre fraze și de mijloacele formale de care dispune locutorul pentru a asigura aceste legături. Altfel spus, coeziunea este un mod de conexiune sintactică, care se realizează explicit la nivelul semnificantului textului și depinde doar de contextul lingvistic [133, p. 109; 192, p. 131]. Pentru R. Hasan și M. Halliday [210, p. 27], faptul că un receptor este capabil să recunoască un text într-o înșiruire de fraze se datorează existenței în acest text a unei serii de trăsături lingvistice, care contribuie pozitiv la această unitate textuală. Aceste mijloace lingvistice sunt, în mod teoretic, la dispoziția emițătorului pentru a crea această unitate care se vrea text.

Elementele lingvistice ce contribuie la exprimarea coeziunii, studiate de numeroși cercetători (J. Petöfi, T. Van Dijk, R. de Beaugrande, V. Dressler, M. Halliday, R. Hasan, P. Charaudeau, D. Maingueneau, Em. Vasiliu, A. Lența *et alii*) și fixate cu o anumită consecvență și rigurozitate, sunt următoarele:

- a. conectorii textuali (pronumele, adverbele conjunctive, conjuncțiile);
- b. determinativele nominale ;
- c. nominalizările;
- d. formele temporale ale verbelor;
- e. anafora/catafora.

Funcționarea acestor categorii este complexă. Același element relațional posedă un statut diferit după cum funcționează ca element gramatical (la nivelul frazei) sau ca element de coeziune textuală. S-a susținut adesea că anaforele și cataforele furnizează un criteriu negativ al unității textuale: astfel, „o secvență lingvistică care începe cu anafore sau sfârșește prin catafore nu ar reprezenta o unitate textuală, cu excepția situației în care aceste elemente ar fi saturate de

elemente, de exemplu, contextul situațional” [37, p. 390]. În realitate, nu avem de a face cu un criteriu absolut, în cazul textului literar nerespectarea acestei reguli fiind acceptată.

Acest parametru al textualității poate fi extins și la nivelul intertextului, care se vrea, ca și textul, coeziv. În calitate de conectori intertextuali vor apărea intertextemele, asupra studiului cărora ne vom opri în special în capitolul II al prezentei cercetări.

**Coerența.** Termenul „coerență” nu se referă la nivelul realizării lingvistice, ci mai degrabă la configurația conceptelor care organizează universul textual ca secvență ce progresa spre un final [3]. Coerența garantează continuitatea și concentrarea progresivă a semnificațiilor în jurul unei teme, ceea ce presupune o accesibilitate reciprocă a conceptelor care determină configurația universului textual, considerat ca un construct mental. Relațiile dintre concepte pot fi de natură variabilă, însă, în mod special, de natură logico-semantică: de cauzalitate, finalitate, analogie etc. Coerența textuală este definită și ca proprietate extrinsecă a textului, deoarece ea depinde, în mare măsură, de competența textuală a receptorului textului: „Coerența nu este în text, ea este construită de către co-enunțator. Necesitatea coerenței este un fel de formă a priori a receptării discursive” [25, p. 55]. Chiar dacă această dependență este recunoscută de numeroși cercetători (T. Van Dijk, F. Calas, M. Charolles, N. Delbecque, E. Werlich, L. Lindquist *et alii*), nu putem afirma că este vorba de un fenomen subiectiv în totalitate.

Fiind o dimensiune conținutală a textului, modalitățile de realizare a coerenței, formulate și fixate de numeroși cercetători (T. Van Dijk, J.-M. Adam, Em. Vasiliu, C. Vlad, Iu. Galperin *et alii*) sunt următoarele:

- a. sinonimia contextuală;
- b. structura tematico-rematică textului;
- c. coreferința;
- d. izotopia și recurența.

M. Charolles [26] distinge patru reguli ale coerenței: regula repetării, regula progresiei, regula non-contradicției și regula relației sau a referinței. Acceptând o posibilă tipologie, vom releva patru tipuri de coerență, descrise de către R. Eluerd în lucrarea *Langue et littérature Grammaire, Communication et Techniques littéraires* [38] :

- coerență informativă, coerență cu dominantă referențială, proprie în special textelor informative (ghid, mod de utilizare, catalog, convocare etc.) ;
- coerență expozitivă, a cărei dominantă e de natură tematică (textele legislative, juridice, științifice, tehnice etc.)

- coerența narativă, care intervine în toate textele ce naraază o istorie și a căror dominantă este asociativă ;
- coerența poetică, care se realizează atât în textele autoreferențiale, cât și în cele pseudo-și transreferențiale (vezi supra) și este asigurată de totalitatea figurilor fonetice, sintactice, semantice, logice, întrebuițate în text.

Coerența unui text este construită de către receptor în baza conjugării mărcilor fiecărui tip de coerență, semnalate în text. Subliniem că gradul de coerență a unui text depinde de forța coezivă a textului, iar problema limitelor dintre *coeziunea textuală* (realizată cu mijloace pur lingvistice) și *coerența textuală* (bazată pe procese cognitive nelingvistice) este una complexă. Ar fi imprudent și simplificator să considerăm coerența un fenomen de natură exclusiv semantică, iar coeziunea – unul de natură exclusiv sintactică. Dacă vom ține cont de concepția argumentată de O. Ducrot [37, p. 364], este probabil ca o serie de fenomene textuale, considerate în general ca aparținând domeniului coerenței, să poată fi explicate în termeni de coeziune.

Din cadrul acestei sumare prezentări a unor factori ai textualității nu poate lipsi contribuția lui Em. Vasiliu, care consacră problemei un studiu valoros [197] și definește textualitatea cu instrumente formale, din perspectiva unei semiotici verbale. Cercetătorul ajunge la concluzia că nu se poate construi o sintaxă care să permită discernerea între texte și non-texte și, prin urmare, nu se poate da o definiție sintactică a textualității. La fel, o analiză amplă a textualității în accepția posibilei sale apartenențe la domeniul semantic, conduce la concluzia că „textualitatea nu poate fi definită în termeni semantici” [Ibid, p. 102 – 103]. Singura cale fertilă și apropiată definirii riguroase și nuanțate a textualității este, după Em. Vasiliu, pragmatica.

**Intenționalitatea.** Intenționalitatea, la fel ca acceptabilitatea, situaționalitatea și informativitatea, este un factor care asigură textualizarea din perspectivă semantico-pragmatică. Ea traduce intenția producătorului de text, care elaborează un text coeziv și coerent în funcție de obiectivele pe care le urmărește. Orice text este o structură intențională. În conformitate cu acest principiu, textul este un instrument, în scopul realizării unui plan utilizat pentru atingerea unui obiectiv. Fiind parte a actului de comunicare, textul exprimă intenția locutorului vizavi de interlocutorul său. El nu este altceva decât „o intenție de a semnifica, un sens, adică o direcție, un indiciu al subiectului proiectat pe un obiect pentru a atrage atenția altui subiect” [86, p. 36]. Intenționalitatea comunicativă a fost obiectul de studiu al teoriei actelor de limbaj, devenită clasică începând cu lucrările lui J. L. Austin [130] și J. R. Searle [113]. Conform acestor teorii, distingem, în semnificația unui text, un conținut textual și o forță ilocuțională. Identificarea și interpretarea valorii ilocuționale a unui text este destul de complicată. Gradul de opacitate intențională a unui text e în dependență directă de tipul lui. Textele referențiale sunt transparente

din punct de vedere intențional. Situația se complică atunci când ne referim la textele pseudo- și transreferențiale, în care intenția autorului se ascunde în spatele istoriei, și, mai ales, atunci când ne propunem să analizăm intenția autorului, conținută în textul autoreferențial.

**Acceptabilitatea.** Acceptabilitatea este un parametru al textualității care ține de uz. Em. Vasiliu consideră că: „un text nu este altceva decât ceea ce este prezentat și/sau acceptat ca **text**” [197, p.145]. În această ordine de idei, textualitatea este un mod de prezentare și acceptare a unei configurații de semne drept text coeziv și coerent. Prin urmare, emițătorul propune ca „text” o secvență lingvistică, dar aceasta devine „text” în momentul în care receptorul o acceptă ca atare. Spre deosebire de gramaticalitate, care se explică prin respectarea normei lingvistice, acceptabilitatea depinde de atitudinea interlocutorilor. Receptorul așteaptă, din partea emițătorului, un text coeziv și coerent, pe măsura competențelor sale lingvistice, culturale, comunicative etc. De regulă, emițătorul cunoaște așteptările receptorului său și le respectă, în limita posibilităților. Noțiunea de acceptabilitate este, deseori, folosită pentru a desemna gradul de respectare, în cadrul unui text, a regulilor gramaticale și semantice care dictează întrebuintarea unui cod lingvistic. De aceea putem afirma că acceptabilitatea este o variabilă ce se schimbă odată cu evoluția limbii. Acceptabilitatea este determinată de criterii ce țin de sfera performanței, și anume: de capacitatea receptorului de a fixa atenția, de a memoriza, de a structura, în mod coerent și coeziv, informația [89, p. 9].

Acceptabilitatea desemnează proprietatea textului de a provoca o reacție adecvată a receptorului său. Receptorul va accepta o secvență verbală ca text, dacă aceasta este, conform competenței lui textuale, coerentă și coezivă, dacă ea conține informații noi, care îl interesează, și dacă, prin ea, emițătorul îl invită la cooperare. Acceptarea de către cititorul-receptor este condiționată de anumiți factori și anume: tipul de text propus, competența textuală a receptorului, intenția emițătorului, capacitatea lui de a propune receptorului un plan de cooperare. Totodată, acceptabilitatea înseamnă și ceea ce crede emițătorul textului în privința atitudinii receptorului.

Acceptabilitatea presupune următoarele condiții: interes pentru subiectul expus în text; cunoștințe, cel puțin elementare, în domeniul tratat; dorința de a-și completa cunoștințele și de a reține noua informație; necesitatea de a utiliza noile cunoștințe și de a le transforma în competențe.

Configurarea unui prag minim de acceptabilitate a textului solicită suprapunerea competențelor textuale, enciclopedice, culturale ale emițătorului cu cele ale receptorului.

**Informativitatea.** Informativitatea se referă la organizarea cognitiv textuală corectă a raportului informație cunoscută – informație nouă, informație așteptată – informație neașteptată

etc. Această categorie textuală se referă la faptul că textul trebuie să conțină și transmită o anumită cantitate de informație, variabilă în funcție de numărul alternativelor posibile între ocurențele textuale. Cu cât textul este mai convenționalizat, cu atât informativitatea este mai redusă. Acest factor al textualității se raportează atât la conținut (informația transmisă prin text îl interesează pe receptor, completează universul său de cunoștințe), cât și la formele gramaticale de exprimare. Textele bazate pe problematizare sau care implică paralelisme, comparații, referințe culturale etc. posedă un grad înalt de informativitate.

Trebuie să menționăm că, în tendința sa progresivă, textul dezvoltă și articulează gradual informații noi, care îi largesc conținutul. Structura tematico-rematică textului se bazează pe acest principiu esențial al informativității textului. Pentru ca un text să fie coerent la nivel micro- sau macrostructural, este necesar ca dezvoltarea sa să fie complementată de un aport semantic reînnoit constant. Un text trebuie neapărat să vehiculeze un conținut informațional minimal, din care considerent nu se acceptă ca text un produs tautologic.

**Situaționalitatea.** Acest criteriu se prezintă ca situare corectă în contextul de comunicare și subsumează factorii care fac ca un text să fie relevant pentru o anumită situație de comunicare, fie pentru că acest text se referă la această situație, fie că nu poate fi interpretat decât în cadrul ei: un text devine clar lectorului grație faptului că acesta din urmă cunoaște factorii extralingvistici care sunt în raport cu subiectul textului. Acești factori se pot referi atât la cadrul cultural în care autorul situează textul, cât și la situația imediată în care textul a fost elaborat.

Standardele textualității concretizează aspectele esențiale în definirea și funcționarea textului. Remarcăm natura lor eclectică, deoarece primele două criterii: coerența și coeziunea, sunt de natură predominant lingvistică, fiind orientate spre text. În cazurile intenționalității și acceptabilității, dominanta este psihologică. Situaționalitatea e de natură pragmatică, iar informativitatea se raportează la lingvistica computațională.

### **2.1.2. Standardele transtextualității: de la arhitextualitate la intertextualitate**

În tentativa noastră de a redefini textul și de a descrie caracteristicile lui ca unitate, am pornit de la unele constatări care s-au impus în literatura de specialitate a ultimelor decenii și pe care le-am sintetizat pe parcursul demersului nostru analitic. Așadar, în opinia noastră, textul se construiește ca rezultat al unui joc triplu dintre „forțele centripete” ale textualității care asigură coerența și coeziunea textului, transformându-l într-un sistem de forme ce posedă închidere materială, factorii pragmatici, care sunt definatorii în acceptarea unei unități ca text, și o serie de „forțe centrifuge” [4, p. 19; 53, p. 160], standarde ale transtextualității, care traversează această



închidere materială și-i oferă deschidere. În acest sens, transtextualitatea este un sistem deschis de relații, întreținute de către text cu factorii de paratextualitate, inseparabili de factorii de arhitextualitate și intertextualitate. Termenul „transtextualitate”, reluat din teoria lui G. Genette [41], va desemna transcendența textuală a textului. Din cele cinci tipuri de relații transtextuale, vom reține doar trei: arhitextualitatea, paratextualitatea și intertextualitatea, metatextualitatea și hipertextualitatea fiind, în viziunea noastră, forme ale intertextualității.

**Arhitextualitatea.** Judecând fenomenul arhitextualității, menționăm că G. Genette nu s-a interesat decât de relațiile dintre texte, lăsând deoparte relațiile acestora cu realitatea extralingvistică, obiect al unui posibil al șaselea tip de transtextualitate, **contextualitatea**, pe care îl propune P. Cornea, din perspectiva J. Kristeva. E vorba de relațiile textului cu acel câmp socio-cultural de apartenență genetică sau funcțională, care constă în: textualizarea unor opțiuni, interese, atitudini, obsesii caracteristice unor grupuri sociale, în absorbția de „preconstrucții” tematice sau de configurații semantice migratoare: „topoi”, „ideologeme” [145, p. 95].

Prin arhitextualitate vom înțelege „acea relație de includere care unește fiecare text cu diversele tipuri de limbaje de care aparține”, sau „relația dintre text și arhitextul său” [41, p. 7; 11]. Altfel spus, arhitextualitatea desemnează atât relația dintre un anumit text și genul/determinările lui tematice, modale sau formale, cât și legătura dintre textul particular și tipul/modelul său ideal, abstract, teoretic.

După G. Genette, arhitextualitatea este cea mai abstractă și implicată categorie transtextuală și acoperă „percepția generică a unui text” [*Ibid.*, p. 11], ea fiind, uneori, și o mențiune paratextuală infratitulară (indicațiile *poem*, *roman*, *nuvelă* etc.) sau fiind totalmente absentă, identificarea statutului generic rămânând integralmente pe seama receptorului.

Arhitextualitatea este un standard important al transtextualității, fiindcă percepția generică a textului determină și orientează „orizontul de așteptare” al receptorului și, prin urmare, de această variabilă textuală depinde gradul de înțelegere și succesul interpretării textului.

**Paratextualitatea.** Din perspectiva lui G. Genette, vom defini **paratextualitatea** ca tip de relație transtextuală, „pe care [textul] o întreține cu ceea ce nu putem numi altfel decât *paratextul* său: titlul, subtitlul, intertitlul, prefăța, postfața, nota editorului, cuvântul înainte etc.; notele marginale, cele de subsol, finale; epigraful; ilustrația, textul de prezentare, banda, supracoperta, [...]” [41, p. 9]. Ph. Lane menționează „periferia textului”, identificând două tipuri de paratext: 1) **paratextul editorial**: coperta, supracoperta, textul de prezentare, dar și reclama, catalogul sau nota asupra ediției – toate acesta ținând de responsabilitatea editorului și a colaboratorilor săi, și 2) **paratextul auctorial**: titlul, dedicații, epigrafe, prefete, note etc. [170, p. 11].

Principalul rol al paratextului este să asigure textului o formă care să corespundă obiectivelor autorului. Studiarea periferiei textului se situează „într-un du-te-vino neîncetat și necesar între prezența textului în paratext și ecoul paratextului în text: nu unul fără celălalt, ci unul cu celălalt” [*Ibid.*, p. 182]. Paratextul este locul privilegiat al dimensiunii pragmatice a textului.

**Intertextualitatea.** Esențială pentru definirea transtextualității și pentru prezenta cercetare, rămâne **intertextualitatea** (vezi *infra*). Studiul textualității comandă studiul intertextualității, deoarece textul își alege intertextul său. Astfel, prin delimitarea acestei realități textuale se trece de la macrosemantica textului la megasemantica intertextului/corpusului. Textul poate fi interpretat doar în raport cu un corpus de texte, iar sensul, așa cum afirmă A. J. Greimas, nu mai este o funcție a textului, ci a intertextului. Prin urmare, chiar și izotopia iese din cadrul textului.

În viziunea noastră, intertextualitatea înglobează categoria hipertextualității, definită ca „orice relație unind un text B (hipertext) cu un text anterior A (hipotext), pe care se grefează într-un mod care nu e acela al comentariului” [41, p. 12] și cea a metatextualității, numită „relație de comentariu” care unește un text A de alt text B, despre care vorbește, fără a-l convoca sau cita neapărat sau chiar fără a-l numi [*Ibid.*, p. 10].

În opinia lui G. Genette, **hipertextualitatea** este relația de derivare a unui hipertext dintr-un hipotext prin imitație și transformare: pastișă, parodie, eroi-comic, travesti, șarjă, à la manière de, forgerie, transpoziție etc.

**Metatextul**, la rândul său, este textul despre text, textul care interpretează un alt text și este rezultatul unui studiu critic, detaliat și aprofundat [41]. Ținând cont de gradul de fidelitate față de structurile textului, în relația text – lector, interpretarea poate fi așezată pe treapta cea mai de sus, a maximei adecvări, pe treapta cea mai de jos ar trebui situată lectura liberă (după bunul plac), iar la mijloc – lectura standard. Aceste coordonate trebuie luate în seamă în teoria intertextualității, care deplasează accentele de pe o lectură superficială spre o lectură și o interpretare profundă [194].

Propunem, în continuare, o schemă care rezumă informația prezentată mai sus și oferă un model destul de compact pentru a fi manipulat:

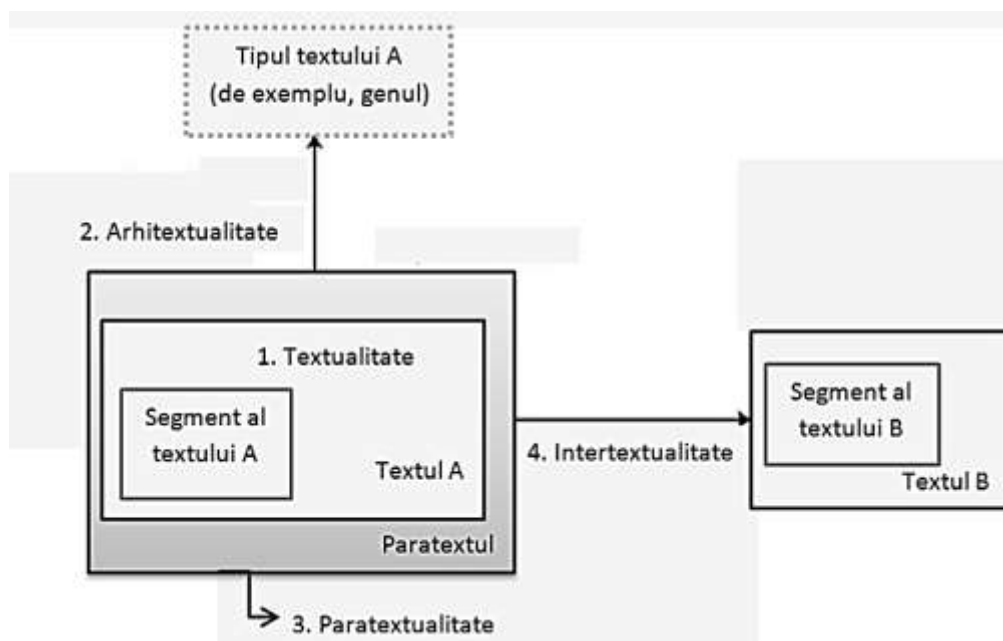


Fig. 2.1. Standardele textualității și ai transtextualității după J.-M. Adam.

Este evident faptul că nici una dintre proprietățile sus menționate nu poate fi apreciată izolat, fără a fi luate în considerație și celelalte. Măsura în care o unitate de limbaj este considerată text depinde de gradul în care aceste criterii sunt respectate.

## 2.2. Aspectele problematice ale definirii intertextualității

Intens folosit în literatura de specialitate a ultimelor decenii, adoptat de zone diferite ale acestora (poetică, stilistică, semiotică, etc.), conceptul de intertextualitate cunoaște multiple și variate încercări de definire și, în consecință, este aplicat în accepții tot atât de variate, foarte restrânse sau foarte largi, de la includerea sa printre caracteristicile structurale ale unui anumit tip de text (Ph. Sollers, E. Mihăilă), până la identificarea cu însuși conceptul de literaritate (R. Barthes, A. Zisu).

Termenul „intertextualitate”, care se află azi în centrul interesului științific, a fost promovat în terminologia științifică sub acest nume de J. Kristeva pentru a reactualiza concepția estetică a teoreticianului rus M. Bahtin. Spre deosebire de cercetarea imanentă și statică a textului caracteristică școlii formaliste ruse, lingvistul a propus o cercetare bazată pe categorii lingvistice și retorice care să accepte textul literar ca pe o devenire a formelor de limbaj. Cercetătorul pleacă de la studiul dialogismului în romanele dostoevskiene [131], și afirmă că conștiințele individuale interacționează cu propriul lor univers (gânduri, cunoștințe, sentimente, experiențe anterioare) sau cu alte conștiințe. Fiecare discurs, la rândul său, este traversat de alte discursuri. Această „relație a fiecărui enunț cu alte enunțuri” este calificată drept o caracteristică fundamentală a discursului și este integrată de către teoretician unei teorii a enunțării.

Dialogismul bahtinian și concluziile privind „caracterul polifonic al cuvântului” [Ibid.] sunt, ulterior, redefinite și dezvoltate de J. Kristeva. Cercetătoarea limitează zona de investigare a fenomenului la discursul literar și declară drept esențială, pentru existența textului, relația acestuia cu alte texte literare și neliterare, pe care o denumește intertextualitate: „orice text se constituie ca mozaic de citate, orice text este absorbție și transformare a unui alt text. În locul noțiunii de intersubiectivitate se instalează cea de intertextualitate, iar limbajul poetic se citește cel puțin ca dublu” [169, p. 266]. Funcția comună, care leagă un text de altul/altele într-un spațiu intertextual, este numită în lingvistică „ideologem”: „ideologemul în text se va defini prin raporturile sale cu celelalte texte” [Ibid., p. 268]. J. Kristeva determină un ideologem al simbolului și al cuvântului, menționând că ideologemul secolului al XX-lea (al XXI-lea) este în căutare.

Ulterior, J. Kristeva revalorifică dialogismul bahtinian din perspectiva preocupărilor științifice ale poststructuralismului și extinde sensul noțiunii de intertextualitate, definind-o ca „transpunere a unui sistem de semne în altul” [68, p. 98]. Poziția cercetătoarei este preluată de S. Vultur, care consideră că intertextualitatea este „relația dintre două sau mai multe sisteme de semne” [201, p. 57]. Această tendință expansionistă a conceptului pune în evidență riscul unei autodistrugerii, de aceea considerăm că ar fi binevenit să limităm aria de funcționare a intertextualității la sistemul de semne verbale (vezi supra).

Așadar, teoria intertextualității propusă de J. Kristeva vizează procesul de producere a textului: „dispozitivul intertextual este un model genetic” [169, p. 266]. Textul este interpretat în dinamica producerii lui, iar această dinamică presupune intertextualitatea drept o condiție internă. Considerăm că studiul aceluiași dispozitiv este la fel de profitabil și în teoria receptării textului (vezi infra).

Definiția propusă de J. Kristeva este reluată, nuanțată și completată continuu în lucrările multor cercetători din domeniu, o dovadă în plus a complexității conceptului. În spațiul cercetării românești, principalele teze ale teoriei kristeviene reapar în lucrările C. Hăulică. Cercetătoarea pledează pentru deschiderea textului spre infinit și afirmă că, prin intertextualitate, se desființează frontierele dintre scriitură și lectură [168].

Definirea intertextualității este, în general, condiționată de accepțiile conceptuale ale textului propuse de reprezentanții grupului „Tel-Que”. În articolul *Théorie du texte* din Enciclopedia Universalis, R. Barthes sintetizează și ilustrează concepțiile despre text ale acestui grup de cercetători și definește textul ca „suprafața fenomenală a operei literare; întreteserea cuvintelor încadrate în operă și înlănțuite astfel încât să impună un sens stabil și, pe cât posibil, unic” [13]. Această perspectivă, aflată „mai aproape de retorică decât de filologie”, a derivat din

producerea interferenței dintre analiza lingvistică, semiotică și cunoștințele exterioare aduse de marxism și psihanaliză. Prin definiția sa, R. Barthes plasează intertextualitatea în sfera inconștientului: „Condiție a oricărui text, intertextualitatea nu se reduce desigur la o problemă a izvoarelor sau a influențelor; intertextul este un câmp general de formule anonime (a căror origine este arareori reperabilă); de citări inconștiente sau automate, făcute fără ghilimele. Din punct de vedere epistemologic, prin conceptul de intertext, dimensiunea socialității își aduce aportul (sic!) la elaborarea teoriei textului: întregul limbaj – anterior și contemporan – intră în text, nu printr-o filiație detectabilă, printr-o imitare deliberată, ci printr-o diseminare, imagine care asigură textului nu statutul unei reproduceri, ci pe acela al unei productivități” [132, p. 179]. Prin această afirmație, cercetătorul francez anulează opoziția dintre textul „mai puțin” intertextual și cel numit „copios” intertextual și opoziția fundamentală dintre Text și Lume: textul formează intertext cu însăși realitatea, cu referențialul. Tendința spre textualizarea tuturor sistemelor, proprie grupului „Tel-Quel”, culminează cu afirmația, devenită proverbială, a lui J. Derrida: „il n’y a plus de hors-texte”, „nu mai există nimic în afara textului”. Această idee este atestată și la J. Kristeva, în opinia careia intertextualitatea este „indicele modului în care un text citește istoria și se înserează în ea” [169, p. 266], prin „istorie” desemnându-se prezentul, lumea, referențialul. Această definiție poate fi aplicată și accepției mai restrânse a intertextualității ca recitare continuă a istoriei, în sensul de tradiție (istoria culturii, istoria literaturii, a textelor). Primatul textului și excluderea între paranteze a lumii sunt „mituri” structuraliste, depășite în poststructuralism. Constatăm că grupul tel-quelist ezită între două atitudini: de includere sau de excludere a Lumii, trădând în acest mod o foarte semnificativă ambivalență teoretică.

R. Barthes echivalează această nouă știință a textului cu „semanaliza” și se detașează de conceptul „textului-văl”, care, în opinia sa, camuflează mesajul, sensul, adevărul. Criticul pornește de la metafora păianjenului care se dizolvă în propria pânză și conchide că „subiectul se așază, pentru a se auto-dizolva, în centrul textului” și că teoria textului poate fi definită ca o „hyphologie” [132, p. 179].

O particularitate esențială a intertextualității, identificată și dezvoltată de către poststructuraliști, este că ea nu poate fi sinonim al literarității. Intertextualitatea este o proprietate inerentă a tuturor tipurilor de texte, nu doar a textelor literare. Textul științific este chiar mai saturat intertextual. Această particularitate ar putea fi importantă prin faptul că intertextualitatea poate transforma o mulțime de hipotexte, care nu sunt întotdeauna marcate estetic. La fel, intertextualitatea nu poate fi redusă la textul scris sau la codul lingvistic. R. Barthes vede în această „esență” semiologică un fel de *arché* cultural: „Toate practicile semnificative pot genera text: practica picturală, practica muzicală, practica filmică etc.” [Ibid., p. 181]. Definit ca o adevărată

„hifologie”, termenul dispune de o puternică forță de sugestie, dar nu se constituie totuși într-un concept precis delimitat. R. Barthes propune o abordare holistică, care face din orice text un colaj de citate, interzicând astfel investigația, deoarece „a spune că intertextualitatea se află oriunde, înseamnă a spune că ea nu e nicăieri” [196, p. 5].

Teoriei intertextualității, inițiată de R. Barthes, a fost intens mediatizată, fiindcă ea a introdus o nouă viziune asupra textului și asupra literaturii în general, care s-a identificat cu biblioteca borgesiană și cu Internetul. Văzut din această perspectivă, fiecare cuvânt al rețelei de texte devine o legătură, care trimite lectorul către un alt cuvânt/text al rețelei hipertextuale. Astfel, textul se transformă într-un spațiu de coexistență a tuturor sistemelor semiotice, a tuturor idiolectelor și culturilor, care generează „plăcerea” textului, dar care provoacă, în același timp, riscul de dizolvare în textura lui.

Ph. Sollers consideră că intertextualitatea este un mod de relaționare a nivelurilor lingvistice ale textului. În opinia tel-quelistului, „travaliul intertextual se extinde, de asemenea, asupra aspectului fonetic, precum și asupra sintaxei și logicii imanente a textului, asupra relaționării tuturor suprafețelor textuale” [186, p. 280]. Intertextualitatea ar fi un nivel intermediar al textului, cuprins între scriitură (I-ul nivel) și nivelul formal (al III-lea). Cele trei niveluri formează un acumulator dinamic, generat începând cu nivelul I spre nivelul III și descifrat începând cu nivelul III spre nivelul I.

Și în viziunea lui P. Zumthor, intertextualitatea este un fenomen complex, care cuprinde o zonă foarte largă, ce transcede frontierele literaturii: „Fiecare text este intertext, zonă de unire a două serii textuale: mențiunea – vecinătatea largă, pe care o formează situația de enunțare și dicțiunea – vecinătatea restrânsă a frazelor care preced și urmează enunțul” [Apud: 181, p. 87].

Pentru M. Riffaterre, intertextualitatea este un factor poietic, care participă la generarea textului. Semioticianul propune o viziune intermediară între „diseminarea” difuză a lui R. Barthes și raporturile clar punctuate și verificabile ale lui L. Jenny. El distinge între: a) intertext, unitate constituită din „unul sau mai multe texte pe care lectorul trebuie să le cunoască pentru a putea să înțeleagă o operă literară în termenii semnificației ei de ansamblu” și b) intertextualitate, fenomen care se referă la un mecanism interior de funcționare a unui text și care participă la poietica textului (poiesis). Intertextualitatea este „rețeaua de funcții care constituie și reglează relația între text și intertext” [111, p. 4]. Mecanismul intertextual este condiționat de „perceperea în text a urmei intertextului” [112]. Această urmă se prezintă ca o „anomalie”, o „agramaticalitate”, o „greșeală” în raport cu norma, un „corp străin”, care trimite la intertext, fiindcă nu-și găsește explicație în text. Intertextualitatea este „un fenomen care orientează lectura, care îi guvernează eventual interpretarea” [113, p. 6]. Acest fapt îi atribuie

lecturii un demers dublu: pe de o parte, cuvântul „stilistic marcat” este înțeles după regulile limbajului și după constrângerile contextului, pe de altă parte, acesta apare ca un „dépjà-lu” și semnifică în măsura în care el „presupune un text”. Procesul de lectură este, astfel, o „dialectică memorială între textul care este descifrat în acel moment și toate acele alte texte, pe care lectorul și le amintește” [109, p. 128]. Concepția lui M. Riffaterre se apropie de cea a lui J. Culler, conform căreia intertextualitatea este, mai întâi de toate, o teorie a semnificării. În arealul românesc, modelul lui M. Riffaterre este preluat și aplicat în lucrările M. Neț și ale C. Hăulică. M. Neț descrie intertextualitatea ca o dezordine în structura textului, ca un factor destabilizator, vorbind chiar despre „dezintegrarea textului” [179]. C. Hăulică definește intertextualitatea drept „principiu constant de generare a textului” și propune un studiu foarte original care conjugă modelele teoretice cu o analiză foarte consecventă a operei lui J. L. Borges [168].

Din perspectivă semiotică studiază fenomenul și J. Culler. Cercetătorul stabilește o legătură între termenul de *intertextualitate* și acela de *presupoziție* [209], așa cum o face, de altfel, și M. Riffaterre, atunci când afirmă că intertextul nu este un „obiect de citare”, dar „un obiect presupus” [110]. Invocându-l pe R. Barthes, J. Culler califică toate codurile intertextuale drept „miraje de citate”, care devin nesubstanțiale și evazive, imediat ce lectorul încearcă să le descopere sau să le fixeze. Aceste coduri sunt niște „dépjà-lu”, iar prin perceperea lor, lectorul participă la o intertextualitate generală. J. Culler definește intertextualitatea ca fiind „spațiul discursiv general care face un text inteligibil”. De exemplu, un incipitul: „A fost odată un rege care avea o fiică” asigură dialogismul intertextual al unei anumite povești cu o serie întreagă de alte povești asemănătoare și o identifică cu anumite convenții ale genului. Propoziția inițială a poveștii este un puternic operator intertextual [209, p. 53]. Pentru cercetătorul american, intertextualitatea este o teorie a condițiilor de semnificare. Ea are două laturi: pe de o parte, ea scoate în evidență conexiunea textelor și neagă ideea autonomiei textuale și a formelor de „close reading”; pe de altă parte, ea admite considerarea textelor în serialitatea lor cronologică, drept tot atâtea contribuții la codul care produce efectele variate de semnificații. În felul acesta, intertextualitatea devine relația dintre un text și diversele limbaje sau practici semnificative ale culturii, ea asigurând perceperea structurilor și a semnificațiilor unui text [*Ibid.*, p. 103-104].

L. Jenny, la rândul său, restrânge sensul intertextualității, definind-o ca „transformare și asimilare a mai multor texte operate de către un text centralizator care deține leadership-ul sensului” [61, p. 262]. Modelul cercetătorului francez are meritul de a fi trasat frontierele intertextualității, confundată, în cadrul multor paradigme teoretice, cu textualitatea. Literatul menționează că am putea vorbi de intertextualitate numai când suntem în măsură să reperăm într-

un text elemente structurate anterior, dincolo de nivelul lexemului.<sup>3</sup> Definiția propusă de teoretician pare a fi cea mai explicită, dar nu putem accepta ideea că lexemele nu pot exercita funcția de conectori intertextuali. Ne referim aici la cuvântul-simbol, spre exemplu, adevăr demonstrat în cercetările lingvistului I. Guțu [163]. L. Jenny a insistat mult asupra impactului structural al textelor antrenate în jocul intertextual, fapt ce ne permite să facem distincția dintre intertextualitate și literatura comparată, cea din urmă neincluzând această preocupare în sfera cercetărilor.

În modelul lui G. Genette, intertextualitatea este definită în mod și mai restrictiv ca „relație de coprezență a două sau mai multe texte, adică eidetic și cel mai adesea prin prezența efectivă a unui text în altul” [41, p. 8]. Formele intertextualității sunt citarea, plagiatul și aluzia.

În paradigma teoretică propusă de C. Vlad, intertextualitatea este una dintre cele trei tipuri de transtextualitate, celelalte două fiind metatextualitatea și paratextualitatea [199, p. 78]. Rețeaua intertextuală se realizează prin mijloace directe (semne explicite: citate, nume proprii, utilizate metaforic sau meonimic) și indirecte (aluzie, ironie, parafraza, insinuare, pastișă, parodie) [*Ibid.*, p. 167].

S. Vultur cercetează intertextualitatea ca principiu fundamental al literarității și susține că ea este „una dintre axele centrale ale procesului prin care textul se integrează în dinamica praxisurilor verbale și semiotice, diferențiate într-o anumită cultură, la un moment dat”. Intertextualitatea se manifestă, în opinia cercetătoarei, ca „un mecanism descriptibil [...] la nivelul fiecărui text concret prin raportarea la modul în care structurarea internă a acestuia reflectă dinamica situației comunicative, în funcție de care e generat și care presupune [...] codificări prealabile atât ale câmpului verbal, cât și ale celui textual” [202, p. 51].

Nu împărtășim opinia lui Em. Vasiliu, care consideră că sensul noțiunii de intertextualitate este prea vag pentru a putea înlocui concepte deja existente în diverse discipline constituite, cum ar fi sursologia, literatura comparată, sau de a determina o reorganizare a sistemelor conceptuale cu care aceste științe operează [196]. În ceea ce ne privește, considerăm că anume aceste discipline trebuie să recupereze noțiunea de intertextualitate, și nu invers. Metatermeni precum: *transtextualitate*, *intertextualitate*, *intertext*, *text-sursă*, *text-țintă*, *dialogism intertextual* pot fi apropiați/ unor termeni deja consacrați, precum: *relații interliterare*, *analogie*, *comparație*, *sursă*, *izvoare*, *influență*, *similitudine*, *paralelă* [204] etc.

În prezenta lucrare, vom defini intertextualitatea ca ***relație plurivectorială a textului cu alte texte/cu textul infinit universal, reflectată la nivel de formă și/sau conținut prin***

---

<sup>3</sup> L. Jenny utilizează termenul de „lexem” ca sinonim al conceptului de „cuvânt”.



***interferențe, convergențe, paralelisme actualizate prin variate forme și procedee lingvo-poetice – intertexteme, în baza unei lecturi și competențe specifice.***

Prin urmare, pentru cercetarea ce ne-o propunem, predominantă devine abordarea intertextualității în sens restrâns, care presupune recunoașterea doar a acelor cazuri de intertextualitate care sunt marcate (explicit sau implicit) în text. Actualizarea intertextualității în text se realizează prin ceea ce vom defini drept **unitate intertextuală** sau **intertextem** (vezi infra)

Din perspectiva semioticii, intertextualitatea se bazează pe „transformarea semantică pe axa text – text”, unde semnul, în procesul întrebuițării repetate, își schimbă sensul. Astfel, intertextualitatea se bazează pe diferitele tipuri de referință atribuite unuia și aceluiași semn. Referința intertextuală în text și textul-sursă propriu-zis (sau parte a lui) sunt unul și același semn, dar care și-a schimbat sensul. În acest caz, semnul-text devine el însuși referent, ceea ce ne determină să o calificăm drept o referință dublă. Trimiterea la realitatea extra-lingvistică va fi mediată de textul-sursă. Am putea afirma existența unei „**inter-referențialități**”<sup>4</sup> [143], termenul desemnând procesul de absorbție în noul text, simultan cu textul străin, a referentului acestuia și, totodată, de punere a sa în conflict cu ceea ce, la un anumit nivel, îl neagă și îl transformă.

Privit din perspectiva inter-referențialității, textul capătă rolul de spațiu al repunerii în discuție a referenților altor texte, constituindu-se prin aceasta într-o sinteză transformatoare a modelelor lor de realitate, pe care le reflectă și, totodată, le deschide către alte virtualități, exercitând astfel o dublă funcțiune: comunicativă și euristică, ceea ce conduce la un fel de „remodelare” profundă a stereotipurilor noastre mentale [Ibid.].

Intertextualitatea este, de asemenea, în opinia noastră, un mecanism ce poate fi descris doar la nivel de text concret și care reprezintă una dintre axele principale ale procesului de integrare a unui text în dinamica praxisurilor verbale și semiotice, diferențiate la un moment dat într-o anumită cultură. Datorită delimitării acestei realități lingvistice, vom trece de la explorarea intensivă a textului spre cea extensivă, de la abordarea strictă a structurii lui interne la deschiderea acesteia spre alte texte ale creației umane universale.

### **2.3. Abordarea tipologică a intertextualității: principii, criterii, tipuri rezultante**

Data fiind vastitatea domeniului intertextualității, s-au încercat variate ordonări, organizări ale datelor care îl constituie, urmărindu-se stabilirea unor tipologii. Vom încerca să abordăm problematica anunțată, fiind conștienți de faptul că, în cazul intertextualității, acest lucru pare a fi extrem de dificil, din cauza vacuumului investigativ resimțit în abordarea

---

<sup>4</sup>Pomind de la termenul de intertextualitate, autorul propune, prin analogie, pe cel de **inter-referențialitate** și, respectiv, de **inter-referent**.

subiectului. Important este că tentativa unor clasificări își are meritul în eventualitatea lărgirii/aprofundării aspectelor problematice prin relevarea unor criterii și motivații de stabilire a tipurilor de intertextualitate.

Sintetizând rezultatele cercetărilor consacrate, în general, problemei intertextualității și nu neapărat celei a clasificării (J. Kristeva, R. Barthes, M. Riffaterre, G. Genette, L. Jenny, I. Mihaleva, I. Guțu, C. Hăulică, S. Vultur *et alii*), am ajuns la identificarea unor criterii și tipuri de clasificare, după cum urmează:

Criteriul I: **Frontierele** intertextualității (L. Dällenbach, I. Guțu, P. Cornea, S. Vultur, N. Manolescu, M. Mureșanu Ionescu, Iu. Solodub *et alii*).

În baza acestui criteriu, distingem următoarele tipuri de intertextualitate:

1. **intertextualitatea internă**, care se situează în interiorul textului, între elementele structurii sale;
2. **intertextualitatea propriu-zisă/curentă**, de relaționare a diferitelor texte, care poate fi:
  - *intrinsecă*, stabilită între textele aceluiași autor, numită și auto-intertextualitate;
  - *extrinsecă*, care se creează între texte aparținând diferitor autori;
3. **intertextualitatea externă**, operată în afara literaturii, prin care se leagă un anumit text de „textul infinit”, de „textul lumii”.

Cu privire la acest aspect, credem că această tipologie ar putea fi concretizată. În sens foarte restrâns, intertextualitatea internă desemnează o falsă intertextualitate, pentru că nu se sprijină pe alteritatea corelațiilor, restabilindu-se, în fond, autonomia textului, imanența lui. Considerăm că, în acest caz, termenul „intertextualitate” este utilizat impropriu, substituindu-l pe cel de „(intra)textualitate” sau „autotextualitate”, atestat în terminologia lui L. Dällenbach. La fel, capacitatea fiecărui text de a prelua, a prelucra și a asimila elementele „textului lumii” – istoria, societatea – este o problemă complexă, ce ține de funcția reprezentativă a literaturii, prin urmare se violează limitele lingvisticului. Așadar, doar intertextualitatea propriu-zisă, în special în forma ei extrinsecă, își merită numele de intertextualitate. Tot în acest context putem situa **co-textualitatea**, definită de J.-M. Adam ca „ansamblu de relații pe care un text dat îl întreține cu alte texte, coprezente în cadrul uneia și aceleiași arii scripturale (culegere de povești, de nuvele sau poeme, ansamblul unui jurnal sau reviste)” [4, p. 21].

Criteriul II: **Intensitatea prezenței** intertextualității **în text** (M. Bahtin, C. Hăulică, E. Mihăilă *et alii*).

Acest criteriu a permis identificarea următoarelor tipuri:

1. o **intertextualitate puternică**, manifestată, de exemplu, la M. Eminescu, V. Hugo, unde este evident dialogismul cu Biblia, mitul ș.a.;
2. o **intertextualitate slabă**, în acest sens, M. Bahtin, făcând din gradul de intensitate al dialogismului o condiție a deosebirii dintre poezie și proză. Acest tip se referă la intertextualitatea ce se manifestă în cadrul aceluiași gen, subgen sau specie literară și este analizat de E. Mihăilă [175, p. 209]. N. Manolescu denumește acest tip „intertextualitate generală” [172, p. 88], iar Em. Vasiliu vorbește despre intertextualitatea „vagă” și o exclude din domeniul cercetării [196, p. 3-10].

Criteriul III: **Forma de manifestare** a intertextualității **în structura textului** (A. Zisu, N. Manolescu, R. Barthes, L. Jenny *et alii*).

Conform acestui criteriu intertextualitatea poate fi:

1. **explicită/în praesentia**, materializată, de obicei, în text prin reproducerea elementelor împrumutate, de exemplu: *reluarea numelor personajelor*, *citatul*, *plagiatul*, care este o formă mai puțin explicită, dar literală. Acest tip de intertextualitate este, după L. Jenny, condiția însăși a lizibilității literare [61, p.257];
2. **implicită/în absentia**, care este difuză, ascunsă, realizată prin prelucrarea subtilă a elementelor preluate: *aluzia*, *reminiscența* etc. Ea se poate situa la nivelul conținutului sau la cel al expresiei textului, păstrându-și dimensiunea semantică. După A. Zisu, acest tip de intertextualitate devine una dintre formele principale ale „literaturizării”, „prin includerea textului de receptat în textul infinit” [203, p. 34]. Acest tip de intertextualitate învederează raporturi ostentative între texte, pentru că dincolo de înrădăcinarea în coduri și arhetipuri, opera literară intră întotdeauna într-un „raport de realizare, de transformare sau de transgresiune”, ceea ce înscrie intertextualitatea într-un „dincolo” al textului („au-delă du texte”), chiar dacă acesta e tot de natură textuală [*Ibid.*, p. 257].

Criteriul IV: **Implicarea auctorială** (E. Mihăilă, S. Vultur, C. Hăulică *et alii*)

În cadrul acestuia, distingem între:

1. o **intertextualitate intenționat practică** de autor;
2. o **intertextualitate involuntară**, datorată impregnării sale cu datele unui context (cultural, social, istoric, etc.).

Criteriul V: **Raportarea la una dintre instanțele narative** (M. Riffaterre, Th. Thlivitys, C. Hăulică, S. Vultur *et alii*).

În acest plan, se identifică:

1. ***intertextualitatea generată de autor***, adică o intertextualitate a producerii, a genezei textului;
2. ***intertextualitatea generată de lector***, adică o intertextualitate a receptării, cercetată în special de M. Riffaterre și C. Hăulică.

Aceste tipuri de intertextualitate circulă în literatura de specialitate sub numele de „intertextualitate evidentă” (cea a receptării) și „intertextualitate implicită” (cea a producerii) (vezi A. Zisu, N. Manolescu). Ținem să menționăm că termenii nu par a corespunde realității pe care tind a o denumi, de aceea acordăm preferință celor din urmă, pe care îi considerăm mai adecvați. Intertextualitatea receptării, în virtutea caracterului său pragmatic, constituie interesul cercetării noastre (vezi supra).

Criteriul VI: **Nivelul de manifestare** a intertextualității **în text** (E. Mihăilă).

Pornind de la ideea că textul este o unitate biplană (vezi supra), vom accepta tipurile de:

1. ***intertextualitate manifestată la nivelul semnificantului/formei***;
2. ***intertextualitate manifestată la nivelul semnificatului/conținutului***.

În termenii gramaticii generative, putem vorbi despre o *intertextualitate de suprafață* și o *intertextualitate de adâncime*; în termeni kristevieni – despre o *intertextualitate* ce operează în *feno-text* și una realizată în *geno-text*. Acest criteriu de clasificare pare să posede un caracter mai motivat, de aceea ne-am propus să-l fundamentăm din punct de vedere teoretic și să-i găsim aplicare practică (vezi supra). Tipurile de intertextualitate, identificate în cadrul textului, nu funcționează separat. Am putea stabili o tipologie combinatorică, distingând de exemplu o *intertextualitate extrinsecă/puternică/explicită/intenționat practică/manifestată la nivelul formei*.

Criteriul VII: **Distantele temporale** dintre textul/textele-sursă și textul-țintă, au permis să fie identificate următoarele tipuri [147, p. 197-207]:

1. ***avan-textualitatea*** sau ***intertextualitatea progresivă***, care ar corespunde procesului efectiv de creație a textului și s-ar referi la relația textului cu texte ce îl precedă în creația scriitorului, ce îl anunță și îl pregătesc, putând astfel să-l explice și să-l semnifice. Avant-textul este astăzi abordat din două perspective: una filosofică și alta filologică. Direcția filologică vizează variantele, relația textului definitiv cu textele care l-au precedat și l-au pregătit, care au vegheat la producerea lui sau au influențat-o doar. Cât de departe sunt

căutate aceste antecedente este o chestiune de metodă critică: generatorul de texte poate fi un vers, o imagine etc.

2. **post-textualitatea** sau **intertextualitatea regresivă**, manifestă în cazul când textul ulterior îl creează pe cel precedent.

Intertextualitatea ignoră cronologia. Există ceva ce îl avantajează pe receptor în raport cu emițătorul în parcurgerea spațiului textual, și anume: posibilitatea de a stabili conexiuni în ambele direcții temporale: „e straniul privilegiu al cititorului, acela de a opera o intertextualitate în două sensuri și de a citi de exemplu *Odiseea* lui Homer din perspectiva lui *Ulise* de Joyce” [168, p. 76].

Criteriul VIII: Raportată la una dintre **axele paradigmatică/sintagmatică** (S. Ionova, V. Heinemann), intertextualitatea poate fi:

1. **verticală/paradigmatică/tipologică/gramaticală**: asigură dialogismul textelor create în urma (de)compresiunii sau a redimensionării textului-sursă, care condiționează noi interpretări și noi genuri. Ea reflectă specificul tipologic al textelor (literare) în baza anumitor trăsături prototipice;
2. **orizontală/sintagmatic /referențială/semantică**: unește texte ce dialoghează prin intermediul intertextemelor (aluzii, citate etc.) sau care fac parte din aceeași culegere, volum etc.

Făcând o distincție între *intertextualitate* și *intertext* (vezi supra), operantă ni se pare clasificarea propusă de Fr. Rastier [104], care identifică patru tipuri de intertext:

1. **intertextul genetic extern** al surselor, constituit din textele „ascendente” care stau la baza producerii textului (în general, texte aparținând aceluiași gen, aceluiași autor).
2. **intertextul genetic intern** al versiunilor, care integrează aceste surse și le transformă prin rescrieri succesive.

Aceste două intertexte cunosc, la nivel global, operații inverse primele sunt destructive, celelalte sunt constructive.

3. **Intertextul hermeneutic intern** sau **interiorizat** este compus din texte incluse prin citare sau aluzie; cunoașterea lor e indispensabilă pentru interpretare.
4. **Intertextul hermeneutic extern**, cel al textelor derivate sau „descendente”. Pentru acest tip de intertext este important dacă textele aparțin sau nu aceluiași gen. Dacă textele derivate țin de același gen, ele aparțin liniei/subiectului aceluiași text; dacă ele sunt de genuri diferite, ele aparțin comentariilor metalingvistice sau de alta natură. E cazul interpretărilor și traducerilor de texte.

Textul „final” pentru fazele genetice devine un text inițial pentru fazele hermeneutice, mai exact: în fazele genetice, hermeneutica e dominată (auto-corecții, rectificări); în fazele hermeneutice, genetica e dominată, limitată la producerea textelor descendente.

Conjugarea mai multor criterii de clasificare conduce spre identificarea unor tipuri mixte interesante care deschid perspective pentru studierea aspectelor funcționale ale intertextualității în diferite tipuri de texte.

#### **2.4. Realizarea relațiilor intertextuale la nivelul structural al textului**

Pornind de la ideea că orice text se prezintă ca structură biplană (vezi supra), ne propunem să prezentăm, în paginile ce urmează, modul de realizare a relațiilor intertextuale la nivelul structural al textului. Fundamentarea teoretică se sprijină pe modelul propus de E. Mihăilă [175, p. 209-210], vizând tipurile de relații intertextuale pe care un text individual le poate actualiza și configura cu intertextul său. Pornind de la nivelul structural al textului la care se produce intertextualitatea, se pot identifica diferitele situații de intertextualitate.

Un text individual poate avea în comun cu o submulțime a intertextului său elemente ale semnificatului. Este cazul în care un grup de texte ale unui scriitor sau un grup de texte semnate de scriitori diferiți, dar, deseori, dar, deseori, reprezentând aceeași mișcare literar-artistică, se caracterizează printr-o preferință față de anumite forme lexicale, gramaticale, figuri de stil, izotopii sau paralelisme.

Un text individual poate avea în comun cu o submulțime a intertextului său elemente ale semnificatului, structura semnificatului fiind însă diferită. Acest tip de intertextualitate este propriu textelor care formează aceeași clasă de texte și se manifestă în cadrul aceluiași gen, specie literară, indiferent de epoca în care textul a fost creat. De asemenea, o relație de intertextualitate la nivelul semnificatului se constituie între variantele aceluiași text, care apar în procesul individual de creație. În acest plan, e necesar de menționat că modificările pe care scriitorul le operează se produc la nivelul semnificatului și foarte rar la nivelul semnificatului.

Dacă am particulariza relația text individual – intertextul său, vom identifica situații în care textul individual este într-o relație de intertextualitate cu un alt text individual din Textul universal. Dialogul acestor texte poate fi asigurat de citat, aluzie sau referință și prezintă interes pentru analiza pe care o propunem în studiul de față. În cazul utilizării citatului, un segment textual este încorporat în structura semnificatului textului, dar acest segment se funcționează prin structura semnificatului. Referința și aluzia se actualizează în structura semnificatului

textului, dar trimit la textul-sursă ca întreg. Tot într-o relație de intertextualitate se află și un text de comentariu al textului individual, caracterul de metatext este însă dominant.

Situația cea mai evidentă pentru a ilustra conceptul de intertextualitate este cea în care un text este recognoscibil global la nivelul formei/semnificantului altui text. În acest caz, textului-sursă i se atribuie un nou sens, fapt care implică, evident, transformări la nivelul semnificantului textului. Prin urmare, semnificantul și semnificatul unui text capătă un nou semnificat, care restructurează semnificantul astfel constituit, dar în așa fel încât textul-sursă preexistent să fie recognoscibil ca întreg. Textul-țintă conține suficienți indici formali pentru a fi recunoscute toate nivelurile modelului prezentat. Este cazul pastișei și al parodiei, în care se modifică fundamental relația noului text cu intertextul său. Semnificația acestei relații poate fi chiar diametral opusă față de cea a textului-sursă. Prin relația de intertextualitate se poate trece de la profan la sacru, de la comic la tragic, de la adevărat la fals și vice versa. Interpretată din această prismă, intertextualitatea reprezintă un mecanism de desimbolizare, simbolizare sau resimbolizare, fiindcă un semn-text deja existent capătă alte sensuri.

Acest mod de abordare a intertextualității ne permite să observăm cum se integrează textul-sursă la nivel formal și/sau conținutal al textului-țintă (vezi infra) și cum se schimbă relația dintre text și Lume/referent.

Făcând abstracție de planul genetic posibil al relației Hugo – Eminescu, ne propunem să ilustrăm un caz posibil de dialog intertextual, manifestat atât la nivelul formei/ semnificantului, cât și la cel al conținutului/semnificatului.

Dialogismul textelor *Un soir que je regardais le ciel* de V. Hugo și *Floare albastră* de M. Eminescu poate fi remarcat de către lectorul cu competență medie, chiar de la o primă lectură panoramică, deși la nivel grafic el nu este operant:

*„Elle me dit, un soir, en souriant:  
«Ami, pourquoi contemplez-vous sans cesse  
Le jour qui fuit, ou l'ombre qui s'abaisse,  
Ou l'astre d'or qui monte à l'orient ?  
Que font vos yeux là-haut ? je les réclame :  
Quittez le ciel ; regardez dans mon âme!»”*

(V. Hugo. *Un soir que je regardais le ciel*)

*„Iar te-ai cufundat în stele  
Și în nori, și-n ceruri nalte ?  
De nu m-ai uita încalte,  
Sufletul vieții mele.”*

(M. Eminescu, *Floare albastră*)

Să urmărim cum funcționează mecanismul dialogismului intertextual la fiecare dintre nivelurile textului, insistând asupra nivelului sintactic și semantic.

Dialogismul textelor poate fi reperat de către receptorul critic începând cu **nivelul eufonic**, bazat pe reluarea unui sunet sau unui grup de sunete, asociat unei semnificații artistice: „*Ami, pourqu<sup>o</sup>i contemplez-vous sans cesse / Le jour qui fuit, ou l'omb<sup>r</sup>e qui s'abaisse, / Ou l'ast<sup>r</sup>e d'or qui monte à l'orient?*”. Reluarea aceluiași sunet [r] este atestată în poezia eminesciană: “*Iar te-ai cufundat în stele / Și în nori, și-n ceruri nalte?*” sau „*În zadar râuri în soare / Grămădești-n a ta gândire*”. Utilizarea repetată a sunetului exercită funcție pragmatică: a trezi iubitul din vis. În lipsa unor termeni adecvați, vom numi acest tip de intertextualitate **fonointertextualitate**.

La **nivel metric**, care reprezintă o variantă comunicativă realizată cu concursul varietății tipologice a versurilor și a distribuțiilor în interiorul textului, vom stabili dialogism doar în baza rimei: îmbrățișată (*abba*), suficientă, calitativă: *Stele/nalte/încalte/mele – souriant/cesse/abaisse/orient*. Versul decasilabic hugolian și strofa compusă cedează, credem, în fața versului octosilabic eminescian și strofei simple.

La **nivel sintactic**, textele dialoghează prin intermediul unei game bogate de metataxe:

- **enumerația**: *iar te-ai cufundat în stele, în nori și-n ceruri nalte ; le jour qui fuit, ou l'ombre qui s'abaisse ou l'astre qui monte à l'orient ;*
- **repetiția**: *Floare albastră! Floare albastră! ; L'oubli! l'oubli! ;*
- **polisindetul**: *Și câmpiile asire, și întunecata mare; Et l'oeil rêveur d'un ange, et sa voix grave, et cet air qui me plaît;*
- **interogația retorică**: „*Iar te-ai cufundat în stele / Și în nori, și-n ceruri nalte?*”; *Que font vos yeux là-haut ? ;*
- **apostrofa retorică**: *Hai în codrul cu verdeață, ; Viens! bien-aimé! ; Nu căta în depărtare fericirea ta iubite ; Quittez le ciel ; regardez dans mon âme !*

**Aspectul semantic**, interpretat prin prisma esenței simbolice a poeziei, se constituie ca unul dintre nivelurile cele mai complexe, oferind sol fertil realizării dialogismului intertextual. În cazul textelor noastre, intertextualitatea se realizează cu concursul următoarelor instrumente semantice:

- **epitetul-trop**: *ceruri nalte / vaste azur ; bolta senină / vaste azur ; dulce minune / chère leur ; dulce floare / douces sont les roses ;*
- **simbolul**: *soare-soleil ; cer-ciel ; stâncă-mont* (acest simbol dialoghează și cu textul lamartinian *Jocelyn: Le rocher prend ici sur l'onde en précipice*) ; *floare / rose ; pelouse / codru*, simbolurile accentuând coloritul național; *étoile/stele ;*



În ambele cazuri, succesiunea reperelor simbolice urcă, în salt, de la perfecțiunea unui corp ceresc către abstractitatea marilor legi categoriale. Funcția dominantă a simbolului, actualizată în ambele texte, este cea de mediator al cunoașterii. Aceste concordanțe, precum și faptul că, tematic, și în *Un soir que je regardais le ciel* și în *Floare albastră* construcția lirică se întemeiază pe evenimentul nuclear al pierderii iubitei, nu fac decât să pună în lumină dialogismul textelor.

Cele semnalate, relevă, în opinia noastră, mecanismul funcționării intertextualității în baza procedeelelor și mijloacelor lingvistice, reflectat atât la nivelul semnificantului cât și la nivelul semnificatului semnului-text.

## 2.5. Dimensiunea pragmatică a intertextualității

Luând act de multidimensionalitatea fenomenului intertextualității, considerăm oportună o abordare a realizării acestei categorii transtextuale din perspectivă pragmatică [165]. Această dimensionare ne va permite conturarea profilului teoretic de lectură și lectură intertextuală, ultima calificată drept una dintre multiplele forme ale lecturii multiple.

Studiile contemporane acordă din ce în ce mai multă atenție cercetării intertextualității din perspectivă pragmatică. Din aceste considerente, ne propunem să raportăm unele rezultate ale lingvisticii comunicative la mecanismul de funcționare a intertextualității.

Din punctul de vedere al scriitorului, intertextualitatea va fi acceptată ca modalitate de generare a propriului text și de confirmare a originalității creatoare printr-un sistem complex de relații de opoziție, identificare și disimulare a textelor altor autori. Din punctul de vedere al lectorului, intertextualitatea se va defini ca o programare de a obține un nivel comprehensiv mai profund al textului sau rezolvarea „agramaticalităților” (M. Riffaterre), prin explicitarea legăturilor multivectoriale cu alte texte.

Studierea intertextualității din perspectivă pragmatică necesită câteva repere explicative cu privire la relația scriitor – text – lector, de asemenea specificarea tipului de text, care va constitui ulterior corpusul de lucru al lucrării, precum și clarificarea unor viziuni cu referire la definirea conceptului de „lectură”, care vine să-l înlocuiască pe cel de „receptare”. Deși termenii de „emitere” și „receptare” a unui text sunt mai apropiați cercetării actuale decât cei de „scriere” și „lectură”, iar unii teoreticieni identifică o serie de particularități care conduc la diferențierea lor semantică, în funcție de contextul în care apar<sup>5</sup>, în această lucrare îi vom folosi sinonimic,

---

<sup>5</sup> Școala de la Konstanz, prin lucrările reprezentanților săi, printre care H. R. Jauss, W. Iser, K. Stierle, R. Warning, are o contribuție meritorie la teoria receptării. Lectura, în accepția lui H. R. Jauss, vizează efectul condiționat de text, iar receptarea este semnificația dată semnului-text de către receptor. Deducem că lectura este subordonată

acordând predilecție utilizării celor din urmă. Respectiv, sinonimic vor fi utilizate cuplurile „emițător” – „scriitor” și „receptor” – „lector”. Pentru a desemna agentul lecturii, vom folosi sinonimic și termenul de „cititor”, diferența dintre termenul dat și cel de „lector” fiind prea puțin relevantă. În schimb, pentru a denumi activitatea de lectorului/cititorului, vom utiliza verbul „a citi” și nu „a lectura”, care este, după cum afirmă P. Cornea, mai puțin utilizat din motive de stridentă și prețiozitate.

### 2.5.1. Intertextualitatea din perspectiva scriiturii

Studierea intertextualității din perspectiva producerii textului a constituit interesul cercetătorilor J. Kristeva, R. Barthes, J. Derrida, Ph. Sollers, E. Mihăilă, N. Petrova, N. Fateeva, I. Fomenko *et alii*. Din punctul de vedere al scriitorului, intertextualitatea este o modalitate de a-și afirma Eul auctorial în și prin dialogul cu textele celorlalți: „intertextualitatea este o modalitate de generare a propriului text și de confirmare a individualității creatoare care se produce printr-un sistem complex de relații de opoziție, identificare și disimulare cu textele altor autori” [249, p. 20]. Scriitorul contemporan este, în mare parte, un imitator al textelor anterioare, iar originalitatea lui depinde de felul în care acesta combină secvențele textuale deja existente. În momentul producerii unui text, scriitorul își actualizează, prin competența sa textuală și intertextuală, un anumit tip, care se potrivește intenției sale și situației de comunicare vizate. În mod virtual, textul emis intră într-o relație de intertextualitate cu o submulțime de texte din submulțimea „textului universal al umanității”/„unitextul” (M. Epshtein), submulțime subsumată tipului textual respectiv.

Raportat la textul universal, textul individual se poate afla și în alte situații de intertextualitate. Pentru a produce un text, scriitorul poate combina două sau mai multe tipuri textuale, aflate în arsenalul său memorial, poate folosi un tip de text pentru altă situație comunicațională, poate, de asemenea, să inventeze, pe baza competenței sale, o nouă schemă de text [175, p. 207-209]. Nivelul competenței intertextuale auctoriale constituie atîtul său incontestabil. Deoarece orice scriitor este, mai întâi de toate, un lector, intertextualitatea înlătură limitele dintre scriitură și lectură. Stabilind conexiuni intertextuale, scriitorul își asumă simultan și ipostaza de lector-producător de sens. Identitatea auctorială este de natură intertextuală și se

---

receptarii. Ea este o activitate care se cuprinde în procesul mai larg de receptare, un tip particular al acesteia. Fiindcă „a recepta” înseamnă „a primi, a fi afectat de, a lăsa să intre, a înregistra, a capta” [145, p. 14], putem spune că receptarea reflectă subiectivitatea receptorului, reacția lui față de text. La rândul său, lectura se referă la procesul de parcurgere a textului, de comprehensiune, explicare, interpretare și axiomizare a acestuia. Ea se concentrează pe obiectivitatea textului, pe structurile sale configurative. Receptarea reflectă ceea ce rămâne, în timp, în conștiința lectorului de pe urma experiențelor de lectură : „noțiunea de « lectură » privilegiază ceea ce textul conține, pe când noțiunea de « receptare », ceea ce subiectul reține, potrivit personalității sale și circumstanțelor” [*Ibid.*, p. 16].

constituie dintr-o multitudine de roluri și voci codificate, pe care lectorul trebuie să le decodifice. Deși R. Barthes a calificat „moartea autorului” drept consecință a fenomenului intertextualității, considerăm că „funcția-autor” (M. Foucault) este deosebit de necesară negocierii intertextuale, actualizării/producerii sensului și cooperării cu lectorul. Unele texte profund intertextuale, cum ar fi parodia sau pastșa, pretind o funcție auctorială fortificată. Din această perspectivă, „moartea autorului” ar putea fi importantă prin faptul că semnifică „nașterea cititorului”, în sensul că acesta devine adevărat obiect de studiu al teoriei textului, al teoriei intertextualității, al teoriei lecturii etc.

Din perspectiva scriiturii, intertextualitatea este întotdeauna voluntară, intenționat practică de către scriitor. În această ordine de idei, am putea vorbi despre o intenție intertextuală, materializată în text prin niște semnale intertextuale, capabile să motiveze receptorul în căutarea legăturilor textului dat cu alte texte. Acești indici intertextuali, pe care îi vom desemna în cercetare prin termenul de *intertextem* (vezi infra), previn lectorul despre intenția scriitorului și îl orientează spre o lectură intertextuală.

Considerată de pe pozițiile scriitorului, intertextualitatea nu are decât două dimensiuni: retrospectivă și sincronă, iar funcția sa dominantă este cea textualizantă și semantică.

### **2.5.2. Intertextualitatea din perspectiva lecturii**

Abordată din perspectiva lecturii, intertextualitatea devine un element al hipercodificării (U. Eco) și un reglator al lecturii (M. Riffaterre, H.R. Jauss, W. Iser, L. Jenny, A. Compagnon).

În momentul lecturii textului, lectorul apelează la competența sa intertextuală. Aceasta din urmă poate să acopere competența intertextuală a autorului, sau să fie mai mică/mai mare decât a acestuia: competența lectorului nu este în mod necesar aceea a scriitorului. În cazul în care competența intertextuală a lectorului acoperă competența intertextuală a autorului, lectorul poate sesiza toate relațiile intertextuale produse în procesul de creare a textului; în caz contrar, lectorul nu poate sesiza toate aceste relații intertextuale, iar dacă competența intertextuală a lectorului este mai mare decât competența intertextuală a autorului, lectorul poate stabili și alte relații intertextuale care n-au fost în intenția autorului.

Competența intertextuală a lectorului este și baza relației axiologice pe care lectorul o stabilește cu textul individual. Cu cât competența intertextuală a lectorului este mai vastă și tinde spre Textul universal, în general și în special pentru domeniul de texte din care face parte textul, cu atât judecata de valoare: *adevărat/fals*, *frumos/urât*, *util/inutil*, *moral/imoral*, *sacru/profan*, *inedit/vechi*, *original/copie/plagiat* etc., pe care lectorul o emite cu privire la textul dat, are un

grad mai mare de validitate. Există situații în care competența intertextuală a lectorului tinde spre textul universal, pentru un anumit domeniu în cazul diverșilor specialiști, al istoricilor și al criticilor de artă (literatură). În mod ideal, pentru domeniul respectiv, acești receptori au competența maximală, de aceea, judecățile de valoare pe care le emit aceștia tind spre un grad maxim de generalitate [175, p. 208].

Din perspectiva lectorului, intertextualitatea este focalizarea pe: a) o comprehensiune mai profundă a textului sau b) rezolvarea anomaliilor textuale prin stabilirea legăturilor plurivectoriale cu alte texte. În fața unei referințe intertextuale, lectorul are mereu o alternativă: a) fie a continua lectura, acceptând segmentul textual „străin” ca fragment al textului dat, care nu se deosebește prin nimic de celelalte și care este parte a structurii lui sintagmatic; b) a recurge la textul-sursă, efectuând o „anamneză intelectuală” (L. Jenny), grație căreia elementul marcat în structura textului-țintă devine purtător de sens nou.

Privită de pe poziția lectorului, intertextualitatea este, în același timp, retrospectivă, sincronă și prospectivă, această proprietate avantajându-l pe lector față de autor. Și cum textul literar este o „operă deschisă” (U. Eco), „polisemică” (S. Sontag), care oferă posibilitatea de a fi interpretat în cele mai diverse moduri, orice lector aduce cu sine o situație existențială concretă, viziuni proprii, o anumită cultură, o sensibilitate deosebită, o competență particulară care permite stabilirea unor relații intertextuale anumite, astfel încât înțelegerea textului original are loc din perspectivă individuală. Câmpul de lectură este un spațiu de negociere a sensului, de cooperare text-lector în vederea construirii sensului. Lectorul vine cu experiența, cu prejudecățile și cu opiniile preconcepute, derivate din lecturile anterioare, iar un lector critic aplică și concepte teoretice, cunoștințe istorice, modelele cunoscute și propria viziune. În lucrarea „Lector în fabula”, U. Eco precizează traseele prin care textul își orientează lectura, limitând interpretarea. Limitele interpretării sunt înglobate în text ca strategie narativă. Astfel, textul își construiește lectorul și îi ghidează pașii. Lectorul, ca și autorul textului, devine un meta-personaj și fără co-participarea acestuia, intertextualitatea textului nu este decât o virtualitate [160].

În temeiul celor expuse, putem conchide că orice producere și receptare de text presupune intertextualitatea, iar la un nivel înalt de generalitate putem considera că textul este într-o relație de intertextualitate cu lumea, așa cum există ea în afara conștiinței și voinței umane.

## **2.6. Intertextualitatea în cadrul paradigmelor lecturii multiple**

Privită din perspectiva dimensiunilor sale esențiale (dimensiunea comunicatională, lingvistică, semiotică, hermeneutică, estetică etc.), fenomenul lecturii multiple prezintă interes

științific în funcție de natura, esența și finalitatea lecturii textelor. Problematika este una complexă, de aceea ne-am propus să prezentăm în acest paragraf câteva modele teoretice ale lecturii, care au fost aplicate în ultimele decenii și care vor sta la baza creării propriului model de lectură intertextuală a textului.

Dintre numeroasele orientări de dată recentă în studiul lecturii literare, vom reține câteva modele de lectură multiplă, care vizează:

a) *doctrina celor patru sensuri ale exegezei biblice*, ce propune să distingem între 4 sensuri complementare: *sensul literal/istoric* (istoria povestită), *sensul tipologic* (Noul Testament anunțat de Vechiul Testament), *sensul moral/tropologic* (dimensiunea etică) și *sensul anagogic* (evocarea Apocalipsei) [120];

b) *deconstructivismul și diseminarea*, model de lectură multiplă, elaborat de J. Derrida și P. de Man [35; 82], întemeiat pe ideea de ruptură a sensului unic, stabil și coerent. Din această perspectivă, lectura se transformă într-un proces voluntar și sistematic de dezagregare a coerenței textuale de către lector, în scopul scoaterii în evidență a contradicțiilor dintre sensul gramatical al textului și sensul lui retoric (deconstructivismul demannian) și al exploatării potențialului semnificativ al fiecărui semn din text (demersul lui J. Derrida);

c) *pluralul abordărilor antropologice* apropiate de către lectură: abordarea structurală (consideră textul ca obiect care are o structură și invită lectorul să descopere semnele articulate în niveluri); abordarea semiotică (transformă textul într-un obiect al unei descrieri ce manifestă condițiile de producere și receptare a sensului); abordarea sociocritică (privilegiază textul în calitate de obiect social, creat la un anumit moment al istoriei sale); abordarea tematică (face din conținutul textului un obiect estetic); abordarea mitocritică (pune în relație textul cu mitul) etc. [43];

d) *polisemia generică* se explică prin posibilitatea lectorului de a citi un text în lumina mai multor scheme arhitextuale. În acest context, putem identifica lecturi narative VS lecturi poetice VS lecturi dramatice VS lecturi argumentative etc.;

e) *multitudinea funcțiilor limbajului*: este posibil să citești multiplu un text, privilegiind, rând pe rând, funcțiile poetică, referențială, expresivă, conativă, fatică sau metalingvistică a textului;

f) *pluralul „orizonturilor de așteptare”*, definite de către H. R. Jauss ca „sistem de referință formulat în mod obiectiv care, pentru fiecare operă în momentul istoric al apariției ei, este rezultatul a trei factori principali: experiența prealabilă a lectorilor despre genul textului, forma și tematica operelor anterioare și opoziția între limbajul poetic și limbajul practic, lumea imahinară și realitatea cotidiană” [60, p. 54]. Pluralitatea lecturilor se explică prin schimbarea „orizontului de așteptare” din partea lectorului;

g) *poli-izotopia și polisemia*: deoarece textele literare sunt poli-izotope, ele sunt obiectul unor lecturi poli-izotope, multiple sau tabulare (Grupul  $\mu$ ), care sunt rezultatul suprapunerii multiplelor lecturii a unităților unui text. Unitățile textului pot genera izotopii angajate în sensuri de lectură, iar lectura poli-izotopă nu ține cont de ordinea în care apar aceste izotopii în text. Sensul multiplu este rezultat al relecturilor și (re)evaluărilor succesive ale textului. ;

h) *modelul semiologic al lecturii plurale*, elaborat de către R. Barthes [11];

i) *modelul semiotic al operei deschise*, propus de către U. Eco [158];

j) *modelul semiotic al lecturii intertextuale*, formulat de către M. Riffaterre [108, 111];

k) *poetica (re)lecturii*, elaborată de către M. Călinescu [140].

Elucidarea specificităților ultimelor paradigme evocate constituie, pentru actuala cercetare, o primă deschidere spre lectura intertextuală ca tip specific de lectură multiplă [51]. Vom încerca ulterior, prin demersul nostru, să propunem un model al lecturii intertextuale, plecând de la particularitățile modelelor semiologic și semiotic.

R. Barthes lansează un interesant model semiologic de lectură plurală a textului. Principala caracteristică a teoriei sale a lecturii este insistența asupra pluralității și asupra necesității a ceea ce el numește o lectură „plurală” a unui text „plural”. Esențială pentru abordarea sa este distincția pe care o face între textele lizibile și cele ilizibile, adică între lizibilitate și relizibilitate, văzute ca termeni ai unei polarități. Celor două tipuri de texte le corespund două tipuri de lectură: primul este pasiv și singular (cu o singură ocurență), iar al doilea este activ, productiv, jucăuș și îl prinde pe lector în plăcerea de a re-scrie textul [11, p. 15]. Semnificativ este cel de-al doilea tip de lectură, cea productivă, care nu este altceva decât relectură-rescriere. Este cunoscută afirmația sa că un text trebuie citit „de parcă ar fi fost deja citit o dată”, iar „recitirea” va produce o structurare mobilă a textului, care se schimbă de la un cititor la altul. Este foarte important să menționăm că R. Barthes introduce o nouă dimensiune în temporalitatea complexă a lecturii: intertextualitatea permite lecturarea unui text din două perspective: cea dinaintea textului și cea după text. Privită de pe poziția lectorului, intertextualitatea este în același timp retrospectivă, sincronă și prospectivă, această proprietate avantajându-l pe lector față de autor. Caracterul plural al textului literar poate fi determinat și de către pluralitatea codurilor, care alcătuiesc un „topos” în text. R. Barthes promovează, în baza materialului factologic romanesc, modelul celor cinci coduri, prezentat pentru prima dată complet în studiul *S/Z*. Cercetătorul identifică următoarele coduri: *hermeneutic* (care se constituie din enigmele care propulsează intriga), *semic* (constituit din elementele lexicale, seme, care stimulează o interpretare simbolică), *simbolic* (cel mai ambiguu, format din detaliile

textuale care pot fi interpretate simbolic), *proairetic* (cel al acțiunilor din text) și *codul cultural* (cel care reunește stereotipurile epocii într-un fel de enciclopedie românească) [11].

R. Barthes pledează pentru o deschidere a textului literar spre alte texte prin intertextualitate și este atras de analiza textului în scopul ilustrării mecanismelor interioare ale acestuia, conform unor coduri care-l deschid spre alte texte, spre istorie, spre societate, asigurând, în așa mod, o producere plurală de sens.

Modelul semiotic al lecturii, dezvoltat de către U. Eco, se lasă reconstituit din cele trei lucrări de referință: *Opera aperta*, *Lector in fabula* și, evident, *Limitele interpretării*. Primele idei, în acest sens, se conturează chiar în prefața lucrării *Opera aperta*, prin delimitarea unui nou concept, cel de „operă deschisă”, interpretată ca structură, pluralitate de semnificații, spațiu evaziv, ambiguu, deschis spre lecturi mereu diferite. Pornind de la această constatare, U. Eco formulează o teorie a interpretării în favoarea pluralității. Mai mult decât atât, „lanțul semnificant produce texte care antrenează memoria intertextualității care îl alimentează” [158, p. 31-32]. Intertextualitatea, proprietate inerentă oricărui text, „vrea ca cineva s-o ajute să funcționeze” [*Ibid.*, p. 183]. Prin urmare, fiecărui lector – și celui mai rutinier – i se cere spirit cooperativ. „Textul postulează cooperarea cititorului drept proprie condiție de actualizare” [*Ibid.*, p. 84]. Lectorul invocat de către semioticianul italian nu este o persoană concretă, un lector real, empiric, care citește real și interpretează textul după propriul plac și competență. El este un construct abstract, un ansamblu de instrucțiuni textuale, incluse în text chiar sub formă de afirmații sau de alte semnale. În mod similar, „autorul” este o strategie textuală, o serie de instrucțiuni care ghidează lectorul real, empiric astfel încât acesta să se poată identifica cu „lectorul model”. Prin urmare, cooperarea lectorului în cadrul narațiunii nu presupune o trimitere la perspectiva sociologică sau psihologică asupra lecturii.

Importantă pentru cercetarea ce ne-o propunem este și ideea conform căreia cooperarea textuală se produce prin raportarea textului la Enciclopedie. Semioticianul afirmă ca pentru a fi corect interpretat, textului nu-i este suficient lectorul: în procesul interpretativ intervin și cunoștințele extratextuale. Aceasta nu înseamnă că se trece de la planul Lectorului Model la planul Lectorului Empiric. U. Eco se referă la dimensiunea implicită a textului, pe care autorul o presupune fiind una comună cu cea a lectorului său. Actualizarea acestei dimensiuni se poate realiza în diferite moduri. Unul ar fi cel al inferenței. Prin analiza „interferențelor”, care, după A. Zisu, nu sunt decât niște intertextualități [203, p. 40], se dezvoltă alte sensuri ale textului. Lectura intertextuală recitește dinspre prezent spre origini, dar și anticipă. O periferie a competenței enciclopedice este, în viziunea cercetătorului, competența intertextuală, cea care conduce spre deducerea sensului indus. În lucrarea sa „Limitele interpretării”, U. Eco propune un

model semiotic care reglementează legătura dintre traseele limitative ale textului și libertatea lectorului. Scopul lucrării este de a găsi în „*intentio operis*” criterii care ar permite să evaluăm manifestările lui „*intentio lectoris*” [159, p. 28]. Demersul lui U. Eco asupra deschiderii textului se transformă în unul despre limitele lui. Ideea de bază a lucrărilor sale este cooperarea celor trei intenții orientată spre interpretarea textului.

Modelul teoretic cel mai riguros de lectură intertextuală este oferit de către M. Riffaterre [109; 110]. Pentru cercetătorul american, intertextualitatea este un efect de lectură: lectorul este cel care recunoaște și construiește intertextul. Intertextualitatea este „percepția, de către cititor, a raporturilor dintre o operă și altele, care au precedat-o sau au urmat-o” [110]. O astfel de percepție presupune o dublă lectură, „textuală și memorială în același timp”, ghidată de „urma textuală”, care permite sesizarea, de-a lungul lecturii, a unor „anomalii intratextuale” ce determină lectorul să caute în afara textului elemente ce completează secvența verbală.

Intertextualitatea, în viziunea cercetătorului, devine o constrângere, o „limită a interpretării” (U. Eco), deoarece perceperea greșită a intertextului denaturează însăși natura textului. Or, intertextul are o evoluție istorică: corpusul de texte se modifică în timp, iar referințele se schimbă de la o generație la alta. Astfel, lectura textului devine imposibilă sau parțială întrucât intertextualitatea lui devine opacă. Definițiile lui M. Riffaterre ilustrează importanța conștientizării de către fiecare lector a existenței intertextului.

M. Riffaterre demonstrează că intertextualitatea este un factor important al semiozei textuale, iar activitatea de lectură este o „dialectică memorială între textul pe care îl descifram în acel moment și toate celelalte texte, pe care cititorul și le amintește” [109, p. 128]. Autorul extrapolează conceptele semioticianului Peirce: semn = text, obiect = intertext, interpretant = un al doilea text, utilizat ca „echivalent parțial al sistemului de semne pe care îl construiește pentru a-l re-enunța, pentru a rescrie intertextul” [*Ibid.*, p. 134]. Între text și intertext apare o echivalență parțială, care ia „forma unor împrumuturi lexicale și gramaticale, prin urmare a unor citate (înțelese ca o combinație a acestor două tipuri de împrumuturi) sau a unor aluzii (...)” [*Ibid.*]. Chiar dacă un text nu e decât o variantă a unui text deja existent, lectorul e dator să identifice această intertextualitate și acea legătură care este interpretantul.

Reținem insistența lui M. Riffaterre asupra factorului pragmatic: intertextualitatea este „un fenomen care direcționează lectura, care îi guvernează eventual interpretarea” [111, p. 6]. În rezultat, lectura are un demers dublu: pe de o parte, cuvântul semnifică, prin referire la regulile limbajului sau la context, iar, pe de altă parte, el apare ca un *déjà-vu*: fiecare cuvânt „pertinent”, adică „stilistic marcat”, semnifică în măsura în care „presupune un text” [*Ibid.*].



Lectura intertextuală se constituie ca o relectură. Prima lectură înseamnă descifrarea textului linear, atitudinea lectorului fiind una de poziționare față de „mimetic”. A doua lectură este retroactivă și presupune identificarea semnificației textului, fapt care provoacă o poziționare a lectorului la un nivel mai înalt, nivelul „semiosis”. Prima lectură este una realistă, iar prin a doua se trece spre o lectură intertextuală.

Formulând teoria sa despre o poetică a (re)lecturii, M. Călinescu pornește de la constatarea că pluralitatea textului este atât de natură temporală, cât și de natură spațială: „din punct de vedere euristic, cel puțin, suntem îndreptățiți să vorbim de o primă lectură lineară și de o relectură metaforic-circulară, cu precizarea că circularitatea celei de-a doua se află în expansiune naturală, că cercurile de înțelegere pe care le trasează în jurul centrului constituit de o anumită operă sunt din ce în ce mai ample și presupun citirea și recitirea altor opere, a multor altor opere, a tot ceea ce s-a scris vreodată” [140, p. 24]. Teoretician al (re)lecturii, M. Călinescu califică „(re)lectura ca explorare intertextuală”, „(re)lectura ca joc” etc. Lectura intertextuală este un act de recitare, ea este o lectură și o relectură în același timp. Ea presupune o simultaneitate de texte, unele prezente (intertextualitatea explicită), altele absente (intertextualitatea implicită). Prezente sunt textele scriiturii, iar absente sunt textele din memoria lectorului. Între lectură și relectură nu se poate face o evidentă disociație, decât, cel mult, de ordin spațial și temporal. În ce privește relectura, reținem, în special ideea că textul, ca și lectorul, nu se scaldă niciodată în aceeași apă. Din această perspectivă, susținem afirmația cercetătorului că nu exista decât relectura: „în anumite împrejurări, prima lectură a operei poate fi, de fapt, o lectură dublă, adică poate adopta, alături de o logică prospectivă a lecturii, o logică retrospectivă a relecturii. O asemenea lectură dublă constă, în mod firesc, în mișcarea temporală secvențială a minții lectorului (atenție, memorie, anticipație ipotetică, curiozitate, implicare) de-a lungul axei orizontale sau sintagmatică a lucrării; dar ea mai constă și în tentativa lectorului de a „construi” (de remarcat metafora spațială) textul parcurs atent, sau de-al recepta ca pe o „construcție” cu anumite însușiri structurale clar perceptibile” [*Ibid.*, p. 73-79]. Dar lectura intertextuală este și una a „dedublării” [203, p. 39]: cititorul antrenat în exercițiul erudiției, refuză identificarea, nu se confundă cu lumea textului, dar interpretează, confruntă, compară, delimitează, sintetizează, evaluează texte. Dedublând, lectura intertextuală „permite o succesiune de aprecieri ale evenimentelor și personajelor operei, datorate asocierilor produse de intertextualități, de comparații, mai mult sau mai puțin conștient făcute, cu normele literare din depozitul mental al cititorului” [*Ibid.*].

Așadar, lectura intertextuală, în teoriile receptării/lecturii, rămâne aproape integralmente tributară textului și se constituie ca un model de lectură impusă, ca o condiție *sine qua non* a unei

lecturi reușite. Intertextualitatea se realizează atunci când o unitate textuală este percepută de către lector ca „urmă” a unui intertext transformat la nivel formal sau semantic care angajează lectorul într-o lectură paradigmatică între text și intertextul/intertextele sale.

## 2.7. Modelul teoretic al lecturii intertextuale

La etapa actuală a cercetărilor ce fac parte din domeniul teoriei lecturii și a intertextualității, lectura intertextuală este încă în căutarea unei ipoteze integratoare, care să explice, de pe poziții semio-lingvistice, *primo*, dialogismul text – text, realizat în cadrul spațiului intertextual, *secundo*, relația text – lector și, *tertio*, complementaritatea dintre explicare, comprehensiune și interpretare în timpul interlecturii. Modelul pe care-l propunem, în acest context, este unul interacționist, preconizând la toate etapele interacțiunea *intertext – text – lector*, pe linia M. Riffaterre – U. Eco – M. Călinescu, dar cu completări, care ne vin de la alți autori (H.R. Jauss, W. Iser, G. Genette, P. Cornea) sau care sunt rezultatul propriilor noastre constatări și reflecții asupra fenomenului, cum ar fi: introducerea termenilor de „plurivectorialism intertextual” și „nucleu radiant”, identificarea criteriilor de existență a intertextemelor, abordarea lecturii intertextuale prin reluarea în spirală, deplasarea atenției de la lectorul model la lectorul real. Vom încerca să elucidăm teoria și practica lecturii intertextuale, bazându-ne pe complementaritatea între trei relecturi prin care se produce semioza textuală. Intenția modelului nostru este de a pune în evidență complexitatea fenomenului studiat, precum și cvasi-globalitatea lui, prin ordonarea variabilelor acestuia. Modelul se vrea unul interpretativ, care să poată fi aplicat pe diferite corpuri de texte literare în procesul lecturii multiple.

Pentru a modalitatea programării de către un text a lecturii sale intertextuale, vom utiliza o abordare „comprehensivă”, de natură semio-lingvistică, o viziune „interpretativă”, de orientare hermeneutică și, respectiv, o abordare „metalingvistică” de tip axiologic. Dimensiunea pragmatică intervine de fiecare dată când textul este raportat la lector.

În centrul modelului nostru teoretic vom situa: (1) **textul literar** – macrosemn verbal, caracterizat prin textualitate și transtextualitate, prin care autorul comunică cu lectorul său, entitate empirică, deținătoare a unor competențe, determinări psihologice, culturale, religioase etc.

Pentru a defini textul literar, vom adăuga la definiția de lucru, acceptată în acest studiu (vezi supra), o a treia caracteristică inerentă, care este literaritatea, înțeleasă, în această lucrare, stricto sensu, drept proprietatea unui text coerent de a avea funcționalitate estetică. Ch. New afirmă că literaritatea este „premișă, condiția sau însăși calitatea unui text de a produce valoare

literară” [213, p.11], iar „literatura cuprinde acele texte cărora le este proprie literaritatea”. Vom identifica cinci categorii fundamentale ale textului literar, care constituie literaritatea sa: *mimesis*-ul, *expresivitatea*, *stilistica*, *receptivitatea* și *intertextualitatea*.

Din prisma *mimesis*-ului, textul literar are caracter ficțional, el se distanțează de realitatea extra-lingvistică prin diferite grade de reflectare mimetică. În acest context, vorbeam de textele trans- și pseudoreferențiale, identificate în tipologia propusă de către P. Cornea (vezi supra). G. Genette observă că textul literar nu conduce la o realitate extratextuală. Orice împrumut de la realitatea extralingvistică se transformă într-un element de ficțiune, adică se produce ceea ce Coleridge numește „suspendare a incredibilității”, care conduce lectorul spre conștientizarea faptului că se află pe teritoriul ficționalului și nu al realului.

Din punctul de vedere al *expresivității*, textul literar se prezintă ca „expresie a autorului, ca exteriorizare a Eului creator” [215, p. 19]. Textul literar nu este un document, ci o formă desăvârșită care transmite o emoție estetică.

Din punctul de vedere al *stilisticii*, textul literar se constituie ca o abatere de la normă, ce se concretizează în figuri stilistice care se pot situa atât la nivel macrostructural (al modalității de organizare a textului), cât și la nivel microstructural (fonetic, sintactic, semantic). M. Riffaterre transformă celebra afirmație a lui Buffon: „Le style est l’homme même” în „Le style c’est le texte même” [108, p. 8] pentru a postula unicitatea textului literar și pentru a redefini astfel literaritatea. Textul este unic și această unicitate este, în opinia semioticianului, definiția cea mai simplă a literarității.

A interpreta textul din perspectiva *receptării*, înseamnă a ține cont, în acest proces, de efectul, emoția sau impresia produsă asupra lectorului. Punând accent pe interacțiunea fundamentală (pentru orice text literar) între structura și receptorul său, perspectiva receptării prezintă o nouă viziune asupra textului, care nu se reduce la text, întrucât rolul lectorului este determinant (W. Iser).

Din punctul de vedere al *intertextualității*, textul literar este conceput ca o pluralitate de texte, de aceea înțelegerea textului este posibilă numai prin plasarea lui într-un cadru de percepere a altor texte, preexistente (vezi infra). Proprietate inerentă a oricărui text literar, intertextualitatea se realizează prin interferențe, punți de dialog, convergențe sau paralelisme, actualizate prin variate forme și procedee lingvo-poetice, pe care le vom numi (2) **intertexteme**. Identificarea, interpretarea și evaluarea intertextemelor, la oricare dintre nivelurile textului (paratextual sau intratextual), se realizează în baza unei lecturi și competențe specifice, pe care le vom califica drept intertextuale. În continuare vom examina fiecare dintre componentele enunțate.

Dintre multiplii termeni utilizați pentru desemnarea unității intertextualității<sup>6</sup>, care servește drept indiciu al coexistenței, în aceeași secvență textuală, a unui text și a unui intertext, ea fiind capabilă să declanșeze o lectură intertextuală, noi vom reține termenul de *intertextem*, alegere condiționată, bineînțeles, de locul privilegiat al acestui concept în teoria intertextualității actuale și de implicațiile lui determinante în analizele practice.

Termenul de *intertextem*, creat după modelul altor unități lingvistice acceptate definitiv (*fonem, morfem, textem* ș.a.m.d.), a fost introdus în teoria intertextualității de către K. Sidorenko [243, p. 11] și desemnează realizarea textuală concretă a intertextualității. În albia cercetărilor teoreticianului rus, vom defini *intertextemul* ca *element relațional al unuia dintre nivelurile textului: grafic/fonetic, lexematic, gramatical (morfematic, morfologic, sintactic), prozodic (ritmico-intonațional), stilistic, compozițional, implicat în actualizarea dialogismului intertextual și a sensului multiplu al textului*.

Caracterul relațional presupune că unitatea desemnată devine intertextuală doar în cazul existenței unui *spațiu intertextual* – **intertextul**, iar informația despre apartenența sa la textul-sursă este un indiciu categorial al intertextemului de orice tip și nivel. Vom identifica următoarele trăsături categoriale ale intertextemului:

1. pașaportizarea în baza unui text-sursă concret;
2. stereotipizarea și reproductibilitatea segmentului (fără a exclude variativitatea);
3. intertextualitatea, adică capacitatea de a servi drept element coeziv și coerent între text și intertextul său/intertextele sale, nu numai simbolizând prezența unuia în altul, dar și inseparabilitatea lor: textul nu poate fi citit și nu capătă sens decât raportat la intertext.

De aceea anume termenul *intertextem* ni se pare cel mai reușit pentru desemnarea unității intertextualității. În încercarea de a contura inventarul actualizatorilor lecturii intertextuale a textului, vom respecta ordinea alfabetică, fără a ne propune ca obiectiv o potențială tipologie. Astfel, vom enumera: *aluzia, citatul, colajul, comentariul, corectarea, explicația, motivul, parafraza, parodia, partișă, personajul, plagiatul, referința, simbolul, tema, tema cu variațiuni, traducerea, transpoziția* etc. Din multitudinea acestor actualizatori, ne vom opri la studierea dimensiunii funcționale a *citatului, aluziei, referinței*, care posedă toate cele trei caracteristici obligatorii ale unui intertextem, enunțate anterior și care materializează o relație de coprezență a

---

<sup>6</sup>În lucrările care tratează problematica intertextualității, se evidențiază fie câteva unități ce aparțin aceluiași nivel (citatele, cvazicitatele, aluziile, parafraza și alte figuri [226; 239; 243]), fie o unitate generică și reprezentările ei specifice (de exemplu, *reminescența* și speciile sale, care pot fi: citatele, aluziile, cuvintele înaripate etc. [246]). În lucrările metalingvistice, identificăm termeni generici cum ar fi *referință textuală, text reprodus, prototext, text primar, text-donator, text călător, hipertext* etc. Unitatea intertextuală mai este denumită *texton, bloc textual, fragment textual, unitate informațională*.

două sau mai multe texte, adică eidetic, prin prezența efectivă a unui text în altul [41, p. 8].

Intertextemele sunt actualizatori ai relațiilor plurivectoriale ale unui text individual cu alte  $n$  texte (numărul textelor ce constituie intertextul textului este totuși limitat de structura acestuia), cu care dialoghează nemijlocit, formând un **nucleu radiant** – intertextul textului. Vom numi acest tip de intertext *intertext-prim(ar)*. La rândul lor, textele aflate în dialog intertextual actualizat la nivel de formă și/sau conținut vor deveni nuclee pentru alte constelații intertextuale, care vor constitui *intertextul secund(ar)* al textului. Uneori, după cum menționează M. Călinescu [140, p. 41-42], acest intertext secund poate fi mai profund și mai important pentru construirea sensului textual. Este vorba de o intertextualitate ascunsă dublu, actualizată indirect/mediat în text. Se vor constitui, în așa mod, câteva constelații intertextuale, care se vor disloca pe orbită în jurul textului, distanța intertextuală constituind un factor important în procesul de comprehensiune – interpretare – evaluare. Este important să menționăm că ceea ce se constituie ca forță centrifugă la nivel de text individual (intertextualitatea) se transformă în forță centripetă la un nivel intertextual. Intertextemul, ca mijloc de realizare a intertextualității, realizează coeziunea și coerența noului nivel astfel identificat, cel al intertextului. Dacă M. Riffaterre definește intertextul drept un „corpus nedefinit” de texte declanșate în memoria cititorului de fragmentul pe care îl are în față ochilor, adică un complex de „asociații memoriale”, care pot fi, mai mult sau mai puțin, întinse și bogate, în funcție de cultura cititorului [111, p. 4-7], în viziunea noastră numărul textelor, care constituie corpusul de referință al textului analizat este limitat și totodată impus de *intentio operis*. Putem continua considerațiile cercetătorilor M. Riffaterre și R. Barthes cu un comentariu important, care introduce o dimensiune nouă în temporalitatea lecturii intertextuale: *lectura în amonte*, spre texte care cronologic urmează textului individual.

În continuare, ne propunem să analizăm dimensiunea teoretică a trei intertexteme care asigură dialogismul intertextual și contribuie la asigurarea coeziunii și coerenței intertextuale.

**A. Citatul** este, în viziunea multor specialiști din domeniu (A. Compagnon [28], N. Piégay-Gros [95], N. Fateeva [248, 249], G. Genette [41] *et alii*), exemplul cel mai evident al referirii intertextuale, „un operator trivial al intertextualității” [28, p. 44].

R. Barthes, în accepția maximalistă a intertextualității, definește citatul ca împrumut al unui fragment al textului-sursă de către textul-țintă, iar textul devine o „țesătură nouă de citate vechi” [132]. Citatul, în viziunea cercetătorului, este peste tot, nu are caracteristici care ar permite să-l deosebim de ne-citat: „Tot textul este un citat fără de ghilimele” [*Ibid.*].

În definirea citatului, ne bazăm pe concepțiile mai restrictive, dar constructive ale lui L. Jenny și M. Riffaterre, care se interesează de acest fenomen din perspectiva lectorului. Citat

nu este orice împrumut textual, ci doar acela care se caracterizează prin similitudine structurală cu fragmentul corespunzător al textului-sursă. Prin urmare, textul nu poate fi un citat fără de ghilimele. Citatul este o anomalie care blochează dezvoltarea textului. De pe poziția lectorului însă aceasta înseamnă că în situația când în timpul lecturii interpretative a textului se întâlnesc fragmente de text neînțelese, neclare – „agramaticalități” (M. Riffaterre), procesul de comprehensiune se ramifică. În primul caz, agramaticalitatea poate fi clarificată prin analiza mai profundă a structurii semantice a textului, ceea ce va asigura comprehensiunea, în acest caz, analiza intertextuală fiind de prisos). În al doilea caz, când fragmentul nu poate căpăta o motivare suficientă de către logica povestirii, el se transformă în anomalie, care, pentru a fi motivată, impune lectorul să găsească o altă logică, altă explicație decât cea care poate fi găsită în text. Iar căutarea acestei logici, explicații se îndreaptă în afara textului, în spațiul intertextual.

În această ordine de idei, vom defini *citatul* ca *intertextem, element de text străin, perceput de către lector ca segment textual, inclus în mod voluntar de către scriitor în textul propriu, care perturbază dezvoltarea lineară a textului și care își găsește motivația, ce-l integrează în textul-țintă, în afara acestuia, adică în spațiul intertextual* [167, p. 39].

În calitate de „element textual” poate apărea însă orice unitate a textului. Astfel, citat este orice segment a textului la nivel formal: de la citatul-grafem/fonem până la citatul-text. determinativele „străin” și „propriu” în definiție relevă faptul că, în afară de transpoziția formală, se realizează și o anumită transformare a sensului (de la zero la infinit), iar „auctorialul” se afirmă prin depășirea/negarea „străinului”.

În viziunea noastră, citatul nu poate fi decât intenționat, intenționalitatea fiind legată direct de caracterul auto-declarativ al citatului. Citatul, perturbând linearitatea lecturii, stimulează astfel de incursiuni intertextuale ale lectorului care, fiind corect operate, contribuie atât la restabilirea sensului global al textului, cât și la îmbogățirea lui. Dacă e să ne referim la spațiul intertextual, care unește diferite tipuri de texte, remarcăm faptul că textul literar nu posedă potențialul intertextual maximal. Cel mai mare apel la acest spațiu este rezervat textului științific.

În textul-țintă, citatul poate fi atât marcat formal, cât și inserat implicit în text, fără de mărci diferențiale. Citarea marcată poate fi precedată de practici semnificative care acompaniază lectura, de exemplu: marcarea prin diferențierea caracterelor tipografice în tipul dat, în format sau în culoare, diferențiere prin punerea în pagină (diferențe de câmp, de spațiu între rânduri), diferențiere prin punctuație (sublinieri, ghilimele, paranteze, două puncte). Atunci când citatul nu este marcat formal, vorbim despre plagiat. Totuși, nu orice citat disimulat ține de plagiat, deoarece, prin definiție, nu există decât citate manifeste, există reutilizări literare nedeclarate,

care pot fi incluse neintenționat. Pentru astfel de cazuri, rezervăm termenul de „reminiscentă” care ține de memoria intertextuală involuntară și care devin cunoscute în urma cercetărilor sursologice.

În sistemul coordonatelor lui Ch. Peirce „*iconi – indici – simboluri*”, citatul are o poziție intermediară între indici și simboluri. Citatul este un semn textual care, în virtutea perturbării legăturii semantice între semnificația lui ca simbol și contextul textului-țintă, își activează latura sa indexală. Citatul atribuit este un semn textual simbolic ce are indicii săi respectivi: numele autorului, textului-sursă, titlu, ghilimele, italic, etc. Citatul neatribuit poate fi un semn textual cu indexare secundă sau un semn textual care își pierde total latura indexatorie și este asimilat integralmente de către textul-țintă. Majoritatea citatelor în textul literar nu sunt atribuite, de aceea semantica simbolică a acestor texte predomină asupra celei indexatoare (situația este diametral opusă în cazul textelor științifice). Foarte important este faptul că citatul posedă ceea ce cercetătoarea rusă N. Fateeva numește „predicație proprie”: capacitatea de a descrie o anumită stare a lucrurilor [249, p. 122]. În cazul textului literar, semnificația citatului se deformează substanțial sub influența cotextului textului-țintă, fapt inadmisibil în textul științific. În cazul în care componenta simbolică a citatului prevalează asupra celei indexatoare, atunci citatul va contribui la edificarea coerenței intratextuale a textului-recipient.

În dependență de poziționarea sa în cadrul textului, identificăm două tipuri de citate: citatul paratextual și citatul intratextual. Fiecare dintre aceste tipuri este analizat în capitolul III al prezentei cercetări.

**B. Referința** nu figurează în tipologia relațiilor de coprezență propusă de către G. Genette. Majoritatea cercetătorilor o identifică cu aluzia sau o definesc ca tip particular de citat (A. Compagnon). O altă categorie de cercetători abandonează termenul, pentru a nu se concentra decât asupra „formei cele mai conforme (citatul) sau celei mai lașe, explicate variabil (aluzia)” [78, p. 241].

Noi vom lua poziția cercetătoarei N. Piégay-Gros, care operează o distincție terminologică fundamentală între cele trei intertexteme și vom defini **referința** ca ***intertextem, actualizator al intertextualității explicite/implicite, care trimite la alt text/textul universal prin anumiți indici textuali, cum ar fi numele autorului, titlul textului, numele personajului, fără a reproduce textul-sursă.***

Referința stabilește o relație *in absentia*, de aceea ea se prezintă ca un intertextem privilegiat când este vorba de a trimite lectorul la un text, fără a-l convoca literalmente.

**C. Aluzia** este următorul intertextem care, după G. Genette, marchează relațiile de coprezență a unui text în altul și se prezintă ca o formă mai puțin explicită și mai puțin literală

decât citatul [41, p. 8.]. Dacă în viziunea cercetătorul francez aluzia este o figură punctuală, o fulgurație, A. H. Pasco o consideră una din formele majore ale intertextualității și poate fi extinsă la dimensiunile unui text întreg (identificând-o astfel cu hipertextualitatea lui G. Genette) [214, p. 5]. Funcționarea aluziei se bazează pe sugestie, ambiguitate, subtilitate, pe ne-declararea sursei, a cărei identificare ține de competența cititorului, pentru că o aluzie care e explicată nu mai are farmecul aluziei. Criticul american afirmă că identificarea, decodarea și interpretarea aluziei este un proces „intern experienței de lectură intertextuală” [Ibid., p. 11]. I. Manoli definește aluzia din perspectivă stilistică, afirmând că ea este o figură „prin care unele cuvinte sau expresii trezesc în minte ideea unei persoane sau a unui fapt despre care nu se vorbește explicit” [84, p. 17].

Prin definiția sa lingvistică, aluzia este o figură care se bazează pe implicit și pe analogia cu ceva cunoscut: eveniment, personaj, text, etc., pentru a ilustra o idee. Din punct de vedere al funcționării interioare, procedeul este o „relație metaforică” între textul-sursă și textul-țintă, dar, mai întâi de toate, aluzia „constă în imaginea produsă de combinația metaforică în mintea cititorului” [Ibid., p. 11]. De la alți cercetători preocupați de temă, precum C. Perri [215] sau Z. Ben-Porat [206], A. H. Pasco preia ideea independenței necesare a textului și a intertextului aluziv [214, p. 14], insistând, totodată, asupra ideii că, în complexul aluziv creat, sunt generate semnificații noi, care nu se reduc la semnificațiile elementelor componente, chiar dacă acestea sunt încorporate și integrate.

În viziunea noastră, *aluzia* este *un intertextem sau o reluare a unui element textual prin care se face referire, în mod implicit, la alt text, fără a perturba continuitatea gramaticală și semantică a textului în care este integrat.*

Vom numi aceste elemente, a căror funcție este de a indica legătura dintre un anumit text și alte texte, *indicatori* sau *mărci* ale aluziei. În calitate de indicator al aluziei pot apărea unitățile oricărui nivel al textului, care au fost descrise în primul capitol al prezentei lucrări.

Următorul element al modelului nostru este (3) **lectorul**, pe care îl percepem ca entitate empirică, care există într-o anumită realitate social-istorică, are anumite condiționări psihologice, religioase, culturale, este deținător al unei competențe lingvistice, care include o competență textuală și al unei competențe enciclopedice, ce conține, în mod obligatoriu, și o competență intertextuală.

Prin adaptarea modelului actului comunicativ, propus de lingvistul R. Jakobson și reactualizat de lingvista franceză C. Kerbrat-Orecchioni, la tipul de comunicare prin textul literar, am elaborat următoarea schemă:



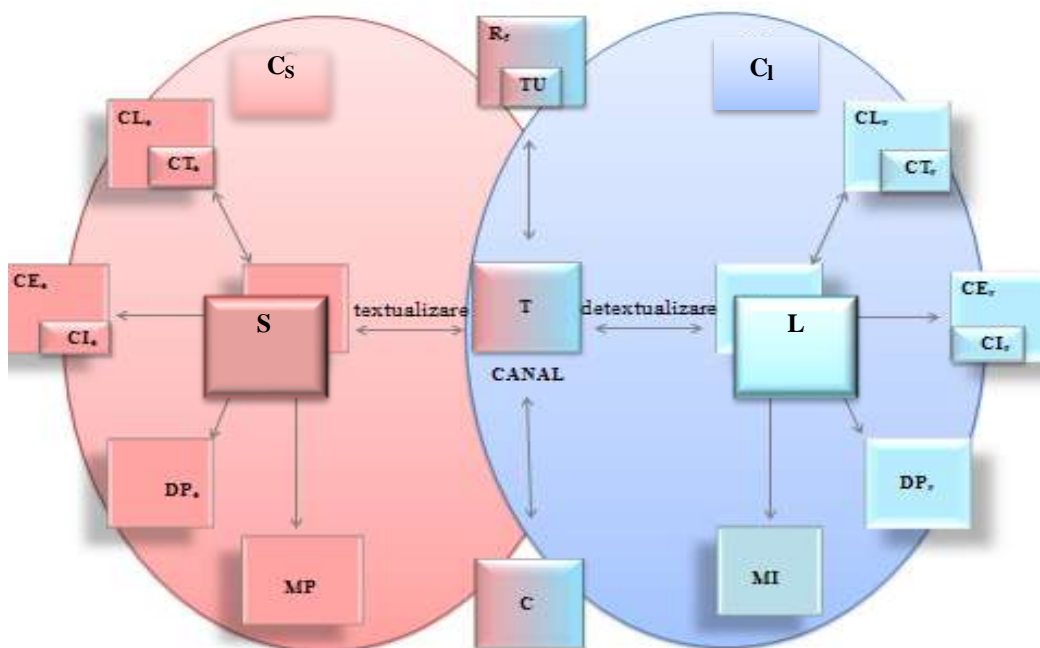


Fig. 2.2. Schema comunicării prin text literar.

unde **T**=Text; **C** = cod; **R<sub>r</sub>**=Referențiu, care conține o submulțime identificată de către noi ca Text Universal (**TU**); **S**=Scriitor, **CL<sub>s</sub>** = Competența Lingvistică a scriitorului, care include Competența Textuală (**CT<sub>s</sub>**), care, la rândul său, conține în mod obligatoriu și „o Competență Intertextuală, ce cuprinde toate sistemele semiotice familiare cititorului” [160, p. 119] și, respectiv, scriitorului (**CL<sub>s</sub>**); **CE<sub>s</sub>** = Competența Enciclopedică a scriitorului, **DP<sub>s</sub>** = Determinări „psy” ale scriitorului, **MP** = Modelul de Producere a textului, **C<sub>s</sub>**= Contextul scriitorului, iar **L** = lector, **CL<sub>l</sub>** = Competența Lingvistică a lectorului, care include Competența sa Textuală (**CT<sub>l</sub>**) și Competența Intertextuală a lectorului (**CL<sub>l</sub>**), **CE<sub>l</sub>** = Competența Enciclopedică a lectorului, **DP<sub>l</sub>** = Determinări „psy” ale lectorului, **MI** = Modelul de Lectură a textului și **C<sub>l</sub>**= Contextul lectorului.

Importantă pentru cercetarea de față este relația text – lector, autorul fiind accesibil lectorului doar în măsura în care acesta este reflectat în textul său. Un model distinctiv al interacțiunii text – lector, care se interesează, în egală măsură, de actul lecturii și de lector, poate fi găsit în teoria „lectorului implicit”, elaborată de către W. Iser, care are meritul de a fi deplasat accentul spre studiul modului în care un text organizează și dirijează lectura, pe de o parte, iar, pe de altă parte, spre studiul modului în care lectorul reacționează, în plan cognitiv, la parcursurile circumscrise de către text.

Teoria „lectorului implicit” s-a perpetuat impunător în teoria lecturii și a pus bazele numeroaselor abordări centrate pe text sau pe cititor. Cele două perspective de abordare diferă prin tipul de cititor avut în vedere. Bazându-se prioritar pe analizele textului literar prin prisma mecanismelor de lectură pe care acestea ar trebui să le suscite, abordările centrate pe text operează cu un lector posibil, ipotetic, așa cum îl concepe W. Iser. Teoriile lecturii, care sunt actualmente în vogă (U. Eco, P. Cornea, J. Lintvelt, S. Fish, E. Wolff, Ch. Brooke-Rose, J. Culler), operează cu următoarele concepte: a) „lectorul vizat”, numit și „lector intendent”, tipul

de cititor avut în vedere de autor (în special în cazul textelor care se adresează unui public definit sau vizează anumite forme de lectură); b) „lectorul prezumtiv”, numit și „lectorul aler-ego”, lectorul cu caracter normativ, cel pe care autorul și l-ar dori, fără a-l cunoaște, ca lector optim al textului său; c) „lector virtual”, numit și „lector ideal”, „lector model” sau „lector abstract”, care reprezintă un construct teoretic, ce se referă la strategiile optime de lectură a diverselor tipuri de texte. „Cititorul Model” este un ansamblu de condiții de succes stabilite în mod textual, care trebuie să fie satisfăcute pentru ca un text să fie deplin actualizat în conținutul său potențial” [160, p. 95].

Mai recent, accentul se deplasează spre studierea lectorului real, persoană concretă, care a citit anumite texte și a produs diverse mărturii de lectură [62; 93;94; 220]. Spre deosebire de lectorul din modelele lui W. Iser și U. Eco, lectorul real e dotat cu o identitate socio-culturală precisă. Deși lectorul real pare o entitate non-conceptualizabilă, P. Cornea identifică două categorii de lectori reali, care „excepează de la regula generală a manipulării capricioase și nonpredictibilă a textului”: criticul și expertul. Lingvistul român I. Guțu stabilește trei tipuri de receptare estetică, care stau la baza identificării a trei tipuri de receptori/lectorii reali: a) minimă sau inițială, bazată doar pe competența lingvistică, ceea ce nu va permite perceperea resorturilor implicite ale textului; b) medie sau avansată, când codul lingvistic este suplimentat de diversitatea competențelor de profil sau de ansamblul de aptitudini a subiectului receptor; c) maximă sau științifică, prin care competența enciclopedică este canalizată spre cercetări concrete dintr-un domeniu, sistem literar, idiolect, text [163]. Avem în vedere receptorul neavizat, receptorul avizat și receptorul superavizat. Într-un articol recent, lingvistul studiază problematica corelației între orizontul textului și cel al lecturii și constată existența unei relații ternare (inferioară, echivalentă, superioară), pe care o ilustrează în următorul tabel [48, p. 195]:

Tabelul 2.1. Corelația între orizontul lectorului, al textului și cel al lecturii

<b>Orizontul de așteptare al lectorului</b>	<b>Indiciul de corelare</b>	<b>Orizontul de informație al operei</b>	<b>Tipul de lector</b>
Competența de receptare minimală	<	Competența auctorială	Neavizat
Competența de receptare medie	=	Competența auctorială	Avizat (co-autor)
Competența de receptare maximală	>	Competența auctorială	Superavizat (critic)

În acest studiu, ne vom concentra asupra lecturii concrete a lectorului real, posesor al unei competențe de lectură, care tinde spre Lectorul Avizat sau chiar Superavizat.

Sintetizând opiniile deja existente cu referire la comportamentul lectorial (M. Riffaterre, M. Călinescu, P. Cornea, Picard M., V. Jouve *et alii*), delimităm următoarele opțiuni ale

lectorului: a) va continua lectura pentru a parcurge până la urmă textul, intertextemul fiind „fagocitat” de către text. Fagocitarea este o operație de asimilare a necunoscutului de către cunoscut; ea se realizează prin încercări succesive, modificări de ipoteze până când se obține o adaptare perfectă a detaliului rebel la cotext [145, p. 181]; b) va plănui să citească textele ce constituie intertextul textului; c) va citi textul prin prisma intertextului său, parcurgând mereu un *du-te-vino* între text și intertextul său prin manipulare simbolică (lectorului i se cere să nu se limiteze la performarea sensului literal, ci să instaureze ordinea inteligibilului într-un context perturbat de o predicție insolită) sau prin efectul inferenței multiple, văzută ca travaliu cognitiv, declanșat pe rezolvarea dificultății, introdusă de către intertextem în baza valorificării mai multor ipoteze în lanț (această procedură reprezintă maximumul prestației lectorale și poate fi performată doar de un lector exersat); d) va manifesta un interes independent pentru intertextul textului, e) va reveni la text pentru a analiza ce l-a făcut pe autor să selecteze anume acest intertext pentru textul dat; f) își va concentra atenția, pentru a compara fenomenul cu cel din alte intertexte mai mult sau mai puțin relevante, dezvoltând un interes separat pentru ele etc.

Variantele expuse reflectă comportamentul lectoral al unui cititor ce deține o competență minimă (a, b), medie (c-e) și maximă (c-f) de lectură. Lectorul intertextual este unul cooperant, cooperarea presupunând activarea competenței intertextuale. Lectorul trebuie să-și acomodeze propria sa enciclopedie specificității textului dat, producând în mod continuu inferențe pentru a reduce inevitabila distanță dintre ceea ce posedă în repertoriu și ceea ce se întâmplă în text; el umple golurile, spațiile albe pe care textul le-a revelat sau pe care autorul le-a lăsat așa în mod intenționat ca să poată lua inițiativa „deschiderii” textului, a decriptării sau a interpretării. Lectorul operează cu mecanismul semnificării textului, el actualizează intertextul textului. La această etapă, lectorul „negociază sensul” textului. La o primă fază, el încearcă să găsească un „cadru semantic ipotetic” [*Ibid.*, p. 179], apt să coordoneze, să implice și să dea maximum de relevanță fiecărui intertextem. La o a doua fază de „negociere”, lectorul formează „unități concludente de sens” [*Ibid.*, p. 179]. Cea de-a treia etapă a „negocierii sensului” constă în formarea macrostructurilor, prin acomodarea sensului intertextemului la sensul global al textului.

Ultimul element, care necesită a fi configurat în acest model, este cel de (4) **lectură multiplă** și **lectură intertextuală**.

Termenul „lectură”, în sens uzual, desemnează o activitate de decodare a sistemului de semne care constituie un text. P. Cornea consideră că termenul poate fi folosit cu referire atât la comunicarea scriptică, cât și la oricare alt tip de comunicare, pentru a desemna „ansamblul activităților perceptive și cognitive, vizând identificarea și comprehensiunea mesajelor transmise scriptic” [145, p. 123]. Deoarece una dintre trăsăturile dominante ale textului literar este tocmai

pluralitatea și ambiguitatea sensului, caracterul său de operă deschisă (spre deosebire de scrierile științifice, de exemplu), rezultă că lectura (inclusiv în sensul de interpretare) este etapa finală, de o indiscutabilă importanță, a existenței operei. Unii cercetători (R. Barthes, M. Călinescu) afirmă că nu există lectură, ci doar relectură, întrucât sensurile găsite în procesul decodării textului nu sunt întâmplătoare, ci guvernate de preconcepții, informații anterioare, nivel cultural. O lectură a textului literar este întotdeauna multiplă.

Prin **lectura multiplă** înțelegem *totalitatea activităților perceptive, cognitive și metacognitive, efectuate de către lector în scopul comprehensiunii, interpretării și criticii sensului multiplu al textului* [167, p. 37].

Lectura asigură comunicarea autorului cu lectorul, mediată de textul scris. Prin lectură, textul se re-crează: „semnificația pe care o dă autorul textului este doar una din semnificațiile experimentale ale operei în ansamblul ei, operă care cuprinde și elemente de semnificație postulate în mod inconștient. Opera literară, ca realitate activă, receptată estetic reprezintă o contopire a intenției autorului cu receptarea cititorului” [163, p. 117]. Lectura este o activitate, prin care se continuă generarea textului, prima etapă fiind scriitura. Prin activitatea sa, lectorul desăvârșește textul în direcția propriei sale personalități. Lectura este parte integrantă a textului, iar funcția lectorului este una activă. Lectură, pentru a fi legitimă, trebuie să respecte câteva criterii: a) *criteriul de coerență internă*, formulat de către R. Barthes: lectura trebuie să ofere tabloul clar și ordonat al tuturor componentelor textului în interdependența lor [9, p. 20]; b) *criteriul coerenței externe*, propus de către P. Ricoeur: lectura nu poate veni contra unor date obiective (biografice, istorice, culturale etc.), pe care le avem despre text: „o interpretare nu poate fi probabilă sau mai probabilă decât alta. Există criterii de superioritate relativă” [191, p. 202]. Vom completa lista cu următoarele criterii, de valoare operatorie, cu aplicație destul de largă, deduse de către P. Cornea [145, p. 262-264]: a) *criteriul relevanței*, care accentuează ideea că grilele exegetice nu pot fi adoptate independent de text: e necesar de acceptat perspectiva ce „actualizează”, „rezolvă” cel mai mare număr de componenți textuali; b) *criteriul pertinentei*, care preconizează un standard de lucru acceptat fără discuție: respectarea scrupuloasă a tuturor constrângerilor textului, fidelitatea față de „chei”, instrucțiuni, repere tematice; c) *principiul istoricității*, care susține că orice interpretare este datată, este produsă de un subiect istoric, ce extrapolează coordonatele epocii, societății, culturii; d) *principiul intertextualității*, care edictează că lectura nu este niciodată o confruntare directă cu textul, lipsită de o cunoaștere prealabilă, ci se raportează, fie și implicit, la lecturile precedente.

Pentru a găsi soluția adecvată acestei probleme, legate de legitimitatea lecturilor posibile, ne raliem abordării semiotice, care se fondează pe ideea că lectura este în mare parte programată

de text, deoarece textul însuși furnizează un mod de lectură de care lectorul trebuie să țină cont. Reluăm celebra expresie a lui U. Eco [160] și susținem că lectorul are față de text o datorie „filologică”: el trebuie să rephereze cu precizie maximă indicațiile autorului.

**Lectura intertextuală** este o activitate perceptivă complexă, de comprehensiune, interpretare și valorizare a sensurilor, de integrare a textului în intertext. În timpul lecturii, așa cum o percepem noi (vezi supra), textul pe care îl lecturăm și pe care, prin lectura noastră, îl reconstruim, există în cadrul unei vaste legături cu alte texte cu care interferează într-un spațiu intertextual care orientează lectura. Lectura intertextuală este proprie doar unui lector competent.

La o primă etapă, lectorul este pus în situația de a recunoaște intertextemul, care asigură dialogismul textului-țintă cu intertextul/intertextele sale și realizează comprehensiunea sensului. La această etapă, lectura intertextuală devine un sistem specific de abordare a textului, orientat pe mai multe niveluri de conținut. Regulele pe care le presupune lectura sunt mai ales lingvistice, deoarece în primul rând lingvistica încearcă să înțeleagă ambiguitatea introdusă de intertextem, analizându-l și decodificându-i semnificațiile. Considerăm că și această lectură reprezintă un pas al interpretării, selecția unor sensuri fiind posibilă de la această primă lectură.

Pe parcursul celei de-a doua lecturi, pe care o numim hermeneutică, lectorul reconstituie sensul intertextemelor separate în cadrul întregului și vice-versa. La această etapă, lectorul va efectua operații de contextualizare – decontextualizare – recontextualizare a intertextemului. Prin *contextualizare* înțelegem operația mentală de identificare a sursei și a sensului original al intertextemului; *decontextualizarea* presupune ruperea de contextul original, iar prin *recontextualizare* vom înțelege totalitatea modificărilor formale și semantice ale intertextemului, operate în cadrul textului-țintă. Un enunț înscris într-un alt ansamblu textual este supus unei activități transformatoare. Prin urmare, lectorul trebuie să aplice o nouă strategie de lectură, pentru că el citește un alt text. În optica intertextuală, nu trebuie să vedem un text ca un produs finit, ci ca un fenomen circular și temporal, ale cărui legături interne formează un mozaic nepuizabil. Intertextualitatea nu acceptă lectura de consum și lectorul pasiv.

În cadrul celei de a treia etape, conceptualizată de H. R. Jauss [60] ca lectură critică, lectura intertextuală contribuie la valorizarea textului. Astfel, lectura intertextuală se vrea lectură integratoare, fiindcă integrează textul individual în Textul Universal și, în același timp, asigură dialogul dintre textul literar și textul cultural.

În cele ce urmează, propunem o schemă, care să furnizeze un model teoretic al lecturii intertextuale, care sintetizează elementele teoretice expuse și, în același timp, descrie modul în care lectorul reacționează la parcursurile interpretative circumscrise de către actualizatorii lecturii multiple a textului.

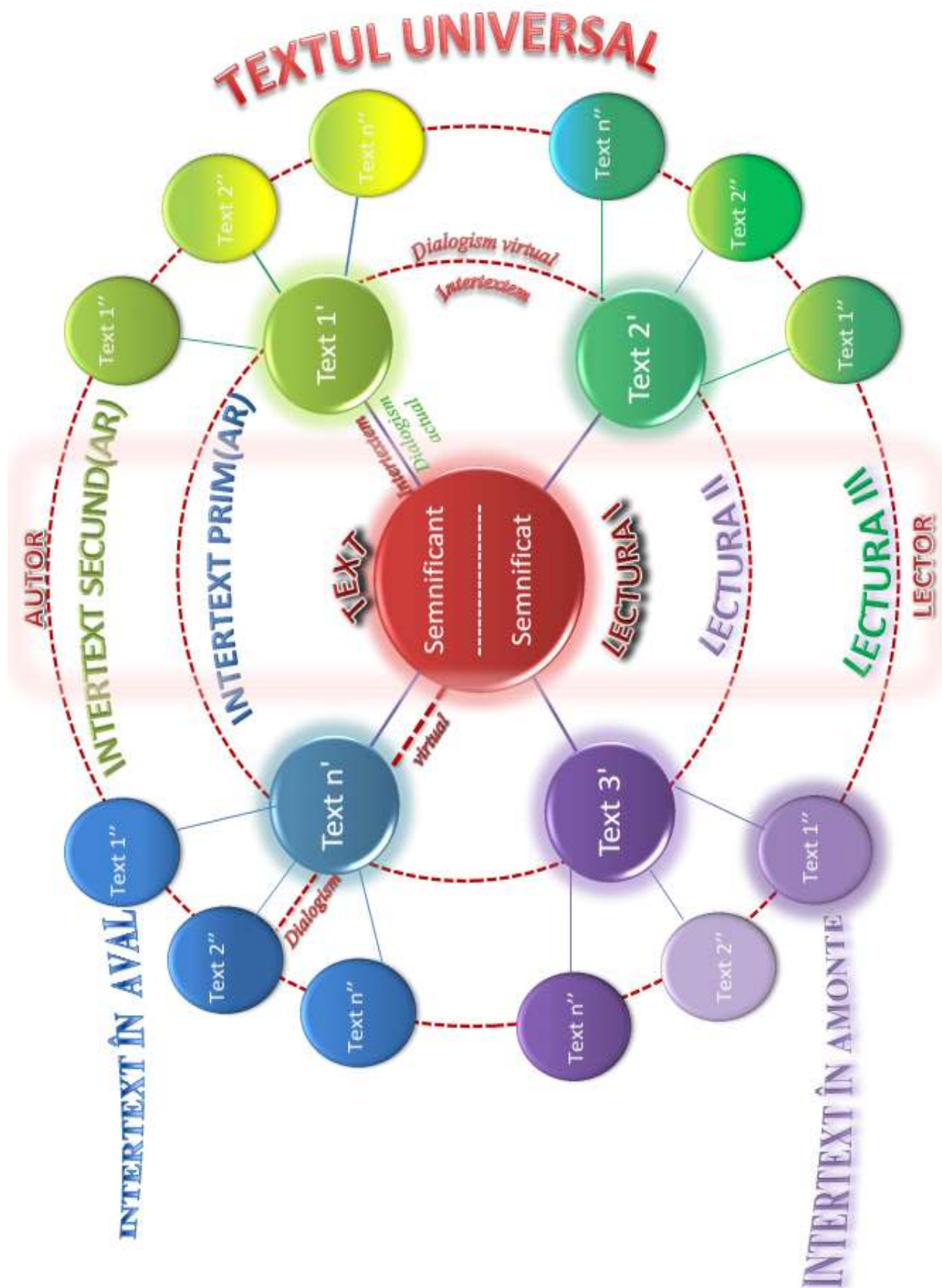


Fig. 2.3. Modelul teoretic al lecturii multiple, actualizate prin intertexteme.

## 2.8. Concluzii la capitolul 2

1. Fiind o entitate polidimensională, textul se caracterizează prin textualitate (coerență, coeziune, intenționalitate, acceptabilitate, informativitate, situaționalitate) și transtextualitate (arhitextualitate, paratextualitate și intertextualitate).
2. Intertextualitatea deschide textul către alte texte/Textul infinit și impune o lectură multiplă, pentru că textul în sine este multiplu.
3. Proprietate inerentă a textului literar, intertextualitatea desemnează o relație plurivectorială a textului cu alte texte/cu textul infinit universal, reflectată la nivel de formă și/sau conținut prin interferențe, convergențe, paralelisme actualizate prin variate forme și procedee lingvo-poetice – intertexteme – în baza unei lecturi și competențe specifice.
4. Pornind de la ideea că orice text se prezintă ca structură biplană, am constatat ca intertextualitatea se realizează atât la nivelul semnificantului unui text, cât și la nivelul semnificatului acestuia.
5. Raportată la unul dintre multiplele criterii de clasificare, intertextualitatea poate fi: *internă/curentă/externă* ; *puternică/slabă*; *explicită/implicită*; *generată de autor/generată de lector*; *intenționat practicată/involuntară*; *progresivă/regresivă* etc.
6. Studiarea intertextualității din perspectivă pragmatică ne-a permis identificarea unui nou tip de lectură – lectura intertextuală, care este definită ca totalitate a activităților perceptive, cognitive și metacognitive, de identificare, interpretare și valorizare a intertextemelor, efectuate de către lector în scopul comprehensiunii, interpretării și criticii sensului multiplu al textului.
7. Actualizatorii lecturii intertextuale a textului sunt intertextemele, definite ca segmente relaționale ale unuia dintre nivelurile textului: grafic/fonetic, lexematic, gramatical (morfematic, morfologic, sintactic), prozodic (ritmico-intonațional), stilisic, compozițional (vezi supra), toate implicate în actualizarea dialogismului intertextual.
8. Trăsăturile categoriale ale unui intertextem sunt multiple. Printre acestea menționăm: identificarea în baza unui text-sursă concret; stereotipizarea și reproductibilitatea segmentului (fără a exclude variativitatea); intertextualitatea, adică capacitatea de a servi drept element coeziv și coerent între text și intertextul său/intertextele sale. Textul nu poate fi citit și nu capătă sens decât raportat la intertext.

### 3. DIMENSIUNEA SEMANTICO-FUNCȚIONALĂ A ACTUALIZATORILOR LECTURII INTERTEXTUALE A TEXTULUI

Conturarea modelului teoretic al lecturii intertextuale, pe care l-am considerat important și indispensabil unei situații corecte, impune necesitatea validării funcționalității lui. Ipoteza formulată va fi ilustrată prin studierea particularităților funcționale a trei intertexteme: citatul, referința și aluzia, realizate la două dintre potențialele niveluri de analiză a textului: nivelul paratextual și nivelul intratextual.

În calitate de corpus<sup>7</sup> de lucru, definit de către B. Pincemin ca „ansamblu de texte pentru care vrem să obținem o caracterizare” [100], am ales textul *La Quarantaine* de J.-M.G. Le Clézio, precum și un corpus format din texte, analiza cărui se va efectua în limitele nivelului paratextual. Corpusul de referință, înțeles ca un „context global de analiză, având statut de referențial reprezentativ în raport cu care se interpretează rezultatele”, este unul mai vast. El este constituit dintr-o submulțime a „corpusului existent” [*Ibid.*], formată dintr-un ansamblu de texte, care constituie intertextul corpusului de lucru. Evident, vom identifica și un corpus de selecțiune, sub-corpus al corpusului de lucru, constituit din totalitatea citatelor identificate în textele autorilor menționați.

Cercetarea dimensiunii funcționale a intertextemelor semnalate în spațiul textual leclezian poate fi justificată prin faptul că acest text este contaminat livresc și e marcat de o evidentă și subtilă intertextualitate. Intertextualitatea se prezintă ca un mod de acces privilegiat la textul scriitorului francez. Citatul, ca performanță intertextuală, este utilizat din abundență în textul *La Quarantaine*. Le Clézio citează cu atâta dexteritate și spontaneitate, încât textul lui poate servi drept fundament pentru constituirea unei teorii a citatului, privit ca act de limbaj complex, dar și ca strategie intertextuală majoră prin care textul autorului este traversat de alteritate. Scriitorul impune lectorului un rol activ în construirea sensului multiplu al textului său și îi lasă o anumită libertate și responsabilitate a interpretării. Un alt argument în favoarea alegerii textului leclezian în calitate de corpus de lucru rezidă în faptul că, în acest text, autorul încorporează toate marile genuri discursive în ceea ce R. Barthes numește „poligrafie”: literarul este completat de științific, epicul de liric și dramatic. Le Clézio crează un text polifonic, care incită lectorul nu doar prin pluralitatea sensurilor, dar mai ales prin modalitatea combinării lor. Textul antrenează o lectură activă și pluralistă, spațiul textual aflându-se într-o permanentă construire, de-construire și re-construire a semnelor.

---

<sup>7</sup>Termenul „corpus” în această cercetare este utilizat în accepțiunea sa cea mai largă, desemnând un ansamblu de texte.



Menționăm că la acest subiect s-au întreprins deja anumite studii [17; 22; 29; 36; 57; 90]. Capitolul de față propune o continuare a cercetării în această direcție, dar din perspectivă semio-lingvistică și urmărește felul în care schema teoretică fixată este nuanțată cu fiecare inserție intertextuală. Prin alegerea acestui corpus de lucru, (re)punem în discuție lectura intertextuală a textului leclezian dintr-o perspectivă interdisciplinară. Considerăm că acest tip de abordare oferă o nouă perspectivă de lectură, care o completează pe cea deja clasicizată, adică cea literară, a textului leclezian.

### 3.1. CITATUL CA ACTUALIZATOR AL LECTURII INTERTEXTUALE

Maxima concretizare intertextuală este citatul, care a fost definit, în paginile lucrării, ca element de text *străin*, inclus în mod voluntar de către scriitor în textul propriu, care perturbază dezvoltarea lineară a textului, și care își găsește motivația ce-l integrează în textul-țintă în afara acestuia, adică în spațiul intertextual. În calitate de „element străin” poate apărea orice unitate a textului, cu alte cuvinte, parte a textului, la nivel formal: de la citatul-grafem/fonem până la citatul-text. În dependență de poziția sa în text, vom distinge între citatul paratextual și citatul intratextual.

#### 3.1.1. Citatul paratextual

La baza acestei delimitări, plasăm definiția dată de G. Genette noțiunii de *paratext*, definită anterior (vezi supra) și care desemnează un ansamblu eteroclit de elemente, intenționat plasate în jurul textului de către instanța auctorială, pentru a induce efecte de lectură. Din totalitatea acestor elemente (titlu, subtitlu, titluri intermediare, de capitole, prefețe, postfețe, avertismente, introduceri, note marginale, infrapaginale, terminale, epigrafe, ilustrații, manșeta și cotorul cărții), ne vom referi la cele două poziții forte în care poate apărea citatul intertextual: titlul și epigraful.

**3.1.1.1. Citatul titlu.** Prin definiție, titlul este o intersecție de enunțuri, de voci: enunț adresat de către un emițător-autor către un receptor-lector, enunț intratextual anunțând/camuflând tematica textului, enunț intertextual. Rolul său este paradoxal: pe de o parte, el închide textul, conferindu-i autonomie, pe de altă parte, îl deschide către alte texte cu care dialoghează chiar la nivel pretextual. Pentru a desemna acest *tip de dialogism, care deschide perspectivele unei lecturi intertextuale în etapă prelecturală*, vom folosi termenul de *intertitularitate*, atestat în terminologia lui L.T. Hoek [54, p. 25].

Titlul este o unitate polifonică, determinată nu numai de către relația emițător-receptor, dar și de către contextualizarea verbală, de biblioteca generală a unei epoci, precum și de către discursul social al acestei epoci. Orice titlu trebuie să răspundă exigențelor seriei în care este integrat și, în mod general, celor ale genului căruia aparține textul. Aceste exigențe sunt determinate de convențiile de receptare ale unei epoci. Intertitularitatea se bazează pe două exigențe aparent contradictorii: titlul trebuie să se conformeze modelului general și, în același timp, el trebuie să individualizeze co-textul și să-l diferențieze de alte elemente ale seriei: întitularea se face grație unei diferențe în imitație. Deoarece ea descrie relația intertextuală între un titlu și un alt titlu sau text, intertitularitatea trebuie considerată ca instanță particulară a citării, comportând un text care citează (text sau titlu-țintă) și un text care este citat (titlu sau text-sursă).

Situând la baza clasificării citatului-titlu **criteriul calității/naturii citării**, determinăm următoarele tipuri de citat-titlu:

**1. Citatul titlu** bazat pe *citarea titlului* textului-sursă în titlul textului-țintă.

Identificăm în acest context:

**1.1. Citatul titlu direct** cu *reluare integrală* a unui titlu în titlu.

Un exemplu elocvent poate fi titlul textului *Le vol d'Icare*, scris de R. Queneau (1968). Urmând modelul teoretic al lecturii intertextuale expus mai sus, putem spune că, la prima lectură, cititorul va recunoaște cu ușurință în titlu reluarea literală a titlului renumitului mit despre Icar. La cea de-a doua lectură, el va opera, mai întâi, contextualizarea acestui titlu în textul-sursă, identificând-i sensul original. În cazul dat, zborul icaric, evocat în titlul textului-sursă, desemnează un gest de ieșire din condiția umană și simbolizează aspirația spre înalt, depășirea hotarelor cunoscute, a riscului și chiar a sacrificiului personal, o ambiție, aparent glorioasă, dar fundamental abisală. Păstrând aceste semnificații ale titlului în memoria sa intertextuală, lectorul va decontextualiza acest titlu pentru a-l recontextualiza în textul-țintă. La această etapă, el va reține doar acele sensuri, care sunt actualizate în textul-țintă și va lărgi spectrul semantic cu noi sensuri, obținute prin derivare, deturnare sau negare de sens. Zborul lui Icar, în titlul și textul scriitorului francez, nu mai semnifică abandonarea condiției umane, ci vice-versa: personaj mitic, Icar se vrea ființă umană, reală. Icar „zboară” din text în lumea reală: „je vole de mes propres ailes et je monterai haut dans le ciel de la renommée” [269, p. 83]. R. Queneau păstrează din mit interesul tânărului pentru zbor, dar lărgeste câmpul curiozității tehnice a protagonistului. Acest interes îl conduce spre experimente, care îi apropie sfârșitul, exact ca și în mit. Revenirea lui Icar în textul manuscrisului poate fi identificată cu căderea personajului mitic, fixată de autor într-o cădere eternă.

O lectură atentă va permite lectorului sesizarea, în etapa post-lecturală, a ambivalenței acestui titlu. Construit în baza unui calambur genial, cuvântul „vol” din titlul textului-țintă desemnează simultan ideea de *zbor*, perfect ilustrată în mit, dar în mod special ideea de *furt*, care anunță acțiunea și subiectul textului: literatura ca „furt”, împrumut, intertext. Hubert Lubert, unul dintre personajele centrale, își acuză colegii de furt: aceștia, în opinia sa, i-au furat personajul Icare. Lectorul însă, antrenat în activitatea de lectură hermeneutică, îi va respinge acuzația: Lubert însuși comite un furt, apropiindu-și un personaj mitic celebru, pentru a-l transforma într-un esthet decadent. Lectura intertextuală a textului ne permite să afirmăm că R. Queneau critică superioritatea deplasată a unui scriitor, care își atribuie meritul de a fi creat un personaj nou, care, de fapt, se bucură deja de o existență seculară. Autorul revine la celebra idee că „un text se scrie cu alte texte”, iar *Le vol d'Icare* nu este decât o dovadă în plus a justetei acestei afirmații. Dacă mitul despre Icar constituie intertextul prim(ar) al textului autorului francez, identificat *in amonte*, atunci textele lui Pirandello, Corneille, Racine, Molière, Baudelaire, Flaubert, Stendhal, Balzac, Dumas, Mallarmé, Jarry, Appolinaire sau Lamartine, al cărui text *Le lac* îi displace lui Icare din cauza imperativului „suspends ton vol”, constituie intertextul secund(ar) al textului dat, nu mai puțin important pentru lectura acestuia.

În cadrul celei de a treia etape, lectorul va conștientiza că lectura intertextuală transformă textul într-o meditație asupra condiției veritabilului creator sau a actului de creație literară, care trece pe primul plan al ficțiunii. Zborul/furtul unui personaj din text impune o lectură literară multiplă a textului și readuce în discuție problema raportului ficțiune – realitate.

Anexa numărul 1 ilustrează perfect mecanismul de realizare a dialogismului intertextual plurivectorial, asigurat prin citatul-titlu analizat și justifică aplicabilitatea modelului teoretic elaborat.

Continuăm lista citatelor cu reluare integrală a unui titlu în titlu cu următoarele elemente:

Titlul textului-sursă	Titlul textului-țintă
<i>L'école des femmes</i> (Molière) – 1662	<i>L'école des femmes</i> (A. Gide) – 1929
<i>Antigone</i> (Sophocle) – 442 î. Hr.	<i>Antigone</i> (R. Garnier) – 1580
<i>Médée</i> (Euripide) – 431 î. Hr.	<i>Antigone</i> (J. Anouilh) – 1944
<i>Les fenêtres</i> (Ch. Baudelaire)	<i>Médée</i> (J. Anouilh) – 1946
<i>Spleen</i> (Ch. Baudelaire)	<i>Les fenêtres</i> (S. Mallarmée)
<i>La Carte et le territoire</i> (M. Houellebecq)	<i>Les fenêtres</i> (G. Appolinaire)
	<i>Spleen</i> (P. Verlaine)
	<i>La Carte et le territoire</i> (M. Levy)

- c-i-t-a-r-e d-i-r-e-c-t-ă -  
a titlului în titlu

1.2. *Citatul-titlu indirect* format *prin substituirea* unui element al titlului textului-sursă.

Să analizăm titlul textului *Au bonheur des Ogres*, scris de către D. Pennac. Lectorul cu o competență de receptare medie va recunoaște cu ușurință intertextemul, deoarece citatul-titlu trimite direct la titlul textului scris de către Ém. Zola *Au bonheur des Dames*. Acesta este un titlu tematic, dacă urmărim tipologia lui G. Genette, care distinge între titlurile tematice, care vizează conținutul textului și titlurile rematice, care desemnează o apartenență generică [42, p. 38, p. 82]. Contextualizat, titlul textului-sursă vizează direct conținutul textului, împrumutând din universul său diegetic câteva elemente: locul acțiunii – magazinul cu același nume *Au bonheur des Dames*, personajul central – femeile (*Dames*), precum și acțiunea textului – procurarea fericirii (*bonheur*). Înlocuirea substantivului *Dames* din titlul denotativ euforic al textului-sursă cu substantivul *Ogres* în titlul textului-țintă duce la crearea unui titlu metaforic disforic, care atrage imediat atenția lectorului. Antiteza din titlu, realizată prin intermediul antonimelor contextuale *bonheur – Ogres*, devine și mai tranșantă sub influența memoriei intertextuale a lectorului, tentat să deducă din titlu tematica seducției, a dragostei, a frumosului. Imaginea care se prezintă în conștiința lectorului în fața acestui titlu e cea a două lumi diametral opuse: cea a umanului și cea a monstruosului. Astfel, titlul textului-țintă este purtător de temă. Ca și în cazul lui Zola, titlul va indica locul acțiunii: un magazin parizian, unde o anumită categorie de oameni își pot găsi fericirea, relevându-se ocupația personajelor și intrigile care apar între angajați. Cuvântul *Ogres* se prezintă ca remă și aduce o informație nouă: textul este o critică a societății de consum. La Zola crearea marelui magazin este reprezentată ca un progres. Un secol mai târziu, D. Pennac inventează un univers care a dus logica consumului și a profitului la un sens ilogic, la exagerare ce dezumanizează. Această denunțare se înscrie perfect și în intertextul produs cu *Les Choses* de G. Perec sau cu textul *Roses à crédit* de E. Triolet.

Deseori, lectorul este pus în fața unor titluri intertextuale care parodiază sau pastișează un titlu existent și propun un joc sau o provocare în raport cu intertextul literar universal. De exemplu, titlul textului scris de către M. Visniec *Le dernier Godot* trimite, în mod explicit, la textul lui S. Beckett *En attendant Godot*. Textul se prezintă ca parodie, omagiu respectuos adus creatorului personajului fictiv Godot. Dacă textul-sursă este în totalitate creat în baza unui personaj, care nu există decât prin absența sa, textul-țintă aduce în scenă un personaj omniprezent, care îl învinuiește pe Beckett de iredponsabilitate și îl declară vinovat de a nu fi devoalat enigma sa. Titlul *En attendant le petit poucet* (D. Philippe) trimite, indiscutabil, la același titlu-sursă *En attendant Godot*.

Prin substituire se ajunge, uneori, la imitarea unor teme cunoscute prin deplasarea în alt context, prin rematizare sau prin schimbarea personajului implicat în acțiune. De exemplu, titlul *Richard III n'aura pas lieu ou Scènes de la vie de Meyerhold* al textului lui M. Visniec se află în dialogism intertextual cu titlul textului *La Guerre de Troie n'aura pas lieu* de J. Jiraudoux. Este vorba de o reluare inter- și transtextuală: autorul parafrazează titlul renumitului text al autorului francez și actualizează, simultan, un alt intertext, cel shakespearian, ușor reperabil pentru lectorul superavizat, piesa *Richard III*. Referința la regele Richard III acordă textului o dimensiune istorico-politică.

*Au château d'Argol*, titlul unuia dintre textele lui J. Gracq, dialoghează, în mod explicit, cu titlul textului *Le Château des Carpathes* de J. Verne. Primul indiciu lexical este reluarea cuvântului „château”, iar lectorul interesat va descoperi că numele *Argol* provine de la numele platoului Orgall, pe care este construit castelul *Carpathes*. Titlurile devin, în acest context, sinonimice sau echivalente.

Tot în această categorie vom plasa titlurile în care se schimbă subiectul acțiunii anunțat în titlu sau sunt rezultatul imitării fonemate:

A. Titlul textului-sursă	Titlul textului-țintă
<p><i>L'école des femmes</i> (Molière)</p> <p><i>Madame Bovary</i> (G. Falubert)</p> <p><i>Le château de la misère</i> (Gautier)</p> <p><i>La Mort du Loup</i> (A. De Vigny)</p> <p><i>Le Coucher du soleil romantique</i> (Ch. Baudelaire)</p> <p><i>Les Travaux et les jours</i> (Hesiod)</p> <p><i>Les Faux-monnayeurs</i> (A. Gide)</p> <p><i>Roses à crédit</i> (E. Triolet)</p>	<p><i>L'École des maris</i> (Molière)</p> <p><i>L'école des mères</i> (Marivaux)</p> <p><i>Cécile ou l'École des pères</i> (J. Anouilh)</p> <p><i>École des jaloux ou Le Cocu volontaire</i> (Montfleury)</p> <p><i>Thérèse Desqueyroux</i> (Fr. Mauriac)</p> <p><i>Le château de l'espérance</i> (S. Mallarmé)</p> <p><i>La Vie du Loup</i> (R. Queneau)</p> <p><i>Le Lever du soleil romantique</i> (Th. de Banville)</p> <p><i>Les Plaisirs et les jours</i> (M. Proust)</p> <p><i>Les faux-fuyants</i> (F. Sagan)</p> <p><i>Mort à crédit</i> (Céline)</p>
B. Titlul textului-sursă	Titlul textului-țintă
<p><i>Rinaldo Rinaldi</i> (Ch. Vulpius)</p> <p><i>L'annonce faite à Marie</i> (Claudel)</p> <p><i>Discours sur la méthode</i> (Descartes)</p> <p><i>Mémoires d'outre-tombe</i> (F.-R. de Chateaubriand)</p> <p><i>Don Quichotte de la Manche</i> (M. de Cervantes)</p>	<p><i>Leone Leoni</i> (G. Sand)</p> <p><i>Vanina Vanini</i> (Stendhal)</p> <p><i>L'annonce faite au marri</i> (C. Joste)</p> <p><i>Dix-cours sur la methode</i> (Fr. Ponge)</p> <p><i>Mémoires d'outre-tonneau</i> (V.-L. Beaulieu)</p> <p><i>Don Quichotte de la Démanche</i> (V.-L. Beaulieu)</p>

- c-i-t-a-r-e i-n-d-i-r-e-c-t-ă - prin substituirea subiectului/locului/împulului acțiunii

- c-i-t-a-r-e i-n-d-i-r-e-c-t-ă - prin substituire fonematică

1.3. **Citatul titlu indirect** obținut **prin adăugarea** unui element în titlul textului-țintă.

Să urmărim câteva titluri: „*Mignonne, allons voir si la rose...*” est sans épines de G. Delahaye, *Hamlet, prince du Québec*, de R. Gurik, *Don Quichotte de la démanche* de V. Lévy Beaulieu. Aceste titluri trimit lectorul direct la textele-sursă a căror recunoaștere este punctul de plecare al lecturii. Această recunoaștere a intertextului este primul act interpretativ al lectorului. Lectorul critic va înțelege că titlurile textelor-țintă enumerate trimit la canonul literar: Pleada, Hamlet, Don Quihote, care este foarte semnificativ, pentru că acesta definește, din start, un anumit orizont estetic.

Deseori se recurge la o citare convențională, care nu este altceva decât o imitare a unui model convenționalizat, implicit și evident:

Titlul textului-sursă		Titlul textului-țintă	
<i>Intertextualitatea intrinsecă:</i>			
<i>Complainte de l'orgue de Barbarie</i> <i>Complainte de Lord Pierrot</i>	- c-i-t-a-r-e i-n-d-i-r-e-c-t-ă - prin adăugare	<i>Autre complainte de l'orgue de Barbarie</i> <i>Autre complainte de Lord Pierrot</i> (J. Laforgue)	
<i>La Surprise de l'amour</i> <i>Nouritures terrestres</i>		<i>La Seconde Surprise de l'amour</i> (Marivaux) <i>Nouvelles nouritures terrestres</i> (A. Gide)	
<i>A toi</i> <i>Prétexte</i>		<i>Encore à toi</i> (V. Hugo) <i>Nouveaux prétextes</i> (A. Gide)	
<i>Thérèse Desqueyroux</i>		<i>Thérèse chez le docteur</i> <i>Thérèse à l'hôtel</i> (Fr. Mauriac)	
<i>Intertextualitatea extrinsecă:</i>			
<i>Candide</i> (Voltaire) <i>Atala</i> (Fr.-R. de Chateaubriand)		- c-i-t-a-r-e i-n-d-i-r-e-c-t-ă - prin adăugare	<i>Le nouveau Candide</i> (D. Jamet) <i>La Nouvelle Atala ou la Fille de l'esprit</i> (A. Rouquette)
<i>René</i> (Fr.-R. de Chateaubriand)	<i>René, ou De la véritable source du Bonheur</i> (L. Lefort)		
<i>Eurydice</i> (mythe) <i>Œdipe</i> (Voltaire)	<i>La nouvelle Eurydice</i> (M. Yourcenar) <i>Œdipe travesti</i> (P.-Fr. Biancolelli)		

1.4. **Citatul-titlu indirect** cu modificare **prin permutarea** elementelor din titlul-sursă în titlul textului-țintă.

De exemplu, titlul textului *L'Homme est l'avenir de la femme : Autopsie du féminisme contemporain* de N. Polony este o reluare modificată a binecunoscutului vers, devenit proverbial: *L'avenir de l'homme est la femme*, al poetului L. Aragon din *Le Fou d'Elsa*.

Permutarea elementelor este procedeul cel mai puțin întâlnit în citatele-titlu.

**2. Citatul-titlu** bazat pe *citarea literală a unui segment* din textul-sursă în titlul textului-țintă.

Unii specialiști în titrologie (L. Hoek, M. Lecerf, J. Beza Camprubí) consideră că textele literare conțin un număr impunător de segmente, ce sunt în căutarea unor autori care le-ar recupera și le-ar posta în calitate de titlu pentru noile lor texte. Cel mai citate în acest context sunt elemente textuale provenind din Cartea Cărilor – Biblia. În literatura franceză descoperim o serie de texte care au în calitate de titlu un segment textual provenind din textul sacru. Să urmărim câteva exemple, pe care le-am identificat, utilizând opțiunile bazei de date literare

Frantexte:

Titlul textului-sursă	Titlul textului-țintă
„L'amour est <b>fort comme la mort</b> , et la jalousie est dure comme le sépulcre” (Cantique des Cantiques).	<i>Fort comme la mort</i> (G. de Maupassant)
„Il prit ensuite une coupe ; et, après avoir rendu grâces, il la leur donna, en disant : Buvez-en tous <b>car ceci est mon sang</b> , le sang de l'alliance, qui est répandu pour plusieurs, pour la rémission des péchés” (Matthieu 26 : 26-29).	<i>Car ceci est mon sang</i> (N. Rheims)
„ <b>Si le grain</b> de blé qui est tombé en terre <b>ne meurt</b> , il reste seul ; mais, s'il meurt, il porte beaucoup de fruit. Celui qui aime sa vie la perdra, et celui qui hait sa vie dans ce monde la conservera pour la vie éternelle” (Evangile, Saint-Jean).	<i>Si le grain ne meurt</i> (A. Gide)
„ <b>Heureux sont les simples d'esprit</b> car le royaume des cieux leur appartient!” (Matthieu 26:28-29)	<i>Heureux les simples d'esprit</i> (C. Zina)
„Lorsque Dieu détruisit <b>les villes de la Plaine</b> , il se souvint d'Abraham, et il fit échapper Lot au bouleversement, lorsqu'il bouleversa les villes où Lot habitait” (Genèse 19:29).	<i>Les villes de la plaine</i> (D. Meur)

c - i - t - a - r - e l - i - t - e - r - a - l - ă - a u n u i s e g m e n t d i n B i b l i e

Prezentăm și alte exemple de citare literală a unui segment de text literar, care apar în calitate de titluri pentru alte texte.

„Le vieux Paris n'est plus **la forme d'une ville** /  
Change plus vite, hélas! que le coeur d'un  
Mortel” (Ch. Baudelaire, *Le cygne*)

„Elle est retrouvée.

**Quoi ? - L'Eternité.**

C'est la mer allée

Avec le soleil.

Ame sentinelle,  
Murmurons l'aveu  
De la nuit si nulle  
Et du jour en feu”.

(A. Rimbaud, *L'Éternité*)

„**Ce sont les plantes qui sauvent les hommes**”.  
(J.-M.G. Le Clézio, *La Quarantaine*)

„**Ô Mort, vieux capitaine**, il est temps! levons  
l'ancre! / Ce pays nous ennuie, ô Mort!  
Appareillons!”.

(Ch. Baudelaire, *Le Voyage*)

„Adieu tristesse

**Bonjour tristesse**

Tu es inscrite dans les lignes du plafond

Tu es inscrite dans les yeux que j'aime”.

(P. Éluard, *La vie immédiate*)

„- Eh! qu'aimes-tu donc, extraordinaire étranger?  
- J'aime les nuages... les nuages qui passent... là-  
bas... là-bas... **les merveilleux nuages!**”

(Ch. Baudelaire, *Petits poèmes en prose*, I)

„Je marcherai les yeux fixés sur mes pensées,  
Sans rien voir au dehors, sans entendre aucun  
bruit,  
Seul, inconnu, le dos courbé, les mains  
croisées

Triste, **et le jour sera pour moi comme la  
nuit**”.

(V. Hugo, *XIV, Contemplations*)

*La forme d'une ville* (J. Gracq)

*Quoi ? L'éternité* (M. Yourcenar)

*Ce sont les plantes qui sauvent les hommes. Ma  
botanique gourmande* (F. Couplan)

*Ô mort, vieux capitaine...* (J. Bialot)

*Bonjour tristesse* (F. Sagan)

*Les merveilleux nuages* (F. Sagan)

*Et le jour sera pour eux comme la nuit*  
(A. Blois)

- c-i-t-a-r-e l-i-t-e-r-a-l-ă -  
a unui segment de text literar

Tot în această categorie se plasează și titlul *Un roi sans divertissement*. Citatul-titlu ales de J. Giono înscrie textul său într-un raport de intertextualitate voluntară, curentă, extrinsecă, în præsentială cu textul *Les Pensées* de B. Pascal. Acesta trimite lectorul avizat la fraza: „Qu'on en fasse l'épreuve, qu'on laisse un roi tout seul, sans aucune satisfaction des sens, sans aucun soin



pour l'esprit, sans compagnies, penser à lui tout à loisir, et l'on verra qu'un roi sans divertissement est un homme plein de misères” din textul postum al marelui filosof [266] și impune lectura textului-sursă ca o cheie indispensabilă pentru comprehensiunea textului-țintă. Contextualizat în fragmentul 142 al textului-sursă, citatul se raportează la problema divertismentului ca mijloc privilegiat al omului de a-și depăși propria sa condiție. Recontextualizat, titlul creează un orizont de așteptări, pentru că în structura sa el înscrie câțiva indici textuali, și anume: subiectul, protagonistul textului, dominat de absența divertismentului, și teme dominante: plictisul, necesitatea divertismentului, condiția umană. Dimensiunea intertextuală a titlului anunță un text filosofic, transformat de către autor în tragedie sau sacrificiu. Ultima frază a textului lui J. Giono reia titlul textului, îl completează și-l interpelează direct pe Pascal și, evident, pe lectorul textului: „Qui a dit: «Un roi sans divertissement est un homme plein de misères »?”. Aceasta conferă textului o structură circulară și confirmă pe deplin dialogismul intertextual, presupus în etapa pre-lecturală. În etapă postlecturală, cititorul va înțelege că textele dialoghează prin contrast. Filosoful consideră că distracția este consecința slăbiciunii omenești și ilustrează imposibilitatea acestuia de depăși tragismul condiției umane: nici chiar regele, figură exemplară, nu poate rezista tentației de a se distra. Divertismentul este însă o consolare eronată, care nu face decât să agraveze situația omului. Salvarea constă în conștientizarea și acceptarea lucidă a dramatismului vieții, renunțarea totală la voluptăți, umilința și purificarea spirituală. Această formă a divertismentului trebuie înțeleasă, la rândul său, în perspectivă creștină. J. Giono transformă regele într-o persoană ordinară, Langlois, comisar de poliție și, implicit, scriitorul. Pentru J. Giono tragismul omului nu rezidă în condiția lui de a fi efemer, dar în plictisul lui. Divertismentul este un remediu contra plictiselii, important e să știi a alege corect felul de a te distra. Personajul textului încearcă, rând pe rând, posibilitățile de a se distra, dar acestea sunt în număr limitat în satul izolat în care trăiește. Langlois, taciturn și introvert, nu este capabil să găsească plăcere în discuții, lectură, meditații, așa cum o fac alte personaje și se plictisește. Ideea plictisului poate fi percepută doar prin prismă intertextuală: plictisul este cauzat de ruperea de restul lumii, de natură. Incapabil de a da un sens vieții, personajul se sinucide. Comprehensiunea și interpretarea textului-țintă se poate face doar după lectura textului-sursă.

Trimiterea intertextuală, internă sau externă, generală sau restrânsă, directă sau indirectă poate fi sau nu însoțită de o mențiune privind proveniența citatului. Dacă sursa citatului este afișată, acesta este un citat atribuit sau semnat. În caz contrar, este vorba despre un citat neatribuit sau anonim. Referindu-ne la titlu, menționăm că citarea este întotdeauna anonimă, iar citatul-titlu este, în majoritatea cazurilor, integrat. Un citat se numește integrat atunci când nu

este marcat formal. Aceasta se explică prin faptul că titlul are funcția de individualizare, care nu suportă declararea împrumutului. Uneori citarea sursei devine de prisos, fiindcă titlul împrumutat este arhi-cunoscut [54, p. 194-195]. Această înlănțuire provoacă crearea unor câmpuri asociative la nivel de semnificații ale titlurilor, de exemplu titlurile poetice: *Nuit*, *Promenade*, *Le Lac*, *L'automne*, *Feuilles mortes* (Th. De Banville, R. De Gourmont, J. Prévert).

Exemplele analizate ilustrează intertextualitatea externă, abordată în sens restrâns. Utilă ni se pare și raportarea citatului-titlu la domeniul lui de întrebuițare. Menționăm și cazul când câmpul citațional nu este limitat, fapt ce conduce spre stabilirea unei **intertitularități generale** sau **intersemiotice**.

De exemplu, titlurile *Antimémoires* (A. Malraux), *Anti-Romantique* (A. Saint-Chamans), *Anti-Machiavel* (Voltaire), *Anti-Manuel de français* (C. Duneton) ilustrează un model de **intertitularitate restrânsă**, în măsura în care ele trimit la un anumit gen (memorii, manuale școlare), la o mișcare literară (romantismul) și la un autor (Machiavelli), dar și în măsura în care ele marchează un contra-tip pentru textul citat.

Titlurile textelor care sunt împrumutate de la alte sisteme semiotice însă ilustrează cel de-al doilea tip de **intertitularitate**, cel **general**.

De exemplu, titlul culegerii *Romances sans paroles* de P. Verlaine, trimite la titlul ansamblului de piese pentru pian de F. Mendelssohn *Lieder ohne Wort*. Ipoteza citării directe se confirmă în comentariile supra- și metatextuale, din care aflăm că structura culegerii *Romances sans paroles*, este o transpoziție formală a lucrării muzicale. Ca și culegerea lui Mendelssohn, care devenise un caiet de exerciții de pian în saloanele burgheze ale epocii, culegerea lui Verlaine, formată din texte scurte, care reflectă impresiile de călătorie, devenise un fel de album al celor mai bune ritmuri poetice. Titlul *Degrés* (M. Butor) relaționează dialogal cu titlurile operelor muzicale. Titlul textului *Moderato cantabile* (M. Duras) provine de la o indicație muzicală asupra ritmului, moderat (moderato) și fredonat, îngânat (cantabile), în ce mod trebuie cântată sonantina lui Diabelli la care lucrează fiul lui Anne Desbaresdes, unul dintre personajele centrale ale textului. *Blues pour un chat noir* este titlul uneia dintre culegerile scrise de către B. Vian în spiritul jazz. Titlul textului *Que ma joie demeure* (J. Giono) reia titlul coralului *Jesus, que ma joie demeure* (Bach). Lista poate fi completată cu următoarele titluri: *Do ré mi* (S. Morgenstern, M. de Salle), *Solos* (R. Detambel), *La marche funèbre* (H. Barbusse), *Symphonie pastorale* (A. Gide) etc.

Titlul *Notre Dame de Paris* al textului scris de către V. Hugo face referință la catedrala Notre-Dame, care este unul dintre locurile principale unde se desfășoară intriga textului. În aceeași serie, înscriem titlul stendhalian *La Chartreuse de Parme*.

Tot în această categorie plasăm titlurile textelor literare inspirate din surse artistice și care au un referent pictural. De exemplu, sonetul intitulat *Sur „Le Tasse en prison” d’Eugène Delacroix* de Baudelaire sau poemul scris de R. Char *Courbet: les casseurs de cailloux*.

În concluzie menționăm că funcția intertextuală a titlului rezultă din autonomia sa formală și semantică. Această funcție orientează lectura textului și implică o lectură aplicată, activă și creatoare sau o relectură din partea oricărui tip de lector.

**3.1.1.2. Citatul epigraf.** Citatul epigraf este „un citat plasat în exergă și corespunde unui mod particular de intertextualitate. El determină tonalitatea inspirației și funcționează ca și un indiciu posibil al sensului” [97]. Caracterul arbitrar/facultativ/neobligatoriu al epigrafului determină importanța lui pentru decodarea și interpretarea sensului textual. „Prezența sau absența citatului-epigraf indică, cu mici abateri, epoca, genul sau tendința unei scriituri” [42, p. 148].

Epigraful este un citat semnificativ, așezat la începutul unei cărți, al unui capitol, între titlu și textul propriu-zis. Situându-se pe o poziție forte, el sugerează ideea de la care s-a pornit în crearea textului și servește la îngustarea posibilului/virtualului diapazon de decodare/interpretare a textului. Epigraful poate indica direct tema și realizarea ei în text, dar, deseori, el însuși trebuie descifrat, fapt ce complică și mai mult decodarea/interpretarea textului. Spre deosebire de titlu, care este reiterat în text, epigraful este rar reluat, iar, dacă aceasta se întâmplă, atunci importanța reluării este definitorie. Aceasta este maximală dacă titlul este reluat în epigraf, iar epigraful este reluat, la rândul său, în text. Reluarea epigrafului în text este mai evidentă decât reluarea oricărui alt element, pentru că citatul epigraf este un citat explicit care, în text, se „dizolvă semantic” cu mult mai greu decât citatul-titlu (de exemplu citatele-epigraf într-o altă limbă decât cea a textului). De aceea putem afirma că epigraful este cea mai intertextuală poziție în text. Caracterul intertextual al epigrafului este determinat și de faptul că el este, de obicei, un citat dintr-un text clasic sau unul renumit și cunoscut unui public larg. Spre deosebire de marea majoritate a citatelor incluse în textul literar la nivel intratextual, citatul epigraf este, de regulă, atribuit unui autor. Recunoașterea acestui tip de citat este pe măsura lectorului cu o competență minimală de lectură, deoarece el este evident și explicit. El impune o lectură retrospectivă și implică puternic cititorul, fiindcă acesta trebuie să participe activ la negocierea sensului textului.

Este necesar să subliniem, în această ordine de idei, că au fost pe larg studiate următoarele funcții ale citatului-epigraf: funcția de comentariu al titlului textului; b) funcția de comentariu al textului, c) funcția garanției indirecte adusă de autor pentru citatul invocat; d) crearea unui efect [42, p. 145-148]. Funcția intertextuală a acestui element textual a fost mai

puțin studiată, fapt ce a determinat necesitatea realizării acest sub-paragraf al tezei. Prin epigraf, autorul deschide frontierele textului pentru legături intertextuale, totodată menținându-l în spațiul unei anumite referințe.

Din această perspectivă, ne propunem să analizăm actualizarea lecturii multiple prin citatul epigraf în unul dintre textele scriitoarei F. Sagan. Lectura textelor scrise de către cunoscuta scriitoare franceză ne-a permis să constatăm că un număr impunător de texte posedă, cel puțin un epigraf. Acest fapt demonstrează pe deplin că intertextualitatea externă a textelor autoarei este bogată și variată, ea ilustrând clar orizontul culturii sale enciclopedice și literare. Concentrându-și atenția asupra titlului *Bonjour tristesse*, lectorul cunoscător al literaturii franceze deduce că acesta își găsește ecoul în textul poetic *À peine défigurée*, scris de P. Éluard. Textul poetului este citat în calitate de epigraf al textului-țintă:

*Adieu tristesse  
Bonjour tristesse  
Tu es inscrite dans les lignes du plafond  
Tu es inscrite dans les yeux que j'aime  
Tu n'es pas tout à fait la misère  
Car les lèvres les plus pauvres te dénoncent  
Par un sourire  
Bonjour tristesse  
Amour des corps aimables  
Puissance de l'amour  
Dont l'amabilité surgit  
Comme un monstre sans corps  
Tête désappointée  
Tristesse, beau visage.*

P. ÉLUARD

*La vie immédiate*

Intertextemul este sesizat cu ușurință chiar de la prima lectură de către toate categoriile de cititori: este vorba de un citat-epigraf plasat în exergă de către autoare, care își afișează din start referința: P. Éluard. Observăm absența titlului textului-sursă – *À peine défigurée* – care trimite concludent la *figure/față*. Lipsa acestui element textual poate fi motivată prin intenția scriitoarei de a deplasa accentul pe ideea unei deformări intelectuale, afective, spirituale, și nu fizice a personajului său. Lectorul va observa, în schimb, reluarea titlului culegerii, *La vie immédiate*, care, recontextualizat, desemnează o viață imediată, plasată sub semnul libertății morale și existențiale străine epocii protagonistei. Identitatea autorului citat ni se pare foarte importantă, deoarece el simbolizează eliberarea dadaistă și suprarealistă, refuzul legilor sociale care neagă ideea de plăcere, dorință, atracție, prefigurând existențialismul. Or anume în această direcție

filosofică se înscrie în primul paragraf al textului, definind cadrul din care va face parte istoria personajului Cécile: conflictul între monada internă („égoïste”) și normele sociale („honorables”), între „moi” și „soie” (omofonie), adică „moi”, protagonistă de altă dată, evocată și reconstruită de către „soi”, cea care mânuiește stiloul:

„Sur ce sentiment inconnu dont l’ennui, la douceur m’obsèdent, j’hésite à apposer le nom, le beau nom grave de tristesse. C’est un sentiment si complet, si égoïste que j’en ai presque honte alors que la tristesse m’a toujours paru honorable. Je ne la connaissais pas, elle, mais l’ennui, le regret, plus rarement le remords. Aujourd’hui, quelque chose se replie sur moi comme une soie, énervante et douce, et me sépare des autres” [271, p. 4].

Incipitul textului-țintă poate fi citit, în acest context, ca o continuare a textului-sursă, iar lectorul ce deține o competență de receptare maximală va observa, în aceste fraze, niște reminescente de versificare: „Sur ce sentiment inconnu // dont l’ennui, la douceur m’obsèdent, // j’hésite à apposer le nom, // le beau nom grave de tristesse”. Această frază poate fi citită ca octosilabe, iar sintaxa ei se pretează excelent acestui tip de lectură. Prin urmare, citatul epigraf nu este doar o anexa justificativă a titlului. El anunță atât prima, cât și ultima frază a textului:

„Quelque chose monte alors en moi que j’accueille par son nom, les yeux fermés” [271, p. 102].

Această structură confirmă valoarea tematică a titlului. Citatul din P. Éluard definește legătura dintre titlul textului și textul ca atare, implicând un contract ferm de lectură intertextuală, fără ambiguitate, prin însăși puterea lui. Dacă un câmp semantic este „un ansamblu de unități lexicale pe care îl considerăm, în calitate de ipoteză de lucru, ca fiind dotat de o organizare structurală inerentă” [46, p. 35], putem considera că citatul epigraf deschide câmpul lexical al tristeții. Epigraful anticipează trama lexicală a textului-țintă, care se organizează în jurul a două seme antitetice: /beauté/ VS /laideur/. Cantitativ, paradigma constituită în baza semului /beauté/ este dominantă în textul citat:

/beauté/	/laideur/
(j’) aime	<i>un monstre sans corps</i>
(tu) n’es pas tout à fait la misère	<i>tête désappointée</i>
<i>un sourire</i>	
<i>amour (x2)</i>	
<i>amabilité</i>	
<i>beau visage</i>	

Motivul tristeții, în textul-sursă, este prezentat ca un element indispensabil dragostei. Tristețea nu este o forță distrugătoare și nu provoacă mizerie, concluzia poetului fiind: *Tristesse, beau visage*. F. Sagan însă dezvoltă în textul-țintă cea de-a doua izotopie, care gravitează în jurul semului /laideur/ și care ar atinge saturația semantică maximală în lexemul „monstre”, conținut în comparația: „comme un monstre sans corps”. Din citatul epigraf frumos rămâne doar cuvântul, adică forma: „le beau nom grave de tristesse”. Trăind acest sentiment, personajul îl transformă: tristețea devine un sentiment *complex* și *egoist*, prin urmare, personal și profund, cauzat de *regrete* și *remușcări*, devine un sentiment agasant și sfidator, care îl împiedică să se apropie de alții, să stabilească legături cu ceilalți: „Aujourd’hui, quelque chose chose se replie sur moi comme une soie, énervante et douce, et me sépare des autres”. Dacă în textul-sursă motivul tristeții asigură legătura dintre trecutul și prezentul poetului, în textul-țintă acesta este perceput ca element al rupturii. Prin recontextualizarea citatului epigraf, sensul original se distruge și se dezvoltă o nouă valoare semantică, dependentă direct de natura mesajului textului-țintă.

Citatul-epigraf introduce în textul-țintă motivul „monstrului”, care este completat cu motivul „vălului de mătase”, pentru a semnifica imposibilitatea de a se transforma/a-și lua zborul asemeni unui fluture, în scopul eliberării sale reale. Anume prin raportarea la intertext emanciparea protagonistei este evaluată ca fiind regretabilă și iluzorie. Lectorului i se relevă ideea că libertatea și plăcerile lumii mondene nu oferă, în definitiv, decât tristețe și regret. Prin urmare, autorul proiectează lectorul său într-o veritabilă tramă disforică, care urmează unei trame euforice implicite, anunțate prin lexemul *bonjour*. Astfel, contrastul /beauté/ VS /laideur/ funcționează ca și contrast /passé/ VS /présent/. Din această perspectivă, lectura textului « Bonjour tristesse » poate fi concepută ca o relație dintre om și timp: punând lectorul în fața realității, acesta înțelege că existența, prezentul este rezervat decepției. Evidența transpare: contrastul /realité/ VS /rêve/ duce la apariția tristeții.

Lectura intertextuală a textului *Bonjour tristesse*, fiind una integratoare, permite identificarea unui intertext comun, constituit în baza motivului monstrului, anunțat în citatul epigraf, constituit din textele: *Madame Bovary* de G. Flaubert, *Thérèse Desqueyroux* de Fr. Mauriac, *Le diable au corps* de R. Radiguet, în care acest monstru ia forma plictisului, a urii, a singurătății, a incomunicabilității. Personajele acestor texte, victime ale monștrilor enumerați, devin ele însele monștri. De altfel, textul lui Fr. Mauriac, include, în calitate de epigraf, un citat din textul *Mademoiselle Bistouri* de Ch. Baudelaire: „Seigneur, ayez pitié, ayez pitié des fous et des folles ! O Créateur ! peut-il exister des monstres aux yeux de celui-là seul qui sait pourquoi ils existent, comment ils se sont faits, et comment ils auraient pu ne pas se faire...”, asigurând

dialogismul acestor texte și propunând, chiar în etapă pre-lecturală, o cheie de lectură a textului (vezi anexa 2).

Intertextualitatea externă, actualizată prin epigrafe, pune în valoare dimensiunea culturii savante a F. Sagan și abilitatea ei de a re-utiliza și de a transforma cunoștințele asimilate. Citatul epigraf nu face doar apel la erudiție, dar contribuie și la formarea erudiției lectorului. Constatăm ca citatul-epigraf este un excelent indiciu al intertextualității, care, la rândul său, insistă asupra unui fapt capital: textul (literar) nu are existență decât în raport cu alte texte care îl preced, îl înconjoară sau îl urmează.

Conchidem astfel că epigraful asigură realizarea intertextualității conștiente/voluntare și se relevă la nivel formal. Autorul alege în mod conștient epigraful integrat. Intertextualitatea însă rămâne a fi un fenomen latent, până când nu este descoperită și reactivată de către un lector atent, cu o competență intertextuală evidentă.

### 3.1.2. Citatul intratextual

La acest nivel de analiză textuală, propunem propria noastră clasificare a citatului, la baza căreia am situat anumiți parametri de clasificare, propuși de către specialiști în domeniu, cum ar fi A. Compagnon [28], G. Genette [41], I. Fomenko [250], N. Semenova [242], J. Fomitcheva [253], N. Fateeva [248, 249], G. Denisova [224], Z. Mints [237] și anume:

- calitatea citării (citatul direct, citatul indirect);
- particularitățile structurale (citatul integral, eliptic, segmentat; citatul cuvânt, citatul frază, citatul text);
- gradul de atribuire a citatului (citatul atribuit, citatul atribuit parțial, citatul neatribuit);
- limba în care este prezentat citatul (citat în limba textului-țintă, citat tradus în limba textului-țintă, citat care păstrează limba textului-sursă care e alta decât cea a textului-țintă);

Combinarea acestor criterii conduce la identificarea unor tipuri mixte, pe care le vom caracteriza în continuare.

**3.1.2.1. Citatul direct atribuit.** Primul intertextem, pe care ni-l propunem să-l analizăm, este citatul cu reluare literală a modelului și atribuire precisă, care se prezintă ca fiind cea mai pură formă a citării, „operator trivial al intertextualității” [28, p. 44], marcat prin ghilimele sau cursiv. Mărcile formale forțează recunoașterea textului străin. Recunoașterea citatului nu depinde doar de competența lectorului, de nivelul de cultură sau de memoria sa, dar și de prezența diferitor mărci formale. Citatul poate fi precizat și prin recurgerea la referință, de aceea el nu

poate scăpa atenției lectorului. Acesta poate rămâne, uneori, neînțeles, dar nu poate fi de nerecunoscut. În textul-țintă *La Quarantaine*, citatul fidel atribuit este reperabil, dat fiind faptul că autorul citează exact sursele, astfel lectorul aflându-se în fața unei intertextualități explicite, intenționat practicate și obligatorii, conform terminologiei lui M. Riffaterre, adică în fața unui citat a cărei descifrare este imediată. Întâlnim, prin urmare, citate necodificate, nici încodate, operând direct și servind, de cele mai multe ori, ca exemplu, sau ilustrare a situațiilor prezente sau a celor ce urmează să se realizeze în diegeză. Remarcăm faptul că un număr impunător de citate provin dintr-un corpus format din textele scriitorilor apreciați de către autor: Rimbaud, Baudelaire, Verlaine, Longfellow. Textele citate constituie un intertext în relație de corespondență tematică cu textul-sursă și contribuie la conturarea caracterului personajelor din textul lui Le Clézio: personajele din textul leclezian apar și dispar în maniera lui Rimbaud, asemeni lui Baudelaire, acestea se refugiază pe o insulă îndepărtată, se revoltă, în maniera lui Verlaine, împotriva destinului, iar, în spiritul lui Longfellow, protagoniștii își exprimă disconfortul provocat de carantină.

**1. Citatul direct – integral – atribuit.** În această secvență, vom analiza citatul direct-integral-atribuit pentru a ilustra mecanismul de actualizare a lecturii intertextuale a textului *La Quarantaine*. Unicul exemplu, în acest sens, îl atestăm la pagina 370, unde autorul reia integralmente textul poetic al lui Longfellow, care orientează lectura spre o interpretare intertextuală, implicând conotațiile culturale ale spațiului american:

„Quand je commence à lire, je vois son visage qui s'éclaircit. Ses yeux brillent plus fort, il me semble qu'elle respire plus librement? Je lis *La cité de la mer*, et les mots écrits par Longfellow le 12 mai entrent en elle, dénouent ses peines et lavent son esprit.

*The panting City cried to the Sea,  
I am faint with heat, – O breathe on me!  
And the Sea said, Lo, I breathe! but my breath  
To some will be life, to others death!  
As to Prometheus, bringing ease  
In pain, come the Oceanides,  
So to the City, hot with the flame  
Of the pitiless sun, the east wind came.  
It came from the heaving breast of the deep,  
Silent as dreams are, and sudden as sleep.  
Life-giving, death-giving, which will it be;  
O breath of the merciful, merciless Sea?” [263, p. 370].*

Așa cum am menționat în capitolul al doilea al lucrării, la o **primă lectură**, cititorul recunoaște intertextemul, care asigură dialogismul textelor și realizează comprehensiunea sensului. În cazul nostru, prin utilizarea citatului, se întrerupe linearitatea secvenței textuale,



lectorul fiind în fața unei discontinuități formale evidente, datorate eterogeneității codului lingvistic folosit. Citatul în cauză poate fi calificat drept intertextem, deoarece satisface cele trei criterii categoriale, înaintate față de el, și anume:

1) *Identificarea în baza unui text-sursă concret.* Citatul în cauză se prezintă ca un semn textual simbolic cu indicii săi lingvistici (numele autorului, titlul textului-sursă) și tipografici (cursiv) respectivi: „Je lis *La citée de la mer*, et les mots écrits par Longfellow le 12 mai 1881 entrent en elle, dénouent les peines et lavent son esprit” [263, p. 370]. Ne pare interesant faptul că autorul traduce titlul original al textului: *The City and the Sea* în *La citée de la mer*, iar citarea textului propriu-zis rămâne în original. Pentru lectorul necunoscător de limbă engleză, titlul francez enunță tema textului și oferă o cheie de lectură, iar dificultatea textuală va fi rezolvată prin fagocitare [145, p. 181], care este o operație de asimilare a necunoscutului de către cunoscut. Adaptarea intertextemului, care se prezintă ca un detaliu rebel, la cotext se va face doar în baza informației oferite de către titlul tradus în limba textului-țintă. Pentru lectorul competent, numele autorului constituie o marcă esențială a citatului, deoarece, în acest caz, se reunesc recunoașterea apartenenței unui text la ansamblul unei opere și punerea în relație a textului cu personalitatea istorică desemnată de acest nume. Locul privilegiat al poetului american în textul leclézian se explică prin interesul comun al celor doi mari scriitori: dacă Longfellow înveșnicește în textul *Evangeline* (1847) evenimente legate de deportarea acadienilor din America, Le Clézio relatează, în *La Quarantaine*, istoria domilor (les Doms) din India. Chiar dacă nu atestăm în textul lui Le Clézio nici o trimitere explicită la textul menționat, prezența numelui și a textului autorului american trasează linii paralele între aceste două texte: dragostea lui Léon pentru Surya amintește de „dragostea pură și fidelă resimțită de către Evangeline pentru Gabriel [...]”. *Evangeline* este purtătoarea unei flăcări a dragostei și a speranței eterne nu numai pentru urmașii cadienilor, victime ale deportării (1755), dar pentru toți cei care caută cu disperare un sens existenței vide” [211]. Numele autorului devine, la rândul său, intertextem, actualizator al unui dialogism virtual secund(ar).

2) *Stereotipizarea și reproductibilitatea segmentului.* Textul este reprodus literalmente și integral. Reluarea integrală a textului este datorată, în mare parte, specificului formal al textului poetic.

3) *Intertextualitatea.* Citatul servește drept element coeziv și coerent între textul-sursă și textul-țintă, nu numai semnalând prezența unuia în altul, dar și simbolizând inseparabilitatea lor. Suntem în fața unui dialogism actualizat prin intermediul citatului, textul *The City and the Sea* constituind intertextul prim(ar) al textului *La Quarantaine*. Textul *Evangeline*, scris de același autor american, va constitui intertextul secund(ar) al textului francez, dialogismul fiind asigurat

prin recurență tematică. Conturarea celui de-al doilea intertext este pe măsura lectorului superavizat, posesor al unei competențe de lectură critică.

La cea de-a **doua lectură**, calificată ca fiind hermeneutică, lectorul trebuie să reconstituie sensul intertextemului din perspectiva întregului și vice-versa. La această etapă, lectorul va efectua operații de contextualizare – decontextualizare – recontextualizare a intertextemului, acceptat ca element constitutiv al textului-țintă cu **funcție textualizantă și semantică** (1).

Contextualizarea citatului este posibilă grație indicilor lingvistici semnați supra: nume de autor, titlu, anul publicării. Următorul pas în contextualizarea citatului constă în identificarea sensului lui original. Pentru aceasta, ne propunem o analiză a izotopiilor<sup>8</sup>. Or, lectura, așa cum o înțelegem noi, înseamnă „a identifica izotopia (-ile) care îl parcurge (parcure) și a urmări, din aproape (dis)cursul(-urile) acestor izotopii” [M. Arrivé, apud: 3, p. 97]. Chiar din primul vers al textului, izotopia suferinței se impune, pentru că:

<i>The panting<sup>+</sup> City</i> <i>Cried<sup>+</sup> to the Sea</i> <i>I am faint<sup>+</sup> with heat<sup>+</sup></i>	au în comun semul /pain/
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--------------------------

Izotopia este reluată în versurile 7-8, unde:

<i>So to the City, hot<sup>+</sup> with the flame<sup>+</sup></i> <i>Of the pitiless<sup>+</sup> sun<sup>+</sup></i>	au în comun același sem /souffrance/
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--------------------------------------

Cea de-a doua izotopie se constituie începând cu versul al doilea:

<i>O breathe<sup>+</sup> on me</i> <i>And the Sea<sup>+</sup> said, Lo, I breathe<sup>+</sup></i> <i>the east wind<sup>+</sup> came<sup>+</sup></i>	au în comun semul /change/
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------

A treia și a patra izotopie prezintă rezultatul schimbării, implorate de către personajul Sea al textului poetic și se construiește în jurul semului /delivery/, care poate lua forma /life/ sau /death/:

<i>To some will be life<sup>+</sup></i> <i>Silent<sup>+</sup> as dreams<sup>+</sup> are</i> <i>As to Prometheus<sup>+</sup>, bringing ease<sup>+</sup></i> <i>Life<sup>+</sup>-giving</i> <i>O breath of the merciful<sup>+</sup> (Sea)</i>	au în comun semul /life/
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--------------------------

<i>to others death<sup>+</sup></i> <i>and sudden<sup>+</sup> as sleep<sup>+</sup></i>	au în comun semul /death/
------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------

---

<sup>8</sup> Prin izotopie vom înțelege „prezența cel puțin a unei trăsături comune în cel puțin două unități (semantice) pe axa sintagmatică” [30, p. 103].

*come the Oceanides<sup>+</sup>*  
*death<sup>+</sup>-giving*  
*merciless<sup>+</sup> Sea*

Echilibrul care se stabilește între aceste două izotopii conferă textului o semnificație simbolică antitetică profundă: marea poate fi atât forță protectoare, cât și putere distrugătoare, loc al nașterii, al transformării și al renașterii, dar și al morții, început și sfârșit, sursă a fericirii, dar și a suferinței. Contrastul /vie/ VS /mort/, /vie/ VS /mort/ este perfect materializat și prin utilizarea mitemelor Prometheus și Oceanides: „Prometheus, bringing ease in pain” și „come the Oceanides”. Aceste miteme, la rândul lor, se prezintă ca intertexteme-actualizatori ai intertextului secund(ar). Conform mitului, Prometeu este pedepsit de Zeus, cel care răspândește în lume toate relele și nenorocirile, trimițând pe pământ Oceanidele. Autorul nu-și exprimă poziția pe care o ia în această luptă a contrariilor, alegerea aparținându-i lectorului. Cooperarea scriitor-lector este intensificată și de prezența interogației retorice: „*Life-giving, death-giving, which will it be; / O breath of the merciful, merciless Sea?*”, care are funcție perlocutivă, încurajând lectorul să reflecteze asupra vieții și caracterului ei imprezvizibil. Răspunsul intenționat al scriitorului și pe care trebuie să-l surprindă cititorul constă în ideea că nu poți cunoaște adevărul decât atunci când răspunzi provocărilor, când faci o alegere. Astfel, marea se constituie ca simbol enantiosemic – figură macrostructurală, constituită ca efect al interacțiunii personificărilor (*the City and the Sea; The panting City cried; the Sea said*), al antitezelor (*life/death; life-giving/death-giving; merciful/merciless*), al comparațiilor (*silent as dreams are; sudden as sleep*), în scopul obținerii sensurilor simbolice ale dihotomiilor: viața/moartea, siguranța/pericolul, liniște/zbucium, echilibru/dezechilibru.

Dacă la prima lectură dominantă este perceperea citatului ca element al discontinuității și al eterogeneității (citatul fiind deformare a unei norme, „agramaticalitate” [110, p. 6], incompatibilitate în raport cu cotextul, corp străin, perceput ca atare la unul sau mai multe niveluri ale textului: lexical, sintactic, semantic), la cea de-a doua lectură, lectorul cu o competență medie și maximală poate percepe continuitatea în care se înscrie citatul dat prin echivalența lexicală și analogia semantică, identificate în text.

Analizând fenomenul echivalenței lexicale, am identificat următoarele paradigme, care ilustrează realizarea continuității formale și semantice:

*La Quarantaine* [263, p. 370-371]

*la mer*  
*(elle) respire*  
*(les mots) dénouent ses peines*

*The City and the Sea*

*the sea*  
*breath*  
*bringing ease*

*parfaitement calme*

*the deep silent*

Referindu-ne la analogia semantică: menționăm că segmentul textual, care încorporează citatul, gravitează în jurul a două seme antitetice: /souffrance/ și /libération/, generând două rețele semantice, care irigă textul și care pot forma următoarele două paradigme<sup>9</sup>:

/souffrance/ <i>visage de cuivre</i> <i>sombre</i> <i>visage fermé</i>	/libération/ <i>lave</i> <i>s'éclaircit</i> <i>dénoue</i> <i>brille</i> <i>librement</i>
---------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------

Aceleași paradigme pot fi construite și în textul citat :

/pain/ <i>faint</i> <i>pain</i> <i>pitiless sun</i> <i>death</i> <i>merciless</i>	/delivery/ <i>life</i> <i>Prometheus</i> <i>Oceanides</i> <i>breathe (4 recurențe)</i> <i>mercifull</i> <i>bring ease</i> <i>wind</i>
--------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Paradigmele identificate ne permit să definim două axe semantice, pornind de la cuplurile opoziționale /souffrance/ VS /libération/ și /pain/ VS /delivery/. Putem conchide că citatul dat se înscrie perfect în spațiul textului-țintă prin fenomenul numit de L. Jenny „izotopie metaforică”, ceea ce presupune că „fragmentul textual este integrat în context prin analogie semantică” [61, p. 274]. Legătura intertextuală se realizează în conținutul textelor asociate prin prisma recurenței directe a temei, a leitmotivelor și a redundanței, în scopul intensificării tonalității majore a textelor care dialoghează.

Recontextualizat, citatul stabilește un fel de comuniune între Léon și Suzanne, prin intermediul analogiei sugerate între versurile lui Longfellow și personajele textului-țintă: Orașul (the City), care reclamează un suflu nou, este Suzanne, ce se zbate între viață și moarte, iar Marea (the Sea), care i-ar aduce prospețime, este Léon. La fel cum Orașul, care se sufocă sub razele distrugătoare ale soarelui, cheamă Marea în ajutor, Suzanne cere, deși tacit, cu disperare ajutorul lui Léon. Pe lângă **funcția expresivă** (2), prin care se exprimă subiectivitatea locutorului, intertextualitatea realizează și o **funcție conativă** (3) prin care se exprimă încercarea

---

<sup>9</sup> Prin paradigmă înțelegem un ansamblu de cuvinte, în sensul matematic al termenului, ale cărui sememe respective conțin un sem (denotat sau conotat) comun.

de a influența interlocutorul, Léon. Suzanne îl incită la acțiune, printr-o rugămintă exprimată indirect prin intermediul textului autorului american.

În paradigma conturată în jurul semului /delivery/, atestăm și prezența mitemului Prometheus. Prin utilizarea acestui mitem, se constituie ceea ce numim intertextul secund(ar) al textului, format din totalitatea textelor literare ale prometeismului, scrise pe tot parcursul istoric al acestei teme fundamentale. Constantă a mitului creat de cultura greacă, arhetipul-simbol Prometeu este reluat în texte de prestigiu din Textul universal. Ne referim la operele *Teogonia*, *Munci și zile* de Hesiod, *Prometeu purtător al focului*, *Prometeu înlănțuit* și *Prometeu eliberat* de Eschil, *Prometeu* de Goethe, *Prometeu* de Byron sau *Prometeu dezlănțuit* de Shelley. Ascunsă dublu, intertextualitatea permite identificarea lui Léon cu personajul mitic, pe care Suzanne, disperată total, îl consideră un salvator. Lectura acestei secvențe de text permite anticiparea evenimentului dezastruos descris, în excipit: ruptura și dispariția (moartea simbolică) lui Léon. Vom atribui intertextemului dat și o **funcție de anticipare a conținutului textual** (4). Menționăm, în acest scop, că acesta este ultimul citat din Longfellow: după ce Le Clézio înserează în textul său patru citate din diferite texte ale autorului american (p. 20 – *Fata Morgana*, p. 31 – *Birds of Passage*, p. 308 – *The Song of Hiawatha*), intertextul longfellowean este, practic, epuizat. În spațiul textual, cuprins între paginile 370-540, referința la autor este doar reiterată la pagina 409 (poezia verbului este depășită de cea a naturii: „Mais le vent de Gabriel a tout balayé. Il n’y a plus de poésie. Je n’ai plus envie de lire les longues phrases un peu solennelles de Longfellow. Il me semble que même les mots de l’homme d’Aden ont disparu dans le ciel, ils ont été emportés par le vent et perdus dans la mer” și la pagina 509, pentru a semnala că textele marelui autor și-au pierdut semnificația și valoarea pe care o aveau cândva în viața lui Suzanne („[...] les poèmes de Longfellow, comment pouvais-je les imaginer ici, dans une autre vie [...])).

În concluzie menționăm că acest intertext secund devine mai profund și mai important pentru construirea sensului textual și dezvăluie o funcție de pronosticare a conținutului textual [167].

Realizarea modelului teoretic, pornind de la tipul de citat analizat mai sus, este ilustrată în anexa 3.

**2. Citatul direct – eliptic – atribuit.** Un alt tip de citat încorporat în textul leclezian este citatul direct atribuit eliptic, care este actualizat cu întreg dispozitivul său enunțiativ, dar este fragmentat din anumite motive de natură formală sau semantică. Vom reține definierea elipsei așa cum este ea consemnată în lucrările din aria teoriei textului, adică omitere, eliminare sau

suprimare. Nuanțele pe care le capătă termenul suprimare se înscriu în limite circumscrise de astfel de factori ca: „intenționalitate”, mobil al elipsei și „act”, adică „rezultat” (al suprimării) [156, p. 276-283]. De obicei, dar nu în mod obligatoriu, suprimarea unei părți este marcată formal prin cele trei puncte de suspensie, indicate între paranteze pătrate.

Să urmărim funcționarea acestei varietăți a intertextului în textul leclezian. Chiar în primul capitol al lucrării, intitulat *Un voyageur sans fin*, atestăm un astfel de citat:

„Le poème qu'elle préférait était *Fata Morgana* de Longfellow.

*O sweet illusions of Song,  
That tempt me everywhere,  
In the lonely fields, and the throng  
Of the crowded thoroughfare!...*” [263, p.20].

Citatul este direct, adică reprodus în formă intactă din textul-sursă, reluând doar un segment al textului-sursă. Pe lângă faptul ca punctele de suspensie indică o omisiune din textul citat, acest semn de punctuație mai exercită și o funcție pragmatică, invitând lectorul să citească textul-sursă în integralitatea sa pentru o mai bună comprehensiune și interpretare a textului-țintă. Remarcăm faptul că nu toate citatele segmentate sunt marcate, în textul lui Le Clézio, de acest semn de punctuație [263, p. 31, 50, 296].

Încadrat în textul-sursă, segmentul textual citat conține motivul iluziei trecătoare (*illusions, It is gone*), al visului (*the beautiful land of dreams*) și al aspirației spre ideal (*And forever before me gleams / The shining city of song*). Textul dialoghează, la rândul său, cu renumita legendă celtică despre Fata Morgana, cea care avea puterea să-și schimbe forma și să creeze iluzii optice, iar lectura intertextuală a textului poetic instaurează un al doilea nivel al sensului, sugerând dificultățile scriitorului de a găsi sursa de inspirație și exprimând dorința sa de a ajunge la măiestrie, la desăvârșire în creație, fapt ce i-ar permite să pătrundă în Orașul strălucitor al Cântecului („The shining city of song”).

Recontextualizat, citatul dat va exercita atât o **funcție caracterologică** (5), cât și **funcție de anticipare** a conținutului textual și de **orientare a lecturii** (6).

În favoarea argumentării primei funcții, menționăm că se recurge la intertextualitate pentru a caracteriza unul dintre personajele centrale, Suzanne. Dacă portretul fizic este inclus direct în textul-țintă: „C'etait une femme pas très grande, plutot bien en chair, avec un joli visage au nez fin et une petite bouche, et des yeux gris agrandis par des lunettes de presbyte. Elle avait des cheveux blancs coupés court, ce qui étonnait a cette époque. Elle disait qu'elle avait été la première à porter les cheveux ainsi” [263, p. 19], atunci portretul moral trebuie dedus din citat.

Lectura intertextuală contribuie la conturarea portretului moral al protagonistei: Suzanne apare ca fire romanescă, dar și romantică, care resimte nostalgia mării și a țărilor exotice, personaj înclinat spre aventură, călătorie reală/imaginară, dar, mai ales, lăuntrică. Personajul leclezian trăiește din vis, din amintire, iar recitarea segmentului de text se prezintă ca o deplângere a imposibilității de a fi cunoscut adevărul. Întreaga ființă a lui Suzanne se alimentează din conștientizarea acestui antagonism și oscilează între himeră și luciditate, dorință și fatalitate, evaziune în lumea frumosului și refugiu în propriul sine. Antiteza compozițională anunțată în textul-sursă constituie una dintre figurile dominante și organizatoare ale contextului imediat al citatului, precum și ale întregului text leclezian și afectează:

- personajele: les Européens – les migrants d’origine indienne, les coolies (deux populations qui ne se mélangent pas), Alexandre Archambau – Amalia (l’Européen et l’Eurasienne), Suzanne – Léon I (la rêveuse et le réaliste), Suzanne – Jacques (la littéraire et le médecin), Suzanne – Suryavati (la littéraire, la cultivée et la bayadère ; sympathique, terrestre, lunaire – belle, aérienne, marine, solaire), Léon I – Jacques (l’Indien et le Breton, le nomade et le terrien);
- personalitatea, exteriorizându-se dualitatea interioară (ne referim în special la Suzanne) ;
- concepte, idei, puse în antiteză: vie – mort, nuit – jour, bonheur – malheur, amour – haine, jeunesse – vieillesse, liberté – soumission, conformisme – révolte, vengeance – pardon;
- spații: terre – mer, fiecare dintre niveluri fiind, la rândul său, contradictoriu și contrastant în sine (terre: Occident – Orient, la France – l’île Maurice (la réalité et le rêve), la propriété d’Anna – Paris (le paradis perdu et la pauvreté retrouvée), l’île Maurice – l’île Plate (le bonheur et le malheur), l’île Plate = Enfer (la quarantaine) – Paradis (l’amour), l’île Plate – l’îlot Gabriel (la vie et la mort), Londres – Londres de Surya (le mythe et la réalité); mer: vie – mort, liberté – emprisonnement, délivrance – souffrance etc.);
- atitudini: mama lui Léon este metisă și este expulzată de pe insulă de către Alexandre Archambau, la fel cum sunt expulzate Ananta și Giribala: „Ce sang que l’oncle Alexandre haïssait, qui lui faisait peur, et pour cela il nous avait chassés d’Anna, il nous avait rejetés à la mer” [263, p. 212]. Acest metisaj îl preocupă atât pe naratorul Léon III, care are o atitudine diametral opusă: „Je pense à Ananta comme à quelqu’un que j’aurais connu, une aïeule dont je porterais le sang et la mémoire, dont l’âme serait encore vivante en moi. Je ne sais d’elle que ce nom, et qu’elle avait été arrachée à la poitrine de sa nourrice assassinée, à Cawnpore, pendant la grande mutinerie des sepoys en 1857” [*Ibid.*, p. 329], cât și pe Léon I, fiul unei metise, care, la rândul său, se îndrăgostește de indiana

Suryavati și această dragoste îl rupe pentru totdeauna de Jacques, fratele său: „Maintenant il me semblait que je n'avais vécu que pour cela, pour trouver Surya, et vivre avec elle dans cette faille, au milieu des rochers de Gabriel” [*Ibid.*, p. 483].

Contrastul fundamental, introdus de către intertextemul pe care îl analizăm, îl constituie opoziția: *réalité* VS *mirage*, care condiționează două atitudini antitetice, și anume: acțiune VS pasivitate, caracterizând comportamentul cuplului antonimic Léon I – Suzanne. Citatul prefigurează evoluția personajelor, realizată prin replici, gesturi, situații și **anticipează** evenimentele ulterioare în desfășurarea acțiunii. Léon este cel care înțelege că recuperarea identitară a trecutului este un fel de Fata Morgana, o iluzie în veșnică transformare, pe care nu poți pune stăpânire. Această idee se adevărește în următoarele secvențe ale textului:

„Alors tout est inventé, illusoire, comme la vie qui continue autrement quand on poursuit un rêve, nuit après nuit” [263, p. 531].

Sau:

„Ai-je poursuivi une chimère ? Aujourd'hui, au bout de ce voyage, je n'ai rien, comme avant” [263, p. 536].

În fața acestei realități, Léon ia atitudine, devenind rebelul în stare să ierte păcatul strămoșilor săi, bărbatul capabil de sacrificiu pentru împlinirea prin iubire. În opoziție cu acesta este Suzanne, prizonieră a lecturilor, victimă a maladei de care este contaminată pe insula Gabriel, fiindă incapabilă de acțiune

Din perspectiva armonizării intertextuale, considerăm că înserarea acestui intertextem în textul-țintă se produce prin „izotope metonimică” [61, p. 274], bazată pe raportul de contiguitate parte pentru întreg.

În aceeași perspectivă înscriem și următorul citat direct eliptic din textul „Birds of passage”, atribuit aceluiași autor:

„Le soir ils restent dehors, ou bien ils s'asseyent sur la jetée, et Suzanne lit des poèmes, *Birds of Passage* de Longfellow:

*Black shadows fall  
From the lindens tall,  
That lift aloft their massive wall  
Against the Southern sky...*

Et Baudelaire:

*Homme libre, toujours tu chériras la mer !  
La mer est ton miroir, etc.*



Pour la première fois sans doute il se sent fort, il sent la chaleur de l'amour, l'unité de la famille. Sur la plage de galets, ils sont couchés tous les trois, Suzanne entre les deux frères” [263, p. 31].

Segmentul de text-sursă citat nu introduce nimic mai mult decât un nou reper spațial, *the Southern sky*, care creează discontinuitatea între narațiunea propriu-zisă și pauza poetică. Acțiunea, în contextul imediat al citatului, se desfășoară în Anglia, la Hastings, visul însă transpune personajele în alt spațiu, unul sudic, care le-ar reda identitatea și libertatea. Personajele resimt chemarea „paradisului pierdut”, iar citatul, recontextualizat în textul-sursă, poate fi interpretat ca o rugăciune („*This is the cry of souls*”), care permite să scandăm interioritatea și exterioritatea exilului resimțit de către personaje. Contextul leclezian cuprinde interioritatea ontologică a exilului, care se explică prin poziționarea fizică a protagonistului: „C'est pour Léon que la ville est étroite. Les angles des maisons sont des coins qu'on enfonce dans son corps, le point de fuite des boulevards une lame qui coupe” [263, p. 31]. Orașul, o constantă narativă, după ce a apărut în ipostaza de personaj (vezi supra), devine spațiu închis, care duce la sufocare. Prin citat, se introduce motivul spațiului deschis, cel al libertății, care îl tentează, ulterior, și pe Léon II și pentru care *the Southern sky* devine „l'autre bout du monde”, iar deplasarea în spațiu este completată și de o deplasare în timp: „l'autre extrémité du temps”.

Doar lectura integrală a textului poetic permite să înțelegem dorința de evadare a personajelor și conduce spre decodarea metaforei simbolice, utilizată de către scriitorul american în calitate de titlu: *Birds of Passage*. Acest paralelism *spațiu închis/spațiu deschis*, care implică, la rândul său, un al doilea paralelism *interioritate/exterioritate*, dezvoltă o poetică a evadării.

Al doilea citat, de data aceasta din Baudelaire: *Homme libre, toujours tu chériras la mer ! / La mer est ton miroir, etc.*, urmează imediat după citatul lui Longfellow și formează un întreg colaj non-izotopic, care intrigue prin eterogenietate linguală și literară (Longfellow este autorul preferat al lui Suzanne, Baudelaire – al personajului focalizator, Léon) și transmite două viziuni diametral opuse despre libertate, fapt ce pune în evidență trăsăturile definitorii ale concepției lui Le Clézio despre libertate: libertatea-vis (Suzanne) și libertatea-acțiune (Léon I). Dacă personajele resimt același gust al libertății, ele diferă prin modalitatea de a-l pune în valoare. Identificarea acestei viziuni este posibilă doar grație unei lecturi intertextuale.

Prin acest intertextem, Le Clézio readuce în textul său analogia universală între om și mare, dezvoltă o echilibrare între cele două entități, iar adresarea: „homme libre” ne permite să determinăm prima afinitate, la care se limitează scriitorul între om și mare, cea a libertății. Adjectivul „libre” comportă o dimensiune filosofică, desemnând atât libertatea fizică, cât și pe cea spirituală și devine sinonim al infinitului, unul dintre atributele mării. Observăm că al doilea

vers nu este reluat integral, iar autorul introduce conectorul „etc.”, care, în viziunea noastră, se prezintă ca o invitație la o lectură integrală a textului lui Baudelaire, iar lectura intertextuală va permite să avansăm pe prim plan cealaltă analogie între om și mare, operată de către poetul francez în text și care semnifică profunzimea. Străfundurile abisale ale mării corespund profunzimilor insondabile ale spiritului uman. Metafora profunzimii, aplicată naratorului, reprezintă imprezibilitatea spiritului și a comportamentului său. Ca și marea, pe care o admiră și care este unul dintre leitmotivele textului leclezian, Léon este caracterizat ca o ființă zbuciumată de sentimentele sale, de pasiuni, gânduri, griji, ambiții și eșecuri. Anume conjugarea acestor două paradigme permite o lectură corectă a citatului. Prin recurgere la intertextualitate, Le Clézio exprimă viziunea sa despre omul liber. Ca și la Baudelaire, este vorba de omul care nu depinde de nimeni: nici de el, nici de cei din jur, și mai puțin de Dumnezeu.

Pentru Le Clézio, ca și pentru Ch. Baudelaire, marea este oglinda omului. Metafora mării ca oglindă (*La mer est ton miroir*) este reluată, fără a fi marcată formal în text:

„Je pense à la mer à Aden, telle que l'a vue mon grand- père, avec Suzanne et Léon, du pont de l'Ava, le matin du 8 mai 1891, la mer lisse comme un miroir sous un ciel sans nuages” [263, p. 37].

Lectorul superavizat va remarca această autocitare transformată în comparație, ca formă a intertextualității intrainseci, îl va duce spre intertextul secund(ar) – *Un coeur simple* – de G. Flaubert: „La pleine mer était brillante de soleil, lisse comme un miroir, tellement douce qu'on entendait à peine un murmure; des moineaux cachés pépiaient, et la voûte immense du ciel recouvrait tout cela”. Competența sa intertextuală îi va permite să identifice sintagma „sous un ciel sans nuages” ca fiind împrumutată din textul *Un voyage à Cythère* de Baudelaire. Prin urmare, fraza se prezintă ca un conglomerat de două citate, provenind din texte diferite.

Citatul preluat din textul baudelairian continuă lista de semnificații simbolice ale mării și invită la aventură, iar lectura intertextuală oferă piste pentru interpretarea textului: îmbarcarea pe mare semnifică fuga de sub autoritatea și tradițiile familiei și conturează imaginea unui destin nou, a unei lumi noi, a unei iubiri găsite departe de societatea pentru care fusese crescut și educat. Léon, ca și Baudelaire, se bucură pentru că a reușit să evadeze dintr-o lume, care îi impunea o viață organizată după anumite reguli și principii. Spirit rebel, el se simte pentru prima dată în aceeași stare în care este marea. Astfel interpretat, marea devine un element regenerativ și își atribuie o caracteristică a materiei primordiale, ea simbolizând lumea lăuntrică a protagonistului.

Un caz interesant de citare apare la pagina 31, când scriitorul, descriind predilecția personajului Léon I pentru poeții blestemați, citează un terțet din Baudelaire, după ce enumeră trei titluri de texte poetice: *Femmes damnées*, *Les litanies de Satan* și *L'ennemi*:

„*Ô douleur! ô douleur! Le Temps mange la vie,  
Et l'obscur Ennemi qui nous ronge le cœur  
Du sang que nous perdons croît et se fortifie!*” [263, p. 31].

Citatul, reluat în italic, ca semn distinctiv, este atribuit lui Baudelaire, dar ține de competența lectorului să identifice din care text poetic este reluat segmentul. Ortografierea cu majusculă a cuvântului *Ennemi*, care marchează o personificare, precum și citarea titlului la finele enumerării, servesc drept indicii pentru lectorul atent, care va înțelege că protagonistul, Léon I, este contaminat de spleenul baudelairian, de angoasă și, fiind astfel interpelat, se va simți amenințat de către acest inamic obscur și misterios care este Timpul. Această identificare este posibilă doar după o lectură integrală a textului-sursă. Faptul că, în text, cuvintele *Temps* și *Ennemi* sunt ortografiate cu majusculă indică niște urme intertextuale. Pe lângă acest intertext explicit, actualizat în text, lectorul poate opera cu un alt intertext virtual, neactualizat în text, dar care poate explica metafora desfășurată „Le Temps mange la vie”. Lectorul intrigat va căuta să dea o explicație acestei imagini, recurgând la intertextul mitic, care nu este altceva decât un intertext secund(ar). Timpul este vorace și mănâncă viața la fel cum zeul Saturn își devorează copiii săi când aceștia apar pe lume, adică el devorează viața. Această imagine este curentă în iconografia europeană. Cea mai cunoscută dintre ilustrările moderne ale acestei teme este tabloul lui Goya *Saturn devorându-și copiii*. Cunoaștem că Baudelaire era un amator rafinat al picturii și că el cunoștea creația lui Goya<sup>10</sup> cu care se înrudea în viziuni poetice asupra lumii. Baudelaire reia această temă și în alte texte poetice din culegerea *Les Fleurs du mal*. În *Le Goût du Néant*, de exemplu, el scrie: „Et le Temps m'engloutit minute par minute”. În articolul său *Melancholia „de la mit la știință” sau istoricul unui concept*, M. E. Osiceanu afirmă: „începând cu literatura astrologică târzie, Saturn sau Cronos, prezintă o mulțime de fețe, rămânând până în prezent «domnul melancoliei»” [180]. Astfel, polisemia timpului din textul poetic *L'Ennemi* se extinde către acest Saturn, zeu al melancoliei. Acest intertext identificat permite comprehensiunea metaforei: „l'obscur Ennemi qui nous ronge le cœur”, devenită o constantă a literaturii europene.

---

<sup>10</sup> Baudelaire scria despre Goya :

„Goya, cauchemar plein de choses inconnues,  
De foetus qu'on fait cuire au milieu des sabbats,  
De vieilles au miroir et d'enfants toutes nues,  
Pour tenter les démons ajustant bien leurs bas.”

Léon devine astfel un personaj saturnian, care, în epoca lui Baudelaire, este sinonim al melancoliei.

Elementul reglator al textului și intertextului este de natură semantică și se bazează pe izotopia angoasei și a spleenului. În textul leclezian, regăsim majoritatea componentelor semice ale plictisului baudelairian:

- întunericul și toate elementele nocturne: „Il ne sort qu'à la nuit”;
- ploaia, ceața, fumul, norii: „les quais sont noyés dans un givre pourpre” ;
- senzația de sufocare, de închidere: „la ville est étroite”, „Paris qui s'étouffe dans sa propre haleine”, „des coins qu'on enfonce dans son corps” ;
- sentimentul de solitudine, de izolare: „lui aussi, cet été-là, comme moi, passe ses journées enfermé dans une chambre d'hôtel”.

La cea de-a treia lectură, pe care am definit-o critică, lectorul va înțelege că, din multiplele soluții propuse de către Ch. Baudelaire, pentru a învinge acest disconfort existențial, personajul din textul *La Quarantaine* alege călătoria. El este antrenat într-o permanentă activitate de autodefinire și, în spirit existențialist, nu poate decât să acționeze.

**3. Citatul direct – segmentat – atribuit.** Citatul segmentat presupune includerea în textul-țintă a unor elemente separate, ce aparțin unuia și aceluiași text-sursă, marcat formal și atribuit unui scriitor. Acest fenomen, desemnat, în literatura de specialitate, prin termenul „circulare a secvențelor” [168, p. 29], se regăsește în textul leclezian. Autorul segmentează subtextul *Le bateau ivre* și dispersează segmentele lui în spațiul textual, rezervându-i lectorului un rol activ: *primo*, în atribuirea textului-sursă unui autor; *secundo*, în reconstituirea textului-sursă; și *terțio*, în constituirea sensului multiplu al textului-țintă. Autorul renunță la înserarea subtextului pe orizontala textului în favoarea verticalității, impunând revenirea permanentă la segmentele anterioare, inducând relectura și impunând, de fiecare dată, o lectură intertextuală.

Traectoria intertextuală a textului *Le bateau ivre* se realizează, considerăm, în trei etape:

1. infiltrarea intertextului: prima mișcare a intertextemului, latura indexatoare predominând asupra celei semantice;
2. ocuparea intertextuală: etapa de dezvoltare a intertextualității, de aceea semantica simbolică a intertextemului predomină asupra celei indexatoare.
3. retragerea intertextuală: etapă ce se caracterizează prin epuizarea citatului.

**Infiltrarea intertextului** se face la la pagina 30 prin menționarea titlului textului: *Le bateau ivre* și a numelui autorului: Rimbaud. Titlul cărții și lexemul „prière” devin sinonime contextuale:

„Alors, sous l'influence de son professeur M. Maureau – que Jacques avait eu avant lui, et dont grand-mère Suzanne me parlait comme si elle l'avait connu –, il lit les poètes, Richepin, Heredia, Baudelaire, Verlaine, des vers de Rimbaud, recopiés par Jacques dans les numéros de *La Vogue – Les effarés, Les chercheuses de poux, Les assis*, le sonnet des *Voyelles*, et dans l'anthologie de 1888, *Le dormeur du val*, que ma grand-mère disait avoir appris de lui. Dans *Les poètes maudits* que M. Maureau avait acheté à sa parution, il avait recopié *Le bateau ivre* sur son cahier d'écolier, et c'était comme une prière qu'il récitait chaque soir” [263, p. 31].

**Ocuparea intertextuală** începe cu pagina 50, actul de atribuire a citatului revenind cititorului:

„[...] il regarde le visage de l'homme endormi. Ce ne sont pas les divagations du malade qu'il a entendu, mais les mots qui bondissaient, dans le cahier où Jacques avait recopié les poèmes, à cause de Verlaine.

*Libre, fumant, monté de brumes violettes,  
Moi qui trouais le ciel rougeoyant comme un mur  
Qui porte, confiture exquisite aux bons poètes,  
Des lichens de soleil et des morves d'azur”* [263, p. 50].

Lectorul avizat va recunoaște, împreună cu protagonistul textului leclezian, versurile lui Rimbaud, poetul contaminat de „liberate liberă”, cu sau fără indiciul textual: „le cahier où Jacques avait recopié les poèmes”, enunțat anterior. Considerăm că citatul formează corp cu textul printr-o izotopie metaforică [61, p. 274], citatul fiind solicitat de context printr-o analogie semantică cu el. Analogia produsă între Rimbaud și protagonist condiționează integrarea acestui citat în context:

„Ces vers qui ne s'adressaient qu'à lui, rien qu'à lui, l'enfant en exil dans les rues de Paris, rêvant depuis toujours au retour, à l'île natale, au bruit des vents dans les filaos, à la prière des martins au crépuscule, à la mer en fusion chaque soir du côté d'Anna” [263, p. 51].

Din punct de vedere pragmatic, enunțul citat, prezintă doi locutori, primul fiind asimilat subiectului vorbitor al enunțului global, în timp ce al doilea este asimilat subiectului vorbitor al discursului raportat. În cazul dat, cei doi locutori se suprapun, „les divagations du malade” sunt transpuse în textul poetic de către Léon II: „les mots qui bondissaient, dans le cahier où Jacques avait recopié les poèmes”. Este vorba de o transpunere de gradul doi, deoarece naratorul nu face decât să povestească istoria unchiului său dispărut fără de urmă. Figurând ca text în text, Léon I este la fel un narator intradiegetic, deoarece istoria sa este povestită prin intermediul lui Léon II. Léon II relatează, în calitate de martor ocular, scene care s-au petrecut cu mai mult de o sută de ani înainte, dorind astfel să accentueze credibilitatea istoriei sale: „C'est comme si j'avais vécu

cela, comme si je l'avais rêvé hier" [263, p. 157]. Vom identifica, prin urmare, prezența implicită a celei de a patra voci, cea a lui Suzanne, personaj care are meritul de a fi povestit periplele celorlalte personaje. Suntem în fața unei polifonii perfecte, citatul traducând patru voci care se suprapun. Această tehnică debusolează lectorul.

Al doilea segment este înserat în text printr-o izotopie metalingvistică/axiologică. Unul dintre personajele textului *La Quarantaine*, Suzanne, comentează felul de a scrie al marelui poet Rimbaud:

„C'est un méchant ton Rimbaud, mais il a écrit de jolis vers. [...] A voix presque basse, elle a dit:

*Comme je descendais des Fleuves impassibles,  
Je ne me sentis plus guidé par les haleurs :  
Des Peaux-rouges criards les avaient pris pour cibles,  
Les ayant cloués nus aux poteaux de couleurs.*

C'était Hastings. Le cahier que j'emportait partout avec moi" [263, p.296].

Suzanne face o constatare, o explica, iar mai apoi o ilustrează printr-un catren din același text poetic *Le bateau ivre*. Astfel, se recurge la intertext pentru a demonstra că textul poetic al lui A. Rimbaud poate influența, transforma, modela o personalitate. Autorul citatului este perceput ca un pericol. Suzanne îl numește „un voyou” și știe că el este la originea îndepărtării progresive a lui Leon I de Jacques și de ea, atunci când sunt blocați pe insula Plate:

„Qui est-ce ? a demandé Jacques. – Lui ? Rien, juste un voyou. » Je suis certain que c'étaient les mots de ma grand-mère Suzanne, quand elle avait parlé de Rimbaud : un voyou. Mais plusieurs fois elle m'a lu les vers qu'avait écrits le voyou, une musique étrange que je ne comprenais pas bien, trouble comme le regard qu'il promenait sur la salle du bistrot" [263, p. 22].

Rimbaud, prin textul său, transformă personajul, îl dă posibilitatea de a renaște și de a se detașa de familie: „Mon Dieu, comme je l'ai détesté ce Rimbaud" [263, p. 295]. Citatul de la pagina 296 exersează plener funcția de pronosticare a acțiunii: în acel moment Suzanne realizează că îl va pierde pe Léon I pentru totdeauna și că el nu se va mai îmbarca spre insula Maurice, dar va dispărea totalmente, așa cum a dispărut A. Rimbaud.

Ultimul segment din textul *Le bateau ivre* se integrează în textul-țintă, la pagina 338, marcând **retragerea intertextuală**:

„Sarah Metcalfé s'est assise à côté de la tombe, dans le vent qui bouscule ses cheveux et ses haillons. Le soleil du matin brillait sur la mer belle, faisait

tout proches les îlots, l'aérolithe englouti du Coin de Mire. Et devant nous, la côte de Maurice, verte, immense, ses pics bleus coiffés de nuages. « Le pâtre promontoire au chapeau de nuées. » Le vers de Hugo m'est revenu, comme si Sarah pouvait comprendre. Et les mots du *Bateau ivre*, que Suzanne dit si bien:

*Je sais les cieux crevant en éclairs, et les trombes  
Et les ressacs et les courants : je sais le soir,  
L'Aube exaltée ainsi qu'un peuple de colombes...*

A côté de la tombe, en contrebas, parmi les rochers déchiquetés par le vent et les embruns, il y a un abri de branches mortes mal ajustées, couvertes d'un bout de toile cirée maintenue par des pierres, quelque chose comme un terrier, ou une cabane de clochards accrochée aux piles d'un pont" [263, p. 338].

Este citatul care impune cea mai dificilă recontextualizare. Una dintre constantele și originalitățile textului lui Le Clézio, în aspect formal, este integrarea, sau mai exact non-integrarea, în narațiune a fragmentelor textuale de origine diversă. Dislocarea formei textuale este marcată prin diferențierea în tipuri a caracterelor tipografice și prin punerea în pagină. Prima lectură lasă și impresia unei dislocări semantice, textul prezentându-se sub forma unui colaj non-izotop: frazele „Le soleil du matin brillait sur la mer belle” din textul-țintă și „Je sais les cieux crevant en éclairs” din textul-sursă sunt antitetice. Integrarea semantică a citatului este pe potriva lectorului cu competență de lectură medie și avansată, capabil să sesizeze convocarea, în contextul-imediat al citatului, al universalilor, cum ar fi: pământ (la tombe, les îlots, la côte, ses pics, les rochers, un abri, des pierres, un terrier, une cabane), apă (la mer) și cer (nuages). Stabilirea corespondenței între aceste trei elemente se realizează în citat: *les trombes* = eau+air, *les ressacs* = eau+terre, *colombes* = air+terre+eau. Citatul introduce în textul-țintă cel de-al patrulea element cosmogonic fundamental – focul, *éclairs*, care stă la baza întregii creații, a micro- și macrocosmosului. Dacă pământul devine forțat elementul care o caracterizează pe Sarah Metcalfé („Sarah Metcalfé s'est assise à côté de la tombe”, „quelque chose comme un terrier, ou une cabane de clochards”), aerul o caracterizează pe Suzanne (vezi supra), atunci Léon I, ca și Rimbaud, încearcă să stabilească un echilibru între cele patru elemente universale.

Contextualizate în textul-sursă, segmentele de text citate se orchestrează într-un ansamblu pentru a construi alegoria revoltei, desemnată de titlul textului: *Le bateau ivre*. Astfel, corabia devine simbolul ce-l desemnează pe Eul liric, care își deapănă propria aventura, după ce și-a ridicat ancora și s-a avântat în necunoscut, într-o lume situată dincolo de frontierele firescului, dincolo de rezistența simțurilor și a sufletului, dincolo de durere. Textul poetic se încheie pe o

dimensiune semantică care exprimă speranța într-o viață ideală, o viață simplă și inocentă, departe de tot ceea ce este josnic și degradant.

Recontextualizate, intertextemele vor permite atribuirea acestei alegorii personajului Léon I, implicit și lui Léon II. Această alegorie se declanșează simultan pe un plan psihologic (ruptura de naivitatea copilăriei: Rimbaud avea 16 ani când a scris poemul, Léon I avea 17 ani când a părăsit Rueil-Malmaison cu caietul în buzunarul mantoului; aventura maritimă este o metaforă a parcursului inițiativ spre vârsta adultă) și pe plan politic (ruptura de lumea veche, occidentală, „l'Europe aux anciens parapets”). Atât autorul, cât și Léon, refuză civilizația, asimilată impurității și exaltă natura, asociată, respectiv, purității. Strofa, recitată de poetul ajuns la maturitate, exprimă valoarea semantică a salvării lui: el a reușit să depășească condiția umană și să se salveze prin poezie. Citatul anticipează iarăși viața personajului: ca și marele poet, el va rupe relațiile cu familia sa, cu societatea, pentru a alege o altă viață, departe de civilizația franceză, o viață în care el se va simți cu adevărat stăpân al propriului destin și va fi liber.

În acest context, considerăm că o altă funcție a citatului ar fi cea **ludică** (7): citatul intrigă lectorul și îl provoacă la lectură, la un joc de decodare care, în caz că este unul reușit, ar putea contribui la constituirea/completarea unei competențe intertextuale.

Fiind vorba de un citat erudit, îi vom atribui și **funcție de argument de autoritate** (8), adică de a împrumuta celui care citează ceva din autoritatea sursei, care este, în mod implicit elogiată și (re)consacrată. Această funcție este deosebit de importantă, fiindcă citatul, intensificând veridicitatea relatării, îi conferă autenticitate. „Citatorul” oscilează între tendința de a se identifica cu celălalt și dorința de a spune prin citare că „celălalt spune asta, nu eu”. Astfel, el poate prelua diverse identități, prin disocierea între subiectul enunțului și subiectul enunțării. Privit din această perspectivă, citatul este o variantă a repetiției interdiscursive, o formă a dialogismului și a discursului polifonic bahtinian. În felul acesta, prin citat se actualizează o relație între două texte, dar și o relație între „două sisteme, fiecare compus dintr-un text și un subiect” [28, p. 56].

Funcția dominantă a citatului dat rămâne însă cea **textualizantă** sau **de structurare** (9) a textului și **de orientare a lecturii**, citatul contribuind atât la asigurarea coeziunii, cât și a coerenței textuale. Citatele din textul-sursă *Le Bateau ivre*, care apar de-a lungul textului-țintă, contribuie la înscrierea și menținerea ideii de dezorientare, de pierdere a reperelor. O bună parte din ocurențele textuale creează valoarea semantică a unui vapor lipsit de orientare:

„Sur notre radeau de basalte, nous glissons lentement vers la vie nouvelle,  
vers notre mère. Nous sommes enfants du rêve” [263, p. 468-469].



La pagina 471, autorul subliniază și mai evident caracterul dezorientat al deplasării, prin recurența lexicală:

„Alors nous dérivons lentement sur notre radeau de lave, dans la nuit, au hazard” [263, p. 471].

Observăm însă că „notre radeau de basalte” se transformă în „notre radeau de lave”, segmentul „nous glissons lentement” trece în „nous dérivons lentement”, iar sintagma „vers la vie nouvelle” devine antonim contextual pentru sintagma „dans la nuit”, care indică dezorientarea, sem reluat în lexemul „hazard”. Călătoria efectivă, la fel ca și cea imaginară sau compensatorie, prezintă deci semnele degradării. Intertextul rimbauldian dirijează lectura spre ideea unei călătorii problematice: corabia din textul poetic rimbauldian, care altădată „a dansé sur les flots”, degradează într-un vapor „frêle comme un papillon de mai”.

Autorul citează sursele sale, fapt ce denotă încă o dată intenția de a pune în aplicare principiul intertextualității. Segmentarea și inserarea cu dexteritate a acestui tip de citate face din Le Clézio un artizan al verbului sau „un homme à ciseaux” [28, p. 27], metafora lui A. Compagnon pretându-se bine spiritului textului leclezian. Pe de altă parte, acest tip de citat exploatează pe larg rolul activ al cititorului, care, în loc să deconstruiască textul, așa cum o face, de obicei, pentru o mai bună înțelegere, trebuie să-l re-construiască.

**3.1.2.2. Citatul direct – atribuit parțial.** Vom identifica aici două cazuri posibile:

- citatul este atribuit unui autor, fără a se preciza sursa;
- citatul este atribuit textului-sursă, numele autorului nefiind precizat.

Majoritatea citatelor din această categorie sunt cele atribuite unui autor. În această categorie includem citatele care constituie replica unor personaje, iar atribuirea citatului este operată de către narator. De exemplu, în cadrul unei analepse repetitive, care evocă vara la Hastings, Suzanne recită primele patru versuri dintr-un text scris de Baudelaire:

„Elle a récité le poème de Baudelaire:

*Quand, les deux yeux fermés, en un soir chaud*  
*[d'automne,*  
*Je respire l'odeur de ton sein chaleureux,*  
*Je vois se dérouler des rivages heureux*  
*Qu'éblouissent les feux d'un soleil monotone...”* [263, p.294].

Intertextul este identificat prin numele autorului, dar nu este localizat. Lectorul curajos și curios va atribui versurile textului poetic *Parfum exotique*. Citatul înlocuiește dialogul între personaje. Prin citate se stabilește adevărata comunicare între personajele textului. Citatul este

motivată narativ, el constituie replica unui personaj plasat în situație de enunțare de către o instanță narativă superioară și este solicitat prin analogie semantică cu contextul. Înserarea acestuia se produce prin „izotopie metaforică”, în terminologia lui L. Jenny [61, p. 274]. Prin el se reia tematica timpului, a dragostei, dar, mai ales, cea a visului și a evadării. Catrenul nu mai conservă caracterul său anecdotic, ci capătă un aspect vizionar, el transformându-se într-un tablou exotic. Suzanne, grav bolnavă, mai speră că va ajunge pe insula Maurice, care devine, în urma lecturii intertextuale, simbolul unui paradis exotic, la care visează personajul și unde totul pare a fi ideal, unde domină pacea, inocența și armonia. Prin urmare, referentul primar la care trimite textul și care se actualizează în memoria lui Suzanne este insula Maurice, desemnată prin sintagma „des rivages heureux”. Considerăm că acest citat exercită **funcție referențială** (9) și **caracterologică**, contribuind la caracterizarea psihologică a personajului. Deoarece personajul este plasat în situație de enunțare de către o instanță narativă superioară, vom afirma că citatul este integrat prin izotopie narativă.

Întrucât prin această strofă Suzanne i se adresează lui Léon I și se insistă asupra acestui detaliu, considerăm că textul impune un al doilea nivel de lectură intertextuală, dictat de versul doi al textului baudelairean. Textul poetic *Parfum exotique* deschide ciclul de texte consacrate lui Jeanne Duval – *la Vénus Noire* – și este considerat unul dintre rarele poeme „fericite” în textul lui Baudelaire. Parfumul femeii iubite este leitmotivul imaginilor și al senzațiilor descrise în text. Puterea magică a parfumului corpului feminin inspiră poetul, care părăsește treptat realitatea, iar contururile dulci ale corpului amantei se transformă în maluri ondulate, ce se întind la nesfârșit, nesupunându-se timpului. Această interpretare a sensului textului, actualizată în memoria intertextuală a lectorului, îi va permite să-l identifice ca referent pentru indexicalul/deicticul „je” pe Léon I, iar indexicalul/deicticul „ton”, care precede substantivul „sein” și care anunță subiectul feminin, va avea ca referent pe Suryavati, iubita protagonistului. „Les rivages heureux”, în această interpretare, vor desemna insula Plate, paradisul insular unde protagonistul a cunoscut iubirea adevărată, inocentă originară. Intertextul convocat poate fi confirmat și prin câteva repere supratextuale: textul *Parfum exotique* a fost inspirat atât de călătoria autorului în Mascareigne, un arhipelag în Oceanul Indian, format din câteva insule, printre care insula Maurice și insulele adiacente ei, adică insula Plate inclusiv, cât și de legătura dintre Charles Baudelaire și Jeanne Duval. Pasiunea lui Léon I pentru versurile lui Baudelaire, unul dintre poezii blestemați, prefigurează marginalitatea sa, iar acest citat, astfel decodat, anunță dispariția lui, asumându-și o **funcție de anticipare** a destinului personajului. Léon se va transforma, va renunța la originea sa și la casa mitică, pentru a-și crea propria sa familie cu o *paria* indiană.

În cele ce urmează, ne propunem să ilustrăm cel de-al doilea tip de citat din această sub-categorie, care este atribuit unui text-sursă, autorul nefiind indicat în text:

„Je lis **The Song of Hiawatha** comme si c'était un conte pour enfants, sans signification cachée, simplement une musique de mots, pour faire rêver. Parfois il me semble que je lis interminablement le même passage.

*Can it be the sun descending  
O'er the level plain of water?  
Or the Red Swan floating, flying,  
Wounded by the magic arrow,  
Staining all the waves with crimson,  
With the crimson of its life-blood...* [263, p.309]

Atribuirea acestui citat scriitorului american poate fi făcută prin inducție: ca și celelalte citate în limba engleză, fragmentul dat este un citat din Longfellow. Un alt indiciu textual: „j'ouvre son petit livre bleu-noir” – va readuce în memoria textuală a lectorului numele autorului unicei cărți de pe insulă. Lectorul cu o competență intertextuală medie va atribui acest citat lui Longfellow după lectura titlului, *The Song of Hiawata* fiind cel mai reprezentativ text al poetului american.

În cazul dat, funcția dominantă a citatului pare a fi cea **poetică** (10). Citatul poetizează proza. Lectorul rămâne sedus de antiteza creată de autor pentru a surprinde imaginea ciclică a timpului, de metafora lebedei rănite, care colorează apa în purpuriu cu sângele ei. El va stabili o comunicare interioară între elementele textului-țintă și cele ale textului-sursă: „la lumière qui change”, „la nuit” // *the sun descending*; „la mer” // *plain of water*; „la barière de corail”, „les gasses mélancoliques”, „augrette” // *the Red Swan*. Relectura citatului însă va lărgi orizontul de așteptări al lectorului superavizat, care va tinde să vadă în Léon un Hiawata, iar descrierea acestui apus de soare îi amintește personajului de seara în care a văzut-o pentru prima dată pe Suryavati: „Sa silhouette debout au milieu du largon comme une sorte d'aigrette” [263, p. 309]. Hiawata și-a ales soție dintr-un trib străin, nerespectând interdicția mamei. Léon va dispărea împreună cu frumoasa indiană, chiar dacă fratele său Jacques îi interzice cu vehemență. Deja la această etapă, lectorul va fi capabil să vadă în Léon, un rebel care se pronunță împotriva separării între occidentali și indieni. El va distruge frontiera trasată de autorități (cum ar fi Véran de Véreux), pătrunde în lumea lui Suryavati, valorizând astfel lumea marginală a *paria*: cei ce se află în afara castelor și care sunt lipsiți de orice drepturi. În virtutea logicii asemănării sau a analogiei, citatul și textul leclezian au aceeași izotopie, adică sunt coextensive sau coreferențiale.

Remarcăm faptul că această strategie de revelare incompletă este esențială pentru funcționarea textului ca entitate autonomă.

**3.1.2.3. Citatul direct neatribuit.** De obicei, majoritatea citatelor pe care le întâlnim în textele literare sunt totalmente neatribuite: citate care nu sunt introduse prin nici o marcă lingvistică (verb introductiv, nume propriu etc.), dar pot fi demarcate prin mărci tipografice (ghilimele, italic, paranteze, etc.).

Nu este însă și cazul lui Le Clézio. Unicul citat totalmente neatribuit în *La Quarantaine* este folosit pentru a descrie decorul urban agresiv și ostil personajului, aflat mereu în căutare. În acest scop, autorul citează direct arhicunoscutele versuri ale lui Verlaine:

„Un jour, après m’avoir lu: «Il pleure dans mon coeur comme il pleut sur la ville », elle m’a raconté ce qui s’était passé ce soir-là, rue Saint-Suplice, quand Amalia était morte, et que mon grand-père était entré dans la taverne. »”[263, p. 20].

Citatul neatribuit este asimilat integralmente de către textul-țintă, înserarea lui realizându-se prin „izotopie sintactică” [61, p. 274], pentru că citatul este legat sintactic de fraza care îl include. Semantica simbolică a acestui citat predomină asupra celei indexatoare. Observăm că segmentul de text este modificat formal, fiind prezentat într-o singură frază și între ghilimele. Numele autorului apare la pagina 23, dar nu se indică nici un element care ar pune în corespondență acest nume cu cele două versuri citate anterior. Melancolia lui Verlaine este în armonie cu cea a lui Suzanne și cea a peisajului parizian. Versurile poetului pun accentul pe relația locutorului cu universul fizic și, în același timp, semnifică relația cu universul spiritual. Tristețea absolută pune stăpânire și pe Léon, îl deposedează de el însuși și îl transformă în l’*autre* Léon. Astfel citatul anticipează cele două rețele lexico-semantice, în jurul cărora se va organiza textul: cea a umanului, care se descompune în univers fizic („Amalia était morte”) și în univers mental (être sūr, rêver, souvenirs), și cea a microcosmosului parizian, asociat cu noaptea, cu culoarea neagră și cu sărăcia („il faisait nuit”, „il pleuvait peut-être”, „les rues noires, piquées de pluie”, „quelque chose de sombre et de pauvre”, etc.). Stabilirea acestor rețele semantice determină relațiile structurale, care comandă textul, mai întâi în lumea umană percepută din interior spre exterior, iar apoi din exterior spre interior, determinând naratorul Léon II spre acțiune. Dezechilibrul interior îl forțează să plece spre descoperirea orizonturilor îndepărtate, cele ale libertății.

Deoarece această stare este explicitată în continuarea textului, considerăm că, în cazul dat, citatul are atât *funcție ornamentală* (11), cât și o *funcție etică* (12), în sensul retoric al termenului: trimiterea intertextuală exteriorizează cultura personajului și pune accentul pe etosul său. Citatul intertextual contribuie la stabilirea unui dialog între personaj, autor și lector, pentru că el actualizează cunoștințele enciclopedice ale lectorului, făcând apel la tezaurul comun.

Aceși funcție o poate avea și citatul cu atribuire parțială, utilizat pentru a descrie coasta insulei Maurice, verde, imensă, cu vârfurile albastre coafate de nori: „Le pâtre promontoire au chapeau de nuées” [263, p. 338], atribuit lui V. Hugo și care, adresat unui interlocutor necompetent, Sarah Metcalfe, nu prezenta nici un interes. Anume această precizare: „Comme si Sarah pouvait comprendre” [Ibid] ne provoacă spre o lectură intertextuală integrală a textului hugolian. Deși versurile sunt recunoscute cu ușurință de către lectorul cu o competență medie de receptare, interpretarea lui este destul de dificilă: ideile și temele variate se împletesc și se cheamă în ecou pentru a traduce ceva perceptibil, dar anevoios din punct de vedere al recunoașterii. Înserat în acest context, intertextemul dă textului o dimensiune romantică, fantastică și simbolică. Léon, asemeni lui V. Hugo, devine un păstor de nori, care visează, iar coasta mult râvnită simbolizează sfârșitul exilului. Izolarea meditativă a celor doi se înscrie într-un decor marin. Citatul-intertextem colaborează atât la construirea textului, cât și la afirmarea identității naratorului/autorului și a culturii sale. Notăm că V. Hugo a scris acest text poetic în timp ce era în exil pe insula Jersey.

Din punct de vedere pragmatic, elipsa intertextuală folosită de către Le Clezio nu este altceva decât un joc de incitare a cooperării lectorale. Cititorul este provocat să identifice de unul singur sursa citatului și, în felul acesta, să-și actualizeze competența, să-și testeze sau să-și completeze orizontul de cultură. Este și un mod de a estima lectorul prin implicația că acesta posedă competența intertextuală prevăzută de autor.

**3.1.2.4. Citatul indirect.** Următorul tip de citate este reprezentat de către citatele indirecte, traduse dintr-o altă limbă. Menționăm că citatul tradus nu poate fi niciodată repetarea literală a textului-sursă, chiar dacă efortul traducătorului este unul maxim. Interesantă ni se pare înserarea citatului din textul cântecului indian *Lalli lug gaya*<sup>11</sup>, citat segmentat, dispersat de-a lungul textului, în variante succesive. Primul vers din acest text este citat la pagina 191, marcând infiltrarea intertextului. Înserarea citatului se realizează printr-o izotopie metonimică de natură narativă: personajul Suryavati este cea care fredonează cântecul în limba originalului, sanscrita:

„Elle dit des mots dans sa langue, comme une prière, ou une chanson: *Lalli lug gaya, Chhurm, kala lug gaya...*” [263, p. 86].

Prin această tehnică a intertextualității, textului-sursă i se atribuie o dimensiune misterioasă, provocatoare. Prin păstrarea limbii textului-sursă, care este limba secretă a Domilor,

---

<sup>11</sup> Dimensiunea intertextuală a cântecului a fost studiată, în termeni de motiv intertextual, de către M. Borgomano [22], S. Bertocchi [18] *et alii*.

niște hoți și vagabonzi [263, p. 220, 423], scriitorul insistă asupra diferențelor culturale, asupra modului diferit de a gândi și de a vedea lucrurile al personajelor.

Traducerea citatului se face abia la paginile 201-202:

„C'est la première fois que Giribala a entendu cette chanson, et il lui a semblé que chaque parole entraînait en elle pour toujours, comme si elle était chargée d'un sens mystérieux :

*Chhurm, kala, chalo gul layé*, voleur, ô voleur, viens, entrons dans cette demeure, enlève tes *chakkal*, prends tout, *bhinté, bagelé*, allume le *ghasai*, et toi, *litara*, jette la boule de terre, le *neola*, si tu entends un bruit ! *Kajjachamaa*, un espion te guette ! *Thipja* ! Cache toi ! *Palwé hoja* ! Gare à toi ! *Kainkar kar* ! Jette une motte de terre ! *Lalli lug gaya, Kala lug gayé*, le vol est fini et le voleur est mort !” [263, p. 201-202].

Din punct de vedere cantitativ, traducerea aderă destul de fidel la original: textul este tradus cuvânt cu cuvânt, dar traducerea este incompletă. Le Clézio adoptă o soluție lingvistică interesantă, prin care se produce dramatizarea textului-sursă, care este transformat și asimilat de textul-țintă: cuvintele, desemnând realități fizice și culturale specifice indienilor autohtoni, sunt transpuse fără nici o schimbare, colate în ansamblul textului-țintă, formând corp cu acesta. Din lipsa unei tradiții lingvistice și culturale corespunzătoare în comunitatea europeană, această traducere poate contribui cu greu la înțelegerea textului. Cititorul poate doar să aproximeze din context semnificațiile cuvintelor în sanscrită. În lipsa detaliilor suplimentare, această operație transformațională poate fi interpretată de lector ca deschiderea personajului central spre alteritate, spre străin, spre celălalt. Ideea de acceptare a străinului și chiar de interiorizare a culturii celuilalt este transmisă, în continuarea textului, tot prin recurgerea la intertextualitate: „Elle m'a appris des mots, pour m'entendre les répéter, *churm*, voleur, *chalo gui laiyé*, entrons dans la maison” [*Ibid.*, p. 407]. Exersând și o funcție intrinsecă activității de citare, cea **metalinguală** (13), citatul analizat explică problema rolului limbii de comunicare între cele două lumi. Eroina textului vorbește o franceză „sans accent” [*Ibid.*, p. 92], prin urmare Léon Archambaud, spre deosebire de Robinson Crusoe sau Gulliver, de exemplu, nu are nevoie să-și impună limba lui. Din contra, el este cel care preia limba băștinașilor. Astfel, posedarea a două limbi îi oferă eroului două moduri diferite de a vedea lumea și de a gândi, franceza fiind orientată înspre civilizație, normă, rațional, iar limba Domilor înspre tradiție, libertate, senzual.

Dacă, în majoritatea cazurilor, elementele intertextuale contribuie la decodarea și construirea sensului textului, citatul dat înserează în text o zonă obscură, exotică, învăluită de mister. Intertextul nu este absorbit în textul leclezian, el este colat, autorul reușind astfel să valorizeze elementul eterogen. Pătrunderea lui Léon într-o lume care nu-i aparține poate fi

interpretată ca un furt sau răpire fericită pentru protagonist, dar identică prin semnificație cu moartea lui pentru ceilalți din familia Archambau. Citatul este reluat, prin parafrază, la pagina 474 pentru a confirma această ipoteză și nu mai poetizează existența personajelor. Cuvântul „voleur”, reluat de 17 ori în text în limba franceză și de șapte ori în limba sanscrită, face referință la marii demnitari ai Insulei Maurice, Léon fiind un anticolonialist.

Retragerea intertextului se produce la pagina 474:

„Pour moi, ou pour l'enfant qui va naître, l'enfant qu'elle porte dans son ventre. *Lalli*, la chanson de Kala, qui est entré sans bruit dans la maison. Il enlève ses chaussures, il allume sa lampe, et il dit à son aide, dans un murmure: *Litara*, veille et n'oublie pas de jeter la boule de terre s'il vient un danger... *Kaja chamaa*, un jat te guette! *Thip Jaa!* Cache-toi! *Lalli Lug Gaya!* *Chhurm, kala lug gaya!* ! Ton vol est fini, et le voleur est mort!”

Lectorul superavizat va constata un nucleu, structurat pe grila de lectură „vol”, care este identificat la nivel paratextual. Remarcăm legătura acestei rețele izotopice cu citatul epigraf, care asigură coerența textului și unitatea lui tematică:

*Au crépuscule de cet âge  
quand tous les rois seront des voleurs  
Kalki, le Seigneur de l'Univers,  
renaîtra de la gloire de Vishnou.*

Baghavat Purana, I, 3,26

Léon s-a transformat, treptat, într-un „voleur”, care și-a atribuit particularitățile băștinașilor. Menționăm că numele pe care Surya îl dă personajului este „Bahi”, ce, în traducere, înseamnă „frate”. Cuvântul consună cu „Lalli”, adică „voleur”. Jocul intertextual îi atribuie personajului o nouă identitate, manifestată prin acțiuni, comportament, prin deciziile luate: el nu va părăsi insula, așa cum o va face familia sa. Lectorului îi revine un rol important în configurarea acestui personaj. Complexitatea sa, datorată, în mare parte, recurgerii la intertx, nu va fi percepută decât de un lector avizat și superavizat. Prin neglijarea intertextului, lectura va fi una limitativă, lipsită de nuanțe.

Utilizând citatul parafrizat cu traducere parțială, Le Clézio incită spiritul critic al lectorului, îi acordă libertatea, dar mai ales responsabilitatea interpretării și îl invită să participe la construirea sensului, ceea ce implică disponibilitatea de a se deschide către alte culturi și către alte limbi.

În concluziile la acest paragraf, putem afirma că citatul este, cum nu o dată s-a observat, extrem de bogat ilustrat în textul lui Le Clézio, care îl evidențiază destul de clar, prin așezarea în pagină și prin marcarea grafică (italic, ghilimele). Eterogeneitatea intertextuală premeditată face

ca polifonia textului să se traducă într-un fel de compoziție corală. Varietatea citatelor izolate denotă erudiția scriitorului. Cele mai frecvente sunt citatele care se raportează la literatură, ele ocupând câteva pagini și prezentându-se ca secvențe de două sau trei citate. Citatele cu referire la epistemologia științelor, filosofie, medicină, botanică formează secvențe mai scurte, dar rămân concentrate.

Relațiile pe care citatele semnalate le instaurează cu cotextul imediat al textul-țintă sunt variate. Am identificat citate pe care le putem califica drept neutre, deoarece fără de ele textul leclezian nu manifestă o atitudine activă. Prezența acestor citate poate fi justificată prin scrupulul bibliografic al scriitorului. O altă categorie de citate se relaționează în contradictoriu cu textul-țintă: textul leclezian emite o anumită apreciere (pozitivă sau negativă, de acceptare sau de respingere) a textului-sursă. În unele cazuri, textul leclezian se transformă în metatext pentru textul-sursă. În alte cazuri, textul-sursă este chemat să se constituie în metatext al textului-țintă. Intertextualitatea are, în ambele cazuri, o **funcție metatextuală** (14).

### 3.2. Actualizarea lecturii intertextuale prin referință

Referința nu figurează în tipologia relațiilor de coprezență propusă de către G. Genette. Majoritatea cercetătorilor o identifică cu aluzia sau o definesc ca tip particular de citat (A. Compagnon). O altă categorie de cercetători abandonează termenul, pentru a nu se concentra decât asupra „formeii cele mai conforme (*citatul*) sau celei mai lașe, explicate variabil (*aluzia*)” [79, p. 241].

Noi vom lua poziția cercetătoarei N. Piégay-Gros [95], care operează o distincție terminologică fundamentală între cele trei intertexteme și vom privi referința ca intertextem, actualizator al intertextualității explicite, ce trimite la alt text, marele Text universal, prin anumite indicii textuale, cum ar fi numele autorului, titlul textului, numele personajului, fără a reproduce textul-sursă.

Referința stabilește o relație *in absentia*, de aceea ea se prezintă ca intertextem privilegiat când este vorba de a trimite lectorul la un text, fără a-l convoca literalmente.

Referința este o constantă în textul *La Quarantaine*. Lectorul descoperă cu ușurință că scriitorul francez intercalează referințe literare, mitologice, folclorice și publicistice. Obiectivul utilizării referințelor este de a face prezente textele, iar materialitatea suportului este, deseori, menționată: „les recueils de poésie” [263, p. 20], „son cahier d’écadier”, „un morceau de papier” [*Ibid.*, p. 136], „un petit livre bleu et noir” [*Ibid.*, p. 308], „un calepin noir, lié par un galon rouge” [*Ibid.*, p. 448].



De cele mai multe ori, referința se face în contextul lecturii, a recitării sau a conversației, punând în relație personajele. În această ordine de idei, referința, la fel ca și citatul, va avea o **funcție caracterologică**. Un studiu calitativ al referinței permite atestarea următoarelor forme de referință, în majoritatea cazurilor marcate tipografic, când sunt utilizate de către autor:

1. Referința la numele unor autori ce aparțin câmpului literar universal. Prin referințe net diferite, scriitorul francez caracterizează personajele textului său. Referințele intertextuale sunt transparente în cazul lectorului cu o competență de receptare maximală, și opace, în cazul lectorului cu o competență intertextuală minimală.

Rezultatul primei lecturi este mai mult de natură cantitativă și constă în identificarea unor liste de nume, care caracterizează predilecțiile personajelor textului. Astfel:

- lista preferințelor personajului Suzanne se compune din următoarele referințe: Shelley, Longfellow, Hugo, Heredia, Verlaine [*Ibid.*, p. 20];
- cea care denotă pasiunile personajului Léon I, implicit și pe cele ale lui Léon II: Richepin, Heredia, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud [*Ibid.*, p. 30];

Observăm deja o pasiune împărtășită a celor două personaje pentru textele autorilor Heredia și Verlaine.

La cea de-a doua lectură, după operații logice de contextualizare a referințelor intertextuale atestate, lectorul le va recontextualiza, prin identificarea semelor inerente/afereente dominante. Tabelul următor reprezintă rezultatul acestor operații:

Tabelul 3.1. Analiza referințelor intertextuale în textul *La Quarantaine*, scris de J.-M.G. Le Clézio

Personaj	Referința intertextuală	Contextualizare	Recontextualizare (sem preluat)
Suzanne	- Shelley	- unul dintre cei mai importanți poeți ai romantismului englez; a realizat o complexă operă poetică, remarcabilă prin conținutul ei social și filozofic, prin accentul pus pe latura revoluționară a romantismului; în poezia lirică, autorul depășește problematica individuală, integrând fapte, idei și emoții personale într-un vast cadru natural, cu care stabilește o permanentă comuniune.	- /romantisme/, - /communion avec la nature/, - /émotion/;
	- Longfellow	- reprezentant al romantismului american; a scris o lirică idilico-elegiacă, alternând, într-o expresie cantabilă, celebrarea cuceririlor	- /romantisme/, - /contemplation/, - /mélancolie/;

	civilizației cu înclinația către contemplația melancolică;	
	- Heredia	- poet francez parnasion, maestrul modern al sonetului francez, sonetele sale fiind printre cele mai frumoase din literatura modernă și caracterizându-se printr-o armonie deosebită, prin vers perfect, șlefuit ca o piatră prețioasă;
	- Hugo	- titanul romanismului francez caracterizat prin măreția fabuloasă a imaginației și prin îndrăzneala inovatoare a limbajului poetic, fiind considerat și cel mai mare fenomen al literaturii franceze
	- Verlaine	- simbolist francez, cu o viziunea dramatică asupra lumii, cunoscut prin înclinația către melancolie, prin căutarea armoniilor. Verlaine cultiva o lirică a sentimentelor intime, a variatelor stări sufletești, într-o atmosferă crepusculară și vagă.
<b>Léon I Léon II</b>	- Richepin	- e o celebritate franceză, atât prin talentul său puternic de scriitor, cât și prin viața sa originală și zbuciumată. Opera sa e bogată, plină de o viață intensă, mai mult bizară, întotdeauna strălucitoare și captivantă, în care își exprimă simpatia față de oamenii umili. Caracteristice pentru arta sa sunt: limba savuroasă, cu elemente neologice, argotice.
	- Heredia	- vezi supra
	- Baudelaire	- „poète maudit”, care s-a desprins decisiv de poezia romantică a declarațiilor și a emoțiilor în favoarea poeziei moderne a simbolurilor și a sugestiilor; primul poet care a scris despre Paris ca o persoană condamnată să trăiască, zi de zi, în oraș; cea mai de seamă dovadă a originalității sale a fost să „reprezinte puternic și esențial omul modern” în toată complexitatea sa fizică, psihologică și morală. Practic, este unicul poet al Parisului monden.
	- Verlaine	- vezi supra

		- /sentimentalisme/;
- Rimbaud	- figură centrală a poeziei moderne, precursor al simbolismului; o viață de peregrinări și vagabondaj.	- /voyage/, - /refus/, - /farniente/, - /vagabondage/.

Referința intertextuală, în acest caz, exersează și o **funcție semantică** (15) și caracterologică, iar lectura intertextuală permite decodarea și interpretarea comportamentului personajelor.

2. Referința la titlurile unor texte literare, atribuite unui autor concret:

- Léon face referință la textele lui Rimbaud: *Les effarés*, *Les chercheuses de poux*, *Les assis*, *Le dormeur du val* [*Ibid.*, p. 30] și cele ale lui Baudelaire: *Femmes damnées*, *Les litanies de Satan* [*Ibid.*, p. 31].

Dacă la prima lectură, titlurile evocate nu sunt decât niște mărci formale ale dialogismului intertextual, la cea de-a doua lectură, intertextemele colaborează la construirea sensului multiplu al segmentului textual care le încorporează. În plan conceptual sau tematic, în terminologia lui J. Courtès[31, p. 35], considerăm că, sub efectul intertextului, în textul-țintă se actualizează tematica societății, a orașului, a mizeriei, a sărăciei.

Prin contextualizarea intertextemelor în cauză, descoperim că anume axa semantică „l'individu dans la société”, pe care o vom nota prin litera S, invocată în fiecare dintre cele trei texte ale lui Rimbaud, vizează situația individului în societate și se articulează, orientate fiind în două direcții: S1 „soumission de l'individu à l'ordre établi” și S2 „liberté de l'individu/refus de l'ordre établi”. Proiectând aceste diagonale în careul semiotic, propus de către J. Courtès și A. J. Greimas [31], obținem următoarea schemă:

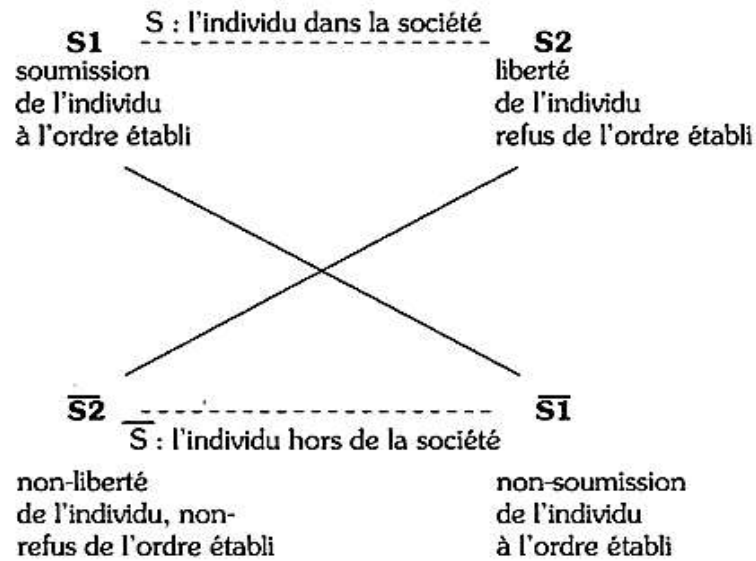


Fig. 3.1. Careu semiotic, reprezentând axa semantică „l'individu dans la société”, în textul *La Quarantaine* de J.-M. G. Le Clézio

În textul *Les Effarés*, Rimbaud descrie tabloul mizerabil al unei străzi din Paris, făcând apel la diverse simboluri, ce marchează dimensiunea: de la mizerie la frustrarea maternă, trecând prin anti-clericalism. Libertatea individului și respectarea ordinii sociale prestabilite se opun: personajul liric alege libertatea.

Textul *Les chercheuses de poux* exprimă relațiile ambigui ale personajului cu lumea exterioară. Conștientizarea alterității sale nu-i permite Eului liric să se integreze în spațiul social prefabricat, de aici rezultă și revolta.

Individul din societatea burgheză din textul *Les assis* este criticat pentru că a optat pentru non-libertate și supunere. El este reprezentat ca o creatură monstruoasă, semi-om – semi-scaun, care simbolizează materialismul societății, conformismul, imobilismul, frica de necunoscut, de nou, de schimbare.

Recontextualizate, intertextemele formează un palimpsest în care orașul, mizeria, conformismul, revolta, libertatea se suprapun semantic. Le Clézio reia aceeași temă și prezintă lectorului un Paris, care nu mai este încăpător pentru protagonist (vezi supra). Părăsirea Parisului semnifică, prin prisma lecturii intertextuale, obținerea libertății.

Opoziția /non-liberté/ - /liberté/, preluată din cele trei texte-sursă, generează, în cotextul imediat al textului-țintă, două rețele semantice, care formează următoarele două paradigme:

/non-liberté/ → /soumission/

/liberté/ → /non-soumission/

*ville étroite*  
*givre pourpre*  
*enfermé*  
*chambre d'hôtel*  
*ne pas sortir*  
*Paris*  
*s'étouffe*  
*haleine*

*errer*  
*mer (x3 fois)*  
*ciel sans nuage*  
*vent tiède*  
*vague*  
*fort*  
*chaleur de l'amour*  
*unité de la famille*  
*plage de galets*

Lexemului *Paris*, căruia i se atribuie conotație disforică puternică, i se opune lexemul *mer*, cu o puternică conotație simbolică euforică. Marea e cea care desemnează deschiderea, libertatea, infinitul, eternitatea. Acestei opoziții, anunțate de intertext, i se adaugă interferența dintre lumea exterioară (orașul) și lumea lăuntrică (populată de către autorii preferați, amintiri și idealuri).

Semnificația profundă a textului leclezian apare, în mare parte, grație intertextului, care anunță victoria individualului asupra instituționalului, victoria unui *effaré*, care s-a revoltat contra celor denumiți „les assis” de către Rimbaud și care, în textul *La Quarantaine*, desemnează reprezentanții Ordinei morale și ai Sinarhieii, printre care se numără și membrii familiei Archambau. De asemenea ea desemnează privațiunea de libertate, conformismul, materialismul, interzicerea aspirațiilor către ideal, către elevarea omului și a sufletului și refuză viitorul [263, p. 30].

Lectura intertextuală situează textul în lista textelor ce abordează tematica orașului și permite identificarea unui intertext secund(ar), constituit din textele *Les Misérables* de V. Hugo (imaginea unui Paris mizerabil), textele culegerii *Le Spleen de Paris : Petits poèmes en prose* de Ch. Baudelaire, textul *Spleen (LXXV)* din culegerea *Les Fleurs du Mal*, care descrie imaginea unui oraș mizerabil, ce provoacă tristețea și cauzează plictisul, dezgustul poetului – *le spleen*.

3. Referința la titlul unei culegeri de texte sau la titlul unui text literar, fără a se preciza autorul:

- *Les poètes maudits* [*Ibid.*, p. 30] este cartea de căpătâi a lui Léon I; *L'invitation au voyage* [*Ibid.*, p. 295] este textul pe care Léon I îl recită pentru Suzanne și care, după părerea ei, este cel mai frumos text din câte a auzit vreodată: „je n'avais jamais rien entendu de si beau” [*Ibid.*].
- *Splendeurs et misères des courtisanes* și *Mille et Une Nuits* [*Ibid.*, p. 137] sunt două texte din care se inspiră personajul focalizator pentru a-i descrie lui Surya viața occidentală.
- *Le lac* este textul care îl caracterizează pe Jacques și care este calificat de către Suzanne ca fiind „cette horreur” [*Ibid.*, p. 295].

#### 4. Referința indirectă la un text, prin evocarea personajului:

- Léon I preferă să-i vorbească lui Suryavati despre personajul lui Ch. Dickens, Pickwick [*Ibid.*, p. 181]. Cititorul superavizat va recunoaște în el personajul primului text scris de către autorul englez și numit *The Pickwick Papers*, un Alter Don Quijote de la Mancha, și va înțelege că acesta este personajul ideal, care ar putea conduce tânăra indiană în călătoria ei inițiativă și ar permite să illustreze moravurile bătrânei Anglii. Invitat la o lectură intertextuală, cititorul va fi capabil să înțeleagă că, deși textul, ca și cel al lui Balzac *Splendeurs et Misères des courtisanes*, la care trimite Le Clézio anterior, se vrea unul realist, recontextualizat, el își pierde funcția sa de mimesis: Léon I îl utilizează pentru a-i prezenta lui Suryavati o societate occidentală, care, după el, nu este reală, care nu există decât în imaginația autorilor realiști și pe care Surya o crede veritabilă:

„Je lui parle de la réalité, les rues, à Paris, ou à Londres, la pluie, le froid, les appartements chauffés par les poêles à charbon. Ce que j’ai vu à Londres, dans le quartier d’Elephant & Castle – le nom la fait sursauter, ainsi il y a des châteaux et des éléphants en Angleterre ! Mais je vois bien que ce n’est pas cela qu’elle veut entendre. Elle a une expression triste et déçue. Alors je lui parle de ce qui n’existe pas, l’Angleterre qui la fait rêver [...]” [263, p. 137].

- Le Clézio utilizează sinecdoxa atunci când face referință la textul *Robinson Crusoé* scris de Daniel Defoe și numește personajul Robinson:

„Il me semble que je suis Robinson à l’instant où il découvre les limites de son domaine, entouré par l’infini de l’Océan !” [263, p.340].

Robinson este invocat și în fragmentul unde autorul îl descrie pe Jacques:

„Avec sa barbe mal taillée, ses cheveux trop longs collés sur son cou, sa chemise déchirée et ses souliers gris de poussière, il ressemble à Robinson sur son île” [263, p.245].

- Léon I se vrea un Edmond Dantès, personajul din *Contele de Monte Christo* de A. Dumas:

„Ce n’est pas de la tristesse ni du découragement que je ressens, mais de la colère, de la rage. Je voudrais exercer une vengeance implacable contre ceux qui nous ont exilés. Je voudrais revenir sans qu’ils le sachent, sous un autre nom, avec un autre visage, et briser leur orgueil, faire tomber leurs demeures, leur honneur, comme Edmond Dantès” [263, p. 211].

Aceste referințe nu sunt marcate tipografic în text, dar ele se prezintă ca adevărate „agramaticalități” sau urme intertextuale, de aceea, pentru înțelegerea corectă a textului, lectorul

este obligat să iasă în spațiul intertextual. Doar astfel va fi capabil să deducă faptul că, la fel ca și personajele la care face referință autorul, personajele lecleziene sunt reprezentanți marginali ai societății, niște orfani care, nefiind acceptați de societate, sunt pedepsiți și marginalizați. Această acumulare de referințe la personaje solitare accentuează statutul protagoniștilor Jacques și Léon I, Amalia și Suzanne, Ananta și Suryavati, orfani care au părăsit țara din cauza că au fost marginalizați.

5. Referința la titlul unei reviste:

- o pagină din *Illustrated London News*, prima revistă ilustrată din lume, este unicul element care o leagă pe Suryavati de originile sale, de lumea occidentală, pagină care îi creează o imagine distorsionată despre această civilizație. Reiterarea acestei referințe [*Ibid.*, p. 136, 152, 168, 404] relevă importanța ei și impune lectorul să descifreze această trimitere intertextuală.
- *Le Cernéen* [*Ibid.*, p. 515] asigură legătura între Anne și Jacques, implicit prezentându-se ca ultimul mijloc de legătură materială între Léon II și insula Maurice.

Pornind de la de la articolul *Perspectiva textului infinit: Borges, de la intertextualitate la hipertext*, semnat de Prus [189, p. 327], putem afirma că referința, în textul leclezian, este multiplă și polivalentă. Ea poate actualiza: dialogism intertextual unitar (referința la un text), dialogism intertextual plurivectorial (referințe la un autor, deci la toate textele care constituie opera sa), dialodism intertextual hipermultiplu (referință la textul universal), dialogism intertextual absolut (referință la semnificația infinită). Lectorul este, parafrazându-l pe J. L. Borges, cel care îmbogățește textul.

Textul autorului francez invită la o lectură relațională, valorificând plener cunoștințele lectorului. Intertextul creat prin intermediul acestui intertextem are mai mult o **funcție enciclopedică** (12) și, aplicând schema care reflectă modelul teoretic al realizării lecturii multiple a textului prin prisma dialogismului intertextual, la unul din exemplele de referință analizate, vom obține o configurație destul de interesantă, ilustrată în anexa 4.

### 3.3. Actualizarea lecturii intertextuale prin aluzie

Prin definiția sa lingvistică, aluzia este un procedeu care se bazează pe implicit și pe analogia cu ceva cunoscut: eveniment, personaj, text, etc. pentru a ilustra o idee. Din punct de vedere al funcționării interioare, procedeul este o „relație metaforică” între textul-sursă și textul-țintă, dar mai presus de orice, aluzia constă în imaginea produsă de combinația metaforică în

mintea lectorului. Grație acestei modalități de funcționare, intertextualitatea permite o gestionare foarte economă a sensului: prin utilizarea minimală a unităților formale, textul produce maximum de sens. Dar pentru această, ea solicită cooperarea lectorului.

Așa cum menționam anterior, aluzia este un intertextem sau o reluare a unui element textual prin care se face referire, în mod implicit, la alt text, fără a perturba continuitatea textului în care este integrat.

Dacă citatul și referința apar în cadrul textului ca intertexteme declarate, marcate formal, în praesentia, atunci aluzia este un intertextem nedeclarat, ambiguu, de cele mai multe ori nemarcat formal. Ea are întotdeauna un caracter indirect și poate fi considerată o metaforă în absentia.

Analiza pe care am efectuat-o ne-a permis identificarea unor indicatori relevanți ai aluziei, care conduc spre o lectură intertextuală a textului:

#### 1. Indicatori ortografici.

Ortografierea eronată a cuvântului latin *Phoenix rubricauda* [263, p. 133], ar putea fi percepută, de către o categorie de lectori, drept greșeală de scriere. Pentru o altă categorie, această greșeală semnificativă, care nu poate fi, nici într-un caz, atribuită ignoranței instanței auctoriale, face explicită aluzia la mitul despre pasarea Phoenix, care, în ansamblul textului, este foarte sugestivă. Cuvântul apare ortografiat corect la pagina 509: *Phaethon rubricauda* și este reluat de nenumărate ori în text prin sinonimul „paille-en-queue”, numele curent al faetonului. Această apariție poate fi justificată, credem, prin intenția autorului de a proiecta acțiunea într-un spațiu mitic, care nu devine realitate decât în momentul când protagonistul renaște din propria cenușă, regăsindu-și identitatea.

Printre argumentele care justifică prezența aluziei la textul mitic, menționăm că în textul-țintă faetonul este deificat direct: „En Afrique il parait que ce sont des dieux” [*Ibid.*, p. 133], „dieux ailées” [*Ibid.*, p. 363] și indirect, prin menționarea, în aparență anodină, a denominării științifice în latină, enunțate mai sus. Mitul lui Phoenix, pasărea mistuită de flăcări, care renaște din cenușa sa și care, în literatura și cultura modernă, simbolizează viața de după moarte, puterea de supraviețuire, focul și divinitatea, care se actualizează în textul leclezian prin conturarea unei izotopii articulate în baza semului dominant: /feu/: *soleil, chaleur, lumière, flamme, foudre du soleil, brasier, brûler, brûlant, brulé, brûlure, cendre.*

#### 2. Indicatori lexicali:

La nivelul figurativ al textului leclezian, descrierea faetonului se compune din trei elemente recurente, care pot fi identificate cu ușurință, chiar de la prima lectură a textului de către un lector cu competență de lectură medie:



- primul element trimite la talia neobișnuită a penelor, care constituie coada păsării, ideea realizându-se textual cu o constanță formală și anume: recurența adjectivului „long”;
- al doilea element oferă precizări vizând modul de viață al acestei păsări: faetonul este o pasăre marină, care trăiește în regiunile calde, tropicale;
- al treilea element insistă asupra particularităților anatomice ale păsării: este o pasăre zveltă, de talie mare, având cea mai mare parte a penajului de culoare albă, numai capul, aripile și coada fiind, în cazul dat, roșiatice: „[...] j’ai vu pour la première fois les pailles-en-queue, qui volent lourdement contre le vent en traînant derrière eux leurs banderoles rouges” [263, p. 75].

Această prezentare a păsării, adăugată deificării, este, considerăm noi, o aluzie la albatrosul din textul poetic *L’Albatros*, scris de Ch. Baudelaire. Prezumția este confirmată de atestarea, în nenumărate reprize, a verbului „traîner”, folosit pentru a califica mișcarea păsării. Faetonii, precizează textul, sunt maiestuoși, dar neîndemânatici:

„Ils sont majestueux et maladroits, gênés par la longue plume rouge qui flote derrière eux comme une banderole” [263, p. 133].

Aluzia la textul baudelairian declanșează raportul intertextual, care, la această etapă a textului, este implicit, dar care devine mai insistent la paginile 361-362, unde scriitorul evocă pătrunderea omului în lumea păsărilor:

„Les pailles-en-queue volent au-dessus de nos têtes, en désordre. [...] Ils sont magiques et maladroits, avec leurs plumes couleur d’écume et les longues banderoles rouges. [...] l’un d’eux marche vers nous, l’air menaçant [...], il voudrait nous faire peur, mais sa démarche est grotesque, cahotante, il ressemble à une poule en colère. [...] Ces oiseaux qui semblaient si grands dans le ciel, avec leurs longues ailes blanches en forme de lame de faux, [...] sur la terre sont petits et sans défense, à peine plus grands que des pigeons” [263, p. 362].

Prezența textului baudelairian este incontestabilă, la cea de-a doua lectură, iar urmele acestui intertext sunt atestate atât la nivel figurativ, cât și la nivelul tematic al textului-țintă:

*La Quarantaine*  
*Les pailles-en-queue volent au-dessus de nos têtes*  
*grands dans le ciel*  
*leurs longues ailes blanches*  
*maladroits*  
*sur la terre sont petits et sans défense*  
*sa démarche est grotesque*

*L’Albatros*  
*Qui suivent [...] le navire*  
*rois de l’azur*  
*ses ailes de géant*  
*maladroits*  
*Exilé sur le sol au milieu des huées il est*  
*comique et laid*

Considerăm că, în ambele texte, opoziția figurativă centrală este de natură spațială: *ciel/terre*. Intertextul baudelairian, actualizat prin aluzie, introduce în textul-țintă un alt contrast figurativ important: /*géant*/ VS /*infirm*/, prezent explicit în textul-țintă. Acestei opoziții i se asociază a treia opoziție figurativă implicită: /*idéal*/ VS /*spleen*/, deoarece cerul aduce viața faetonului, iar pământul este aducător de moarte. A patra opoziție figurativă actualizată în textul leclezian sub influența intertextului este cea care opune /*nature*/ și /*culture*/ – opoziție socială. În această optică intertextuală, faetonul, Surya și Léon aparțin naturii, iar toate celelalte personaje ale textului aparțin culturii. La nivel tematic, situăm următoarele opoziții: /*liberté*/ VS /*emprisonnement*/, /*originalité*/ VS /*trivialité*/, /*infini*/ VS /*univers clos*/, /*supériorité*/ VS /*médiocrité*/, /*idéal*/ VS /*spleen*/, /*poésie*/ VS /*réalité*/, /*vie*/ VS /*mort*/.

La a treia lectură analizăm axiologia figurilor și temelor introduse de intertext. Opozițiile sunt formulate în așa fel încât primul termen e cel considerat de către textul-țintă euforic, iar al doilea – disforic. Problema ideologică principală a textului este poziționarea lui Léon în unul dintre aceste patru spații identificate, cărora le-am atribuit o serie de semnificații. În text, trecerea de la spațiul negativ la cel pozitiv ia forma dispariției: „je suis *l'autre* Léon, celui qui a disparu pour toujours” [263, p. 21]. Textul valorizează deci natura, care se opune culturii. Precizăm că Léon preferă să rămână pe insulă, departe de civilizația occidentală. Albatrosul sau faetonul sunt ipostaze simbolizatoare ale protagonistului.

Prin evocarea intertextului baudelairian, conotația euforică, atribuită faetonului de către intertextul mitologic, este anihilată. Treptat, pasărea încetează de a simboliza fuziunea elementară și caracterul ciclic al timpului, pentru a revela, din contra, ruptura între diversele entități ale universului. Lectura intertextuală permite identificarea lui Léon cu faetonul, care, la rândul său, devine un simbol al libertății absolute, un supraviețuitor al intemperțiilor. Intertextuală reia motivul rebelului, al însingurării omului superior printre cei mediocri, cât și cel al eroului răzvrătit, angajat în marile prefaceri și revolte sociale.

Un alt caz de utilizare a aluziei, în calitate de conector intertextual, este atestat în descrierea lui Suryavati. Autorul textului face aluzie la celebrul mit despre Venus/Afrodita, zeița de o frumusețe neasemuită, simbol al pasiunii, al dragostei, sub forma ei fizică, și al plăcerii simțurilor. Identificarea aluziei intertextuale este pe măsura cititorului cu o competență de lectură medie și maximă. Potrivit mitului, Venus se naște din spuma mării, așa cum a fost descris episodul de Hesiod în *Teogonia*. Asocierea protagonistei cu elementu acvatic sau maritim este demascată prin punerea în valoare a decorului în care ea apare: Surya „marchait sur l'eau” [263, p. 87], „disparissant dans le nuage d'embruns” [*Ibid.*, p. 88]. Izotopia mării este reluată în spațiul textual: „elle marche au milieu des vagues” [*Ibid.*, p. 112], „la déesse de la mer glissant sur la

surface des eaux” [Ibid., p. 420]. Un atribut indispensabil al zeiței sunt florile, simbol al primăverii, al renașterii, al regenerării. Surya este mereu înconjurată de „fleur d’eau” [Ibid., p. 108], „fleurs roses” [Ibid., p. 133], „fleurs d’écume jaune” [Ibid., p. 185], „fleurs parfumées” [Ibid., p. 378]. Identificăm, în text, prezența unui alt atribut indispensabil personajului mitic, mărul, simbol al fertilității: „«– Qu’est ce que c’est? », ai-je demandé. Elle m’a regardé avec étonnement. «Eh bien, des pommes d’amour»”. Suryavati, asemeni Afrotitei, este identificată, uneori, cu apa, alteori cu focul, fiecare element contribuind la deificarea lui. Suryavati reia, alternându-le, caracteristicile soarelui și ale mării. Această proprietate se lasă lecturată cu o insistență particulară în evocările numeroase ale hainelor purtate. Cele două piese principale ale ținutei vestimentare sunt un sari de o nuanță turcoaz, completată de o eșarfă roșie. Culoarea fularului, menționată în text în mod special, este explicit asociată cu elementul incandescent, atunci când naratorul vorbește despre acest element vestimentar ca despre un șal arzând: „châle flamboyant” [Ibid., p. 427]. Simbolismul solar nu mai creează dubii. Mitemul asigură dialogismul virtual al textului leclezian cu textile Antichității clasice. Ne referim, în acest sens, la *Teogonia* lui Hesiod; *Iliada* și *Odiseea*, opere scrise de Homer; la *Eneida* lui Virgiliu; *Metamorfoze*, operă scrisă de Ovidiu. Semnificația simbolică „fertilitate, putere generatoare” constituie un vector intertextual între textul *La Quarantaine* și „Poemul naturii” semnat de Lucrețiu. Dialogismul intertextual intersemiotic poate fi explicat prin intertextul comun constituit atât cu tabloul *Nașterea zeiței Afrodita/Venus* al lui Botticelli, capodoperă care se referă la Puterea Feminină Sacră care animează Universul, cât și cu seria de tablouri semnate de Lucas Cranach, *Venus și Amor*, care pun accentul pe ipostaza maternă a zeiței, pe plenitudinea perfectă a formelor sale. Lectorul cu imaginație picturală va identifica numaidecât acest dialog.

O altă aluzie mai puțin marcată, dar importantă pentru comprehensiunea textului, este cea care trimite la mitul lui Isis, zeița vieții și a magiei, a căsătoriei, și fidelității, simbolul armoniei matrimoniale. Dialogismul textelor este asigurat de motivul șalului. Atribut indispensabil al zeiței Isis, șalul se înscrie în tematica secretului și a destăinuirii și trimite la arhetipurile căutării și ale inițierii. Conform *Dicționarului de mituri literare* de P. Brunel, Isis este „una dintre marele figuri ale arhetipului căutării” [23, p. 786-794]. Prin acest mitem, textul va dialoga cu poemul *L’Aube* de A. Rimbaud și cu textul lui G. Flaubert *La tentation de Saint Antoine*. Motivul vălului este unul central în poezia romantică, Isis simbolizând „zeița pe care un văl o apără de profan”, imagine atestată la Nerval, Hugo, Baudelaire. În textul *La Quarantaine*, vălul este un atribut vestimentar care permite afit voalarea personajului: „le châle fait une ombre sur son visage” [Ibid., p. 90], „cache seon visage et ses cheveux” [Ibid.], „la couvre entièrement” [Ibid., p. 33],

cât și devoalare a misterului: „Suryavati écarte son foulard” [*Ibid.*, p. 110, 270]) sau își scoate fularul: „elle ôte son foulard” [*Ibid.*, p. 91].

În cazul intertextului mitic, se produce o reiterare a segmentelor textuale care trebuie interpretate prin prisma vremurilor contemporane. Prin recurgerea la intertext, se produce o analogie între antic și prezent, o reîntoarcere la sursă.

O aluzie, care nu poate scăpa atenției lectorului, trimite la idiolectul poetic al lui Rimbaud:

„Parfois il me semble que c’est moi qui ai vécu cela. Ou bien que je suis l’autre Léon, celui qui a disparu pour toujours, et que Jacques m’a tout raconté quand j’étais enfant” [263, p. 20].

Agramaticalitatea, în sensul acordat acestui cuvânt de către M. Riffaterre, este marcată formal prin ortografierea în italic a cuvântului *autre*. Fraza este o aluzie tacită, mai ușor sau mai greu identificabilă, la faimoasa formulă a lui Rimbaud: „Je est un autre” din textul *Lettre du voyant* cu modificarea gramaticală și lexicală a textului-sursă, fapt comandat de noul cotext de întrebuintare. Astfel, credem că este un citat parafrazat, care rămâne marcat formal și care, în textul lui Le Clézio, este modificat gramatical. Lectorul îl va identifica pe Léon II cu Léon I, iar pe acesta din urmă cu A. Rimbaud. Putem afirma că intenția lui Le Clézio este de a-l interioriza pe marele poet francez în corpul lui Léon I, adică de a-l interioriza sieși. Rețeaua intertextuală este consolidată în mai multe segmente textuale:

1. Celui que je cherche n’a plus de nom. Il est moins qu’une ombre, moins qu’une trace, moins qu’un fantôme. Il est en moi, comme une vibration, comme un désir, un élan de l’imagination, un rebond du coeur, pour mieux m’envoler [*Ibid.*, p. 32].
2. „J’aime à croire qu’il [Léon I] a ressemblé à celui que Jacques avait rencontré dans son enfance, le voyou du bistrot de Saint-Sulpice au regard embrumé de haine et d’alcool qui pouvait écrire des mots si légers. Alors comme le voyageur sans fin, comme l’empoisonneur de Harrar, il ne pouvait pas vieillir. Il devait rester éternellement, magnifiquement jeune, pénétré d’une flamme invincible” [263, p. 530].
3. „Peut-être que comme Rimbaud, à qui j’ai voulu qu’il ressemblât, sa vie est devenue sa légende” [*Ibid.*].

Formula, devenită mitică, a lui Rimbaud oferă o cheie originală de lectură: există întotdeauna ceva în noi care ne scapă și ne împiedică să ne identificăm perfect cu cel care se exprimă prin noi. Eul care scrie sau vorbește nu este niciodată simplul decal al personalității noastre. De aici, ca și în cazul lui Rimbaud, apare necesitatea personajului de a se regăsi, de a se

cunoaște perfect, de a-și inspecta profund lumea interioară pentru a avea sentimentul de plenitudine. Pentru a putea relata istoria sa, Léon trebuie să-și cunoască rădăcinile și să se autocunoască. Aceasta i-ar permite să acceadă la o nouă scriitură. Ca și Rimbaud, personajul-narator este în căutarea unei noi forme, care ar permite persoanei fizice să se transforme în personaj, iar scriitorului să devină scriitură. În această optică, intertextemul actualizează natura autobiografică a textului *La Quarantaine*, fapt semnalat de mai mulți cercetători: G. de Cortanze, [29], R.-E. Dreve [36], M. Labbe [69], J. Jarlsbo [57], V. Page-Jodlowski [90]. Istoria lui Léon, care trasează originile familiei Archambau, este o transpunere a istoriei familiei lui J. M. G. Le Clézio, care a trăit pe insula Maurice până la începutul secolului al XX-lea. Am putea afirma ca intertextemul înserează o lectură modelată pe ecou. Intertextualitatea modifică, în diegeză, atât raportul text-sursă – text-țintă, cât și natura relațiilor: text propriu – scriitor, text – narator 1, text – narator 2, narator 1 – narator 2, text-sursă – scriitor, text-sursă – narator 1/narator 2, scriitor – lector, lector – narator 1/narator 2 etc.

Recurgând la această aluzie, Le Clézio își găsește, în mulțimea de texte citite, un dublu, un Alter Ego, o imagine în oglindă, cu care se identifică și cu care dialoghează în mod simbolic. Intertextualitatea, actualizată prin aluzie, ne pune la dispoziție chei de lectură, care permit lectorului să înțeleagă numeroase influențe, căutări intelectuale, ce caracterizează creația lui Le Clézio. Autorul se pliază pe un personaj literar preconstruit, căruia îi atribuie trăirile personale, se regăsește într-un segment textual preexistent, pe care îl încorporează în textul său și se înstrăinează de el însuși, apropiindu-se de celălalt. Anume această aluzie permite conturarea definitivă a imaginii lui Rimbaud, care devine un personaj mitic, ce se plasează în text ca personaj, dobândind un caracter realist.

Putem astfel conchide că specificul aluziei constă în trimiterea indirectă către alte texte, făcând apel la inteligența și memoria lectorului. Aluzia depinde, mai mult decât oricare alt intertextem, de efectul de lectură. Le Clézio este un maestru al stilului aluziv. Autorul recurge la intertextualitate cu o vizibilă încredere în succesul comunicării, fapt care explică popularitatea lui. Lectorul leclezian se simte apreciat, sesizând că scriitorul îi acordă rolul de co-autor, partener inteligent al cărei complicitate este solicitată periodic.

Schematic, reprezentăm modelul lecturii multiple, actualizat prin aluzie, în anexa 5.

### 3.4. Concluzii la capitolul 3

1. Studiarea particularităților funcționale a trei intertexteme identificate: citatul, referința și aluzia, care asigură realizarea dialogismului plurivectorial al textului-țintă cu textul/textele-sursă la două dintre potențialele niveluri de analiză a textului – paratextual și intratextual – a validat viabilitatea și fiabilitatea modelului teoretic elaborat în cadrul acestei cercetări.
2. Am dedus că citatul este concretizarea maximală a intertextualității. Citatul reprezintă un intertextem, perceput de către lector ca segment de text străin inclus, în mod voluntar, de către autor în textul propriu, care perturbază dezvoltarea lineară a textului și care își găsește motivația ce-l integrează în textul-țintă în afara acestuia, adică în spațiul intertextual. Raportat la unitățile textului (din perspectiva abordării funcțional-lingvistice), citatul variază între citatul-lexem și citatul-text. În dependență de nivelul textual la care a fost studiat citatul, am identificat două tipuri de citat: paratextual și intratextual. Oriunde ar fi plasat, citatul este direct sau indirect (criteriu – natura citării); atribuit, atribuit parțial sau neatribuit (criteriu – gradul de atribuire unui autor sau unui text); integral, eliptic sau fragmentat (criteriu structural); citat în limba textului-țintă, citat într-o altă limbă, citat tradus (criteriu – natura codului lingvistic).
3. Referința a fost definită ca intertextem, actualizator al intertextualității explicite care trimite la alt text, marele TEXT universal, prin anumite indicii textuale, cum ar fi numele autorului, titlul textului, numele personajului, fără a reproduce textul-sursă. Ea stabilește o relație *in absentia*, de aceea a fost prezentat ca intertextem privilegiat, atunci când era vorba de a trimite lectorul la un text, fără a-l convoca literalmente. Am discriminat între referința completă și cea parțială, referința directă și indirectă, prin evocarea unui personaj.
4. Analiza particularităților funcționale ale aluziei la nivel para- și intratextual a permis să deducem că ea este un intertextem sau reluare a unui element textual, prin care se face referire, în mod implicit, la alt text, fără a perturba continuitatea textului în care este integrat. Funcționarea aluziei se bazează pe sugestie, ambiguitate, subtilitate, pe ne-declararea sursei, a cărei identificare ține de competența cititorului. Analiza textului leclezian ne-a permis să identificăm aluzii literare (Rimbaud // Léon I Archambau // Léon II ; Lamartine // Jacques // Le Clézio, Jules Verne // Julius V éran); aluzii mitologice (profane: paille-en-queue // pasărea Phoenix, Suryavati // Venus, Léon I // Prometheus; religioase: Vishnou).
5. Având la bază gradul de literalitate și explicitate a intertextemelor analizate, am ajuns la elaborarea următoarei scheme rezumative, care permite unele disocieri importante în definirea celor trei intertexteme analizate și care situează la poli extremi citatul și aluzia,

referința fiind o formă intermediară, atât prin gradul de explicitare și intenție cât și prin gradul de integrare în textul-țintă:

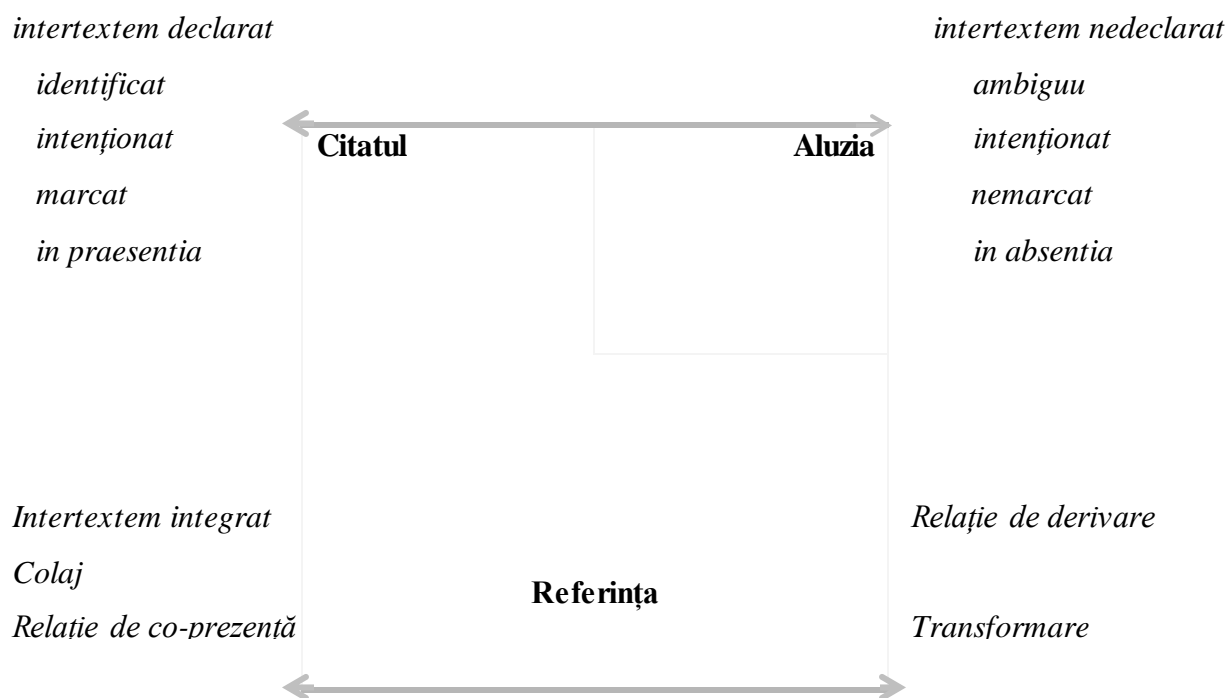


Fig. 3.2. Disocierea între citat, referință și aluzie.

6. Menționăm în concluzii că lectura intertextuală este o activitate perceptivă complexă, de comprehensiune, interpretare și valorizare a sensurilor multiple, de integrare a textului în intertext. În actul de lectură, așa cum o percepem noi, textul există în cadrul unei largi relații cu alte texte, realizate prin intermediul intertextemelor, care orientează lectura. Lectura intertextuală, ca tip specific de lectură multiplă, se desfășoară, în opinia noastră, în trei etape. La prima etapă, lectorul recunoaște intertextemul care asigură dialogismul textului-țintă cu intertextul/intertextele-sursă. Reperarea conectorilor intertextuali în corpusul de lucru stabilit a fost posibilă grație prezenței în textul-țintă a unor indici lingvistici (numele autorului, titlul textului-sursă) și tipografici (diferențierea în tip, format sau culoare a caracterelor tipografice; diferențiere prin punerea în pagină: diferențe de câmp, de spațiu între rânduri; diferențiere prin punctuație: sublinieri, ghilimele, paranteze, două puncte). Identificarea citatului n-a creat probleme, dat fiind faptul că acesta a fost, deseori, acompaniat de indicații de cadru mediator, precum: *selon*, *d'après*, *pour*, *conformément à* etc., modalizate printr-un timp verbal (cum ar fi condiționalul optativ) sau prin alegerea unui verb de atribuire a citatului. Identificarea aluziei intertextuale a fost mai dificilă, fiind, mai ales, pe măsura lectorului cu o competență maximală de receptare. Printre indicatorii aluziei,

care conduc spre o lectură intertextuală, am remarcat: indicatori ortografici (de exemplu: *Phoenix rubricauda* pentru *Phaethon rubricauda*; *Le Petit Napperon rouge* aluzie la *Le Petit Chaperon rouge*, *Richard III n'aura pas lieu* aluzie *La Gerre de Troie n'aura pas lieu etc.*), indicatori lexicali, conotațiile. La cea de-a doua lectură, hermeneutică, s-a reconstituit sensul intertextemelor separate în lumina întregului și vice-versa. La această etapă, lectorul a operat activități de decontextualizare – contextualizare – recontextualizare a intertextemului. Prin *decontextualizare* am desemnat operația mentală de extragere a intertextemului din contextul imediat al textului-țintă, prin *contextualizare* înțelegem operația mentală de identificare a sursei și a sensului original al intertextemului, iar prin *recontextualizare* – totalitatea modificărilor formale și semantice ale intertextemului operate în cadrul textului-țintă. Un enunț, înscris într-un alt ansamblu textual, este supus unei activități transformatoare. Prin urmare, lectorul trebuie să aplice o nouă strategie de lectură, derivată dintr-un alt text. În optica intertextuală, nu trebuie să calificăm un text drept un produs finit, ci drept un fenomen circular și temporal, ale cărui legături interne formează un mozaic inepuizabil. Intertextualitatea nu acceptă lectura de consum și lectorul pasiv. La a treia etapă, conceptualizată ca lectură critică, lectura intertextuală contribuie, în opinia noastră, la valorizarea textului. Astfel, lectura intertextuală se transformă în lectură integratoare, fiindcă integrează textul individual în Textul universal și, în același timp, asigură dialogul dintre textul literar și textul cultural, devenind astfel culturalizantă.

7. Analiza mecanismelor de realizare a lecturii intertextuale a pus în valoare unele funcții ale intertextemelor și, prin urmare, ale actului de lectură intertextuală, după cum urmează: funcție caracterologică, funcție de pronosticare a structurii lexico-semantice a textului, funcție informativă, funcție orientativă, funcție poetică, funcție estetică, funcție etică, funcție denotativă, funcție ludică, funcție pragmatică, funcție ornamentală, funcție literarizantă, funcție culturalizantă.



## CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

**Problema științifică importantă soluționată în domeniul de investigație** rezidă în argumentarea modelului de lectură multiplă a textului, fapt ce a contribuit la explicarea modului în care lectorul reacționează la parcursurile interpretative circumscrise de către actualizatorii lecturii intertextuale, în vederea comprehensiunii, interpretării și criticii sensului multiplu al textului.

Cercetarea premiselor epistemologice și metodologice care au ghidat demersul investigativ al cercetării noastre, precum și analizele efectuate permit formularea unor **concluzii generale** și a unor potențiale **direcții de cercetare**, care nu pretind, în nici un caz, la exhaustivitate sau la epuizarea problematicii discutate.

Direcțiile și perspectivele contemporane de investigație promovate în teoria textului, teoria lecturii, estetica receptării etc. contribuie substanțial la reînnoirea și extinderea instrumentarului de analiză a textului. Prin abordarea conceptului de text din perspectivă inter- și pluridisciplinară, am obținut un model integrator de analiză, apt a ilustra interacțiunea intertext – text – lector și a argumenta, într-o lucrare de sinteză, aspectele problematice ale textului, intertextualității și lecturii. Deși teoria literară și teoria lecturii propun lucrări notorii în domeniul lecturii intertextuale, metodologia analizei textuale, dezvoltată în această cercetare, are meritul de a integra perspectiva lingvistică de analiză. Prin conjugarea concepțiilor disciplinelor interesate de text am evitat reducăionismul analizelor monodisciplinare.

Prin raportare la teoriile ce vizează caracterului semnic al textului, am definit *textul* ca **entitate semiotică, de natură lingvistică, caracterizată prin textualitate și transtextualitate, parte a unui proces de comunicare, pentru care și prin care se constituie ca (macro)semn sau complex semnic verbal și ca purtător al sensului multiplu.**

Recunoașterea statutului semiotic al textului ne-a permis: 1) să explicăm fenomenele de natură sintactică, semantică și pragmatică pe care le implică performarea unui text; 2) să argumentăm dialogismul text – text, instituit pe parcursul interlecturii; 3) să descriem relația text – lector, stabilită în timpul lecturii multiple a textului.

Realizarea obiectivelor concrete ale primei direcții a condiționat considerarea textului ca una dintre cele mai complexe unități semiotice. Incluzând textul în categoria obiectelor semiotice, i-am recunoscut atât valoarea de (macro)semn verbal, cât și cea de sistem semiotic

verbal, dar nu ultimul în ierarhia entităților semiotice verbale, deoarece intertextul este calificat de către cercetătorii în domeniu ca unitate superioară textului.

Am susținut ideea că textul se constituie ca semn conform triadei semiotice, ceea ce înseamnă că are un semnificant, un semnificat și un referent. Semnificantul reprezintă o structură materială, perceptibilă (sunetele, literele), semnificatul – o structură abstractă, care trimite la un referent, de natură lingvistică sau extra-lingvistică. Aceste identificări au fost reluate și aplicate în paginile tezei la studiul intertextualității și al actualizatorilor ei, care își găsește mijloace de manifestare atât la nivelul semnificantului (recurența unor forme lexicale, sintactice, figuri retorice, metaplasme, metataxe), cât și la cel al semnificatului textului (prin recurența temelor, motivelor, ideilor, metasememelor, metalogismelor). Am constata că, în abordarea textului, problematica referentului se deplasează de la structuri la procese, iar referențialitatea textului este de natură dinamică. Un text poate avea în calitate de referent un alt text (sau parte a lui). În acest caz, semnul-text devine el însuși referent, și putem vorbi despre o referință dublă, pe care am desemnat-o prin termenul de „inter-referențialitate”.

Componentele conceptuale din definiția textului ne-au permis identificarea a două trăsături distinctive: textualitatea și transtextualitatea. Am urmărit, în mod deosebit, fenomenul transtextualității, descris ca sistem deschis de relații, întreținute de către text cu factorii de paratextualitate, inseparabili de factorii de arhitextualitate și intertextualitate. Instrumental, în realizarea acestui obiectiv, a fost modelul propus de către G. Genette, care teoretizează fenomenul transcendenței textuale. Din cele cinci tipuri de relații transtextuale identificate de cercetător, am reținut doar trei, metatextualitatea și hipertextualitatea fiind considerate forme ale intertextualității.

Luând în considerare paradigmele teoretice elaborate de J. Kristeva, R. Barthes, A. C. Gignoux, N. Piégay-Gros, S. Rabau, Th. Thlitis, C. Hăulică, M. Mureșanu Ionescu, S. Vultur, E. Mihăilă, I. Guțu, E. Ungureanu, A. Grati, Gr. Canțaru, precizându-le și situându-le în perspectiva textului literar, am definit *intertextualitatea* ca **relație plurivectorială a textului cu alte texte/cu textul infinit universal, reflectată la nivel de formă și/sau conținut prin interferențe, convergențe, paralelisme actualizate prin variate forme și procedee lingvo-poetice – intertexteme – în baza unei lecturi și competențe specifice**. Prin delimitarea acestei realități transtextuale, am confirmat ideea că textul poate fi explicat, interpretat și evaluat doar în raport cu un corpus de texte, iar sensul nu mai este o funcție a textului, ci a intertextului și este întotdeauna multiplu.

Deoarece problema clasificării intertextualității continuă să provoace permanente discuții, am delimitat criteriile de departajare a tipurilor de intertextualitate. Prin raportarea la unul dintre multiplele criterii de clasificare, am conchis că intertextualitatea poate fi: *puternică/slabă, explicită/implicită, progresivă/regresivă, internă/curentă/externă, generată de autor/generată de lector, intenționat practică/involuntară*. Posibilitatea lărgirii și colaborării criteriilor de clasificare a intertextualității conferă acestei probleme un caracter mereu deschis.

În baza cercetării, am dedus că intertextualitatea este unul dintre factorii declanșatori ai lecturii multiple a textului. Această categorie a textului condiționează pluralitatea sensului. Lectura multiplă este înțeleasă, pe paginile lucrării, ca ***totalitatea activităților perceptive, cognitive și metacognitive, de identificare, interpretare și critică a intertextemelor, efectuate de către lector în scopul comprehensiunii, interpretării și evaluării sensului multiplu al textului.***

Identificarea, interpretarea și evaluarea intertextemelor este pe potriva lectorului cu anumite competențe de lectură, care tinde spre lectorul avizat sau chiar superavizat. Acest tip de lector este deținător al unei competențe lingvistice, care include competența textuală și al unei competențe enciclopedice, care conține, în mod obligatoriu, o competență intertextuală. Lectorul care realizează o lectură intertextuală este unul activ, cooperant, fiindcă i se cere să contribuie la construirea sensului textului.

În activitatea de lectură multiplă, actualizată prin intertexteme, comportamentul lectorial se eșalonează pe trei niveluri. La un prim nivel, lectura este orientată spre identificarea intertextemului, care asigură dialogismul textului-țintă cu intertextual său. La această etapă, se realizează comprehensiunea sensului, iar lectura multiplă este un sistem specific de abordare a textului, orientat pe mai multe niveluri de conținut. Regulile solicitate de lectură sunt mai ales de natură lingvistică, deoarece lingvistica încearcă să înțeleagă ambiguitatea introdusă de intertextem, analizându-l și decodificându-i semnificațiile. La al doilea nivel, care decurge în mod inerent din primul, lectorul reconstituie sensul intertextemelor separate din perspectiva întregului și vice-versa. La această etapă, se realizează interpretarea textului, lectorul efectuând operații de contextualizare – decontextualizare – recontextualizare a intertextemului. Prin contextualizare, am desemnat operația mentală de identificare a sursei și a sensului original al intertextemului, prin decontextualizare am presupus ruperea de contextul original, iar recontextualizarea desemnează totalitatea modificărilor formale și semantice ale intertextemului, operate în cadrul textului-țintă. Un text/segment de text, înscris într-un alt ansamblu textual, este supus unei activități transformatoare. Prin urmare, lectorul trebuie să aplice o nouă strategie de

lectură, pentru că el citește un alt text. La al treilea nivel al lecturii, cel la care lectura este o activitate care poate schimba chiar sensul de suprafață propus de tradiția hermeneutică prin reinterpretarea sensului literal într-o practică dialogică creatoare, lectura intertextuală contribuie la valorizarea textului. Astfel, lectura intertextuală devine lectură integratoare, fiindcă integrează textul individual în Textul universal și, simultan, asigură dialogul textului literar cu textul cultural.

Pentru a explica, de pe poziții semio-lingvistice, mecanismul de realizare a lecturii multiple, actualizate prin intertexteme, am elaborat un **model** integrator, elaborat pe ideea interacțiunii intertext – text – lector. Modelul a fost aplicat pe un corpus de citate analizate la nivel paratextual (texte pseudo-, trans- și autoreferențiale scrise în limba franceză contemporană) și intratextual, precum și pe un corpus de referințe și aluzii, extrase din textul *La Quarantaine* scris de Le Clézio. Modelul a fost validat de experiența proprie de lectură și s-a dovedit a fi eficient în analiza textelor incluse în curricula universitară a disciplinelor *Studii lingvistice moderne* și *Semiotica textului francez*.

Examinând spectrul funcțional al intertextemelor, am dedus că acestea actualizează relațiile plurivectoriale ale unui text individual cu alte  $n$  texte (numărul textelor care constituie intertextul textului-țintă este totuși limitat de structura lui), cu care dialoghează nemijlocit, formând un **nucleu radiant**, intertextul lui. Am numit acest tip de intertext *intertext-prim(ar)* al textului. La rândul lor, textele aflate în dialogism intertextual actualizat la nivel de formă și/sau conținut devin nuclee pentru alte constelații intertextuale, care constituie *intertextul secund(ar)* al textului dat. Am constatat că deseori acest intertext secund(ar) devine mai profund și mai important pentru construirea sensului textual.

Citatul, după cum arată materialul factologic, este exemplul cel mai evident al referirii intertextuale și este un actualizator al intertextualității explicite. El perturbază linearitatea lecturii și stimulează astfel de incursiuni intertextuale ale lectorului care, fiind corect operate, contribuie atât la restabilirea sensului global al textului, cât și la multiplicarea lui. Aluzia actualizează implicit lectura multiplă. Funcționarea acestui intertextem se bazează pe sugestie, ambiguitate, subtilitate, pe ne-declararea sursei, a cărei identificare ține de competența lectorului. Decodarea și interpretarea aluziei este un proces inerent experienței de lectură intertextuală. Referința este o formă intermediară, atât prin gradul de explicitare și intenție, cât și prin gradul de integrare în textul-țintă.

Analiza corpusului de texte a pus în valoare unele funcții ale intertextemelor, după cum urmează: funcție caracterologică, funcție de pronosticare a structurii lexico-semantice a textului, funcție informativă, funcție orientativă, funcție referențială, funcție poetică, funcție estetică, funcție etică, funcție denotativă, funcție ludică, funcție pragmatică, funcție ornamentală, funcție literarizantă, funcție culturalizantă.

Specificitatea particulară a fiecărui element al modelului elaborat ne-a permis o viziune mai cuprinzătoare a lecturii multiple: 1) ca activitate perceptivă de identificare a intertextemelor; 2) ca activitate semantică de integrare, comprehensiune și interpretare a intertextemelor, care fac posibilă restaurarea și instaurarea sensului multiplu; 3) ca activitate axiologică de evaluare și valorificare a sensului multiplu al textului.

În continuarea deschiderilor ulterioare, formulăm următoarele **recomandări** și subiecte de reflecție suplimentară cu privire la posibile abordări/aprofundări ale problemelor examinate:

1. Abordarea într-un studiu complex și interdisciplinar a aspectelor funcționale ale altor actualizatori ai lecturii multiple, cum ar fi cuvântul-simbol, plagiatul, motivul, numele propriu etc. Acest studiu ar putea fi efectuat în diferite tipuri de text, la nivelul unui singur autor sau al mai multor autori, în limitele unei literaturi naționale sau la interferență interculturală.
2. Studiarea problemei intertextualității din perspectiva traducerii literare. Identificarea, comprehensiunea și interpretarea intertextemelor este pentru traducător o primă condiție de traducere corectă, iar lectura traductivă trebuie dublată, în mod obligatoriu, de o lectură intertextuală.
3. Investigarea rolului categoriei intertextualității în naratologie, urmărind modificările produse în diegeza în relațiile: text propriu – scriitor, text – narator 1, text – narator 2, narator 1 – narator 2, text-sursă – scriitor, text-sursă – narator 1/narator 2, scriitor – lector, lector – narator 1/narator 2 etc.
4. Cercetarea intertextualității intersemiotice sau a fenomenelor desemnate prin termeni ce conțin prefixul „inter-”, de exemplu: interdiscursivitate, intertitularitate, inter-referențialitate, inter-genericitate etc.
5. Examinarea fenomenului lecturii multiple din perspectivă didactică. Pluralitatea actului de lectură în mediul școlar este un subiect complex și se cere a fi teoretizat și ilustrat prin exemple concrete de strategii, orientate spre o mai bună comprehensiune, interpretare și critică a

sensului textual. Abordarea funcțională a didacticii lecturii multiple în școală poate avea ca suport atât textele literare, cât și textele nonliterare.

Considerăm că modelul lecturii intertextuale, propus pe paginile acestei teze, ar putea fi aplicat la analiza diferitor corpusuri de texte literare atât în învățământul universitar, cât și în cel preuniversitar, întrucât el permite degajarea sensului multiplu al textului și contribuie la dezvoltarea erudiției studentului/elevului. Includerea activităților de lectură multiplă în curricula la disciplina *Limba străină* ar contribui la formarea competenței de comprehensiune scrisă.

## BIBLIOGRAFIE

### În limba franceză

1. Adam J.-M. Quels types de textes? In: Le français dans le monde. Paris: Hachette/Larousse, 1985, n° 192. p. 39-43.
2. Adam J.-M. Les textes: types et prototypes. Paris: Nathan Université, 2001. 290 p.
3. Adam J.-M. La linguistique textuelle. Introduction à l'analyse textuelle des discours. Paris: Armand Colin, 2006. 286 p.
4. Adam J.-M., Heidmann U. Le texte littéraire: Pour une approche interdisciplinaire. Louvain-la-Neuve: Academia, 2009. 156 p.
5. Ali-Bouacha M. Énonciation, argumentation et discours: le cas de la généralisation. In: Semen, 8 | 1993. <http://semen.revues.org/3985> (vizitat 10.10.2014)
6. Bakhtine M. Esthétique de la création verbale. Paris: Gallimard, 1984. 400 p.
7. Baron D. L'art de la citation en tant que pratique intertextuelle dans l'œuvre de Cioran. In: L'intertextualité: 24e Colloque d'Albi langages et signification. Toulouse: CALS-CPST; 2004, p. 42-50.
8. Baron D. Variations po(i)étiques: les matériaux intertextuels anglo-américains dans l'œuvre de Cioran. Sibiu: InfoArt Media, 2011. 371 p.
9. Barthes R. Critique et vérité. Paris: Seuil, 1966. 80 p.
10. Barthes R. Le plaisir du texte. Paris: Seuil, 1973. 105 p.
11. Barthes R. S/Z. Paris: Seuil, 1976. 277 p.
12. Barthes R. Introduction à l'analyse structurale des récits. In: Œuvres complètes III. Paris: Seuil, 2002, p. 828-865.
13. Barthes R. Texte Théorie du. In: Encyclopædia Universalis. <http://www.universalis.fr/encyclopedie/theorie-du-texte/> (vizitat 17.03.2015)
14. Baylon C., Mignot X. Sémantique du langage. Paris: Nathan, 1995. 255 p.
15. Benveniste Ém. Problèmes de linguistique générale. Paris: Gallimard, 1974. 302 p.
16. Benveniste Ém. Problèmes de linguistique générale II. Paris: Gallimard, 1974. 286 p.
17. Bernabé Gil L. Raconter par la prose, séduire par la poésie. L'intertextualité chez J. M. G. Le Clézio (La Quarantaine). In: Logosphère, 2005, n° I, p. 15-27.
18. Bertocchi S. et al. Le Clézio. Nantes: Éditions du Temps. 2004. 196 p.
19. Beza Camprubí J. Les fonctions du titre. Limoges: PULIM, 2002. 36 p.
20. Bondarenco A. L'intertextualité dans les textes fragmentaires d'Émile Cioran. In: Cahiers Émile Cioran. Approches critiques, vol. IV. Textes réunis par E. Van Itterbeek. Sibiu: Editura Universităţii „Lucian Blaga”, p. 99-117.

21. Borcilă M. Types sémiotiques dans la poésie roumaine moderne. In: Miclău P., Marcus S. Sémiotique roumaine. București: Universitatea București, 1981, p. 19-35.
22. Borgomano M. La Quarantaine de Le Clézio et le vertige intertextuel. In: Cahiers de Narratologie, 13 | 2006. <http://narratologie.revues.org/317> (vizitat 29.12.2014)
23. Brunel P. (coord.). Dictionnaire des mythes littéraires. Monaco: Éditions du Rocher, 1988.
24. Charolles M. Grammaire de texte – théorie du discours – narrativité. In: Pratiques. Metz, CRECEF, 1976, n° 11-12, p. 133-154.
25. Charolles M. Les plans d'organisation textuelle: périodes, chaînes, portées. In: Pratiques. Metz: Pratiques, 1988, n° 57, p. 3-13.
26. Charolles M. Les plans d'organisation du discours et leurs interactions. In: Moirand S. et al. Parcours linguistiques de discours spécialisés. Berne: Peter Lang, 1993, p. 301-314.
27. Combettes B. L'organisation du texte. Université de Metz. 1992. 180 p.
28. Compagnon A. La seconde main: ou le travail de la citation. Paris: Seuil, 1979. 414 p.
29. Cortanze de G. Le Clézio: le nomade immobile. Paris: Éditions du Chêne, 1999. 187 p.
30. Courtès J., Greimas A. J. Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage. Paris: Hachette-Université, 1993. 424 p.
31. Courtès J. La sémiotique du langage. Paris: Nathan, 2003. 127 p.
32. Cuq J.-P. Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde. Paris: CLE International et S.E.J.E.R, 2003. 303 p.
33. Dallenbach L. Intertexte et autotexte. In: Poétique. Paris: Seuil, 1976, n° 27, p. 282-296.
34. Darbo-Peschanski C. La citation dans l'antiquité: actes du colloque du PARSA. Lyon, ENS LSH, 6-8 novembre 2002. Éditions Jérôme Millon, 2004. 308 p.
35. Derrida J. La Dissémination. Paris: Seuil, 1972, 406 p.
36. Dreve R-E. Les récits d'enfance lecléziens – entre autobiographie et fiction. In: Carnets, D'un Nobel l'autre, numéro spécial automne-hiver 2010-2011, p. 133-144. [http://carnets.web.ua.pt/ISSN\\_1646-7698](http://carnets.web.ua.pt/ISSN_1646-7698) (vizitat 29.05.2014).
37. Ducrot O. et al. Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage. Paris: Ed. du Seuil, 1995. 817 p.
38. Eluerd R. Langue et littérature: Grammaire, Communication et Techniques littéraires, Nathan. 1998. 124 p.
39. Everaert-Desmedt N. Sémiotique du récit. Bruxelles: De Boeck Supérieur, 2000. 324 p.
40. Gardes Tamine J. Phrase, proposition, énoncé, etc. Pour une nouvelle terminologie. In: L'Information grammaticale, 2003, n° 98, p. 23-27.
41. Genette G. Palimpsestes: la littérature au second degré. Paris: Seuil, 1982. 467 p.



42. Genette G. *Seuils*. Paris: Seuil, 1987. 388 p.
43. Gerfaud J.-P., Tourrel J.-P. *La littérature au pluriel: enjeux et méthodes d'une lecture anthropologique*. Bruxelles: De Boeck Supérieur, 2004. 219 p.
44. Gignoux A. C. *Initiation à l'intertextualité*. Paris: Ellipses Marketing, 2005. 168 p.
45. Giono J. *Entretiens avec Jean Amrouche et Taos Amrouche*. Paris: Gallimard, 1990.  
[http://pages.infinet.net/poibru/giono/cit\\_ouvr.htm](http://pages.infinet.net/poibru/giono/cit_ouvr.htm) (vizitat 14.04.2015)
46. Greimas A. *Sémantique structurale, recherche de méthode*. Paris: Larousse, 1966. 263 p.
47. Guillerm J.-P. *La citation*. Lille: Univ. de Lille III, 1984. 167 p.
48. Guțu I. *Le texte littéraire: degrés de réception et niveaux d'interprétation*. In: *Connexions et perspectives en philologie contemporaine: Actes du Colloque International, 28 oct. 2011, 3-ième éd., consacré à Victor Banaru/Com. sc.: Ion Guțu (red) [et al.]*, p. 194-200.
49. Guțu I. *Le texte littéraire entre définition et réception*. In: *La linguistique entre recherche et application*. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 40-50.
50. Guțu I. *La dimension axiologique du niveau métatextuel: approche herméneutique complexe*. In: *Probleme de lingvistică generală și romanică. Actele colocviului științific cu participare internațională in memoriam Grigore CINCILEI, Chișinău, 14 decembrie, 2012, tomul III*. Coord. A. Lența, I. Guțu: Chișinău: CEP USM, 2013, p. 73-48.
51. Guțu S. *La lecture intertextuelle: la problématique de la sémiotique*. In: *Connexions et perspectives en philologie contemporaine. Actes du Colloque International consacré à Victor BANARU, II-ième édition*. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 239-241.
52. Guțu S. *Lecture plurielle d'un texte phénoménologique de Francis Ponge*. In: *La Francopolyphonie IXe édition. L'interculturalité et la pragmatique à travers la linguistique, la littérature, la traduction et la communication*. Chișinău, 2014, n° 9, p. 138-146. ISSN 1857-1883.
53. Heidmann U., Adam J.-M. *Textualité et intertextualité des contes: Perrault, Apulée, La Fontaine, Lhéritier...* Paris: Éditions Classiques Garnier, 2010. 400 p.
54. Hoek L., Walter de G. *La marque du titre: Dispositifs sémiotiques d'une pratique textuelle*. New York: Mouton, 1981. 368 p.
55. Iser W. *L'acte de lecture: théorie de l'effet esthétique*. Editions Mardaga, 1985. 412 p.
56. Jakobson R. *Essais de linguistique générale: les fondations du langage*. Paris: Les Éditions de Minuit, 2003. 260 p.
57. Jarlsbo J. *Écriture et altérité dans trois romans de Le Clézio: Désert, Onitsha et La Quarantaine*. Lund: Romanska Institutionen, Lunds Universitet, 2003. 227 p.

58. Jaubert A. et al. Citations I: Citer à travers les formes: intersémiotique de la citation. Louvain-la-Neuve: Academia, 2011. 343 p.
59. Jaubert A. et al. Citations II: Citer pour quoi faire? Pragmatique de la citation. Louvain-la-Neuve: Academia, 2012.
60. Jauss H. R. Pour une esthétique de la réception. Paris: Gallimard, 1978. 305 p.
61. Jenny L. La stratégie de la forme. In: Poétique. Paris, 1976, n° 27, p. 257-281.
62. Jouve V. La lecture. Paris: Hachette, 1993. 112 p.
63. Kanellos I. Sémantique de l'intertexte. In: Cahiers de Praxématique, Montpellier, 1999, n°33, p. 83-111.
64. Kerbrat-Orecchioni C. L'Énonciation. De la subjectivité dans le langage. Paris: A. Colin, 1980. 290 p.
65. Kleiber G. Problème de référence: descriptions définies et noms propres. Klincksieck, 1981. 538 p.
66. Kleiber G. Marqueurs référentiels et processus interprétatifs: pour une approche „plus sémantique”. In: Cahiers de Linguistique Française. Genève, 1990, n° 11, p. 241-258.
67. Klinkenberg J.-M. Précis de sémiotique générale. Paris: Seuil, 2000. 486 p.
68. Kristeva J. Le mot, le dialogue et le roman. In: Séméiotikè, Recherches pour une sémanalyse. Paris: Seuil, 1969, p. 82-112.
69. Labbe M. Le Clézio, l'écart romanesque. Paris: L'Harmattan, 1999. 285 p.
70. Lajarrige J. L'allusion en poésie. Presses Univ Blaise Pascal, 2002. 486 p.
71. Lamontagne A. Les mots des autres: la poétique intertextuelle des oeuvres romanesques de Hubert Aquin. Laval: Presses Université, 1992. 328 p.
72. Lamontagne A. Le roman québécois contemporain: les voix sous les mots. Les Éditions Fides, 2004. 296 p.
73. Lane Ph. L'écriture paratextuelle: une écriture superficielle ? In: Ph. Lane (dir) Écriture, écritures. Ouvertures didactiques, CRDP de Rouen, Cahiers de Linguistique Sociale, (coll. „Bilans et Perspectives”), 1992, p. 171-205.
74. Lane Ph. Pour une reconception linguistique du paratexte. In: Ph. Lane (dir) Des discours aux textes. Publication Univ Rouen Havre, 2005, p. 183-205.
75. Lanson G. Histoire de la littérature française: Paris: Hachette, 1894. 1182 p.
76. Lavoie J.-J. La pensée du Qohélet: étude exégétique et intertextuelle. Montréal: les Éditions Fides, 1992. 308 p.
77. Lența A. Essai de grammaire discursive du français. Chișinău: CE USM, 2006. 175 p.

78. Limat-Letellier N., Miguet-Ollagnier M. L'intertextualité. Franche-Comté: Presses Universitaires, 1998. 494 p.
79. Lugrin G. Généricité et intertextualité dans le discours publicitaire de presse écrite. Berne: Peter Lang, 2006. 504 p.
80. Lundquist L. Linguistique Textuelle en France. In: G. Hodus et al. Lexikon der Romanistischen Linguistik. Hamburg: Niemeyer, 1988, p. 144-153
81. Maingueneau D. Éléments de linguistique pour le texte littéraire. Paris: Dunod, 2000. 203 p.
82. Man P. de. Allégorie de la lecture: le langage figuré chez Rousseau, Nietzsche, Rilke, et Proust. Paris: Galilée, 1989. 357 p.
83. Manoli I. Citation (ou) maxime, sentence et (ou) boutade comme sujet de la lexicographie. In: Intertext, Nr. 1-2, Chişinău: ULIM, 2011, p. 69-77.
84. Manoli I. Dictionnaire des termes stylistiques et poétiques. II-ème édition revue et augmentée. Chişinău: ULIM. 2012. 528 p.
85. Mauger G. et al. Histoires de lecteurs. Bellecombe-en-Bauges: Éditions du Croquant, 2010. 537 p.
86. Millogos L. Introduction à la lecture sémiotique. Paris: L'Harmattan, 2007. 290 p.
87. Milly J. Poétique des textes. Paris: Armand Colin, 2014. 320 p.
88. Moeschler J., Reboul A. Dictionnaire encyclopédique de pragmatique. Paris: Seuil, 1994. 562 p.
89. Neveu F. Dictionnaire des sciences du langage. Paris: Armand Collin, 2011. 390 p.
90. Page-Jodlowski V. La voix narrative leclézienne: entre altérité et spécularité. In: Jollin-Bertocchi S. et al. Lectures d'une œuvre. J.-M. G. Le Clézio. Nantes: Éditions du temps, 2004, p. 63-70.
91. Pavel Th. Univers de la fiction. Paris: Seuil, 1988.
92. Petöfi, J. S. Vers une théorie partielle du texte. Buske, 1975. 148 p.
93. Picard M. La lecture comme jeu. Paris: Éditions de Minuit, 1986. 319 p.
94. Picard M. Lire le temps. Paris: Éditions de minuit, 1989. 188 p.
95. Piégay-Gros N. Introduction à l'intertextualité. Paris: Nathan Université, 2002. 186 p.
96. Popelard M.-D, Wall A. J. Citer l'autre. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, 2005. 252 p.
97. Rabau S. L'intertextualité. Paris: Flammarion, 2002. 264 p.
98. Rastier Fr. Sémantique interprétative. Paris: Presses universitaires de France, 1987. 284 p.
99. Rastier Fr. Sens et textualité. Paris: Hachette, 1989. 286 p.
100. Rastier Fr., Pincemin B. Des genres à l'intertexte. In: Cahiers de praxématique 33 | 1999. <http://praxematique.revues.org/1974> (vizitat 20.06.2014)

101. Rastier Fr. Arts et sciences du texte. Paris: Presses universitaires de France, 2001. 303 p.
102. Rastier Fr. Sémiotique et sciences de la culture. In: Texto! 2001. [http://www.revue-texto.net/inedits/rastier/rastier\\_semiotique.html](http://www.revue-texto.net/inedits/rastier/rastier_semiotique.html) (vизitat 09.02.2015).
103. Rastier, Fr. Anthropologie linguistique et sémiotique des cultures. In: Une introduction aux sciences de la culture, 2002, ch. 14, p. 243-267.
104. Rastier Fr. Passages et parcours dans l'intertexte. In: Texto! Octobre 2008, vol. XIII, n°4. [http://www.revue-texto.net/docannexe/file/2002/rastier\\_passages\\_et\\_parcours.pdf](http://www.revue-texto.net/docannexe/file/2002/rastier_passages_et_parcours.pdf) (vизitat 09.02.2015).
105. Reboul A., Moeschler J. Pragmatique du discours: de l'interprétation de l'énoncé à l'interprétation du discours. Paris: Armand Colin. 1998. 220 p.
106. Reichler-Beguelin M.-J. et al. Écrire en français: cohésion textuelle et apprentissage de l'expression écrite. Neuchâtel: Delachaux & Niestlé, 1990. 223 p.
107. Ricoeur P. Le conflit des interprétations. Essais d'herméneutique. Paris: Seuil, 2013. 512 p.
108. Riffaterre M. La Production du texte. Paris: Seuil, 1979. 284 p.
109. Riffaterre M. Sémiotique intertextuelle: l'interprétant. In: Revue d'Esthétique, Paris, 1979, n° 1-2, p. 121-150.
110. Riffaterre M. La trace de l'intertexte. In: La Pensée, CCXV, 1980, p. 4-18.
111. Riffaterre M. L'intertexte inconnu. In: Littérature, 1981, n° 41, p. 4-7.
112. Saussure F. Cours de linguistique générale. Paris: Payot, 1971. 331 p.
113. Searle J. R. Les actes de langage. Essai de philosophie du langage. Paris: Hermann, 1972. 261 p.
114. Searle J. R. Sens et expression. Études de théorie des actes de langage. Paris: Les Éditions de Minuit, 1982. 243 p.
115. Slatka D. L'ordre du texte. In: Études de linguistique appliquée. Paris, 1975, n° 19, p. 30-32.
116. Stati S. Le transfrastique. Paris: Presses Universitaires de France, 1990. 172 p.
117. Stierle K. Identité du discours et transgression lyrique. In: Poétique. Paris: Seuil, 1977, n° 32, p. 426.
118. Thérien G. Pour une sémiotique de la lecture. In: Protée. Théories et pratiques sémiotiques. Vol. 18, 2-3, 1990, p. 1-14.
119. Thlívítis T. Sémantique interprétative intertextuelle: assistance informatique anthropocentrée à la compréhension des textes. Thèse d'informatique de l'Université de Rennes I. 1998. 204 p.

120. Todorov Tz. Symbolisme et interprétation. Paris: Seuil, 1978. 165 p.
121. Todorov Tz. Mikhaïl Bakhtine. Le principe dialogique: Suivi de: Écrits du Cercle de Bakhtine. Paris: Éditions du Seuil, 1981. 318 p.
122. Tuțescu M. Le texte. De la linguistique à la littérature. București: TUB, 1980. 187 p.
123. Vandendorpe C. De la textualité numérique: l'hypertexte et la « fin » du livre. In: RS/SI, vol. 17 (1997), nos 1-2-3, p. 271-286
124. Van Dijk T. A. Aspects d'une théorie générative du texte poétique. In: Essais de sémiotique poétique. Paris: Larousse, 1972, p. 180-206.
125. Van Dijk T. A. Modèles génératifs en théorie littéraire. In: Bouazis C. (dir.). Essais de la théorie du texte. Paris: Éditions Galilée, 1973, p. 79-99.
126. Van Dijk T. A. Le texte: structures et fonctions. Introduction élémentaire a la science du texte. In: A. Kidebi Varga (éd.). Théorie de la Littérature. Paris: Picard, 1981, p. 63-93.
127. Werlich E. Quels types de textes In: Le français dans le monde, Paris: Hachette/Larousse, n° 192, 1985, p. 40.
128. Zufferey S., Moeschler J. Initiation à l'étude du sens: Sémantique et pragmatique. Sciences Humaines, 2012. 297 p.

### **În limba română**

129. Ardeleanu S.-M. Repere în dinamica studiilor pe text: de la o gramatică narativă către un model de investigație textuală. București: Editura didactică și pedagogic, 1980. 491 p.
130. Austin J. Cum să faci lucruri cu vorbe. Pitești: Paralela 45, 2005. 154 p.
131. Bahtin M. Problemele poeziei lui Dostoievski. București: Univers, 1970. 383 p.
132. Barthes R. Texte (Théorie du). In: Enciclopedia Universalis, EU, vol. 15, 1968, p. 1013-1017, trad. de A. Babeți, 1981, nr. 8-9-10, p. 174-183.
133. Bidu-Vrănceanu A. et al. Dicționar general de științe. Științe ale limbii. București: Editura Științifică, 1997. 573 p.
134. Boc O. Textualitatea literară și lingvistica integrală: o abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire. Cluj-Napoca: Clusium, 2007. 298 p.
135. Bochmann, K. Dumbrava V. Limba română vorbită în Moldova istorică. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2002. 206 p.
136. Borcilă M. Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice. In: Studii și cercetări lingvistice, XXXVIII, nr. 3, 1987, p. 185-196.
137. Breahnă I. Particularitățile lingvo-culturale ale blogului jurnalistic francofon. Teză de doctor în filologie. Chișinău, 2014. 196 p.

138. Canțâru Gr. Totul pare un palimpsest: Interogații asupra funcționării intertextualității în literatura română. Chișinău: Editura Elan Poligraf, 2007. 171 p.
139. Călinescu M. Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadentă, kitsch, postmodernism. Iași: Polirom, 2005. 468 p.
140. Călinescu M. A citi, a reciti. Catre o poetica a (re)lecturii. Iași: Editura Polirom, 2007. 431 p.
141. Călinescu M. A citi, a reciti: modele de lectură. În: Magazin bibliologic nr. 1-2 | 2008, p. 73-79.
142. Carpov M. Prin text, dincolo de text. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1999. 208 p.
143. Ciontescu-Samfireag D. De la intertext la inter-referent. In: Polemika, Săptămânal de analiză, comentariu și pamflet din Gorj, Anul I (IV) Nr. 88. [http://www.polemika.ro/kultural/de-la-intertext-la-inter-referent\\_1654.html](http://www.polemika.ro/kultural/de-la-intertext-la-inter-referent_1654.html) (vizitat 28.03.2015).
144. Condrea I. Semiotica textului artistic tradus. Chișinău: CE USM, 2003. 280 p.
145. Cornea P. Introducere în teoria lecturii. București: Minerva, 1988. 306 p.
146. Cornea P. Delimitări și ipoteze: comunicări și eseuri de teorie literară și studii culturale. Iași: Polirom, 2008. 316 p.
147. Corti M., Mincu Ș. Pentru o enciclopedie a comunicării literare. Constanța: Pontica, 2000. 303 p.
148. Coșciug A. Elemente de lingvistică a discursului. V.1. Bălți, 2005. 177 p.
149. Coșeriu E. Lingvistica textului: o introducere în hermeneutica sensului. Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2013. 264 p.
150. Coteanu I. Ipoteze pentru o sintaxă a textului. In: SCL, XXIX (1978), nr. 2, p. 115-124.
151. Coteanu I. Analize de texte poetice: antologie. București: Academia Republicii Socialiste România, 1986. 295 p.
152. Creangă O. Conceptul de centru deictic în textul narativ. Teză de doctor. Chișinău, 2012. 177 p.
153. Dima S. Lectura literară: un model situațional. Iași: Editura Ars Longa, 2000. 311 p.
154. Dospinescu V. Eugeniu Coșeriu și lingvistica textului. In: Limba Română, Chișinău, 2008, anul XVIII, nr. 5-6. <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=454> (vizitat 15.04.2015).
155. Dragancea S. Imaginea obiectelor publicitare din perspectivă lingvistică. Chișinău: Editura ASEM, 2011. 164 p.

156. Drașoveanu D. Elipsă gramaticală și glisare. In: Teze și antiteze în sintaxa limbii române. Cluj-Napoca: Editura Clusium. 1997, p. 276-283.
157. Dumbrăveanu I. Note privind utilizarea și “canonizarea” unor termeni lingvistici. In: Connexions et perspectives en philologie contemporaine / Conexiuni și perspective în filologia contemporană. Actes du Colloque scientifique avec participation internationale organisé à l’occasion du 70-ième anniversaire de V. BANARU, tome 3. Coord. I. Guțu. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 253-257.
158. Eco U. Opera Deschisă. București: Editura pentru literatură universală, 1969. 317 p.
159. Eco U. Limitele interpretării. Constanța: Pontica, 1996. 416 p.
160. Eco U. Lector in fabula. Cooperarea interpretativă în textele narative. București: Univers, 1991. 306 p.  
[https://www.academia.edu/4099122/27923326\\_Umberto\\_Eco\\_Lector\\_in\\_Fabula](https://www.academia.edu/4099122/27923326_Umberto_Eco_Lector_in_Fabula) (vizitat 02.04.2015).
161. Genette G. Introducere în arhitect: Ficțiune și dicțiune. București: Univers, 1994. 212 p.
162. Grati A. Biografia ideii de intertextualitate... In: Clipa. Nr. 1. Chișinău, 2009, p. 40-41.
163. Grati A. Cuvântul celuilalt. Dialogismul romanului românesc. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2011. 333 p.
164. Guțu I. Dimensiuni novatoare ale cercetării cuvântului-simbol /în baza idiolectului poetic hugolian și eminescian/. București: Editura Fundației *România de mâine*, 2015. 167 p.
165. Guțu S. Dimensiunea pragmatică a intertextualității. In: Connexions et perspectives en philologie contemporaine / Conexiuni și perspective în filologia contemporană. Actes du Colloque scientifique avec participation internationale organisé à l’occasion du 70-ième anniversaire de V. BANARU, tome 3. Coord. I. Guțu. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 216-219.
166. Guțu S. Repere ale unei tipologii textuale. In: Probleme de lingvistică generală și romanică. Actele colocviului științific cu participare internațională în memoria Grigore CINCILEI, Chișinău, 14 decembrie, 2012, tomul III. Coord. A. Lența, I. Guțu: Chișinău: CEP USM, 2013, p. 83-85.
167. Guțu S. Aspecte semio-lingvistice și funcționale ale lecturii multiple a textului literar. In: Studia universitatis moldaviae. Seria Științe umanistice. Nr. 4(74). Chișinău: CEP USM, 2014, p. 35-43.
168. Hăulică C. Textul ca intertextualitate. Pornind de la Borges. București: Eminescu, 1981. 214 p.

169. Kristeva J. Problemele structurii textului. In: Pentru o teorie a textului. Antologie Tel Quel 1960-1971. București: Univers, 1980, p. 250-272.
170. Lane Ph. Periferia textului. Iași: Institutul European, 2007. 194 p.
171. Lotman Iu. Studii de tipologie a culturii. București: Univers, 1974. 119 p.
172. Manolescu N. Despre poezie. București: Cartea românească, 1987. 246 p.
173. Manoli I. Lectură și re-lectură, citire și re-citire: dimensiuni psiho-pedagogice. In: Acta didactica. Interconexiunea paradigmelor didactice și metodologice în predarea limbilor străine din 20 ianuarie 2012 (Ediția a II-a). Chișinău: ULIM, 2013, p. 126-132.
174. Marcus S. De la propoziție la text. In: Coteanu I., Wald L. (coord.). Semantică și semiotică. București: Editura științifică și enciclopedică, 1981, p. 30-41.
175. Mihăilă E. Textul poetic. Perspectivă teoretică și modele generative. Editura Virtual, 2011. 193 p.
176. Munteanu C. Lingvistica integrală coșeriană. Teorie, aplicații, interviuri, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012. 398 p.
177. Munteanu M. Semantică textului și problema referinței nominale. Cluj-Napoca: Editura Accent, 2006. 265 p.
178. Mureșanu Ionescu M. Eminescu și intertextul romantic. Iași: Junimea, 1990. 314 p.
179. Neț M. Aspecte ale relației text – figură în textul poetic In: SCL XXXVI, nr. 1, București, 1985, p. 43-52.
180. Osiceanu Noema M. E. Melancolia: «de la mit la știință» sau istoricul unui concept. In: Noema. Vol. IX, 2010. <http://www.noema.crist.ro/doc/2010b05.pdf> (vizitat 02.04.2014).
181. Panaiteșcu V., Avădanei Ș. Terminologie poetică și retorică. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1994. 238 p.
182. Pavlicenco S. Receptarea literaturii spaniole în spațiul cultural românesc : Teză de doctor habilitat în filologie. Chișinău, 1998. 299 p.
183. Păcuraru V. Considerații privind dezambiguizarea semnelor lexicale polisemantice prin prisma interacțiunii semanticii cu pragmatica. In: Philologia, LII, 2010, nr. 1-2, p. 61-69.
184. Păcuraru V. Polisemia și inovarea semantică a semnelor lexicale prin prisma interferenței „semnatică-pragmatică”. In: La linguistique entre recherche et application. Lingvistica între cercetare și aplicare. Actes du Colloque International organisé à l’occasion du 45-ième anniversaire du Département de Philologie française « Grigore CINCILEI » de l’Université d’État de Moldova, Chișinău, le 8 octobre, tome 2. // Coord. ed. I. Guțu, V. Păcuraru. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 31-39.



185. Păduraru C. Eugeniu Coșeriu, contribuții la pragmatica lingvistică. Iași: Lumen, 2009. 135 p.
186. Pentru o teorie a textului. Antologie Tel Quel 1960-1971. București: Univers, 1980. 494 p.
187. Plămădeală I. Opera ca text. O introducere în știința textului. Chișinău: Prut Internațional, 2002. 204 p.
188. Plett H. F. Știința textului și analiza de text: semiotică, lingvistică, retorică. București: Editura Univers, 1983. 445 p.
189. Prus E. Perspectiva textului infinit: Borges, de la intertextualitate la hipertext. In: Itinerarios hispanicos. Chișinău: Tipografia ULIM, 2011, p. 322-333.
190. Prus E. Rolul metaforei conceptuale în realizarea textualității din perspectiva generării și interpretării textului. In: Intertext 1-2. Chișinău: Foxtrot, 2011, p. 232-235.
191. Ricœur P. De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică. Cluj-Napoca: Echinox, 1999. 400 p.
192. Roventța-Frumușani D. Semiotica discursului științific. București: Editura Științifică, 1995. 253 p.
193. Teodorescu A. Intertextualitatea și alternanțele realului. In: SCL XXXVI, nr. 1, București, 1985, p. 25-34.
194. Ungureanu E. Textul și textele. In: Comunicare și identitate. Perspective lingvistice și culturale/ Emilia Parpală, Carmen Popescu (coord.). Craiova: Universitaria. 2011, p. 197-223. Versiune completată: <http://idsi.md/textul-si-textele> (vizitat 21.04.2015)
195. Ungureanu E. Dincolo de text: hypertextul. Chișinău: Arc, 2014. 280 p.
196. Vasiliu Em. Intertextualitatea: Câteva disocieri necesare. In: SCL XXXVI, nr. 1, București, 1985, p. 3-10.
197. Vasiliu E. Introducere în teoria textului. București: Editura Științifică, 1990. 163 p.
198. Vlad C. Semiotica criticii literare. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982. 236 p.
199. Vlad C. Sensul, dimensiune esențială a textului. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1994. 214 p.
200. Vlad C. Textul aisberg: teorie și analiză lingvistico-semiotică. Cluj: Casa Cărții de Știință, 2003. 262 p.
201. Vultur S. Intertextualitatea ca principiu de funcționare a textului literar In: SCL XXXVI, nr. 1, București, 1985, p. 53-63.
202. Vultur S. Infinitul mărunț: De la configurația intertextuală la poetica operei. București: Cartea Românească, 1992. 275 p.
203. Zisu A. Corespondența lui Eminescu. Iași: Junimea, 1996. 211 p.

### **În limba engleză**

204. Armin P.F. On the Comparison of Interliterary Configurations. In: CLCWeb: Comparative Literature and Culture 3.2, 2001. <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol3/iss2/2> (vizitat 15.06.2014).
205. Beaugrande R. de, Dressler W. U. Introduction to text linguistics. New York: Longman, 1981. 270 p.
206. Ben-Porat Z. The Poetics of Literary Allusion. In: PTL: A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature, 1, Jan. 1976, p. 108-109.
207. Brown G., Yule G. Discourse analysis. Cambridge University Press, 1986. 288 p.
208. Charolles M., Petöfi J. Research in Text Connexity and Text Coherence: A Survey. Buske Verlag, 1986. 412 p.
209. Culler J. The Pursuit of Signs. Semiotics, Litterature, Deconstruction. Ney York: Cornell University Press, 2002. 242 p.
210. Halliday M., Hasan, R. Cohesion in English. London: Longman, 1976. 374 p.
211. Le Blanc B. Evangeline as Identity Myth / Evangéline (mythe d'Acadie). In: Femmes et Traditions / Women & Traditions, Folklore Studies Association of Canada, Canada (Québec), 2007. [http://www.cyberacadie.com/acadie\\_evangeline.htm](http://www.cyberacadie.com/acadie_evangeline.htm)
212. Marcus S. Textual cohesion and textual coherence. In: Revue Roumaine de Linguistique, 25, 1980, p. 101-112.
213. New C. Philosophy of Literature. An Introduction. London and New York: Routledge, 2000, 151 p.
214. Pasco A. H. Allusion. A Literary Graft Toronto: Universitz of Toronto Press, 1994. 247 p.
215. Perri C. On Alluding. In: Poetics 7, 1978, p. 289-295.
216. Sanding B. Holistic linguistics as a perspective for the mineties. In: Text, 10, 1990.
217. Theocharous M. Lexical Dependence and Intertextual Allusion in the Septuagint of the Twelve Prophets: Studies in Hosea, Amos and Micah. A&C Black, 2012. 310 p.

### **În limba rusă**

218. Абрамов Б. А. Предложение и текст. In: Лингвистические проблемы текста. Москва, 1983. 154 с.
219. Болотнова Н. Коммуникативная стилистика текста. Словарь-тезаурус. Москва: Наука, 2009. 386 с.
220. Борович Б. Как читать книгу: О чтении, о книгах, о записи. Харьков: Труд, 1924. 128 с.

221. Бухбиндер В. et al. Лингвистика текста и обучение иностранным языкам. Киев: Вища школа, 1978. 204 с.
222. Гальперин И. Р. Грамматические категории текста (опыт обобщения). In: Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. 1977. Т. 36, № 6, с. 522-532.
223. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука, 1981. 139 с.
224. Денисова Г. В мире интертекста: язык, память, перевод. Москва, 2003, 270 с.
225. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка. In: Новое в лингвистике. Сост., ред., вступл. В. А. Звегинцева). Москва: Издательство иностранной литературы, вып. 1, 1960, с. 264-389.
226. Земская Е. Клише новояза и цитация в языке постсоветского общества. ВЯ. №3. 1996, с. 23-31.
227. Ионова С. Аппроксимация содержания вторичных текстов. Монография. Волгоград, 2006. 187 с.
228. Касевич В. Семантика. Синтаксис. Морфология. Москва: Наука, 1988. 311с.
229. Козицкая Е. А. Эксплицированная и имплицитная цитата в поэтическом тексте. In: Проблемы и методы исследования литературного текста: К 60-летию И.В.Фоменко: Сб. науч. тр. Тверь, 1997, с. 3-16.
230. Козицкая Е. А. Цитата, «чужое» слово, интертекст: материалы к библиографии. In: Литературный текст: проблемы и методы исследования: Сб. науч. тр. Тверь: Твер. гос. ун-т, 1999. 550 с.
231. Колшанский Г. В. Контекстная семантика. Москва: Наука: 1980. 150 с.
232. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка. Москва: Наука 1984. 189 с.
233. Кронгауз М. Семантика. Москва: Издательство: Академия, 2005. 352 с.
234. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Москва: Просвещение, 1988. 192 с.
235. Лотман Ю. М. Текст в Тексте. In: Труды по знаковым системам. Тарту 1981, с. 192-213
236. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек-Текст-Семиосфера-История. Москва: Языки русской культуры, 1996. 464 с.
237. Минц З. Функции реминисценций в поэтике А. Блока. Труды по знаковым системам. Сб. ст. Выпуск 6. Тарту, 1973. 399.с.
238. Москальская О. Грамматика текста. Пособие по грамматике немецкого языка для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва: Высш. шк., 1981. 183 с.

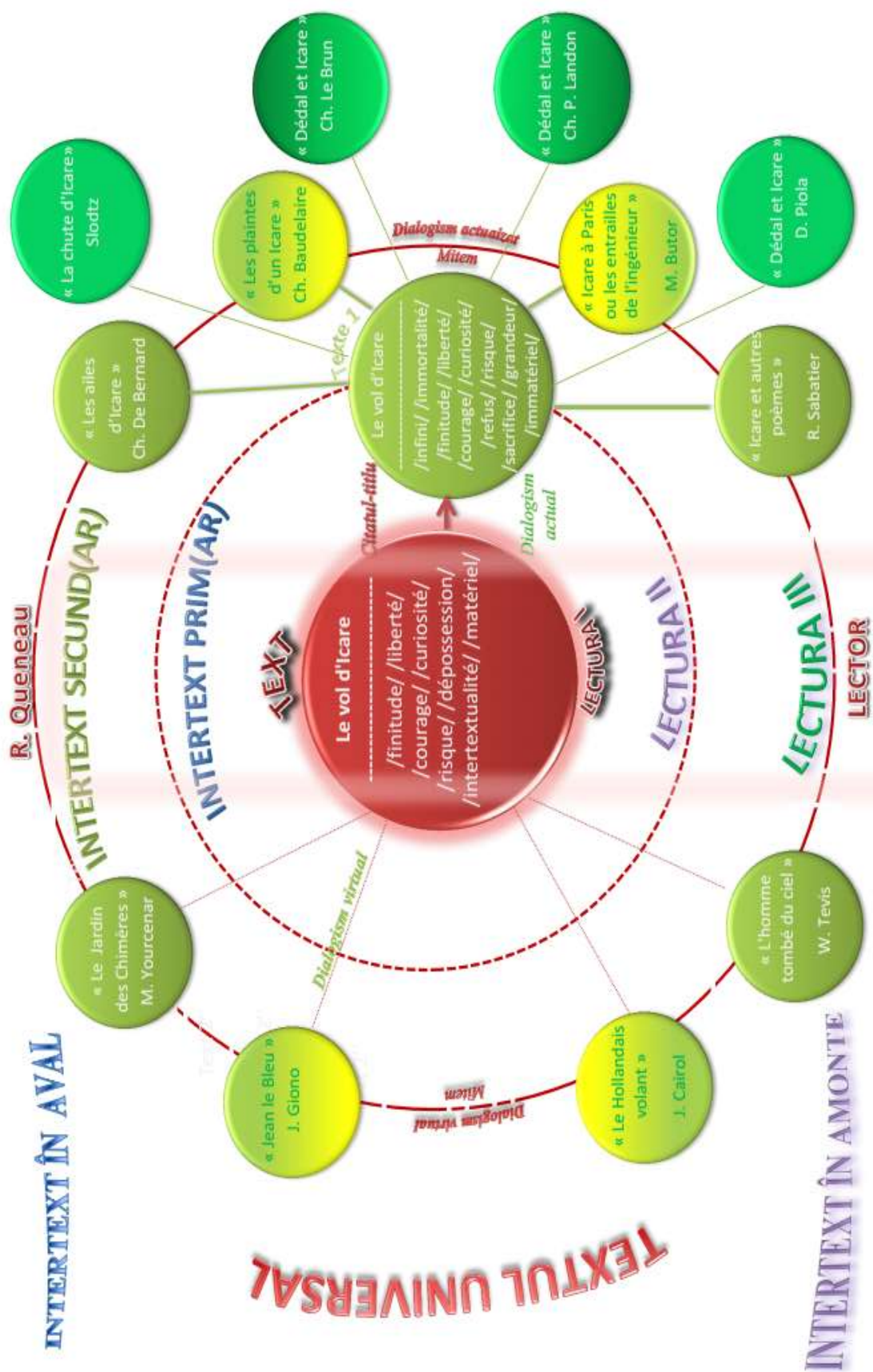
239. Москвин В. Цитирование, аппликация, парафраз: к разграничению понятий. ФН. №1. 2002, с. 63-70.
240. Москвин В. Интертекстуальность: Понятийный аппарат. Фигуры, жанры, стили. Изд. 3, изд-во URSS, 2015. 168 с.
241. Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск 8. Лингвистика текста. Москва: Прогресс, 1978. 479 с.
242. Семенова Н. В. Цитата в художественной прозе: на материале произведений В Набокова. Тверской государственный университет; 2002. 212 р.
243. Сидоренко К. П. Интертекстовые связи пушкинского слова. Монография. Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 1999. 253 с.
244. Солодуб Ю. П. Интертекстуальность как лингвистическая проблема. In: Филологические науки. 2000, № 2, с. 51-57.
245. Степанов Ю. С. «Интертекст», «Интернет», «Интерсубъект» (к обоснованиям сравнительной концептологии). Москва: Известия АН. Серия литературы и языка. Т. 60.001.1, с. 3-11.
246. Супрун А. Реминисценции в газетных текстах. In: Вопросы языкознания. Методология исследований политического дискурса: актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. Вып. 1 Минск, 1998. с. 17-19.
247. Тураева З. Лингвистика текста: текст, структура а семантика. Москва: Просвещение, 1986. 136 с.
248. Фатеева Н. Типология интертекстуальных элементов и связей в художественной речи. In: Известия АН. Серия литературы и языка. 1998, т. 57, № 5, с. 25-38.
249. Фатеева Н. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности. Москва: КомКнига, 2007. 280 с.
250. Фоменко И. В Литературное произведение: основные понятия и термины. In: Химич В. В. Введение в литературоведение. Москва, 1999.  
[http://fatum-san.narod.ru/programm.html#\\_Toc61771694](http://fatum-san.narod.ru/programm.html#_Toc61771694) (vizitat 10.08.2014).
251. Фоменко И. В. Цитата. In: Введение в литературоведение: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2004, с. 477–487.
252. Фоменко И. В. Аллюзия, подтекст, реминисценция, текст художественный, цитата, чужое слово. Поэтика: слов. актуал. терминов и понятий. Москва, 2008, с. 18, 173, 206, 260–262, 293–294, 297.

253. Фомичева Ж. Иностилевые скопления как вид интертекстуальности. In: Интертекстуальные связи в художественном тексте. СПб, 1993, с. 82-91.

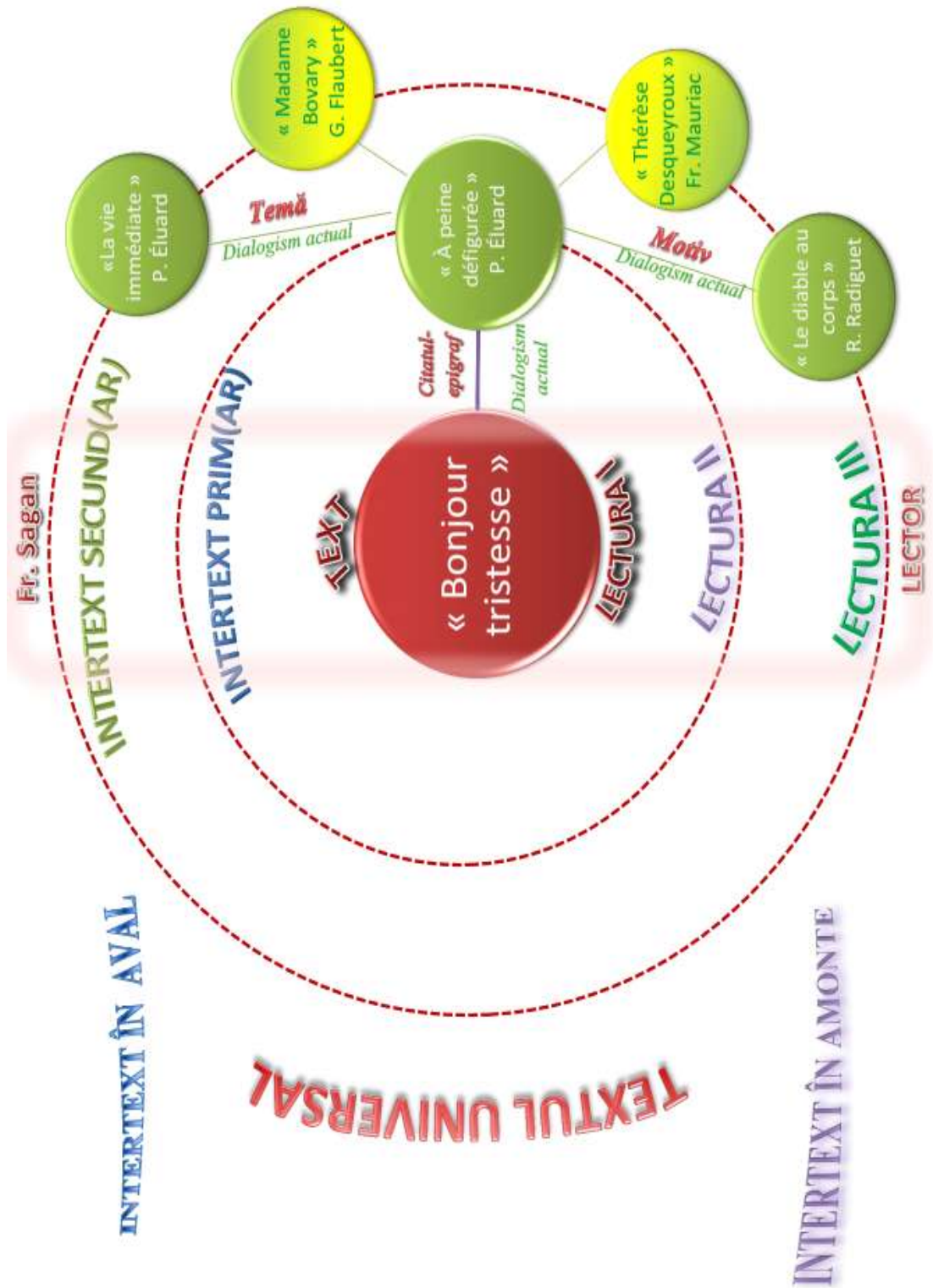
### **Texte literare**

254. Baudelaire C. Les Fleurs du Mal. Paris: Flammarion. 2006, 370 p.
255. Beaulieu V-L. Don Quichotte de la démanche. Paris: Litté de Viamedias. 2006. 291 p.
256. Beckett S. En attendant Godot. Paris: Éditions de Minuit, 1952. 124 p.
257. Delahaye G. « Mignonne, allons voir si la rose... » est sans Epines. Montréal: C. DEOM, libraire-éditeur, 1912. 124 p.
- <https://archive.org/stream/mignonneallonsvo00delauoft#page/viii/mode/2up> (vizitat 29.02.2014).
258. Éluard P. « La Vie immédiate », suivi de « L'Évidence poétique » et « La Rose publique ». Paris: Gallimard. 1967. 247 p.
259. Flaubert G. La tentation de Saint Antoine. Trois contes. Paris: Club de l'Honnête Homme, 1972. 676 p.
260. Giono J. Chroniques, I: Un roi sans divertissement. Paris: Gallimard, 1972. 243 p.
261. Giraudoux J. La guerre de Troie n'aura pas lieu. Paris: Larousse, 2009. 239 p.
262. Hugo V. Les Contemplations: Nouvelle édition augmentée. Arvensa editions, 2014. 504 p.
263. Le Clézio J.-M.G. La Quarantaine. Paris: Gallimard, 1995. 540 p.
264. Longfellow HW, Gilbert J. Longfellow's poetical works. London. New York: George Routledge and Sons, 1883.
265. Longfellow HW. The Song of Hiawatha. Jazzybee Verlag. 2012. 229 p.
266. Pascal B. Pensées. Paris: Gallimard, 1977. <http://fr.wikisource.org/wiki/Pens%C3%A9es> (vizitat 15.05.2014).
267. Pennac D. Au bonheur des ogres. Paris: Gallimard, 2003, 308 p.
268. Ponge Fr. Le Parti pris des choses, précédé de Douze petits écrits et suivi de Proèmes. Paris: Gallimard, 1998. 221 p.
269. Queneau R. Le Vol d'Icare. Paris: Gallimard (Folio), 1994. 303 p.
270. Rimbaud A. Œuvres complètes. Paris: Flammarion. 2010. 463 p.
271. Sagan Fr. Bonjour tristesse. Paris: Éditions Stock, 2014. 153 p.
272. Visniec M. Richard III n'aura pas lieu ou Scènes de la vie de Meyerhold. Belgique: Lansman, 2005. 57 p.
273. Zola E. Au bonheur des dames. Paris: Larousse, 2009. 480 p.

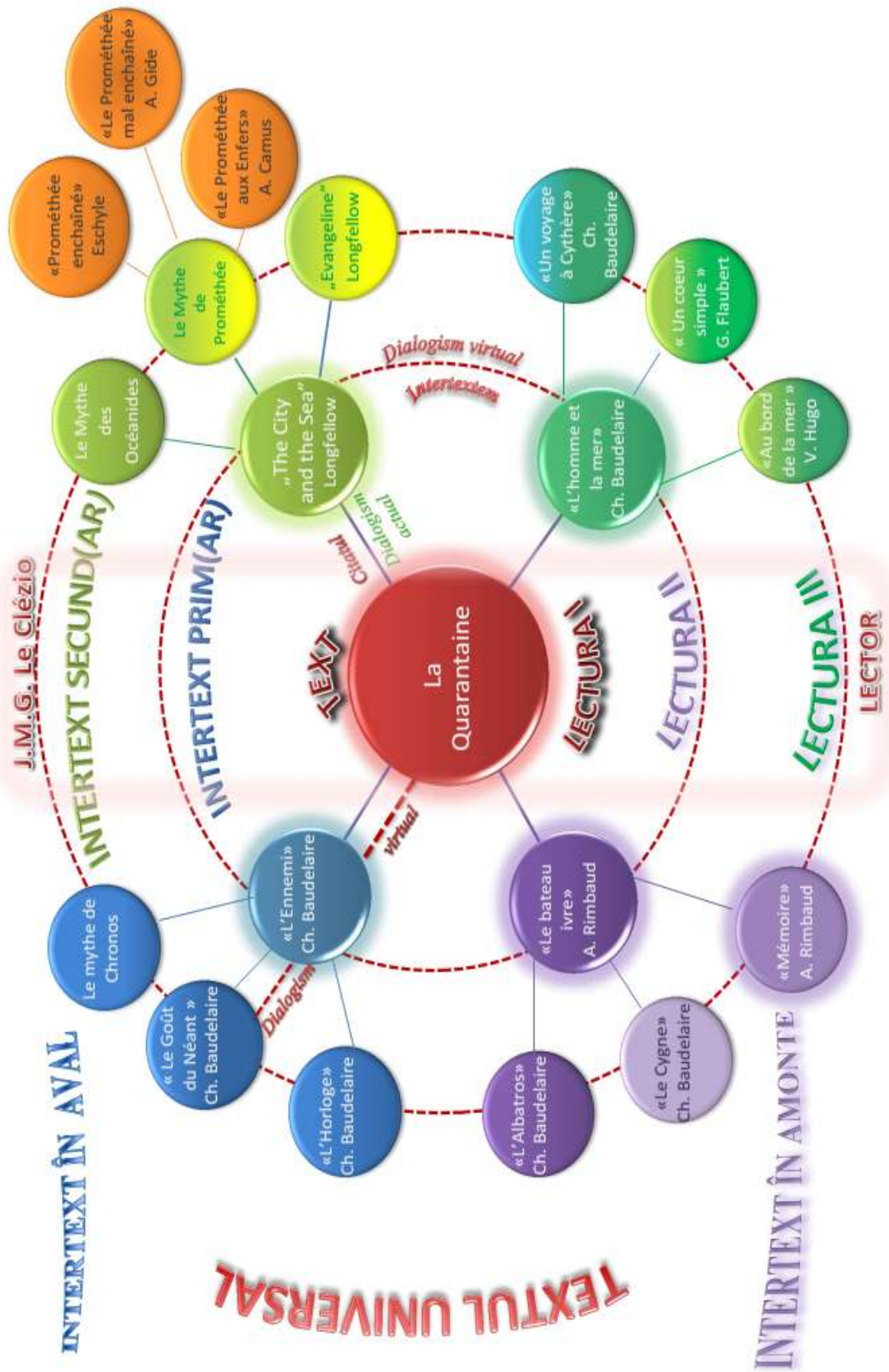
Anexa 1. Actualizarea lecturii intertextuale prin citatul titlu



Anexa 2. Actualizarea lecturii intertextuale prin citatul epigraf

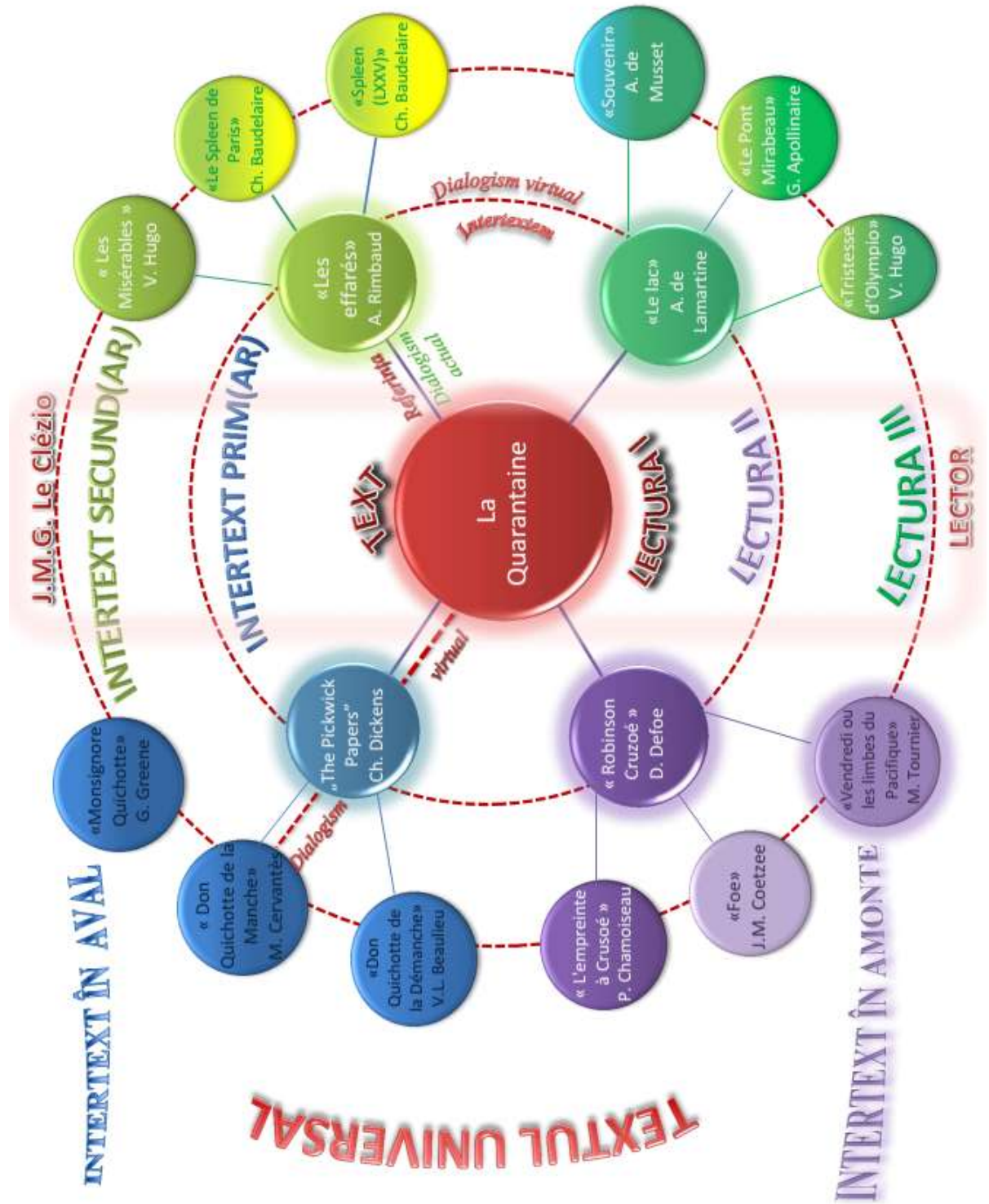


Anexa 3. Actualizarea lecturii intertextuale prin citatul intratextual

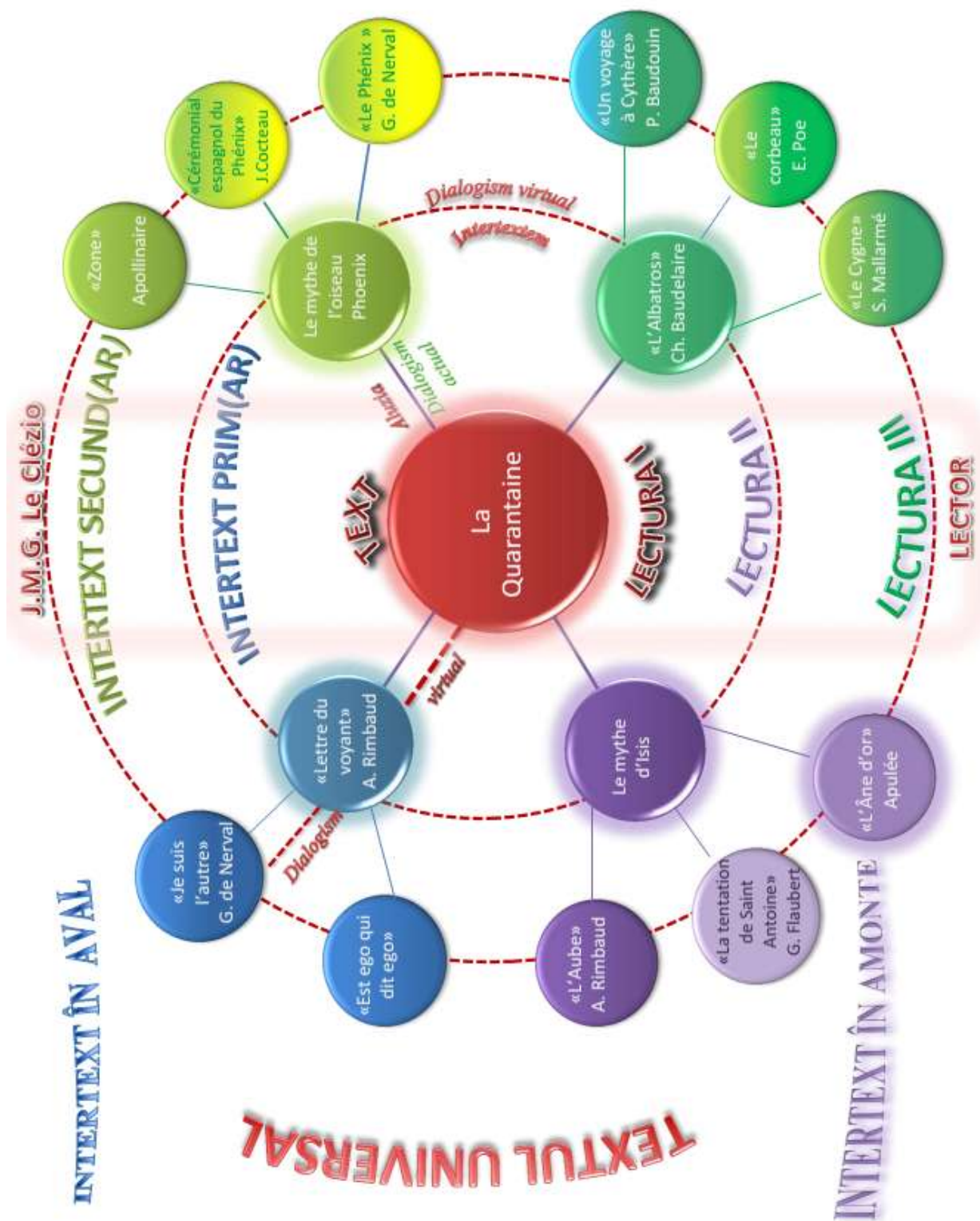




Anexa 4. Actualizarea lecturii intertextuale prin referință



Anexa 5. Actualizarea lecturii intertextuale prin aluzie



## DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Numele de familie, prenumele


Silvia GUȚU

Semnătura

Data

15.01.2016

## CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI

Nume, prenume	<b>GUȚU Silvia</b>	
Adresa profesională	str. M.Kogălniceanu 65, bl.III, s. 208 Chișinău, MD-2009	
Telefon de contact	(+373) 79434740	
Adresa electronică	<a href="mailto:sgutu2010@yahoo.fr">sgutu2010@yahoo.fr</a>	
Titlul didactic	lector superior	
<b>Diplome</b>		
2002	Diplomă de Magistru în filologie Specializarea: filologie romanică	
2001	Diplomă de studii superioare universitare de licență Profilul: filologie Specializarea: limba și literatura franceză, limba engleză	
1996	Diplomă de studii superioare de scurtă durată Profilul: pedagogie Specializarea: pedagogia învățământului primar	
<b>Domenii de interes</b>	Stilistica limbii franceze Studii lingvistice moderne Semiotica textului Pragmatica textului Didactica limbii franceze Didactica interculturalului	

**Publicații:** 14 articole științifice

### Participări la conferințe și colocvii naționale și internaționale (2008 – 2016)

1. Colocviul francofon internațional *La francopolyphonie 2014: l'interculturalité et la pragmatique à travers la linguistique, la littérature, la traduction et la communication*, Chișinău, ULIM, 28-29 șartie 2014.
2. Colocviul internațional *Epoca marilor deschideri: rolul limbilor și al literaturilor în societatea pluralistă*, prilejuit de jubileul de 50 ani ai Facultății Limbi și Literaturi Străine, Chișinău 27-28 martie 2014.
3. Colocviul internațional al doctoranzilor în Științe umane ai universităților din Europa centrală și orientală *La langue et la culture à l'ère de la mondialisation*, Chișinău, 2-3 mai 2013.
4. Colocviul științific internațional *Actualités dans l'enseignement des langues dans un contexte pluridisciplinaire*, Universitatea de Stat « Alecu Russo », Bălți, 29 martie 2013.
5. Colocviul științific cu participare internațională *Probleme de lingvistică generală și romanică*, ediția a III-a, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, 14 decembrie 2012.
6. Colocviul Internațional *Connexions et perspectives en philologie contemporaine / Conexiuni și perspective în filologia contemporană*, Chișinău, USM, 28 octombrie 2011.
7. Colocviul Internațional *Lingvistica între cercetare și aplicare*, ed. a II-a, USM, Catedra de Filologie Franceză „Grigore Cincilei”, Chișinău, 8 octombrie 2010.
8. Colocviul internațional *Probleme actuale de lingvistică, glotodidactică și știință literară*, ediția a IVa, Chișinău, USM, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, 5-6 martie 2009.
9. Simpozionul internațional „Româna ca limbă străină – între metodă și impact cultural”, Iași, 2008.

## Stagii de formare (2010 – 2016)

### *Participant*

Decembrie, 2015 AUF, Antena de la Chișinău	Formare pentru profesorii universitari: <i>La didactique de l'interculturel</i> .
Septembrie, 2015 CREFECO, Sofia	Formare regională: <i>Enseigner en développant la compétence interculturelle</i> .
Iulie, 2015 Universitatea din București	Misiune de perfecționare în cadrul Proiectului AUF: « Soutien aux formations francophones de niveau Master ».
Septembrie, 2014 IȘE, Chișinău	Formare națională CREFECO: <i>La motivation dans l'apprentissage et l'enseignement du FLE</i> .
Septembrie, 2014 CNF, Chisinau	Formare pentru profesorii universitari: <i>L'évaluation dans une approche actionnelle et traitement de l'erreur</i> .
Ianuarie, 2013 CRU, USM	Atelier 3.2 AUF: <i>L'utilisation du TBI</i> .
Octombrie, 2012 CNF, Chișinău	Stagiu de formare în didactică: <i>Apprendre et enseigner avec TV5MONDE</i>
Mai, 2011 USM	Cursuri tematice de formare continuă: <i>Evaluarea rezultatelor academice din perspectiva competențelor</i>
Mai, Octombrie, 2010 CREFECO, Sofia	Stagiu de formare a cadrelor didactice: <i>Les TICE pour l'apprentissage du FLE – session 1, 2</i>
Decembrie, 2010 CNF, Chișinău	Formare permanentă: <i>Création et gestion de site dynamique avec SPIP</i>
Iulie 2010 CNF, Chișinău	Stagiu de formator central pentru Atelierul 2.0 din seria formărilor Tranfer AUF <i>Maîtrise des outils de recherche et d'accès à la documentation scientifique</i>

### *Formator*

2010 – prezent AUF, BECO	Animator a 12 Ateliere 2.0 din seria formărilor Tranfer AUF <i>Maîtrise des outils de recherche et d'accès à la documentation scientifique</i> (Chișinău, Bălți, București, Bacău, Donețk, Dnipropetrovsk), a 10 Ateliere 3.2 <i>Conception, développement et utilisation d'un cours en ligne</i> (Chișinău, Bălți, Iași, Sankt-Petersburg) și a două Ateliere 3.5 <i>Projet BAZAR</i> (Chișinău).
-----------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

### **Expert AUF și IFIC**

Expertiza proiectelor AUF și IFIC